EGYETEMES REGÉNYTÁR

ÁLOM

REGÉNY

IRTA
ZOLA EMIL

FORDITOTTA
FÁI J. BÉLA

BUDAPEST, 1909
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
Andrássy-út 10.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-92-7 (online)
MEK-11729

ELSŐ RÉSZ

I.

Az 1860-iki kemény tél folyamán az Oise befagyott, nagy havazások borították el alsó Picardia sikjait; s különösen egy északkeleti vihar karácsony napján csaknem eltemette Beaumontot. A hó, mely már reggel kezdett esni, estefelé még jobban esett s egész éjjel halmozódott. A felső városon a Rue d'Orfèvresbe, melynek a végébe mintegy bele van ékelve a székesegyház kereszthajójának északi homlokzata, a széltől hajtva bezudult és csapkodta a Szent Ágnes kapuját, ez ódon román kaput, mely már csaknem gótikus és oromzatának mezteleníségе alatt gazdagon van faragványokkal diszítve. Másnap hajnalban majdnem háromlábnyi volt a hó.

A város még aludt, tunyaságba merülve a tegnapi ünneptől. Az óra hatot ütött. A homályban, melyet kékessé tett a pelyhek lassu, makacs hullása, csupán egy bizonytalan körvonalu alak élt, kilencéves leányka, ki a kapuzat bolthajtásai alá menekedve, dideregve töltötte ott az éjszakát, úgy óva magát, amint csak lehetett. Vékony, lyukasra nyütt gyapjuruha volt rajta, feje egy kendő foszlányába csavarva, mezitelen lábán nagy férficipő. Bizonyosan csak akkor vetődött ide, mikor már sokáig barangolt a városban, mert fáradtan esett össze. Reá nézve itt vége volt a világnak: senki, semmi többé, a végső elhagyatottság, a mardosó éhség, az ölő hideg; és amilyen gyönge volt, elfulladva szívének nehéz súlyától, abbanhagyta a küzdést, nem maradt számára más, mint a meghuzódás, az ösztön, hogy helyet változtasson s belemélyedjen ezekbe az ódon kövekbe, mikor egy-egy szélroham kavargásnak indította a havat.

Az órák csak teltek, teltek. A leányka hosszu ideig támaszkodott a kettős kapunyilás oszlopközébe, melynek pillérjén szent Ágnesnek a szobra áll, e tizenhárméves vértanué, aki szintén olyan kis leány, mint ő, kezében a pálmával s lába előtt báránykával. És az ívfalazaton, a zárkő felett, a gyermek-szűznek, Jézus arájának egész legendája van ábrázolva domborműben, jámbor hittel: mint nőtt meg egyszerre a haja és födte el, mikor a kormányzó, kinek a fiát visszautasította, meztelenül vitette a bűnök házába; mint távolodnak el tagjaitól a máglya lángjai s égetik el a bakókat, mihelyt ezek a fát meggyujtották; milyen csodákat mivelnek a csontjai, kigyógyítván a bélpoklosságból Konstanciát, a császár leányát; és milyeneket egyik festett képe, amidőn Paulinus pap, kit nősülés vágya gyötört, a pápa tanácsára bemutatja a smaragd-gyürüt a képnek, mely kinyujtja ujját s azután visszahuzza, megtartván a gyürüt, mely még ma is látható rajta, ami aztán Paulinust megszabaditá. Legfelül glóriafényben fogadják be végül Ágnest a mennyekbe, ahol jegyese, Jézus, egybekél vele, a kicsinnyel és oly fiatallal, illetvén őt az örökkévaló gyönyörüség csókjával.

De mikor a szél végigsüvöltött az utcán, a hó szembe csapkodott, fehér tömegek zárták el majdnem a küszöböt, és ilyenkor a gyermek oldalt huzódott a szűzek szobraihoz, melyek a kapuszárny beszögellésének párkányzatán állanak. Ezek Ágnesnek a társai, azok a szentek, a kik kiséretéül szolgálnak; jobbfelől három: Dorottya, ki a börtönben csoda-kenyéren élt, Borbála, ki toronyban sinlődött és Genovéva, kinek a szüzessége megmentette Párist; és balfelől is három: Ágota, kinek a melleit kicsavarták és kiszakgatták; Krisztina, ki, az apjától kinoztatván, husát az arcába vágta és Cecilia, kit angyal szeretett. Felettök ismét szűzek láthatók, hármas sürü sorban szállva föl a boltozatkövek ivein, diadalmas és szűzies testek üdeségével ékítve a három ivezetet, lenn elgyötörve, kinok közt marcangolva, fenn pedig kherubok rajától fogadva, gyönyörtől elragadottan a mennyei udvarnak közepette.

És már régóta nem óvta a leánykát többé semmi, mikor az óra nyolcat ütött s egyre világosodott. A hó, ha le nem tiporta volna, fölért volna a válláig. Háta mögött az ódon kapu egészen be is volt tőle lepve, mintha hermelinnel vonták volna be; tiszta fehér volt, mint egy körmeneti oltár, fölötte emelkedvén a szürke homlokzat, mely olyan csupasz és olyan sima volt, hogy egyetlen pehely sem fogózkodott meg rajta. A beszögellés nagy szentalakjai voltak különösen hómezbe öltözve, fehér lábaiktól fehér hajukig, tündökölve az ártatlanság szinében. Föntebb az ívfalazat jelenetei, a bolthajtások pici szentjei éles vonalakban emelkedtek ki, világló vonással rajzolva oda a sötét alapra és ez így ment tovább az elragadtatás zárjelenetéig, Ágnes házasságáig, melyet az arkangyalok fehér rózsák esőjében látszottak ünnepelni. A gyermek-szűz szobra, amint fehér pálmájával, fehér bárányával ott állt a pillérjén, tiszta fehér volt, szeplőtelen hótestével, a hidegnek abban a mozdulatlan merevségében, mely megfagyasztá körülte a győzedelmes szűziesség misztikus föllendülését. És alatta az a másik, a nyomorult gyermek, szintén fehérre válva a hótól, úgy megmerevülve és olyan fehérre válva, hogy azt lehetett hinni, ő is kővé leszen, nem különbözött már a nagy szűzektől.

Azonban a szunnyadó házsor mentén egy ablakzsalu csattogva nyilván meg, fölvetette a szemét. Jobbra volt tőle, az első emeletén annak a háznak, mely a templomhoz ért. Igen szép, megtermett, barna asszony, körülbelül negyven éves, egy márványalak szabatos derüjével, hajolt ki, s rettentő volt bár a fagy, egy percre künnhagyta meztelen karját, mozdulni látván a gyermeket. Szánakozó meglepetés szomorítá el nyugodt arcát. Azután borzongva zárta be az ablakot. Szemében megmaradt a gyors látomány: a kendő-foszlány alatt egy szőke gyermek, akinek ibolyaszínü szeme, hosszúkás arca, különösen hosszu, liliomszál-kecsességü nyaka van a lefelé hajló vállak fölött; de meg van kékülve a hidegtől, apró kezei és apró lábai félig elfagyva, és nincs többé rajta semmi eleven, csak lélekzetének gyenge párája.

A gyermek gépiesen felejtette szemét a levegőben, nézve a házat, e csupán egyemeletes, keskeny, igen régi lakot, mely a tizenötödik század vége felé épült. Oda volt ragasztva a székesegyház oldalához, két gyámfal közé, mint valami szemölcs, mely egy kolosszusnak a lábujjai közt támadt volna. Igy odatámaszkodva igen jókarban is maradt, kő-alépítményével, nyers téglákkal körülfalazott faemeletével, tetőzetével, melynek eresze egy méternyire nyult ki a párkányon, és kiugró lépcső-tornyocskájával, a bal sarkon, melynek kicsi ablaka még a régi kor ólomkarikáit mutatta. Az idő azonban javításokat tett szükségessé, a cserép-tetőzetnek XIV. Lajos idejéből valónak kellett lennie; könnyen föl lehetett ismerni az e korban végzett újításokat, a torony alzatába vágott szelelő-lyukat, az apró farámákba foglalt ablaktáblákat, melyek az eredeti rácsos ablakokat helyettesítették, az emelet hármas ablakának kettőre változtatását, ami úgy történt, hogy a középsőt berakták téglával, s ami a ház homlokzatának az utca többi, ujabb épületeihez hasonló külsőt adott. A földszinten ugyanígy voltak láthatók a változtatások: a lépcső alatt a régi vaspántos kapu helyett bélelt díszítményü tölgyfakapu és a középső nagy ivezet, melynek elfalazták a két oldalát és a tetejét, úgy hogy az utcára szolgáló egykori csúcsíves nyílás helyett egy nagy négyszögletü ablakféle maradt.

A gyermek folyvást kábán nézte ezt a tisztes, jókarban tartott kézműves-hajlékot s elolvasta a kaputól balra felszögezett sárga táblán az ódon, feketebetüs felirást: *Hubert, miseruhahimző*, midőn egy nyiló zsalu kattogása ismét magára vonta a figyelmét. Ezúttal a földszint négyszögletü ablaka nyilt meg s egy férfi nézett ki rajta, bús arccal, sasorral, domboru homlokkal, melyet sürü, de már egészen ősz haj koronázott, habár alig volt még negyvenöt éves; ő is rajtafeledkezett egy percig a gyermek nézésén nagy, gyöngéd kifejezésü szája körül fájdalmas redővel. Azután, látta a gyermek, hogy megáll a zöldes, apró ablaktáblák mögött. Majd hátrafordult, mozdulatot tett és neje, a szép asszony, ismét megjelent. Egymás mellett álltak mind a ketten, mozdulatlanul, mélyen elszomorodott arccal s nem vették le róla a szemüket.

Négyszáz éve volt már, hogy a Hubertek nemzetsége, apáról-fiura himző-mesterek, ebben a házban lakott. XI. Lajos idejében építtette egy himzőmester és XIV. Lajos alatt ujította meg egy másik; a mostani Hubert pedig szintén miseruhákat himzett benne, mint apái mindannyian. Húszéves korában megszeretett egy tizenhatéves leányt, Hubertinet, még pedig, olyan szenvedéllyel, hogy miután az anya, ki tisztviselő özvegye volt, visszautasította: ő megszöktette és azután nőül vette a leányt. Hubertine csodálatosan szép volt; ez volt egész regényük, örömük és szerencsétlenségük. Midőn a fiatal asszony nyolc hónappal utóbb, áldott állapotban, megjelent anyja halálos ágyánál, ez kitagadta és megátkozta, elannyira, hogy a gyermek, mely még akkor este a világra jött, meghalt. És a makacs polgárasszony, ott a temetőben, a koporsójában, még egyre nem bocsátott meg azóta, mert a házaspárnak, bármily hőn óhajtotta is, nem volt több gyermeke. Huszonnégy év multán is siratták még azt, amelyet elvesztettek, és most már lemondtak arról, hogy az elhunytat valaha kiengesztelhessék.

A kis leány, nézésöktől megzavarodva, visszahuzódott a szent Ágnes oszlopa mögé. Nyugtalanította az utca ébredezése is; a boltok nyilni kezdtek, emberek jöttek ki a házakból. Ez az utca, melynek a vége a székesegyház oldalfalába ütközik, valóságos zsákutca lenne, melyet a templom oltárfala felől a Hubert-ház zár el, ha a másik oldalon utat nem nyitna a Rue Soleil, e keskeny sikátor, mely végighuzódik a templom oldalfalán, egészen a főhomlokzatig, vagyis a Klastrom-térig. Két jámborkodó asszony jött most erre, kik meglepett pillantást vetettek a kis koldusleányra, akit ők nem ismertek beaumontinak. A hó lassu, makacs hullása egyre tartott, a hideg a fakó napvilággal még erősbödni látszott, csak távoli hangok zaját lehetett hallani a várost borító nagy, fehér halotti lepel süket vastagságában.

De a gyermek, vadul, elhagyottságát bűn gyanánt szégyelve, még hátrább huzódott, midőn egyszerre csak megismerte maga előtt Hubertinet, ki, szolgálója nem lévén, maga ment kenyérért.

- Kis lány, mit csinálsz itt? ki vagy?

Ő pedig nem felelt, eltakarta az arcát. De már nem érezte a tagjait, valója elalélt, mintha a szive, jéggé dermedve, megállott volna. Mikor a jó asszonyság, szelid, szánalmat kifejező mozdulattal hátat fordított neki, erejefogyottan roskadt térdre és dőlt bele, mint egy nyaláb, a hóba, melynek pelyhei csöndesen temették maguk alá. Az asszonyság pedig, ki azon-meleg kenyerével visszafelé jött, így látva őt a földön, ismét odajött hozzá.

- De, kicsike, nem maradhatsz itt a kapu alatt.

Ekkor Hubert, ki szintén kijött s az utcaajtóban állott, e szóval vette el tőle a kenyeret:

- Ugyan, vedd föl, hozd be!

Hubertine, szót sem szólva, lehajolt és erős karjaiba fogta. A gyermek pedig nem huzódott többé vissza, úgy lehetett vinni, mint valami holmit, foga összeszorítva, szeme behunyva, teste hideg, könnyü, mint a fészkéből leesett madárka.

Bementek, Hubert becsukta az ajtót, mialatt Hubertine, terhével a karján, végigment az utcára nyiló szobán, mely szalon gyanánt szolgált s melyben a nagy négyszögletü ablak előtt néhány himzés volt mutatóba kitéve. Azután átment a konyhába, az egykori közös terembe, mely csaknem érintetlenül maradt meg, kiálló gerendáival, husz helyen kijavított kőpadozatával, kőbe foglalt nagy kandallójával. A polcokon lévő eszközök, fazekak, forraló üstök, pároló serpenyők, egy-két évszázadra mutattak vissza, ugy a régi faianceok, agyag- és cinedények is. De a kandalló tüzelőjén mai divatu tűzhely állott, nagy öntöttvas tűzhely, melynek a rézpántjai csak úgy fénylettek. Izzó vörös volt s hallani lehetett a víz forrását az üstjében.

Az egyik szélén tejeskávéval tele lábas melegedett.

- Teringettét! itt jobb, mint ottkünn, - mondá Hubert, letéve a kenyeret egy vaskos, XIII. Lajos korabeli asztalra, mely a helyiség közepén állott. - Tedd le azt a szegény kicsikét a tűzhely mellé, hadd melegedjék föl.

Hubertine már le is ültette a gyermeket s mind a ketten nézték, hogy mint tér magához. Ruhájáról olvadozott a hó és nehéz csöppekben hullott alá. Nagy férficipőjének a lyukain látni lehetett elkényszeredett pici lábát, míg a vékony gyapjuruha feltüntette tagjainak a merevségét, ezt a szánalmas testét a nyomornak és fájdalomnak. Hosszas borzongás futott rajta végig s rémülten nyitotta föl szemét, mint egy fölriadó állat, mely arra ébred, hogy kelepcébe jutott. Arca be látszott huzódni a rongyba, mely az álla alatt össze volt kötve. Azt gondolták, hogy béna a jobb karjára, olyan szorosan és mozdulatlanul tartotta a melléhez.

- Ne félj, nem bántunk mi... Honnan jösz? ki vagy?

De a gyermek, amint beszéltek hozzá, annál jobban ijedezett, hátrafordítva a fejét, mintha mögötte állna valaki, aki meg akarja verni. Lopva nézett végig a konyhán, a kőkockákon, a gerendákon, a fénylő edényeken; azután tekintete a régi nyílás helyén meghagyott két szabálytalan ablakon kifelé irányult, kémlelve a kertet egészen a püspöki lak fáiig, melyeknek fehér körvonalai fölibe nyultak a háttér kerités-falának; s csodálkozni látszott, hogy ott, balra, egy fasornak a mentén, ujra látja a székesegyházat, a kórus kápolnáinak román stilü ablakaival. És ujra borzongás futott rajta végig a tűzhely melegétől, mely már át kezdte járni s visszairányozta tekintetét a földre, nem mozdulva többé.

- Beaumontba való vagy?... Kicsoda az apád?

A gyermek hallgatásából Hubert azt következtette, hogy torka talán nagyon is össze van szorulva ahhoz, hogy felelhessen.

- A helyett, hogy kérdezgetjük, - mondá, - jobban tennők, ha egy csésze jó meleg kávét adnánk neki.

Ez olyan okos gondolat volt, hogy Hubertine rögtön odaadta a maga csészéjét. Mialatt két vastag kenyérszeletet vágott neki, a gyermek egyre bizalmatlankodott s huzódozott; de az éhség gyötrése felülkerekedett benne s falánkul evett és ivott.

A házaspár, nehogy háborgassa, hallgatott, könnyekig meghatva, látván, hogy keze mint reszket annyira, hogy alig talál a szájához. A gyermek csak a balkezét használta, jobb karja, makacsul maradt odaszorítva a melléhez. Mikor elvégezte, majdnem eltörte a csészét, amelyet, hogy le ne essék, a könyökével kapott meg, ügyetlenül, béna módjára.

- Talán sérülve van a karod? - kérdé tőle Hubertine. - Ne félj, kicsikém, mutasd csak.

De amint hozzáért, a gyermek indulatosan állott föl és szabadkozott; és amint a küzdelemben karját elmozdította, ruhájának egy feslésén egy vászonba kötött füzetke csúszott ki, melyet eddig a testén őrzött.

Vissza akarta venni s dühösen szorongatta a két öklét, amint látta, hogy ezek az ismeretlenek kinyitják a könyvecskét és olvassák.

A szajnamegyei gyermekmenedékház igazgatóságától kiadott bárca-könyvecske volt ez, melynek első lapján Paulai szent Vince medaillon-képe alatt voltak följegyezve az adatok; a gyermek vezetékneve: s az üresen hagyott helyet egy tollvonás töltötte be; keresztneve: Angelika Mária; született: 1851 január 22-én; felvétetett: ugyana hó 23-án, 1634 anyakönyvi szám alatt. Atyja és anyja tehát ismeretlen, irása semmi, még csak anyakönyvi kivonata sem, semmi, csak ez a hivatalos hidegségü bárca, halványrózsaszín vászonborítékával. Senkije a világon, csak egy személyleirása, a megszámozott és beiktatott elhagyottság.

- Oh, talált gyermek! - kiáltott fel Hubertine.

Angelika ekkor aztán megszólalt, eszeveszetten kitörő indulatossággal:

- Többet érek én, mint valamennyi, igen! jobb vagyok, jobb, jobb... Én sohasem loptam el másoktól semmit és ők ellopnak mindenemet... Adják vissza, amit elloptak tőlem.

Olyan tehetetlen gőg, olyan szenvedélyes erőlködés izgatta ezt a kis asszonyi testet, hogy Huberték megdöbbentek tőle. Nem ismertek rá többé az ibolyaszin-szemü, liliomszál-nyaku szőke gyermekre. A szeme fekete lett a gonosz kifejezésü arcban, az érzéki nyak megdagadt a föltóduló vértől. Most, hogy melege volt, kiegyenesedett és sziszegett, mint a hóban fölszedett kigyó.

- Hát rossz vagy? - mondá Hubert szeliden. - Hiszen a javadért akarjuk tudni, hogy ki vagy.

És feleségének a válla fölött futott át a könyvecskén, melyet emez lapozgatott. A második lapon volt följegyezve a dajka neve. „Angelika Mária csecsemő 1851 január 25-én kiadatott dajkálásra Françoisenak, Hamelin földmíves nejének, lakása Soulanges község, neversi kerület; nevezett dajka az átvételkor megkapta az első havi dajkáltatási dijat, gyermekruhával együtt." Következett ezután egy keresztelési bizonyítvány, melyet a menedékház alamizsnása írt alá; azután orvosi bizonyítványok a gyermek kiadása és visszaérkezte idejéből. Hátrább a háromhavonkint utalványozott dajkáltatási díjak töltötték meg négy lapnak a rovatait, melyekben mindannyiszor ismétlődött a kezelő hivatalnok olvashatatlan aláírása.

- Hogyan, Nevers? - kérdé Hubertine, - te Nevers közelében nevelkedtél?

Angelika, ki vörös volt a méregtől, hogy nem gátolhatja meg őket az olvasásban, - visszaesett előbbi konok hallgatagságába. De a düh azután ismét fölnyitotta az ajkát, s beszélt a dajkájáról.

- Oh bizony, Nini mama megverte volna magukat. Védelmezett az engem, ha meg-megpofozott is... Oh, bizony, nem voltam ott olyan boldogtalan a jószág mellett...

Hangja elfulladt, és szakadozott, összefüggéstelen mondatokban beszélt, tovább: a rétről, hová a riskát vezetgette, az útfélről, ahol játszadoztak, a kalácsokról, amiket sütöttek, egy nagy kutyáról, amely megharapta.

Hubert félbeszakította, fönnhangon olvasván:

„Súlyos betegség vagy rossz bánásmód esetén az aligazgató föl van hatalmazva, a gyermeket máshova adni ápolásba."

Odább az volt olvasható, hogy Angelika Mária 1860 június 20-ikán kiadatott egy Franchomme nevü virágcsináló házaspárnak Párisba.

- Ahá értem, - mondá Hubertine. - Beteg voltál és visszavittek Párisba.

De ez nem egészen így volt, és az egész történetet Huberték csak úgy tudták meg, hogy töredékenkint csikarták ki Angelikából. Franchommenak ugyanis, ki unokabátyja volt a Nini mamának, haza kellett mennie egy hónapra a falujába, hogy egy makacs lázból kiépüljön. Ekkor történt, hogy a felesége, Teréz, nagy vonzalomra gerjedve a gyermek iránt, kieszközölte, hogy Párisba vihesse, igérvén, hogy megtanítja a virágcsinálásra. Három hónappal utóbb a férje meghalt s ő, maga is beteges lévén, kénytelen volt visszavonulni testvérbátyjához, Rabier tímárhoz, aki Beaumontban lakott. Itt aztán Teréz december első napjaiban meghalt, ángyára bízva a gyermeket, ki azóta szidást, verést, martírságot szenvedett.

- Tabierék, - mormolá Hubert, - Rabierék, igen, igen a tímárék, a Ligneul partján, az alsó városban... Az ember iszik, az asszony rossz magaviseletü.

- Úgy bántak velem, mint fölszedett gyermekkel, - folytatá Angelika felháborodottan, sajgó büszkeségtől dühösen. - Azt mondták, hogy jó nekem a pocsolya is. Az asszony, mikor jól elvert, a földre vetette elibém az ennivalót, mint a macskájának; de sokszor feküdtem le evés nélkül is... Oh, utoljára is elöltem volna magamat!

S dühös kétségbeeséssel hadonázott.

- Tegnap, karácsony reggelén, teleitták magokat, nekem estek és azzal fenyegettek, hogy kitolják a szememet a hüvelykujjukkal, csakúgy tréfából. Aztán, mivelhogy nem sült el a dolog, összeverekedtek s úgy öklözték egymást, hogy azt hittem, meghaltak, mert mind a ketten a szoba földjére terültek... Régóta föltettem magamban, hogy megszököm, de előbb a könyvemet akartam. Nini mama megmutatta néha és azt mondta:

„Lásd, ez mindened, mert ha ez nem volna, semmid sem lenne."

Tudtam, hogy hol tartották eldugva a Teréz mama halála óta, a szekrény felső fiókjában. Én hát átalléptem rajtok, fogtam a könyvemet, a hónom alá szorítottam, a testemhez, és elfutottam. A könyv nagyon nagy volt, azt képzeltem, hogy mindenki meglátja és hogy el akarják tőlem lopni. Oh, hogy szaladtam, de hogy! és mikor sötét éjszaka lett, fáztam itt a kapu alatt, oh, de úgy fáztam, hogy azt gondoltam, nem is élek már. De mindegy, nem eresztettem el, és itt van!

És, amint Huberték éppen betették a könyvet, hogy visszaadják neki, hirtelen szökéssel kikapta a kezökből. Aztán leült, rádőlt az asztalra, karjában tartva a könyvecskét és zokogva, arcát a rózsaszín vászon-borítékhoz szorítva. Büszkeségét szörnyü megalázkodás verte le, úgy látszott, mintha egész valója szétolvadna keserü birtokában ennek az elnyűtt szélü néhány lapnak, ennek a szegényes holminak, mely az ő kincse volt, az egyetlen kötelék, mely a világéletéhez fűzte. Nem áraszthatta ki szívéből az oly nagy kétségbeesést, könnyei folytak, folytak vég nélkül; és ebben a lesújtottságban visszanyerte szőke, tiszta gyermek-arculatát, kissé hosszukás körvonalával, ibolyaszínü szemeit, melyeket a gyöngéd érzés meghalványított, nyakának finom hajlását, mely üvegre festett kis szenthez tette hasonlóvá. Egyszer csak megragadta a Hubertine kezét, ráforrasztotta kedveskedésre sóvárgó ajkát és szenvedélyesen csókolta meg.

Huberték úgy meg voltak ettől hatva, hogy közel voltak a siráshoz és csak dadogni tudtak.

- Kedves, kedves gyermek!

Hát mégsem olyan egészen rossz? Talán le is lehetne szoktatni erről az indulatosságról, amely úgy megijesztette volt őket.

- Oh, kérem, ne vigyenek vissza azokhoz, - dadogott a leányka, - ne vigyenek vissza azokhoz!

A férj és a feleség összenézett. Éppen úgy esett, hogy az ősz óta az volt a tervök, hogy tanuló-leányt vesznek a házhoz, kis leánykát, aki fölvidámítaná hajlékukat, melyet a meddőségök miatt való bánat olyan szomoruvá tett. Rögtön el is határozták.

- Akarod? - kérdé Hubert.

És Hubertine sietség nélkül felelt az ő nyugodt hangján:

- Akarom.

Azonnal hozzáláttak a kellő formaságok elvégzéséhez. Hubert fölkereste a beaumonti északi kerület békebíráját, Grandsiret, aki unokatestvére volt az ő nejének s az egyetlen rokon, akivel Hubertine érintkezésben maradt. Elbeszélte neki a dolgot s a békebíró magára vállalt mindent; írt a menedékház igazgatóságának, mely az anyakönyvi számról könnyen ráismert Angeliká-

ra; kieszközölte, hogy a leány, mint tanuló, ott maradhasson Hubertéknél, kik hiresek voltak a becsületességükről.

A kerületi aligazgató eljött kiállítani a bárcát s megkötötte az új gazdával a szerződést, mely szerint ez utóbbi köteles volt szeliden bánni a gyermekkel, őt tisztán tartani, iskolába és hitoktatásra járatni s külön ágyban hálatni. Viszont az igazgatóság kötelezte magát, hogy megfizeti neki a költségeit és az intézeti szabályok értelmében kiszolgáltatja a ruházatot.

Tíz nap alatt el volt intézve az egész. Angelika fönn hált a padlásszobában, mely a kertre nézett s már tanulni is kezdte a hím-varrást.

Vasárnap reggel Hubertine, mielőtt misére indult volna vele, kinyitotta előtte a műhelyben levő ódon ládát, melyben a finom aranyat tartotta. A könyvecske a kezében volt s beletette egy fiókba, ezt mondván:

- Nézd, hova teszem... Nem akarom eldugni, nehogy el ne vehesd, amikor kedved tartja. Jobb, ha látod és eszedbe jut.

Akkor reggel, amint a templomba belépett, Angelika ismét ott látta magát a Szent Ágnes kapuja alatt. A hét folyamán engedett az idő, s reá ismét fagy lett, még pedig olyan kemény, hogy a faragványokon a félig megolvadt hó virágos fürtökké és csapokká dermedt. Csupa jég volt most minden, a szűzek üvegcsipkékkel diszített átlátszó ruhákba voltak öltöztetve. Dorottya gyertyát tartott a kezében, melyről átlátszó olvadék csurgott alá; Cecil ezüstkoronát viselt, melyről eleven gyöngyök peregtek le; Ágotának a harapófogóktól összemarcangolt keblét kristály-páncél vértezte. És úgy tetszett, mintha az ívfalazat jelenetei, a bolthajtások kicsi szentjei századok óta állnának egy óriási ereklyetartó üvegfalai és gemmái mögött. Ágnes maga pedig díszpalástot vont maga után, fénysugarakból szőve, csillagokkal hímezve. Báránykájának gyémánt volt a gyapja, pálmája az ég színét öltötte. Az egész kapuzat tündöklött a nagy hideg tiszta levegőjében.

Angelika visszagondolt arra az éjszakára, melyet itt töltött a szűzek oltalma alatt. Fölemelte a fejét és rájok mosolygott.

II.

Beaumont két egészen különálló és különböző városból áll: Beaumont l'Eglise, a magaslaton, régi, tizenkettedik századból való székesegyházával, püspöki lakával, mely csupán a tizenhetedik századból ered és alig ezer lakosával, kik szűk utcáiban fulladásig vannak összezsúfolva: és Beaumont la-Ville, a domb aljában, a Ligneul partján elterülő ódon külváros., melyet jövedelmes csipke- és batisztgyárai gazdaggá tettek, gyarapították, úgy hogy közel tizezer lakosa, több tágas tere és modern ízlésben épült alprefekturája van.

A két kerület, az északi meg a déli, így jóformán csak közigazgatási kapcsolatban van egymással. Jóllehet csak mintegy harminc mérföldnyire esik Páristól, hova két óra alatt eljuthatni, Beaumont l'Eglise még mindig befalazottnak látszik régi bástyái közé, melyekből pedig csupán három kapu van már meg. Megülepedett, sajátszerü lakosság folytatja itt az életet, melyet az ősök éltek ötszáz esztendő óta apáról fiura.

A székesegyház mindent megmagyaráz, ez szült és ez tart fönn mindent. Ő az anya, a királyné, óriásilag emelkedve ki az alacsony házak kis csoportjából, melyek olyanok, mint egy kotlóalja, amely fázlódva húzódik meg az ő kőszárnyai alatt. Csakis ő végette és ő általa laknak itt az emberek; az iparágak nem dolgoznak, a boltok nem árulnak másért, csakhogy őt táplálják, ruházzák, eltartsák, őt és papságát; és ha találni is néhány polgár embert, ezek utolsó

sarjai a letűnt nemzetségeknek. Ő ver a középen, minden utca csak egy-egy ere, s az ő lélekzetét leheli a város. Innen van ez a más korbeli szellem, ez a multba való vallásos elzsibbadtság, ez az őt környező kolostorszerü város, mely még most is a béke és hit régi lehétől illatos.

És az egész áhítatos városban a Huberték háza, melyben Angelika most hajlékot talált, volt az, amely legközelebb csatlakozott a székesegyházhoz, annak is a testéhez. Az engedélyt, hogy odaépítsék, két gyámfal közé, bizonyosan valami egykori plébános adta meg, ki miseruhakészítőül, az egyház szállítójául kívánta magához csatolni e himzőmesterek nemzetségének ősét.

A déli oldalon a templom hatalmas tömege zárta el a kis kertet: először is oldalkápolnák körfala, melynek ablakai a virágágyakra szolgáltak, azután a hajó nyúlánk teste, melyet a gyámoszlopok tartottak és a roppant tetőzet, mely ólomlemezekkel volt borítva. A nap sohasem sütött le ebbe a kertbe, s csak a repkény és a puszpáng tenyészett benne dúsan; de az örökös árnyék, melyet az apszisz óriási hátfala vetett, mégis igen kellemes volt benne, áhítatos, síri és tiszta árnyék, mely illatos volt. Az üde, zöldes félhomályba a templom két tornyából csak a harangok zúgása hatolt be. De ez átrezegte az egész házat, mely oda volt ragasztva e vén kövekhez, beléjök forrva, az ő vérökből táplálkozva. A ház a legkisebb szertartástól is megrázkódott; a nagymisék, az orgona búgása, a templomi karok éneke, még a hívők elfojtott sóhajtása is átzúgta minden egyes szobáját s a láthatatlanból jött szent fuvalommal ringatta el; és a hűs falakon olykor még a tömjén füstje is át látszott párologni.

Itt növekedett Angelika öt éven át, mint valami kolostorban, távol a világtól. Csak vasárnap járt ki, akkor is csak a hétórai misére, mert Hubertine kieszközölte, hogy ne kelljen iskolába küldeni, ahol a rossz társaságtól féltette. Ez az ódon és annyira szűk hajlék, halottiasan csöndes kertjével, volt az ő mindensége. Fehérre meszelt szobácskában lakott a tető alatt; reggel lejött reggelizni a konyhába, azután fölment az emeletre a műhelybe, dolgozni; ezek voltak a tornyocska csigalépcsőjével együtt az összes helyiségek, amikben élt, de épen a tisztes, emberöltőkön át a régi karban tartott helyiségek; a Huberték lakószobájába nem ment be soha és a földszinti szalonon is legföljebb csak keresztülment; ez a két helyiség ifjodott meg a kor izléséhez képest. A szalonban bevakolták a gerendákat; a mennyezetet leveles párkány és közepén rozetta diszítette; a sárga-virágos kárpitpapir az első császárság idejéből való volt, úgyszintén a fehér márvány-kandalló és a mahagóni-butor is, egy asztalka, kanapé, négy karosszék, plüssel behúzva. Ha Angelika azokban ritka esetekben, mikor a szalonba jött, hogy fölújítsa a kirakatot, az ablak elibe néhány hímzett csikot függesztve, kipillantott az ablakon, mindig ugyanazt a változatlan képet látta, a Szent Ágnes kapujába ütköző utcát; egy-egy jámborkodó asszony betolta az ajtószárnyat, mely nesztelenül csukódott ismét be; szemközt az aranyműves és a viaszbábos boltja, sorba rakott áldozó-kelyheikkel és roppant gyertyáikkal, mindig üreseknek látszottak. És a püspöki lak mögött levő Magloire-utcának, a főutcának, melybe a Rue des Orfèvres torkollik, a Klastrom-térnek, hol a két torony emelkedik, az egész egyházvárosnak a kolostori enyhe megérzett az álmatag levegőben s lassan szállt alá a halványodó napvilággal az elhagyott kövezetre.

Hubertine magára vállalta az Angelika tanítását. Ő egyébiránt azt a régi nézetet vallotta, hogy az asszony eleget tud, ha jártas a helyesírásban és ismeri a négy számvetést. De sok küzdelme volt a gyermek nagy rosszaságával, ki folyvást kinézegetett az ablakon, habár ez a mulatság nagyon csekély volt, az ablakok a kertre nyílván. Angelikának nem igen volt kedve máshoz, mint az olvasáshoz; bármennyit diktáltak is neki remekírói szemelvényekből, sohasem vitte annyira, hogy kifogástalan helyesírással töltsön meg egy lapot; pedig csinos írása volt, nyulánk és határozott, hasonló a régi főúri hölgyek szabálytalan írásaihoz. Ami a többit, a földrajzot, történelmet, számvetést illeti, azokban tökéletesen tudatlan maradt. Minek a tudo-

mány? Nagyon szükségtelen. Utóbb, az első áldozásra, a kátéját olyan hő buzgósággal tanulta be szóról-szóra, hogy mindenkit bámulatba ejtett emlékezetének biztosságával.

Az első esztendőben Huberték, bármilyen szelíd természetüek voltak is, gyakran estek miatta kétségbe. Angelika, ki a hímzésben igen ügyesnek igérkezett, váratlan ugrásokkal, megmagyarázhatlan lustálkodással hozta őket zavarba, holott azelőtt napokon át példásan szorgalmas volt. Egyszerre elpuhult, nyalánk lett, cukrot lopott, s kivörösödött arcán kék karikák mutatkoztak a szeme alatt; ha pedig dorgálták, csúnya feleselésbe tört ki. Néhanap, mikor meg akarták fékezni, az őrült dacnak valóságos rohamai lepték meg, megmerevedett, toporzékolt, hadonázott, tépni, harapni tudott volna. Ilyenkor félve hökkentek hátra ettől a kis szörnyetegtől, megrémülve az ördögtől, aki benne dúlt.

Kicsoda is hát? Honnan ered? Ezek a talált gyermekek csaknem mindig a gonoszság és a bűn szülöttei. Két ízben határozták el, hogy lerázzák a nyakukról, visszaadják az intézetnek, fájlalva, megbánva, hogy fölfogadták. De ezek a rettenetes jelenetek, melyektől még azután is reszketett az egész ház, mindannyiszor ugyanazzal a könnyáradattal, a megbánásnak ugyanazzal a túlcsapongásával végződtek, mely levetette a gyermeket a padozatra, a fenyítéknek oly szomjuhozásával, hogy meg kellett neki bocsátani.

Lassankint Hubertine uralmat nyert rajta. Ő, a maga jóságos lelkével, tekintélyes és szelíd arcával, józan, hibátlan észjárásával, éppen rá volt teremtve a nevelésnek erre a föladatára. Tanította a kötelességre és az engedelmességre, melyet szembeállított az indulatossággal és a daccal. Engedelmeskedni annyi, mint élni. Engedelmeskedni kell az Istennek, a szülőknek, a fölebbvalóknak, a tisztelet egy egész rangfokozatának, amelyen kívül a rendszertelen élet romlásnak indul. Így, minden fölzendülése után, hogy megtanítsa az alázatosságra, vezeklés gyanánt valami durva munkát szabott rá: elmosogatni az edényt, fölsúrolni a konyhát; és mellette állott mindvégig, amint ott kellett görnyedeznie a kőkockákon, eleinte dühösen s végre legyőzötten.

Nyugtalanította ebben a gyermekben a szenvedély is, a hevesség és szilajság, mely gyöngédkedéseiben nyilatkozott. Több ízben kapta rajta, amint a saját kezét csókolgatta. Lázra látta gerjedni képekért, apró szent képecskékért, Jézuskákért, amiket gyűjtögetett; azután egy este könnyárban úszva, ájultan találta, az asztalra ejtett fejjel, a képekre forrott ajkkal. Szörnyü jelenet volt az is, mikor elkobozta tőle a képeket: sivalkodott, sírt, mintha a bőrét hasogatták volna. Ettől fogva Hubertine szigoruan tartotta, nem tűrte többé, hogy elhagyja magát, dologgal halmozta el, csöndet és hideget támasztva körülte, mihelyt, réveteg szemmel, égő arcával bágyadozni érezte.

Hubertine egyébiránt segítőre talált a menedékházi könyvecskében. Mikor a kezelőtiszt minden három hónapban eljött a bejegyzés végett, Angelika estig komor maradt. Nyilamlást érzett a szívében, ha, amint a ládából egy cséve aranyfonalat vett ki, véletlenül megpillantotta a könyvecskét. És egyik dühöngő napján, mikor semmiképp sem lehetett vele bírni és fenekestől fölforgatta a fiókot, egyszerre csak megsemmisülten állott meg a kis könyv előtt. Zokogás fullasztotta el, levetette magát Hubertéknek a lába elé, megalázkodva, dadogva, hogy nagyon rosszul tették, mikor őt fölfogadták, s ő nem érdemli meg, hogy a kenyeröket egye. Ettől a naptól fogva gyakran szakította félbe mérgeskedését, amint eszébe jutott a könyv.

Így érte el Angelika a tizenharmadik évét, az első áldozás korát. Az oly csendes környezet, a székesegyház árnyában szunnyadó, tömjéntől illatos, zsolozsmáktól átrezegett kicsiny ház elősegítette lassu megjavulását ennek a vad hajtásnak, melyet ismeretlen helyről nyestek s ide ültettek át e keskeny kert misztikus földjébe; és hozzájárult a rendszeres élet is, melyet itt folytattak, a mindennapos munka, a világról nem tudás ebben a hajlékban, hova egyetlen hangja sem hatolt be az álmos városrésznek.

De a szelidség főképp a Huberték nagy szerelmétől eredt, melyet a gyógyíthatatlan lelkifurdalás még nagyobbítani látszott. A férfi azzal a törekvéssel töltötte napjait, hogy kitörülje az asszony emlékezetéből azt, amit ellene vétett, midőn anyja ellenére nőül vette. Érezte ő gyermekök halálakor, hogy Hubertine őt vádolja ezért a büntetésért, és azon igyekezett, hogy bocsánatot nyerjen. Régóta megvolt ez már: Hubertine imádta. De ő kétkedett ebben olykor, s ez a kétség elszomorítá életét. Hogy bizonyos lehessen abban, hogy az elhunyt, a nyakas anya, ott a föld alatt, megbékült már: azt szerette volna, hogy második gyermekök legyen. Egyetlen vágyuk a megbocsátásnak e gyermeke vala, s Hubert ott töltötte életét nejének lábai előtt, valóságos imádatban, olyan forró és tiszta hitvesi szenvedéllyel, minő csak a folytonos jegybenjárás lehet. Habár Angelika előtt még csak a haját sem csókolta meg, szobájukba húsz évi házasság után is a fiatal férj nászesti izgatottságával lépett be. Csöndesded szoba volt ez, fehér-szürke festésével, kékvirágos kárpitjaival, gyapjukelmével behuzott diófabutorával. Soha semmi nesz sem hatolt ki belőle, de gyöngédséget lehelt és hűsítette az egész házat. Angelikára nézve a szeretet légköre volt ez, melyben forró szívvel s tiszta lélekkel nőtt föl.

A művet egy könyv fejezte be. Amint egy reggel a műhely egyik poros polcán kutatott, az elhasznált himző-műszerek közt *Jacobus a Voragine* Arany-legendájának egy igen régi példányára bukkant. Ezt az 1549-ből származó francia fordítást egykor valamelyik himzőmester vásárolhatta a benne lévő képek miatt, amelyek a szentekre vonatkozólag igen hasznos fölvilágosításokat nyújtanak. Maga Angelika is sokáig jóformán csak e képek iránt érdeklődött, e jámbor hittel teli régi fametszetek iránt, amelyek gyönyörködtették. Mihelyt megengedték neki, hogy játszék, elővette a sárga borjúbőrbe kötött vaskos könyvet s lassan forgatta a lapjait: először is a kis-címlapot, amely pirossal és feketével volt nyomva s a kiadó címét tartalmazta: „à Paris, en la rue Neufve Nostre-Dame, à l'enseigne Saint Jehan Baptiste"; azután a főcímlapot, amelyen oldalt a négy evangélista körképe, alsó szegélyül a Napkeleti bölcsek adorációja, felső szegélyül pedig a csontokat tipró Jézus Krisztus föltámadása volt ábrázolva. Következtek azután sorban a képek, ékített betük, nagy és kis metszetek a szövegben: az Angyali üdvözlet: egy igen nagy angyal fénysugarakkal árasztván el egy kicsinyke Máriát; a Kisdedek megöletése: a kegyetlen Heródes pici holttestek halmai közt állván; a Jászol: Jézus a szűzanya és szent József között, aki gyertyát tart; Alamizsnás szent János, amint a szegényeknek ad; szent Mátyás, bálványt törve össze; szent Miklós püspök, jobb oldalán puttonban lévő gyermekekkel; és az összes női szentek: Ágnes, a nyakába szúrt karddal, Krisztina, harapófogóval kitépett mellekkel, Genovéva bárányaival, Juliána, amint ostorozzák, Anasztázia, kit megégetnek, Egyiptomi szent Mária, a pusztaságban vezekelve, Magdolna, az illatos olajosedényt hordva. És mások, és újra mások következtek a sorozatban, mindenik növelvén a rémületet és a szánalmat, hasonlóan ama rémes és kedves történetekhez, amelyektől összeszorul a szív és könnybe lábad a szem.

De Angelika lassankint kíváncsi lett megtudni, hogy voltaképp mit is ábrázolnak ezek a metszetek. A lapok két-két sűrü hasábja, amelyeknek, a nyomása igen feketén maradt meg az elsárgult papiron, visszariasztotta a gót betük rideg formájával. De lassankint hozzászokott, kibetűzte ezeket az írásjegyeket, megértette a rövidítéseket és összevonásokat, meg tudta sejteni az avult szófordulatokat és szókat; és végre folyékonyan tudott olvasni, s úgy megörült, mintha valami rejtélybe hatolna bele, diadalérzettel eltelve, valahányszor egy-egy újabb nehézséget győzött le. E fáradsággal oszlatott homály mögött egy egész sugárzó világ tárult elő. Angelika mennyei fényárba lépett be. Az a néhány klasszikus könyve, amely olyan száraz és olyan hideg volt, nem létezett többé. Egyedül csak a Legendáért lelkesült, e fölibe hajolt, két kezébe fogván homlokát és annyira elmerülvén bele, hogy nem is élt többé a való életben, nem tudott az időről, s csak azt nézte, mint száll föl az ismeretlenség mélyéből a föltáruló álom.

Az Isten jóságos és először is azok a szentek. Predesztinálva születnek, égi szózatok jelentik be őket, anyáiknak fényes álmaik vannak. Szépek, erősek, győzedelmesek valamennyien. Nagy fényesség veszi őket körül, arcuk tündököl. Domokosnak csillag van a homlokán. Olvasnak az emberek elméjében, fönhangon mondják el, amit más gondol. Meg vannak áldva a jóslás adományával, és jövendöléseik mindig beteljesednek. Számuk véghetetlen, vannak köztük püspökök és szerzetesek, szűzek és bűnbeesettek, koldusok és fejedelmi vérből valók, gyökéren élődő mezítelen remeték, szarvas-ünőkkel barlangokban lakozó aggastyánok. Valamennyijöknek a története ugyanaz: felnőnek a Krisztusban, benne hisznek, vonakodnak áldozni idegen isteneknek, kínoztatnak és dicsőséggel teljesen halnak meg. Az üldözések kifárasztják a császárokat. András, keresztre feszítve, két álló napig prédikál huszezer embernek. Tömeges áttérések fordulnak elő, negyvenezer ember kereszteltetik meg egyszerre. A tömegek, amikor a csodák láttára meg nem térnek, rémülve futnak el. Varázslással vádolják a szenteket, talányokat adnak föl nekik, amiket megfejtenek, vitába fogatják őket a tudósokkal, akik elnémulnak. Amint beviszik őket a pogány templomokba, hogy áldozzanak, a bálványok ledőlnek egy fuvallattól és összetörnek. Egy szűz ráköti övét a Vénusz nyakára s a szobor porrá omlik. A föld megrendül, a Diána temploma romba dől egy mennykőcsapástól; és a népek föllázadnak, polgárháborúk ütnek ki. Ekkor gyakran történik, hogy a bakók a keresztséget kérik, királyok térdepelnek le a rongyokba burkolt szentek előtt, akik szegénységi fogadalmat tettek. Szabina elszökik az apai házból. Paula odahagyja öt gyermekét s lemond a fürdésről. Herman hamut hint az ételére. Bernát nem különbözteti meg már az eledeleket, nem ismer más ízt, mint a tiszta vízét. Agathon három évig tart egy követ a szájában. Ágoston kétségbe esik, hogy vétkezett, mert azzal szórakoztatta magát, hogy utána nézett egy szaladó kutyának. A jólét, az egészség megvetésben részesül, az öröm a testölő nélkülözéseknél kezdődik. És így élnek, megdicsőülvén, olyan kertekben, ahol csillagból vannak a virágok, ahol zengenek a falevelek. Sárkányokat irtanak, viharokat támasztanak és csillapítanak, rajongó önkívületükben két singnyire emelkednek a földtől. Özvegy asszonyságok gondoskodnak szükségleteikről, amíg élnek, álmukban kapnak intést, hogy menjenek őket eltemetni, amikor meghaltak. Rendkívüli események történnek velük, csodálatos kalandok, mindmegannyi regény. És száz meg száz év múltán is, ha sírjukat fölbontják, édes illatok szállnak föl belőle.

Azután, ellentétben a szentekkel, ott vannak az ördögök, a számtalan sok ördög. „Körülöttünk szállanak, valamint a legyek és szám nélkül vagyon tele vélök a levegő. Elannyira tele vagyon a levegő ördögökkel és gonosz lelkekkel, valamint a napnak sugara tele vagyon porszemekkel.” És folyik a harc örökösen. Mindig a szentek a győztesek és mindig újra kell kezdeniök a győzelmet. Minél több ördögöt űznek el, annál több jön vissza. Hatezerhatszázhatvanhatot számlálnak meg egyetlen asszonynak a testében, akit Fortunátus megszabadít. Mozgolódnak, beszélnek, kiabálnak a megszállott ember hangján, akinek iszonyúan összerázzák az oldalát. Az orrán, a fülén, a száján bújnak bele és rettenetes harcokban töltött napok után bőgve szállnak ki belőle. Minden útfordulón egy-egy ördögszállta ember fetreng; egy arramenő szent harcra kél. Bazil, hogy egy ifjút megszabadítson, birokra megy. Makár egy éjjel a sírok közt hál, az ördög megtámadja s ő védi magát. Maguk az angyalok is, a halottas ágyak mellett, ütlegekkel kénytelenek elűzni az ördögöt, hogy az elszálló lélek az övéké lehessen. Máskor csak ésszel és szellemmel támadnak ellenök. Megtréfálják, letromfolják őket, Péter apostol és Simon mágus csodatettekkel versenyeznek. A mindenütt ólálkodó sátán mindenféle alakot vesz magára, felöltözik asszonynak, sőt átváltoztatja magát a szentek hasonlatosságára is. De amint le van győzve, egész rútságában jelenik meg mint fekete macska, amely nagyobb a kutyánál, szeme nagy és lángoló, nyelve véres, hosszu s a köldökéig ér, farka csonka. Csakis vele foglalkoznak, ő a gyűlölet tárgya. Félnek tőle és gúnyolják. Még csak becsületesnek sem kell lenni vele szemben. Különben pokoli praktikái mellett is örökké ő a rászedett. Ami szerződést csak megköt, azt mind elveszik tőle, erőszakkal vagy csellel. Gyönge asszonyok verik

le, Margit betöri a fejét a lábával, Juliána beszakítja az oldalát, amint egy lánccal veri. Valami derű támad ebből, megvetése a rossznak, amely íme tehetetlen, bizonyossága annak, hogy van jó, mert hiszen az erény az uralkodó. Elég keresztet vetni: az ördög nem tehet semmit, elbődül és eltünik. Mikor egy szűz keresztet vet magára, düledezik az egész pokol.

És most a szenteknek a sátán ellen való harcában az üldözések rettenetes kínszenvedései tárulnak elő. A bakók a darazsaknak teszik ki a mézzel bekent mártirokat; mezítláb járatják őket üvegcserepeken és tüzes parázson; csúszómászó férgekkel dobják őket a verembe; ólomgolyós szíjakkal ostorozzák őket; elevenen szögezik be koporsókba, amiket a tengerbe dobnak; hajuknál fogva akasztják föl, azután meggyújtják őket; oltatlan meszet, forró szurkot, olvasztott ólmot öntenek a sebeikre; fehérre tüzesített vasszékre ültetik őket; izzó sisakot húznak a fejökre; fáklyával égetik az oldalukat; üllőn zúzzák össze a combjukat; kitépik a szemöket, elvágják a nyelvöket, egymás után tördelik ki az ujjaikat. És a szenvedés nem ér semmit, a szentek tele vannak megvetéssel; sietve, örömmel várják a további szenvedéseket. Folytonos csoda óvja őket, kifárasztják a hóhéraikat. János mérget iszik és semmi baja. Sebestyén, nyilakkal telelőve, mosolyog. Máskor a nyilak a levegőben maradnak jobbra és balra a vértanútól, vagy pedig visszafordulnak röptükben és az íjász szemébe fúródnak. A szentek úgy isszák az olvasztott ólmot, mint a jeges vizet. Oroszlánok leborulnak előttük és nyalják a kezüket, mint a báránykák. Szent Lőrincnek a tüzes rostély kellemes hüvösségü. Így szól: „Boldogtalan, egyik oldalt immár megsütötted; fordítsd a másikat és azután egyél, mert megsült." Cecilia, akit forró fürdőbe ültetnek, „úgy érzi vala magát, mint valamely híves helyen és csepp izzadságot sem érez". Krisztina hiábavalóvá teszi a kínzásokat: apja tizenkét emberrel vereti, akik összeesnek a fáradtságtól; következik egy másik hóhér, aki kerékre köti, tüzet gyújt alá ja, és a láng szétcsap és ezerötszáz embert pusztít el; követ kötve a nyakába, a tengerbe dobja, de az angyalok a víz színén tartják, Jézus maga jön el őt megkeresztelni, azután rábízza szent Mihályra, hogy vezesse vissza a földre; végre egy másik bakó viperákkal zárja össze, amelyek cirógatóan fonódnak a nyakára; azután öt napig hagyja egy kemencében, ahol semmi bajt nem érezve, énekel. Vince, aki még többet áll ki, nem szenved; összetörik a tagjait, vasfésűkkel szakgatják az oldalát, amíg csak a belei ki nem fordulnak; tele szurdalják tűkkel, parázsra dobják, amelyet sebei vérrel árasztanak el; visszavetik a börtönbe, lábait egy cölöphöz szögezve; és amint össze van szabdalva, sütve, fölszakgatva, folyvást él; és kínjai édesek, mint a virágillat, nagy világosság tölti el a tömlöcöt, angyalok énekelnek vele rózsanyoszolyán. „Az ének édes szava és a virágoknak kellemetes szava kívül is megérzett vala és midőn a poroszlók ezt látnák, megtértek az igaz hitre, Daciánus pedig meghallván ezeket, megdöbbene és mondá: mit tegyünk vele még, ím legyőzeténk." Így kiált föl valamennyi kínzó, s a vége mindig az, hogy megtérnek vagy meghalnak. Kezöket bénaság szárítja el. Erőszakos halállal pusztulnak el, halszálka fullasztja meg őket, menny kő csap le rájuk, szekereik összetörnek. A szentek tömlöcei pedig tündökölnek, Mária és az apostolok könnyedén hatolnak be a falakon keresztül. Folytonos segedelmek, jelenések szállnak le a nyitott mennyekből, ahol az Isten mutatkozik, drágaköves koronát tartva kezében. Öröm a halál, amelytől nem félnek, a rokonok örvendeznek, amikor hozzátartozóik egyike kiszenved. Az Ararát-hegyén tízezren halnak meg a kereszten. Colonia mellett, a tizenegyezer szűz fölkoncoltatja magát a hunokkal. A cirkuszokban ropognak a csontok a vadállatok fogai közt. A hároméves Quiricus, akit a szentlélek úgy beszéltet, mint egy felnőtt embert, mártiromságot szenved. Csecsemők szidalmazzák a bakókat. A testnek, az emberi rongynak a megvetése, utálata mennyei kéjt párosít a fájdalommal. Hadd szakgassák, hadd marcangolják, hadd égessék: jól esik; tovább, tovább, nem fog eleget gyötrődni soha; és várva várják a vasat, a kardot a torkukba, amely egyedül öli meg őket. Eulália, a máglyán, belehelli a lángot, hogy hamarább haljon meg. Az Isten meghallgatja, s szájából fehér galamb röppen ki és fölszáll az égbe.

Ezeknek olvastán Angelika elálmodozott. Ez a sok borzalom és ez a diadalmas öröm gyönyörködtette és felülemelte a valón. De a Legendának más, szelídebb helyei is mulattatták, például az állatok, az egész Noé-bárkája. Érdeklődött a remetéket tápláló hollók és sasok iránt. És mennyi szép történet az oroszlánokról! a szolgálatrakész oroszlán, aki megássa Egyiptomi szent Máriának a sírját; a tüzes oroszlán, amely a rossz házak kapuit őrzi, amikor a prokonzulok odavitetik a szűzeket; meg a szent Jeromos oroszlánja, akire rábíztak egy szamarat, amelyet ellopat magától s azután visszahoz. Ott a farkas is, amely bűnbánóan hozza vissza az ellopott malacot. Bernát kiátkozza a legyeket, amelyek élettelenül hullnak el. Remigius és Balázs az asztalukon etetik a madarakat, megáldják őket és visszaadják egészségöket. Ferenc, aki „galambszelídséggel vagyon tele", prédikál nekik és az Isten szeretetére inti őket. „Egy madár, amelynek neve prücsök, egy figefán vala; Ferenc pedig kinyújtá az ő kezét, híván a madarat; ahajt szót fogada és tenyerébe üle. Mondá pedig neki: Énekelj, testvérem és dicsérd a mi Urunkat. Az pediglen nyomban énekele és addig el nem szálla, amíg el nem bocsájtaték."

Folytonos szórakozás tárgya volt ez Angelikára nézve, amely azt a gondolatot ébresztette benne, hogy hivogassa a fecskéket, kiváncsian lesve, ha vajjon odajönnek-e? Voltak azután történetek, amelyeknek az olvasgatásába majdnem belebetegedett, annyira nevetett rajtuk. Kristóf, a jámbor óriás, aki Jézust hordozta, a sírásig nevettette meg. Kacagott a kormányzónak Anasztázia három nőcselédjével való kudarcán, amikor kimegy hozzájuk a konyhába s helyettök a kemencéket, üstöket csókolgatja. „Nagyon fekete és rút lett kívülről, ruhája pedig mocskos vala. Mikor pedig a szolgák, akik künn várják vala, így elcsúfítva látnák, vélék, hogy ördöggé változott. Verék őt annak okáért vesszőkkel és elfutamodának és magában hagyák." De legjobban kacagott Angelika akkor, ha az ördögöt páholták, különösen amikor Juliána, akit a tömlöcében kísértett, olyan derekasan püfölte el a láncával. „Parancsolá pedig a prefektus, hogy Juliánát vezetnék elő, és midőn maga után vonszolá az ördögöt, az kiabál vala, mondván: Asszonyom, Juliána, ne bánts immár többet! Ő pediglen végighurcolá a piacon, annakutána pedig veté egy undok gödörbe."

Angelika himzés közben Hubertéknek a tündérmeséknél is érdekesebb legendákat beszélt el. Annyiszor olvasta őket, hogy könyv nélkül tudta a Hétalvók legendáját, kik az üldözés elől menekülvén, befalaztatnak egy barlangba, amelyben háromszázhetvenhét esztendeig alusznak, s fölébredésükkel olyan bámulatba ejtik Theodosius császárt; meg a szent Kelemen legendáját, a végnélkül való, váratlan és megható kalandokat, amint egy egész család, apa, anya, három fiu, nagy szerencsétlenségek folytán elszakad egymástól s végre a legszebb csodák között ismét egyesül. Könnyezett bele, erről álmodott éjszakánkint, folyvást ebben a tragikus, diadalmas, csodás világban élt, e természetfölötti országába, az összes erényeknek, melyek minden örömekkel jutalmaztattak.

Mikor az első áldozásra ment, azt képzelte, hogy ő is a földtől két singnyire jár, mint a szentek. Az őskori egyház ifju keresztény leányának érezte magát, Istennek kezébe ajánlván lelkét, mert megtanulta a könyvből, hogy mennyei malaszt nélkül nem üdvözülhet. Huberték egyszerüen teljesítették vallási kötelességüket: vasárnap misére mentek, sátoros ünnepeken áldozásra; s tették ezt az alázatos szívüek egyszerü hitével, meg kissé hagyományból is és mesterségüknél fogva, mert a miseruha-készítők apáról-fiura mindig eljártak az urvacsorájára. Hubert néha megállott egy himző-ráma kifeszítésének munkájában, hogy hallgassa a gyermeket amint olvassa a legendákat, melyek őt is úgy megreszkettették, mint Angelikát, haját a láthatatlanság fuvalma borzolván. Osztozott szenvedélyében, sírt, mikor őt fehér ruhájában meglátta.

Ez a nap olyan volt, mint egy álom; bámulva és fáradtan jöttek haza a templomból mind a ketten. Hubertine kénytelen volt őket megszidni, mert ő, a maga józanságával, rosszalta a túlzást még a jó dolgokban is. Ettől fogva fékeznie kellett az Angelika buzgóságát, különösen a jótékonysági szenvedelmet, amely megszállta. Szent Ferenc asszonyául választotta a

szegénységet, Alamizsnás szent János urainak vallotta a szegényeket, Gervasius és Prothasius a szegények lábait mosogatták, Márton a palástját osztotta meg velük. És a gyermek, a Luca példájára, mindent el akart adni, hogy mindent odaadhasson. Először is az apróságain adott túl, azután a házat kezdte fosztogatni. De a tetőpontot azzal érte el, hogy tele marékkal adott megkülönböztetés nélkül a méltatlanoknak is. Egy este, az első áldozás után harmadnap, szidást kapván amiatt, hogy az ablakon fehérneműt dobott ki egy iszákos asszonynak, visszaesett régi indulatosságába, s rettenetes rohama volt. Azután pedig szégyentől megtörve, betegen feküdt három napig.

Azonban a hetek, a hónapok egyre teltek. Hét éve múlt már el: Angelika tizennégy éves lett és kész asszony. Mikor a legendát olvasta, a füle zúgott bele, halántékának vékony kék ereiben lüktetett a vér; és most testvéri szeretetre gerjedt a szűzek iránt.

A szűzesség édes testvére az angyaloknak, birtoka minden jónak, kudarca az ördögnek, uralma a hitnek. Malasztot adó tökéletesség, melynek csak mutatkoznia kell, hogy győzzön. A szentlélek Lucát olyan nehézzé teszi, hogy ezer ember és öt pár ökör nem bírja elvonszolni a prokonzul parancsára egy rossz házba. Egy kormányzó, aki meg akarja csókolni Anasztáziát, elveszti a szemevilágát. A kínszenvedések alatt ragyog a szűzek ártatlansága, patyolat testeikből, miket a vasfésük tépdesnek, tej-áradat patakzik vér helyett. Tízszer is előfordul a fiatal keresztény leány története, ki családjától elfut és szerzetes-ruhába öltözik s mikor azzal vádolják, hogy megejtett egy szomszédbeli leányt, szenvedi a bántalmakat anélkül, hogy igazolná magát, míg végre ártatlan nemének hirtelen leleplezésével diadalmaskodik. Igy vezetik Eugéniát a bíró elé, hol megismervén atyját, kettéhasítja ruháját és megmutatja magát.

Örökösen előlről kezdődik a szűzesség harca, az inger folyvást megujul. Az asszonytól való félelem képezi is a szentek bölcsességét. Ez a világ kelepcékkel van telve; a remeték elkimennek a pusztaságba, ahol nincs asszony. Iszonyúan küzdenek, ostorozzák magukat, meztelenül feküsznek a tövis közé és a hóba. Egy anachoréta, hogy anyját egy sekély gázlón átlábolni segítse, ujjait betakarja a palástjával. Egy megkötözött vértanu, kit egy leány kísért, kettéharapja a nyelvét és a leánynak az arcába köpi. Ferenc kijelenti, hogy nincs nagyobb ellensége a saját testénél. Bernát „tolvaj!”-t kiált, hogy megvédelmezze magát egy asszonyság ellen, ki szállást adott neki. Leó pápának egy asszony, akinek szent ostyát adott, megcsókolja a kezét; s ő levágja a kezefejét, melyet aztán szűz Mária visszaforraszt.

Mindannyian dicsőítik a hitvestársak különválását. Elek, aki igen gazdag és nős, oktatja nejét a szűzességben és azután elmegy. Nem kelnek össze másért, csak hogy meghaljanak. Jusztina, kit Ciprián láttára szerelem gyötör, megtéríti őt és együtt megy vele a kínpadra. Cecilia, kit egy angyal szeret, a nászéjjelen fölfedezi ezt férjének, Valérnak, ki rááll, hogy nem fog hozzányúlni, és fölveszi a keresztséget, hogy láthassa az angyalt. „Szobájában találja vala Ceciliát az angyallal beszélvén, és az angyal két rózsakoronát tart vala kezében és ráadja egyiket Ceciliára, másikat Valérra, mondván: Tartsátok meg e koronákat szeplőtlen szívvel és testtel.” Húsz másik pár csak azért kél egybe, hogy elhagyja egymást; a halál erősebb a szerelemnél; dacolnak a léttel. Hilarius kéri az Istent, szólítsa az égbe leányát, Apiát, hogy férjhez ne menjen. A leány meghal és az anyja arra kéri az apát, hogy őt is szólíttassa el; és úgy lőn. Maga szűz Mária veszi el jegyeseiket a nőktől. Egy főnemes, a magyar királynak rokona, lemond egy csodaszép leányról, mihelyt Mária közbelép. „Egyszerre megjelenék neki asszonyunk szűz Mária, mondván: Ha oly szép vagyok, miként mondod, miért hogy másért elhagysz engem?” És az eljegyzi magát vele.

A női szentek közt Angelikának megvoltak az ő kedvencei, azok, kiknek tanításai a szívébe hatottak s kik annyira megindították, hogy kijavították hibáiból. Igy a bölcs Katalin, ki bíborban született, elragadta őt egyetemes tudásával, midőn a tizennyolcéves leány vitára kél az ötven rhétorral és grammatikussal, kiket Maxentitius császár szembeállít vele. Zavarba ejti, elnémítja

őket. „El valának ámulva és nem tudják vala, mit szóljanak, és hallgatának mindannyian. A császár pedig feddi vala őket, hogy ily rutul legyőzettetik magokat egy leányzóval." Az ötven tudós ekkor kijelenti, hogy megtér. „Hallván pedig ezt a császár, nagy haragra gerjede és parancsolá, hogy a városnak közepén mind megégettessenek." Katalin az Angelika szemében a legyőzhetetlen tudós volt, épp oly fenséges és bölcsességtől sugárzó, mint szép; és ez szeretett volna lenni ő is, hogy megtérítse az embereket s galamb táplálja a tömlöcben, mielőtt a fejét levágják.

De kivált Erzsébet, a magyar király leánya, lett szakadatlan oktatója. Büszkeségének minden egyes fölzendülésére, mikor elragadta az indulatosság, rágondolt a szelídségnek és szendeségnek e mintaképére, ki már ötéves korában ájtatos volt, vonakodott játszani és a földön hált, hogy dicsérje az Istent; utóbb pedig engedelmes és szenvedő hitvese a thüringiai grófnak, férjének vidám arcot mutatva, holott minden éjszaka könnyárban úszott; és végül szűzies özvegy, országából számkivetve és örülvén, hogy szegénységben él. „Vala pedig az ő ruházata oly hitvány, hogy szürke palástot visele másszínü posztóval megtoldva, és tunikájának ujjai megszakadván, más színnel valának foltozva." Atyja, a király utána küldött valamelyes grófot. „Ki látván őt ily ruházatban fonni, megzavarodással és álmélkodással kiáltván, mondá: Soha király leánya ily hitvány ruhába öltözve nem jára, sem fonni nem láttatok." Erzsébet a tökéletes keresztény alázatosság, ki fekete kenyéren él a szegényekkel, utálat nélkül kötözgeti sebeiket, viseli durva ruházatukat, hál a kemény földön, mezítláb megy a professziókkal. „Gyakorta mosogatja vala az edényeket és egyéb konyhabéli szerszámokat és nehogy a szolgáló leányok eltiltanák? más helyekre küldé őket, mondván: Hahogy más alacsonyabb életet találtam volna, azt inkább választom vala." Ugy, hogy Angelika, ki annakelőtte megmerevült a dühtől, mikor konyhát súroltattak vele, most a legalacsonyabb foglalkozásokat kereste ki, valahányszor az uralomvágytól érezte magát gyötörve.

De inkább, mint Katalin, inkább, mint Erzsébet, inkább, mint valamennyi, volt előtte kedves egy szent: Ágnes, a gyermek-vértanu. Szíve megrezdült, amint a Legendában őt is megtalálta, a hajzatával borított szűzet, ki őt a székesegyház kapujában oltalmazta. Mily lángja lobog benne a tiszta szerelemnek! Mint utasítja vissza a kormányzó fiát, ki az iskolából kijövet megszólítja. „El tőlem, bűnnek eleje, gonoszságnak tápláléka, halálnak eledele!" Mint dicsőíti kedvesét: „Szeretem azt, kinek anyja szűz, kinek atyja asszonyt nem ösmert, kinek szépségét a nap- és holdvilág csodálja, kinek szagától holtak elevenednek!" És mikor Aspasius megparancsolja, hogy „torkába kardot merítsenek", felszáll a mennyekbe, hogy egybekeljen az ő „fehér és pirosló hitvesével".

Angelika, különösen pár hónap óta, nyughatatlan óráiban, mikor a vér heve lüktetett halántékában, fohászkodott, könyörgött szentjéhez, és ilyenkor nyomban felüdültnek érezte magát. Folyvást maga körül látta, kétségbe esett, hogy gyakran tett és gondolt olyan dolgokat, melyek miatt Ágnes megharagszik. Egy este, amint a saját kezét csókolgatta, miként még most is szokta néha, egyszerre elvörösödött és zavartan fordult félre, ámbár egyedül volt, de megértette, hogy a szent látta. Ágnes őre volt az ő testének... Tizenötéves korában így Angelika imádásraméltó leány volt. Igaz, sem a klastromszerü, dolgos élet, sem a székesegyház enyhe árnya, sem a szépséges szentekről regélő Legenda nem tette őt angyallá, kifogástalanul tökéletes lénnyé. A hevesség még folyvást elragadta, a lélek egyes véletlen nyílásain, melyeket elmulasztottak befalazni, hibák tüntek elő. De ilyenkor annyira szégyenlette magát, úgy szeretett volna tökéletes lenni! és olyan emberi, olyan eleven, olyan tudatlan és olyan tiszta volt alapjában!

Egyszer, mikor hazajöttek ama nagy kirándulások egyikéről, melyeket Huberték kétszer egy esztendőben, pünkösd hétfőjén és nagyboldogasszony napján, megengedtek maguknak, Angelika kitépett egy csipkerózsa-tövet, s azután otthon elültette a szűk kertben. Metszette, öntözgette; az ott egyenesebben nőtt, nagyobb, illatozóbb rózsákat termett; ő pedig szokott szenvedélyességével leste, tartózkodva azonban attól, hogy beoltsa, azt akarva látni, ha vajon

csodaképp nem terem-e rajta teljes rózsa. Táncolt körülte, elragadtatva ismételgeté: „Én vagyok! én vagyok!” És ha incselkedtek vele útszéli rózsafája miatt, maga is nevetett rajta, kissé halványan, könny ülvén pillái szélére.

Ibolyaszín szemei még szelídebbekké váltak, ajka meg-megnyílt, apró fehér fogakat láttatva, míg hosszukás tojásdad arcát a légiesen puha, szőke haj arany-fénnyel koszoruzta. Megnyult, de nem lett vékony, nyaka és válla megtartotta büszke kecsességét, termete hajlós lett; s emellett vidám és egészséges volt, ritka szépség, melyen véghetetlen báj ömlött el, ártatlan testtel, szeplőtlen lélekkel.

Huberték napról-napra élénkebb vonzalommal viseltettek iránta. Mind a kettőjüknek az a gondolata támadt, hogy leányuknak fogadják. Hanem nem szóltak róla semmit, nehogy fölélesszék örök bánatukat. Mikor aztán egy reggel, a szobájukban, az ember elhatározta magát, az asszony egy székre roskadva, zokogásra fakadt. Magukénak fogadni ezt a gyermeket nem annyi-e, mint lemondani arról, hogy nekik is lesz még valamikor? De igaz, az ő korukban erre már nem lehet számítani; s Hubertine megadta a beleegyezését, elérzékenyülve attól a jó gondolattól, hogy Angelikát leányává tegye.

Angelika, mikor erről szóltak neki, a nyakukba ugrott s majd megfulladt könnyeitől. Megegyeztek: Angelika mindig náluk fog maradni, itt ebben a házban, mely most már tele van ő vele, megifjodott az ő fiatalságától, mosolygóvá lett az ő mosolyától.

De mindjárt az első lépések megtételekor akadályba ütköztek, mely megdöbbentette őket. Grandsire békebíró, kinek tanácsát kikérték, megmagyarázta nekik az örökbefogadás sarkalatos lehetetlenségét, mivelhogy a törvény azt követeli, hogy az örökbefogadandó nagykorú legyen. Azután, látván levertségüket, a hivatalos gyámság módszerét ajánlotta nekik; minden ötven éven felül levő személy fölfogadhat törvényes címen egy tizenöt éven alul levőt, hivatalból gyámjává lévén. A kellő kor megvolt mind a két részről, s ők örömmel álltak rá; sőt megegyeztek, hogy utóbb végrendeleti úton valósítják meg az örökbefogadást, miként ezt a törvény megengedi. A békebíró magára vállalta a férj folyamodványának és az asszony hozzájárulásának bejelentését, azután érintkezésbe tette magát a gyámhatósági igazgatóval, kinek a beleegyezését meg kellett nyerni. Volt a dologban vizsgálat, azután az akták Párisba kerültek, a kijelölt békebíróhoz. És már csak a jegyzőkönyvet várták, mely a hivatalból jelölt gyámság okiratát képezi, midőn Hubertéknek, később, aggodalmuk támadt.

Mielőtt Angelikát így leányuknak fogadják, nem kötelességük lett volna-e kísérletet tenni, hogy megtalálják a családját? Ha az anyja él, honnan veszik ők a jogot, hogy leányával rendelkezzenek, ha csak nem föltétlenül bizonyosak abban, hogy a gyermek el van hagyva? Aztán meg, ott volt az az ismeretlen eredet, az a talán romlott törzs, amelyről ez a gyermek szakadt, ami már régebben is nyugtalanította őket s aminek az aggodalma most fölújult bennük. Annyira zaklató volt ez, hogy aludni sem tudtak miatta.

Egyszerre Hubert fölutazott Párisba. Katasztrófa ez az ő csendes életében. Hazudott Angelikának, azt mondván neki, hogy jelenlétére szükség van a gyámság elnyerése végett. Azt remélte, hogy huszonnégy óra alatt megtud mindent. De Párisba érve, a napok egymásután teltek, az akadályok lépten-nyomon merültek föl, és ő már egy egész hetet töltött Párisban, fűtől fához járva, róva az utcákat, elbódultan, csaknem sírva már. Először is a menedékházban nagyon hidegen fogadták. Az intézetnek törvénye az, hogy a gyermekek nagykorúságukig ne világosíttassanak föl származásuk felől. Két délelőtt egymásután küldték odább. Erőlködnie kellett, magyarázatokat adnia három irodában is, berekedésig mutogatni be magát hivatalból jelölendő gyám képében, amíg egy nyurga, szikár aligazgató elég kegyes volt végre közölni vele, hogy teljességgel hiányzik mindenféle határozott adat. Az igazgatóság nem tud semmit, a gyermeket, ki a keresztségben Angelika Mária nevet nyert, egy bábaasszony adta be, anélkül, hogy az anyát megnevezte volna.

Hubert kétségbeesetten volt már visszaindulandó Beaumontba, midőn egy ötlet negyedszer is visszaterelte, hogy betekintést kérjen az anyakönyvi kivonatba, amelyben meg kell lenni a bábaasszony nevének is. Egészen nagy dolog volt ez is. De végre megtudta a nevet: Foucartné, sőt megtudta azt is, hogy Foucartné 1850-ben a Rue des Deux-Écusben lakott.

Ekkor aztán újra kezdődött a futkosás. A Rue de Deux-Écus rég le volt bontva és a szomszédos utcák egyik boltosa sem emlékezett Foucartnéra. Hubert megnézett egy cím- és lakjegyzéket; a Foucart név már nem volt meg benne. Rászánta magát, hogy az utcákon a címtáblákat nézegetve fölmegy minden bábához. És ez a módszer segített is rajta; szerencsésen ráakadt egy öreg asszonyságra, aki elkiáltotta magát: Hogyne ismerné Foucartné asszonyt! azt a derék asszonyt, akit balesetek értek! A Rue Censierben lakik. Páris túlsó végén. Hubert odaszaladt.

A tapasztalásokon okulva, föltette magában, hogy itt már diplomatikus módon fog eljárni. De Foucartné, kurta-lábu tagbaszakadt asszony, nem engedte, hogy szép rendben tegye föl az előre elkészített kérdéseket. Amint a gyermek kettős keresztnevét meg a beadás napját fölemlítette, az asszonyság maga indult neki s bizonyos bosszuérzéssel beszélte az egész történetet. Oh, hát él a kicsike? No, eldicsekedhetik vele, hogy híres rossz anyja van! Igen, Madame Sidonienak, amint özvegysége óta nevezik, nagyon előnyös összeköttetései vannak, mert, úgy mondják, miniszter-bátyja van, ami azonban nem akadályozza abban, hogy a legcsúfabb mesterséget ne űzze. Azután elmondá, hogyan ismerkedett meg vele, mikor a Rue Saint-Honorében provencei gyümölcsöt és olajat árult, férjével együtt, akivel Plassansból jöttek Párisba, szerencsét próbálni. A férj aztán meghalt, s tizenöt hónappal utóbb Sidonie asszonynak leánya született; maga sem igen tudta, hol szedte, mert száraz és hideg volt, mint egy kontó, egykedvü és durva, mint egy végrehajtó. Hibát csak megbocsát az ember, de hálátlanságot! Mert hát mikor a boltját megette, nem ő, Foucartné, tartotta-e mialatt betegágyat feküdt, s nem ő segített-e neki elvetni a gyermek gondját azzal, hogy oda beadta? És jutalmul, mikor azután ő is rossz sorsba jutott, nem sikerült tőle megkapnia azt az egyhavi tartást, de még a készpénzben kölcsön adott tizenöt frankját sem! Ma már az a haszontalan a Faubourg-Poissonière-utcában bír egy kis boltot, meg három szobát, ahol csipkeárulás címén mindent árul. Hja bizony, bizony, ilyen anyát jobb nem ismerni!

Egy órával utóbb Hubert a Madame Sidonie boltja körül ólálkodott. Meglátott ott egy sovány, sápadt nőt, nemet és kort el nem áruló arccal, elviselt fekete ruhában, melyen a nem ajánlatos foglalkozás szennyfoltjai látszottak. A véletlenszülte gyermeknek az emléke bizonyára sohasem hevítette föl ezt a közvetítői szívet. Hubert óvatosan kérdezősködött és olyan dolgokat tudott meg, amiket nem mondott el senkinek, még a feleségének sem.

De azért mégis habozott, mégegyszer visszajött, hogy elmenjen a titokzatos, szűk bolt előtt. Nem kell-e benyitnia, hogy megmondja, mi járatban van s megnyerje a beleegyezést? Rajta áll, mint becsületes emberen, annak a megitélése, hogy van-e joga örökké kettészakítani ezt a köteléket. Egyszerre aztán hátat fordított s estére hazatért Beaumontba.

Hubertine éppen az imént értesült Grandsire békebírónál arról, hogy a gyámsági jegyzőkönyv már alá van írva. És Hubert, mikor Angelika a keblére borult, a leány szemének könyörgően kérdő tekintetéről jól látta, hogy megértette: mi végből járt ő Párisban.

És ekkor egyszerüen ezt mondta neki:

- Gyermekem, a te anyád meghalt.

Angelika sírva ölelte meg őket szenvedélyesen. Sohasem szóltak erről többet. Angelika az ő leányuk volt.

III.

Ebben az évben Huberték pünkösd hétfőjén elvitték Angelikát a Hautecoeur-kastély romjaihoz, mely lefelé a Ligneul partján, Beaumonttól két mértföldnyire esik; és másnap, a futkosással, vidám nevetéssel a szabadban töltött nap után, a leány még aludt, mikor a műhely vén órája a nyolcat ütötte.

Hubertinenek föl kellett mennie, hogy bekopogtasson az ajtaján.

- Ejnye, te lusta!... Mi már meg is reggeliztünk.

Angelika sietve öltözött föl és jött le reggelizni, egyedül. Azután belépett a műhelybe, hol Hubert és felesége már éppen munkához fogtak.

- Oh, hogy elaludtam! Hát a casula, melyet vasárnapra igértünk!

A műhely, melynek ablakai a kertre szolgáltak, tágas helyiség volt, csaknem érintetlenül tartva meg eredeti állapotában. A mennyezet két mestergerendája és a három keresztgerenda még csak meszelve sem volt, hanem füstös, szú-rágta s a meghasadozott vakolat alatt látni lehetett a bélelés léceit. A kőpárkányok egyikén, melyek a gerendákat tartották, 1463-as évszám volt látható, mely nyilván az építés idejét jelezte. A szintén kőből való, de már málladozó kandalló megtartotta egyszerü nemességét karcsu oszlopaival, konzoljaival, párkányos szegélyével, koronába futó kürtőjével; a párkány-szegélyen még most is ki lehetett venni, bár régisége miatt már elmosódottan, egy naiv faragványt, mely szent Clarust, a hímzők pátrónusát ábrázolta.

De a kandalló nem volt már használatban; üregét nyitott almáriommá változtatták át, polcokat rakván bele, melyek minta-rajzokkal voltak zsufolva. A szobát most kemence, otromba nagy öntöttvas-kályha, melegítette, melynek a csöve a mennyezet alatt végighúzódva, a kandalló kürtőjébe torkollott. Az ajtók, melyek már rozogák lettek, XIV. Lajos korából eredtek. A régi padozat egyes lemezei rothadoztak az újabb lemezek közt, melyeket egyenkint rakosgattak be az időnkint támadt hézagokba. A falak sárga festése százéves lehetett, fönn színét vesztette, lenn lesurlódott és szikes foltokat mutatott. Minden esztendőben emlegették, hogy átfestetik, de a változástól való irtózás miatt nem tudták magukat rá elhatározni.

Hubertine, a himző-ráma előtt ülve, melyre a casula ki volt feszítve, fölemelte a fejét.

- Emlékszel, hogy a kerted számára egy kosár árvácskát igértem, ha vasárnap átadhatjuk a munkát.

Angelika vidáman kiáltott föl:

- Igaz!... Oh, tüstént hozzá is fogok!... De hol van az ujjadzóm? A műszerek szétrepülnek, ha az ember nem dolgozik.

Ráhúzta a régi elefántcsont-karikát kisujja második izére, és odaült a ráma másik felére, szemközt az ablakkal.

A műhely berendezésén semmi változás sem történt a múlt század óta. A divatok változtak, a hímzés művészete átidomult, de itt volt még a falba erősítve a szolgafa, melyre a ráma egyik szélét támasztják, míg másik szélét mozgatható állványláb tartja. A sarkokban régi korból való műszerek hevertek, egy arany-motolla, fogas kerekeivel és orsóival, melyek az aranyfonalat csévére gombolyítják, anélkül, hogy kézzel kellene fogni; egy csigaszerü kézi pörgető, mely a falhoz erősített fonalak összesodrására szolgál; mindenféle nagyságú dobok, fölszerelve tafotájokkal és abroncsokkal, melyeken horgoló-munkát végeznek. Egy polcon egész gyüjteménye volt látható a pillangó-lemezkék kivágására szolgáló mintáknak, s ott lehetett látni a régi hímző-mesterek klasszikus nagy réz-gyertyatartóját is. Egy fogas gyanánt fölsze-

gezett szíj karikáiba árak, furkók, kalapácsok, pergament-metsző vasak, simítófácskák voltak dugva. A szabásra szolgáló hársfaasztal mellett egy nagy motolla állott, két pászmatartóval, melyeknek kitágítható fűzfabordái a fonalat feszesen tartották. Élénk színü selymektől duzzadó orsócskák függtek zsinegre fűzve a láda mellett. A padozaton egy kosár tele volt üres orsókkal. Egy széknek a szalmáján olló, s a földre esve egy szétbomlott zsineg-köteg hevert.

- Ah, milyen szép idő! milyen szép idő! - szólt ismét Angelika. - Gyönyörüség élni.

S mielőtt lehajolt volna, hogy belemerüljön munkájába, még egy pillanatra ottfeledkezett a nyitott ablak előtt, melyen csak úgy özönlött be a sugárzó májusi reggel. A székesegyház tetejéről egy kis verőfény sütött le, a püspöki kertből üde orgona virág-illat szállott föl. Angelika elkáprázva, tavaszi fényben fürödve, mosolygott. Azután, megrezdülve, mintha újra elaludt volna, mondá:

- Apa, nincs arany-fonalam.

Hubert, ki éppen befejezte egy díszpalást rajzának a kiszurdalását, odament a ládához, kivett egy pászmát, elmetszette, s levakarva a selymet borító aranyat, kifoszlatta a két végét, s azután a pászmát pergament-tekercsbe fogva hozta oda.

- Egyéb nem kell?

- Nem.

Angelika egy pillantással meggyőződött róla, hogy semmije sem hiányzik; a különféle arany-fonalat, vöröset, zöldet, kéket tartalmazó vetélők; a minden színárnyalatu selyem-csévék a pillangó-lemezkék, göndörített és sodrott arany- és ezüst-fonalak egy skatulya gyanánt szolgáló karimátlan kalapban; a hosszu finom tűk, az acél-csiptetők, gyűszük, ollók, a viasz-gombolyag, mind ott rezgett a ráma kifeszített kelméjén, melyet vastag szürke papir óvott a szennytől.

Arany-fonalat fűzött be egy tűbe. De az első öltésbe a fonal beleszakadt, s újra kellett bele-fűznie, lekaparva a végéről egy kevés aranyat, melyet belevetett a hulladékos skatulyába, amely szintén ott volt a rámán.

- Ah, valahára! - mondá, mikor az első öltést megtette.

Mély csend uralkodott. Hubert egy hímzőráma kifeszítéséhez fogott. Föltette a két oldalrudat a szolgafára meg az állványra, lehetőleg párhuzamosan, hogy pontosan, a szálak irányában tegye rá a palást karmazsin-vörös selymét, melyet Hubertine az imént varrt föl az oldalrudak vásznára. Most bedugta a feszítő-léceket az oldalak csaplyukaiba s megerősítette négy kis szöggel. Miután jobbra és balra kellően eligazította, a csapszögek határolásával kifeszítette a kelmét, mely, amint ujjai hegyével megveregette, úgy szólott, mint a dob.

Angelika ritka ügyességre tett szert a hímzésben és izlése olyan volt, hogy Huberték bámultak rajta. Azon kívül, amit tőlük tanult, belehozta lelkesülését, mely életet adott a virágoknak, áhí-tatot a szimbólumoknak. Ujjai alatt megelevenedett az arany és a selyem, misztikus lendület emelte a legcsekélyebb díszítményt is; egészen odaadta magát művészetének, szüntelenül éber képzeletével, a láthatatlan világ végtelenségében való hitével.

Némely hímzése olyan föltünést keltett a beaumonti egyházmegyében, hogy egy archeológus pap, meg egy másik, ki a festményeket kedvelte, eljött a látására, elragadtatásba merülve madonnái előtt, melyeket az őskori egyház naiv alakjaival hasonlítottak össze. Ugyanaz a jámborság, a túlvilaginak ugyanaz a sejtése volt ez, a legkisebb részletek tökéletességével párosultan. Angelikában megvolt a rajz-tehetség, valóságos csoda, mely tanító nélkül, csupán este, lámpavilág mellett folytatott tanulmányai alapján, gyakran képessé tette arra, hogy min-táit kiigazítsa, eltérjen tőlük, átengedje magát saját képzelődésének, tűje hegyével teremtve.

Huberték, kik a rajz tudományát a jó hímzéshez mulhatatlanul szükségesnek tartották, háttérbe is vonultak mellette, bár régiebbek voltak a művészetben. És szerényen odáig jutottak, hogy csupán segédei voltak neki, őt bízva meg a nagy, fényes díszmunkákkal, melyekhez ők csak az alapot készítették el neki.

Mennyi csillogó és szent remek került ki a keze alól az év kezdetétől az év végéig! Csupa selyem, szatin, bársony, arany- és ezüst-kelme vette körül. Egyre-másra hímzett casulákat, stólákat, karöltőket, palástokat, dalmatikákat, infulákat, zászlókat, kehelytartókat. De kivált a casulák fordultak folyvást elő, ötféle színükkel: a fehér a hitvallók és szentszűzek ünnepeire, a vörös az apostolok és vértanuk évnapjaira, a fekete a halotti misékre és böjtnapokra, a violaszín az aprószentek napjára, a zöld az összes ünnepekre; de sűrü használatu az arany is, mely helyettesítheti a fehéret, a vöröset és a zöldet. A kereszt közepében mindig ugyanazok voltak a szimbólumok, a Jézust és Máriát jelentő betük, a sugarakkal övezett háromszög, a bárány, a pelikán, a galamb, kehely, monstrancia, tövisektől vérző szív; míg a kereszt felső ágában és a két karjában díszítmények vagy virágok futottak végig, egész ornamentációja a régi mintáknak, egész flórája a nagy virágoknak: kökörcsin, tulipán, bazsarózsa, gránátvirág, hortenzia. Nem múlt el évszak, hogy ne hímezte volna a jelképes kalászokat és szőlőfürtöket, ezüsttel feketére, arannyal vörösre. A nagyon gazdag kazulákra képeket árnyalt, szentek fejeit, az angyali üdvözletet, a pásztorok imádását, a kálváriát. A szegély-pántok hol rá voltak hímezve az alapra, hol pedig rátoldva, selyemmel vagy szatinnal brokátra vagy aranyra. És a szent ékességeknek ez a pompája mind az ő vékony ujjai alatt virult ki.

Az a casula, amelyen épp most dolgozott fehér szatinből volt s keresztjét arany-liliomok képezték, melyeken élénkszínü, különféle árnyalatu selymekkel hímzett rózsák fonódtak keresztül. Közepén pici aranyrózsákból alkotott koszoruban a Mária betüi ragyogtak piros és zöld aranyban, dúsan ékítve.

Egy óra óta, hogy dupla-hímzéssel fejezte be az apró aranyrózsákat, egyetlen szó sem törte meg a műhely csendjét. De a fonal ismét elszakadt, s ő, mint ügyes munkásnő, tapogatózva fűzte be újra a ráma alatt. Majd, fejét fölemelve, hosszas lehelettel látszott magába szívni a beáramló egész tavaszt.

- Ah, - mormolá, - milyen szép idő volt tegnap! Milyen jó is a napfény!

Hubertine, ki éppen a fonalát viaszkolta, vállat vont.

- Én össze vagyok törve, nem érzem a karjaimat. Nem is vagyok ám tizenhat éves, mint te, s ha az ember olyan ritkán jár ki!

De rögtön újra hozzálátott a munkához. A liliomokhoz készítette az alapot, a kirajzolt helyekre pergament-metszeteket varrva föl, hogy a himzés domboru legyen.

- Azután ez a kora tavaszi napfény hasogatja az ember fejét, - tevé hozzá Hubert, ki, miután a rámát kifeszítette, most a palást szegélypántját készült lemintázni a selyemre.

Angelika réveteg szemmel bámult bele a napsugárba, mely a templom egy ivezetéről ömlött alá. S lassan mondá:

- Nem, nem, engem fölüdített, megfrissített az a szabadban töltött nap.

Befejezte az apró arany-levélzetet, s hozzáfogott a nagy rózsák egyikéhez, annyi befűzött tűt tartva készen, a hányféle selyemre volt szüksége, s a szirmok hajlásának irányába folytatta a tűző-öltéseket. És dacára e munka kényességének, a tegnapi nap emlékei, melyeket az imént a csöndben újra átélt, kiáradtak az ajkán s oly tömegesen tódultak elő, hogy ki sem fogyott belőlük többé.

Beszélte az indulást, a tágas mezőséget, a reggelizést ott a Hautecoeur-kastély romjai közt, a kőpadozatán egy kis teremnek, melynek bedőlt falai a Ligneulre szolgáltak, amely ötven méternyivel alantabb folyt tova a fűzfák között. Angelika el volt telve ezekkel a romokkal, ezekkel a bozót közt szétszórt tetemekkel, melyek sejteni engedek, hogy milyen hatalmas volt ez a kolosszus, mikor még fönnállva a két völgy fölött uralgott.

A hatvan méter magasságu őrtorony, koronájavesztetten és meghasadozottan bár, de még erősen állott tizenöt láb vastagságú alapzatán. Ellentállott az időknek a két melléktorony is, a Nagy Károly tornya, meg a Dávid tornya, melyeket még csaknem teljesen ép közbástyafal kötött össze. Bent meg lehetett még találni az építmények egy részét, a kápolnát, a törvényülő-termet, szobákat; úgy tetszett, mintha óriások építették volna az egészet, a lépcsők fokait, az ablak-könyöklőket, a tornácok padjait, melyeknek a méretei túlságosak voltak a mai nemzedékek számára.

Egész erődített város volt ez, ötszáz harcos harminc hónapig állhatta ki benne az ostromot, anélkül, hogy eleséghnek vagy lőszernek hiján lett volna. Két század óta vadrózsabokrok feszítették szét az alsó szobák tégláit, orgona és szulák virított a beszakadt mennyezet törmelékein, az őrszoba kandallójában platánfa nőtt.

De midőn napszállatkor az őrtorony váza három mértföldnyi mívelt területre nyujtotta el árnyékát és az egész várkastély eredeti alakjában látszott mutatkozni hatalmas arányaival az est ködpárájában: még most is megérzett rajta az egykori uralom, a nyers erő, mely azzá a megvehetetlen várrá tette, amelytől még Franciaország királyai is rettegtek.

- És bizonyos vagyok benne, - folytatá Angelika, - hogy hazajáró lelkek kísértenek benne éjszaka. Mindenféle hangokat hallani, mindenfelé állatok bámulnak az emberre, és hazajövet, amint hátrafordultam, jól láttam, hogy a falak fölött nagy fehér alakok lebegtek... Nemde, anya? Hiszen te tudod a kastély történetét.

Hubertine nyugodtan mosolygott:

- Oh, kísértetet, azt én nem láttam soha.

Hanem a történetet, azt valóban tudta valami könyvből és a leány unszoló kérdéseire újból el kellett beszélnie.

A terület a reimsi székhelyhez tartozott szent Remigius óta, ki Clovistól kapta. Egy Severinus nevü érsek a tizedik század első éveiben várat építtetett Hautecoeurben, hogy megvédelmezze az országot a normannok ellen, kik az Oiseon jöttek fölfelé, melybe a Ligneul szakad. A következő században Severinusnak egy utóda hűbérbe adta Norbertnek, a normandiai ház ifjabb sarjának, évi hatvan sou bérért és oly föltétellel, hogy Beaumont városa és egyháza szabad marad.

Igy lett I. Norbert a családfeje a Hautecoeur marquis-knak, kiknek híres nemzetségével azóta tele van a történelem. IV. Hervének, ki egyházi javak elrablása miatt kétszer volt kiátkozva, ez útszéli rablóvezérnek, ki tulajdon kezével egyszer harminc polgárembert koncolt föl, Vastag Lajos, akivel harcra mert kelni, lerombolta a tornyát. I. Raoult, ki Fülöp-Ágosttal keresztes hadba ment, Ptolemaisz előtt egy szívébe döfött lándzsa ölte meg. De a leghíresebb volt V. Nagy János, ki 1225-ben újraépíttette az erősséget, nem egészen öt év alatt emeltetve ezt a félelmes várat, melynek falai közt egy pillanatig Franciaország trónjáról ábrándozott; és miután húsz csatának a vérengzéséből kimenekült, párnái közt halt meg mint sógora a skót királynak. Következtek azután: III. Felicián, ki mezitláb zarándokolt Jeruzsálembe, VII. Hervé, ki jogot formált Skócia trónjához és még más hatalmasok és nemesek a századok folyamán, egészen IX. Jánosig, kinek, Mazarin alatt, fájdalommal kellett látnia a vár szétrombolását. Egy végső ostrom után aknákkal robbantották föl az őrtorony és a melléktornyok

boltíveit, fölgyújtották az épületeket, amelyekbe VI. Károly az őrültségét szórakoztatni jött el s melyekben közel kétszáz évvel utóbb IV. Henrik lakott nyolc napig d'Estrées Gabriellával.

Mindezek a királyi emlékek ott szunnyadtak most már a fűben.

Angelika, tűjét pillanatra sem állítva meg, szenvedélyesen hallgatta ezeket, mintha az elhunyt nagyságok látománya kelt volna elő hímző-rámájából, amint a rózsa a színek gyöngéd elevenségével kifeslett rajta. A történelemben való járatlansága megnagyobbította előtte a dolgokat s egy csodálatos legenda hátterébe tolta vissza. Elragadtatott hittel reszketett bele, a várkastély fölépült előtte, fölnyúlva a mennyország kapujáig s a Hautecoeurok a boldogságos szűz rokonai valának.

- Tehát, - kérdé, - az új püspökünk, Monseigneur d'Hautecoeur, ennek a családnak az ivadéka?

Hubertine azt felelte reá, hogy a püspöknek ifjabb ágból valónak kell lennie, mert az idősb ág már rég kihalt. Bőt különös visszatérés is ez, mert a Hautecoeur marquis-k századokon át harcban éltek a beaumonti papsággal. Egy apát kezdte építtetni a templomot 1150 táján, csupán rendjének a segédforrásaira támaszkodva; a pénz csakhamar ki is fogyott, az épület még csak az oldal-kápolnák boltozatainak magasságáig volt készen, s be kellett érni azzal, hogy a templom hajóját fatetőzettel fedjék be. Nyolcvan év telt el; V. János újra építtetvén a kastélyt, háromszázezer livret adott, mely összeg, más pénzekhez csatolva, lehetővé tette az építés folytatását. Be is fejezték a hajót.

A két torony és a főhomlokzat csak sokkal utóbb, már jól benn a tizenötödik században, 1430-ban készült el. A papság, hogy V. Jánost bőkezűségéért megjutalmazza, temetkezési jogot engedett neki és ivadékainak az apszisz egy kápolnájában, mely szent Györgynek volt szentelve s mely azóta Hautecoeur-kápolna nevet visel.

Ámde a jó viszony nem igen tarthatott; a várkastély folyvást veszélyeztette Beaumont szabadalmait; szünetlenül támadtak ellenségeskedések az adó és a rang-elsőbbség kérdései körül. Különösen egy, a vámoltatás joga, mellyel a várurak a ligneuli hajózást sujtani akarták, tette szakadatlanná a viszályt, midőn a vászongyárak megalapították az alsó város nagy jólétét. Ez időtől kezdve Beaumont napról-napra gyarapodott, Hautecoeur pedig hanyatlott, egészen, ama pillanatig, midőn a vár lebontatván, az egyház diadalmaskodott.

XIV. Lajos székesegyházzá emelte, püspöki lak épült a szerzetesek régi területén, és ma a véletlen úgy akarta, hogy éppen egy Hautecoeur jöjjön vissza, mint püspök, parancsolni ennek a papságnak, amely mindig helyt állott és az ő őseit négyszázéves harc után legyőzte.

- De, - mondá Angelika, - a püspök nős volt. Van egy húszéves nagy fia, nemde?

Hubertine ollót fogott a kezébe, hogy kiigazítson egy pergament-metszetet.

- Igen, Cornille főtisztelendő úrtól hallottam. Oh, szomoru történet az... Ő kegyelmessége kapitány volt húszéves korában, X. Károly alatt. Huszonnégyéves korában, 1830-ban, beadta lemondását s beszélik, hogy negyvenedik évéig könnyelmü életet élt, utazott, kalandokat hajhászott, párbajozott. Aztán egy este, falun, barátainál, megismerkedett Valençay gróf leányával, Paulával, aki igen gazdag és csodaszép volt s alig volt még tizenkilenc éves, huszonkettővel fiatalabb, mint ő. Őrülten beleszeretett és a leány is imádta, siettetni kellett a házasságukat. Ebben az időtájban vásárolta vissza Hautecoeur romjait potomságért, úgy hiszem tízezer frankért, s az volt a szándéka, hogy kijavíttatja a kastélyt, ahol nejével megtelepedni akart. Kilenc hónapig éltek félrevonultan egy régi anjoui birtokon, nem fogadva senkit és nagyon is rövideknek találva az órákat... Paula fiugyermeket szült és meghalt.

Hubert, ki az átlyukgatott rajzmintát fehér porral megtöltött zacskóval veregette, elhalványodott arccal emelte föl fejét.

- Ah, boldogtalan ember! - mormolá.

- Azt beszélik, hogy majdnem belehalt, - folytatá Hubertine. - Két héttel utóbb papirendbe lépett. Ennek már húsz éve s ő ma püspök... De azt is mondják ám, hogy e húsz év alatt egyszer sem akarta látni a fiát, ezt a gyermeket, ki anyjának az életébe került. Nejének egy nagybátyjánál, egy öreg apátnál helyezte el s még csak hírt sem akart felőle hallani, azon iparkodva, hogy megfeledkezzék a létezéséről. Egyszer, mikor a kisfiu arcképét küldték el neki, drága halottját vélte benne viszont látni; úgy találták meg a padlón, megmerevülve, mintha kalapáccsal ütötték volna le... Utóbb aztán, az idő, az imádság bizonyosan lecsillapította azt a nagy fájdalmat, mert a jó Cornille abbé azt mondta nekem tegnap, hogy a püspök most végre magához hivatta a fiát.

Angelika, befejezvén rózsáját, mely olyan, üde volt, hogy a selyem szinte illatot lehelt, újra kinézett a napsütötte ablakon, szeme álmodozástól nedvesülvén meg. Halk hangon ismétlé:

- A püspök fia...

Hubertine befejezte a történetet:

- Ifju, aki - úgy mondják - szép, mint egy isten. Apja papnak kívánta neveltetni. De az öreg apát nem akarta, mert a fiúnak semmi hivatása sem volt reá... És milliók vannak! azt mondják, ötven! Tudniillik az anyjáról öt millió maradt reá, ami párisi telkek vásárlásába fektetve, ma ötvennél többet tesz ki. Szóval gazdag, mint egy király!

- Gazdag, mint egy király, szép, mint egy isten! - ismétlé Angelika öntudatlanul, álomszerü hangon.

És gépies kézzel vett föl a rámáról egy aranyfonállal megtöltött vetélőt, hogy hozzáfogjon egy nagy liliom domboru kivarrásához. Miután a vetélő csúcsán kihúzta a fonalat, egy selyemöltéssel leerősítette a pergament-minta szélére, mely a domborulatot képezte. Azután dolgozni kezdett, hozzátéve - nem fejezve be gondolatát, mely vágyának homályában veszett el:

- Oh, amit én szeretnék, amit én szeretnék...

Mélységes csönd lett újra, melyet csak a templomból gyöngén hallatszó ének zavart meg. Hubert befejezte rajzát, ecsetet húzva végig a porral kipontozott összes vonalakon; s a palást díszítményei most fehéren látszottak a vörös selymen. Ő szólalt meg újra:

- Beh pompásak is voltak azok a régi idők! A főurak olyan ruhában jártak, mely merev volt a hímzéstől. Lyonban az ilyen kelmének rőfjét hatszáz livréjével is árulták. Olvasni kell csak a hímzőmesterek statutumait és rendeleteit, melyekben az van mondva, hogy a király hímzőinek jogukban van karhatalommal foglalni le más mestereknek a munkásnőit... És volt címerünk is: kék mezőben színes arany-pólya, három ugyanolyan liliommal, kettő a felső mezőben, egy az alsóban... Ah, szép idő volt az, de régen volt!

Elhallgatott s megütögette körmével a rámát, hogy leverje róla a port. Azután folytatá:

- Beaumontban most is beszélnek még a Hautecoeurökről egy legendát, melyet kicsikoromban sokszor hallottam anyámtól... Iszonyu pestis dühöngött a városban; a lakosság fele már elpusztult, midőn V. János, az, aki újraépíttette a várat, észrevette, hogy az Isten neki hatalmat küldött a csapás leküzdésére. Elment hát mezitláb a betegekhez, letérdepelt, megcsókolta őket, mondván: „Ha Isten úgy akarja, akarom”; s ajka érintésétől a betegek tüstént meggyógyultak. Ezért maradtak meg ezek a szavak a Hautecoeurök jelmondatául, kik attól az időtől fogva mindannyian gyógyítják a pestist!... Hej, büszke főurak! Dinasztia! A mostani püspököt XII. Jánosnak nevezték, és a fia keresztneve elibe is szám dukál, akár egy hercegnek.

Elhallgatott. Minden egyes szava csak annál jobban ringatta el és hosszabbította a leány álmodozását. Angelika ugyanazon az éneklő hangon ismétlé:

- Oh, amit én szeretnék, amit én szeretnék...

S kezében tartva a vetélőt, anélkül, hogy hozzáért volna az aranyfonalhoz, folytatta a domboruhímzést, a pergament-mintán jobbról-balra és balról-jobbra hajtogatva át és minden fordulónál selyemmel öltve le a fonalat. A nagy arany-liliom lassankint kifeslett.

- Oh, amit én szeretnék, amit én szeretnék, az az lenne, hogy királyfi vegyen el... Királyfi, akit sohasem láttam, aki eljönne egy este, alkonyatkor, hogy megfogja a kezemet s elvezessen egy palotába... És azt szeretném, hogy nagyon szép legyen, nagyon gazdag, ah, a legszebb, a leggazdagabb, akit valaha a föld hordozott!... Hogy lovakat halljak nyeríteni az ablakaim alatt, hogy drágakövek özöne peregjen az ölembe, hogy aranyeső, aranyzápor szakadjon a két kezemből, amint kinyitom... És amit még szeretnék, az lenne, hogy a királyfim az őrülésig szeressen, hogy én is úgy szerethessem, mint az eszeveszett. Fiatalok, tiszták, nemesek lennénk mindig, mindig!

Hubert, otthagyva a rámáját, mosolyogva jött elő; míg Hubertine nyájasan fenyegette meg ujjával a gyermeket.

- Oh te hiu, oh te torkos, hát javíthatatlan vagy? Most meg már királyné akarnál lenni? Ez az álom, igaz, nem olyan rút dolog, mint cukrot lopni és feleselni. De lám, ez alatt is csak az ördög lappang; a hiuság, gőg beszél belőled.

Angelika vidáman, ártatlanul nézett rá.

- Anya, anya, mit beszélsz? Hát vétek azt szeretni, ami szép és gazdag? Szeretem, mert gazdag, szeretem, mert szép, mert hévvel tölti el a szívemet, a lelkemet. Az, ami szép, világosságot ad, élni segít, mint a nap... Hiszen tudod, hogy nem vagyok haszonleső. Pénz, oh, majd meglátnád, hogy mit csinálnék én, ha sok pénzem volna. Önteném a városra, árasztanám a szegényekre. Igazi áldás lenne az, vége a nyomornak! Először is tégedet tennélek gazdaggá, meg apát; szeretnélek benneteket brokát-öltözetekben látni, mint a régi idők főurait és asszonyait.

Hubertine szelíden vont vállat.

- Eszelős!... De gyermekem, te szegény vagy, egy fillér hozományod sem lesz. Hogyan álmodozhatol királyfiról? Hát hozzámennél egy gazdag emberhez?

- Hogy hozzámennék-e?

S mély álmélkodás látszott az arcán.

- Oh igen, hozzámennék!... Minthogy neki lenne pénze, minek legyen nekem? Neki köszönhetnék mindent, s csak annál jobban szeretném.

Ez a diadalmas okoskodás elragadta Hubertet, kinek a feje lázassá lett az Angelika szárnyalásától. Örömest indult el vele egy-egy felhő szárnyán s fölkiáltott:

- Igaza van!

De az asszony feddő pillantást vetett reá. Szigorú lett.

- Gyermekem, majd meglátod később, ha megismered az életet.

- Ismerem.

- Hol ismerhetted volna meg?... Nagyon fiatal vagy még, nem ismered a rosszat. Pedig van és mindenható.

- A rosszat, a rosszat...

Angelika lassan tagolta ezt a szót, hogy belehatolhasson az értelmébe. És tiszta szemeiben az előbbi ártatlan meglepetés mutatkozott. A rosszat, ismeri ő azt jól, eléggé megmutatta neki a Legenda. Nem az ördög-e a rossz? És nem látta-e az ördögöt folyvást ujraszületni, de folyvást le is győzetni? Minden harc után a földön marad, összeverve, siralmasan.

- A rossz, oh anya, ha tudnád, milyen keveset adok én arra!... Csak le kell az embernek magát győzni és boldogul él.

Hubertine bosszusan nyugtalan mozdulatot tett.

- Még megbánatod velem, hogy itt neveltelek ebben a házban, csakis magunk közt, távol mindenkitől. Igen, attól félek, hogy még lelkifurdalásunk lesz valamikor amiatt, hogy az élet felől ennyire tudatlanságban hagytunk... Minő paradicsomról álmodozol te? Milyennek képzeled a világot?

A leány arcát remény derítette föl, mialatt munkája fölé hajolva, szabályos mozdulatokkal jártatta a vetélőt.

- Hát olyan nagyon együgyünek gondolsz, anya?... A világ tele van jó emberrel. Ha becsületesek vagyunk és dolgozunk, mindig megkapjuk a jutalmunkat... Oh, tudom, vannak rosszak is, egynéhány. De mit ártanak? Nem jár össze velük az ember és mihamarabb meg vannak büntetve... Aztán meg, lásd, a világ úgy távolról valami nagy kertnek a benyomását teszi reám, igen, mint valami rengeteg park, mely tele van virággal és napfénnyel. Olyan jól esik élni, az élet olyan édes, hogy nem lehet rossz.

Nekihevült, mintegy megrészegítve a selymek és aranyszálak csillogásától, melyeket fürge ujjai forgattak.

- A boldogság nagyon egyszerü valami. Mi itt, ugyebár, boldogok vagyunk? És miért? Mert szeretjük egymást. No lám, nem olyan nehéz ez, csak nagyon kell szeretni és nagyon szerettetni... Majd meg is látod, mikor eljön az, akit várok. Egymásra fogunk ismerni azonnal. Én nem láttam őt soha, de tudom, hogy milyennek kell lennie. Belép majd és azt mondja: Eljöttem, hogy elvegyelek. És én azt felelem: Vártalak, végy. Elvesz és úgy leszünk örökké. Elmegyünk egy palotába és alszunk gyémánttal kirakott aranynyoszolyában. Oh, nagyon egyszerű ez!

- Eszelős vagy, hallgass! - szakítá félbe szigoruan Hubertine.

S látva, hogy milyen izgatott s újra fölszállni kész az álmodozásba, hozzátéve:

- Hallgass! reszketek miattad... Boldogtalan leány, ha majd férjhez adunk valami szegény emberhez, összezúzod a csontjaidat, amint a földre lezuhansz. A boldogság nekünk nyomorultaknak csak az alázatosságban és az engedelmességben rejlik.

Angelika nyugodt makacssággal mosolygott tovább.

- Várom és ő el fog jönni.

- Hiszen igaza van! - kiáltott föl Hubert, szintén fölhevülve és lázától elkapva. - Miért dorgálod?... Elég szép ő ahhoz, hogy akár egy király kérje meg tőlünk. Minden megtörténik.

Hubertine szomoruan emelte rá bölcs tekintetü, szép szemeit.

- Ugyan ne bátorítsd a rosszra! Jobban tudod, mint akárki, hogy mibe kerül az, ha a szívünknek engedünk.

Hubert elhalványodott, vastag könnycseppek jelentek meg pillái szélén. Az asszony rögtön megbánta a leckét, fölállott, hogy megfogja a kezét, de ő visszahúzta, s dadogó hangon mondá:

- Nem, nem, rosszul tettem... Angelika, érted-e, anyádra kell hallgatnod. Mi ketten bolondok vagyunk, egyedül ő az okos... Nem volt igazam, nem volt igazam...

S nagyon is izgatott lévén ahhoz, hogy leüljön, otthagyta a palástot, melyet az imént feszített ki, s egy már elkészített és a rámáján maradt zászlónak a megenyvezéséhez fogott. Miután a ládából kivette az enyves bögrét, pamaccsal bekente a kelme fonákját, mitől a hímzés összeállóbbá lesz. Ajkán megmaradt egy kis reszketegség; nem szólt többet.

De Angelika, habár szófogadóan hallgatott ő is, magában folytatta az álmodozást, és fölebb, egyre fölebb szállott a vágyak túlvilágába; minden erre vallott benne: ajka, melyet az elragadtatás félig nyitva felejtetett, szeme, melyben látományának véghetetlen kéksége tükröződött. Most a vagyontalan leány álmodozását hímezte ki arany-fonalával; ebből az álomból keltek elő a fehér selymen szálankint a nagy liliomok, a rózsák, a Mária betüi. A liliom szára, mely fölrakott és letűzött munkán ékköltéssel volt kivarrva, fölszökkenő fénysugárhoz hasonlított, míg a hosszu, keskeny levelek, melyek kivágott aranypillékből álltak s minden egyes lemezkéjük sodrott arany-szállal volt letűzve, csillageső módjára hulltak alá. Középen a Mária jegye képezte az igazi fénypontot, tömör arany-domborulatban magas hímzéssel és préselt munkában és sugarainak misztikus lángolásában úgy tündökölt, mint a legméltóságosabb oltári szentség. És a gyöngéd árnyalatu selyem-rózsák valósággal elevenek voltak, az egész tiszta fehér miseruha pedig csak úgy ragyogott csodás arany-virágzatával.

Majd, hosszas szünet után, Angelika fölemelte a fejét, arca égvén a vértől, mely szívéből föltódult. Hamisul nézett Hubertinere, fölvetette az állát, és mégegyszer mondta:

- Várom, és ő el fog jönni.

Eszelős képzelődés volt ez. De nem tágított. Ugy fog történni, bizonyos volt benne. Semmi sem ingatta meg mosolygó képzelődésében.

- De ha mondom, anya, hogy mindez meg fog történni.

Hubertine kénytelen volt arra szorítkozni, hogy csak vállat vonjon. És ingerkedett vele.

- Hiszen én azt gondoltam, hogy te nem akarsz férjhez menni. A szent szűzeid, akik elhódítottak, nem mentek férjhez. Semhogy ennek alávessék magukat, inkább megtérítették a vőlegényeiket, elfutottak a szülei házból és levágatták a nyakukat.

A leány elámulva hallgatta. Azután nagyot kacagott. Egész elevensége, egész életkedve zengett ebben a csengő vidámságban. Olyan régi dolog már az a szentek története! Az idők megváltoztak, a diadalmaskodó Isten nem kívánja többé senkitől, hogy érette meghaljon. A Legendában őt inkább a csodaszerü ragadta meg, semmint a világ megvetése és a halál szeretete. Oh, igen bizony, férjhez akar ő menni és szeretni és szerettetni és boldog lenni!

- Vigyázz, - folytatá Hubertine incselkedően, - megríkatod Ágnest, az őrző szentedet. Nem tudod-e, hogy ő visszautasította a kormányzó fiát és jobb szeretett meghalni, hogy aztán Jézussal keljen egybe?

A torony nagy harangja megkondult, egy sereg veréb röppent föl az óriás repkény-tőről, mely az apszisz egyik ablakát ölelte körül. A műhelyben Hubert, ki folyvást hallgatott, épp most akasztotta föl egy nagy fali szögre száradni a kifeszített s enyvtől még nedves zászlót. A nap, az égen jártában megfordult, rávilágítva a régi műszerekre, a motollára, a fűzfa-bordás pászmatartókra, a gyertyaállvány rezére; s mikor odasütött, hol a két nő dolgozott, lángba borult az egész ráma, a használatban megfényesült oldalrúdjaival és feszítőléceivel s mindazzal együtt, ami rajta volt, a sodrott aranyszálakkal és a pillékkel, a selyem-orsókkal, az arany-csévékkel.

És a tavasznak ebben a langyos verőfényében Angelika elnézegette a jelképes nagy liliomot, amelyet befejezett. Azután tágra nyitva ártatlan szemeit, vidám, bizalmat kifejező arccal felelé:

- Hiszen én Jézust áhítom!

IV.

Angelika, bármilyen vidám és eleven volt is, szerette a magányt; s az igazi megpihenés örömével élvezte szobájában reggel és este az egyedüllétet. Itt teljes szabadsággal engedte át magát álmodozásainak. Olykor még napközben is, ha egy pillanatra fölszaladhatott, boldog volt, mintha kötelesség elől illant volna el.

A szoba, mely igen tágas volt, a tetőzetnek felét foglalta el, míg másik felét a padlás képezte. Fehérre volt meszelve az egész: a falak, a gerendák, még a felső tetőzet kilátszó szarufái is; és ebben a meztelen fehérségben az ócska tölgyfa-bútorok valósággal feketék voltak. Mikor lenn kicsinosították a szalont meg a hálószobát, ide hordták föl a régi bútorzatot, mely mindenféle korból eredt: egy láda, mely a renaissance idejéből, egy asztal és néhány szék XIII. Lajos korából, egy roppant ágy XIV. Lajos és egy igen szép almáriom XV. Lajos korából származott. Csak a fehér porcellán-kályha és a viaszkos vászonnal borított mosdóasztalka rítt ki e tisztes ódonságok közül. Különösen a roppant nagy ágy, hanga-virágos, egykor rózsaszínü függönyével, mely most már egészen meghalványodott, úgy, hogy alig lehetett a színét csak sejteni is, őrizte meg tekintélyes korának fenségét.

De az, ami Angelikának legjobban tetszett, az erkély volt, melyre az ablaka nyílt. Az egykori két ablak közül az egyiket, mely balra esett, egyszerüen csak beszögezték, s az erkély, mely azelőtt az egész homlokzatra terjedt ki, most csak a másik ablak előtt maradt meg. Minthogy a talpgerendák még jó állapotban voltak, új padozatot raktak rájuk, s ebbe, az elrothadt régi fakönyöklő helyett, vasrácsot erősítettek.

Kedves kis zúg volt ez, amolyan fülke-féle, az orom-csúcs alatt, melyet a század elején új zsindelyezéssel láttak el. Ha az ember kihajolt, láthatta az egész kerti homlokzatot, mely már nagyon roskatag volt, apró kőből rakott alapzatával, nyerstégla- és fa-falaival, széles nyílásaival, melyeket az újabb időben megkisebbítettek. Lenn a konyha ajtaja fölött pléhfödelü eresz volt. Fönn pedig a tetőeresz gerendáit, melyek egy méternyire nyúltak ki, befelé hajló gyámfák tartották, melyek a földszint koszoru-párkányára támaszkodtak. Az erkély így egész gerenda-erdőzetébe esett az ócska szálfáknak, melyek közt viola és moha zöldellett.

Angelika, mióta e szobában lakott, számos órát töltött itt az erkélyen, a rácsra könyökölve és nézelődve. Először is alatta volt a kert, melyet nagy puszpángok sötétítettek örökzöldjükkel; egy szögletben, a templom tövében, sovány orgona-bokor fogott körül egy régi gránit-padot; míg a másik szögletben, félig eltakarva az egész hátfalat borító repkény-lepeltől, kis ajtó nyílt, egy műveletlenül hagyott tágas térségre, melyet Mária-tilosnak neveztek s mely valamikor a szerzetesek gyümölcsöse volt. Ezen a tiloson tiszta vizü patak futott keresztül, a Chevrotte, melyben a szomszéd házak asszonyainak meg volt engedve a ruha-mosás; szegények családjai húzódtak meg itt egy régi, bedőlt malom romladványaiban s rajtuk kívül senki sem lakott ezen a mezőségen, melyet egyedül a Guerdaches-sikátor kötött össze a Magloire-utcával, a püspöki lak és a Vorincourt-palota magas falai közt húzódva tova.

Nyáron a két park százados szilfái lombkoronáikkal elzárták a keskeny kilátást, melynek délfelől meg a templom óriási hátfala vetett határt. Igy a Mária-tilos, mindenfelől körülzárva, csendes elhagyatottságban szunnyadt, telenőve vadfüvel és beültetve nyárfákkal és fűzekkel,

melyeket valamikor a szél hordott ide. A patak kristály-hangu csevegéssel csörtetett tova a nagy kavicsok közt.

Angelika sohasem fáradt bele ez elhagyott zúgnak a nézésébe. Pedig hét év óta minden reggel ugyanazt a látványt találta újra, amelyet tegnap szemlélgetett. A főutcára néző Voineourt-palota fái olyan sürüek voltak, hogy Angelika csak téli napokon láthatta néha a grófné leányát, Clairet, ki ugyanolyan idős volt, mint ő. A püspöki kertben még sürübb volt a lombozat, mely közt Angelika hiába iparkodott megpillantani ő kegyelmességének a violaszínü reverendáját; és a vén rácsos kapu, mely a tilosra szolgált, régóta használaton kívül lehetett már, mert egyetlen-egyszer sem látta megnyílni még csak azért sem, hogy valami kertész jőjjön ki rajta. A sulykoló asszonyokon kívül Angelika sohasem látott itt mást, mint ugyan-azokat a rongyokba burkolt, fűben heverésző koldus-gyermekeket. A tavasz ezidén elbájolóan enyhe volt. Angelika tizenhat éves volt és mostanig egyedül az ő tekintete szerette szemlélni a Mária-tilos kizöldelését az áprilisi napsugarakban. A gyönge levelek fakadása, a langyos esték átlátszó tisztasága, a földnek egész illatozó megújulása, egyszerüen, gyönyörködtette. De az idén, az első rügy fölpattanásakor, szíve megdobbant. Valami folyvást növekvő izgalom szállta meg, mióta növésnek indult a fű és erősebb illatot hozott a szél a lombok közül. Hirtelen szorulások fogták el ok nélkül a torkát. Egy este sírva borult Hubertinenek a keblére, pedig semmi oka sem volt a szomorkodásra, sőt inkább boldogságot érzett, olyan mély, olyan ismeretlen boldogságot, hogy egész valója olvadozni látszott bele.

Éjjel kivált kéjes álmai voltak, árnyakat látott elsuhanni és olyan elragadtatásokba esett, amelyekre ismételten vissza sem mert emlékezni, egészen megzavarodva ettől a boldogságtól, melyet az angyalok hoztak neki. Olykor tágas ágyában összekulcsolt és keblére szorított kézzel riadt föl álmából és mezítláb kellett leugrania a kőpadozatra, annyira el volt fulladva; odaszaladt az ablakhoz, kinyitotta, és ottmaradt, borzongva, elkábultan a hűs légfürdőben, mely lecsillapította.

Örökös álmélkodás volt ez, csodálkozás azon, hogy nem ismer magára, hogy mintegy meg-nagyobbodottnak érzi magát olyan örömektől és fájdalmaktól, amiről nem volt tudomása: bűbájos virágfakadása az asszonynak.

Ej, hát valóban olyan édes szaga van a püspöki kert láthatatlan orgonáinak és szulákjainak, hogy nem szívhatja be anélkül, hogy rózsapír ne borítaná el az arcát? Sohsem érezte-e még az illatoknak ezt a langyosságát, mely most eleven lehelettel csapja meg? De meg, hogyan is nem vett észre az előbbi években egy nagy virágzó bignóniát, melynek hatalmas kékes bokrétája ott látszik a grófi kert két szilfája közt? Ez idén, valahányszor rápillant, izgalom káprázta-tatja a szemét, annyira hat szívére az a halvány ibolyaszín.

Arra sem emlékezett, hogy a Chevrotte-ot valaha olyan hangosan hallotta volna csevegni a kavicsokon a parti sás között. A patak most valósággal beszélt hozzá, s ő váltig hallgatta homályos, folyton ismételt szavait, melyek zavarral töltötték el. Hát nem a régi mezőség ez, hogy meglepi és új színben tünik föl rajta minden? vagy inkább ő változott-e meg, hogy érzi, látja, hallja rajta az élet fakadását?

De jobbfelől a székesegyház, az eget eltorlaszoló óriási tömeg, még jobban meglepte. Minden reggel azt képzelte, hogy most látja először, s meg volt indulva fölfedezésétől, átérezvén, hogy ezek a vén kövek úgy szeretnek és gondolkoznak, mint ő. Ez nem okoskodás műve volt, neki nem volt semminemü tudománya, csak átengedte magát ez óriás misztikus szárnyalásának, melynek a világrahozása három évszázadig tartott, s melyben nemzedékeknek a hite volt egymásra halmozva.

Lenn, imádságban görnyedve látszott térdelni körépítményének román kápolnáival, melyeknek síma, köríves ablakait csupán keskeny oszlopocskák diszítették, ívkoszoruval tetőzve.

Aztán arccal és karjaival az égnek látszott emelkedni a hajó csúcsíves ablakaival, melyek nyolcvan évvel utóbb készültek - magas, könnyed ablakok, középoszlopokkal kettéválasztva, melyekre tört ívek és rózsák nehezedtek. Azután elragadottan hagyta oda a föld talaját s egyenesen emelkedett fölfelé a kórus gyámoszlopaival és íveivel, melyek kétszáz évvel utóbb épültek ki és kapták díszüket a gótika teljes virágzásában, megrakva tornyocskákkal, obeliszkekkel, ormokkal. A gyám-pillérek aljában csatornatorkok ontották a tetőzetek esővizét. Az apszisz kápolnáira a terrászokon oszlopos korlátot emeltek, mely trifóliumokkal volt diszítve. Ugyanilyen, csakhogy ötlevelü virágdísszel volt élénkítve a tető is. És virágzott az egész épület, amint közelebb-közelebb ért az éghez, folyvást sugárabbá válva, megszabadulva mintegy a régi papi rémuralomtól, s a bocsátás és szeretet istenének kebelébe tartva. Megvolt benne ennek a fizikai érzése, megkönnyebbültnek és boldognak látszott általa, mint valami zsolozsma által, amelyet énekelt volna, tiszta, finom, a magasban elvesző hangon.

De volt is élet e székesegyházban. A fecskék százával rakták fészkeiket a trifóliumok körpárkányai alá és a tornyocskák és ormok közeibe s röptükben folyvást érintették a gyámpilléreket és íveket, amiket benépesítettek. Ott voltak a püspöki kert szilfáinak örves galambjai is, melyek a terrászok szélein begyeskedtek, aprókat lépdelve, mint a sétálgatók. Néha, a levegő kékjében elveszve s alig látszva akkorának, mint egy légy, egy-egy holló tollászkodott valamelyik obeliszknek a csúcsán. Növények egész flórája, zuzmók és fűnemüek, melyek a falak hasadékaiban tenyésznek, elevenítették meg gyökereik alattomos munkájával a vén köveket.

Záporesős napokon fölébredt és dübörgött az egész apszisz, amint a szakadó ár zuhogva verte a tető ólom-lapjait, a levezető csatornákon leömölve az erkélyekről s egy kiáradt zuhatag harsogásával zúdulva emeletről-emeletre. Még az októberi és márciusi rettentő szelek is lelket adtak bele, a harag és panasz hangjait támasztva benne, amint keresztülfujtak ormóinak és ívezeteinek, rózsáinak és oszlopainak erdején. És életet kölcsönzött neki a nap is, a fény mozgó játékával, kezdve a reggeltől, mely szőke derüvel ifjította meg, egész az estig, mely lassanként nyúló árnyaival az ismeretlenség homályába burkolta.

És megvolt benső élete, mintegy érverése, is: a szertartásokban, melyek egész valóját átrezegték, a harangok kongásában, az orgona zúgásában, a papok énekében. Folyvást élet reszketett benne: egy-egy elhaló neszben, egy csöndes mise mormolásában, egy nő letérdeplésében, egy-egy alig sejthető megrezdülésben, még egy-egy hangtalanul, zárt ajakkal mondott imádság ájtatos hévségében is.

Most, hogy a napok hosszabbodtak, Angelika reggel és este sokáig könyökölt ki az erkélyen, nagy barátnéjának, a székesegyháznak szomszédságában. Este még jobban szerette, mikor nem látott belőle mást, csak óriási tömegét, mely egy darabban vált le a csillagos ég hátteréről. A részletek elvesztek, alig lehetett kivenni a gyám-íveket, melyek úgy tüntek föl, mint az űrben lebegő hidak.

Angelika ébrenlevőnek érezte őt a sötétben, tele hét századnak az álmadozásával, naggyá válva a sokaságoktól, melyek oltárai előtt reménykedtek és kétségbeestek. Örökös vigilia volt ez, a multak véghetetlenségéből eredő és a jövendőnek örökkévalóságába tartó titokzatos és döbbenetes virrasztása egy háznak, melyben Isten nem alhatik.

És a sötét, mozdulatlan és eleven tömegben a leány tekintete folyvást a kórus egyik kápolnájának az ablakára irányult, a Mária-tilos bokraival egy magasságban. Ez az ablak volt az egyetlen, mely a homályban kigyult, mint valami réveteg szem, mely az éjszakába néz. Az ablak mögött, egy pillérnek a szögletén, öröklámpa égett. Ez a kápolna volt éppen az, melyet az egykori apátok V. Hautecoeur Jánosnak és ivadékainak bőkezüségök fejében temetkezési helyül adtak. A kápolna szent Györgynek volt szentelve, és tizenkettedik századbeli festett ablaka a szent legendáját ábrázolta. Amint beesteledett, ez a legenda kikelt a homályból,

világlóan, mint valami jelenés; és Angelika épp ezért szerette az ablakot, melyet álmadozó, ábrándos szemmel nézegetett.

Az ablaknak kék volt az alapja és vörös a szegélyezte. E sötét, dús alapról világos színekben emelkedtek ki az alakok, melyeknek idomait tisztán tüntették föl a lebegő redőzetek. Az egyes részeket feketével árnyalt, ólomba foglalt színes üvegek képezték. A legendának három jelenete foglalta el, egymás fölött, az ablakot az ívkoszorú aljáig. Lenn a király leánya volt látható, amint fejedelmi ruházatban megy ki a városból, hogy a sárkány fölfalja, és találkozik szent Györggyel a tó mellett, melyből a szörnyeteg már kidugja a fejét; egy szalag ezt a fölírást viseli: „Jó vitéz, ne veszejtsd el magadat miattam, mert nem segíthetsz, sem meg nem szabadíthatsz, de velem együtt veszendesz." Középen a harc van ábrázolva, amint a szent lóhátról keresztüldöfi a szörnyeteget, mint a következő fölírás magyarázza: „György akképpen forgatja az ő lándzsáját, hogy megsebzé és földre teríté a sárkányt." Végre, legfölül a király leánya a városba viszi a legyőzött szörnyeteget. „Mondá neki György: vesd nyakára a te övedet és semmitől ne tartsál, szép leányzó. Minekutána pedig megtevé, a sárkány követi vala, miként egy szelid eb."

Az ablakfestményt, mikor készült, az ívhajlásban bizonyosan még valami ékítmény tetőzte. De utóbb, mikor a kápolna a Hautecoeuröké lett, ezek az ékítményt címerükkel helyettesítették. És így lőn, hogy a sötét éjszakákon a legenda fölött az újabb művű címer ragyogott: négyelt pajzs, 1. és 4., 2. és 3., jeruzsálemi és Hautecoeur-mezőkkel; a jeruzsálemi: ezüstmezőben mankós arany kereszt, az ágak közt négy keresztecskével; a Hautecoeur: kék mezőben aranyvár, fekete vértbe mélyített ezüst szívpajzzsal, és kísérve három aranyliliommal, kettő fönn, egy lenn. A pajzsot jobb- és balfelől két arany khiméra tartja, és tetőzi kék tollazat közepén az arannyal damaszkolt, szemközt fordított, tizenegy rostéllyal zárt ezüstsisak, mely a hercegek, marsallok, főnemesek és zászlós urak sisakja. Jelmondata: *Si Dieu volt ie vueil.*

Angelika, egyre látva szent Györgyöt, a mint lándzsával keresztüldöfi a szörnyeteget, míg a király leánya fölemelt és összekulcsolt kézzel áll mellette, lassanként szenvedélyre gyulladt a szent iránt. Ebből a távolságból csak rosszul különböztethette meg az alakokat, az álom nagyításában látta őket: a karcsú, szőke leányt a saját arcával, a szelid és fönséges szentet, arkangyali szépségben. Ő volt az, kit a szent megszabadított, s háládattal tudott volna neki kezet csókolni. És ebbe a kalandba, melyről homályosan álmadozott: találkozásról egy tó partján, nagy veszedelemről, melyből egy ifju szabadítja meg, ki szebb, mint a kelő nap, - belevegyült a Hautecoeur-kastélyban tett sétájának az emléke, fölidézése az égbe nyúló tornyos lovagvárnak az egykor benne lakottakkal együtt.

A címer úgy fénylett ott, mint egy nyáréji csillag; jól ismerte, olvasni tudott benne, értette hangzatos szavait; hiszen gyakran hímzett ő címereket.

A pestis-dúlta városban V. János megállt minden ház előtt s betért megcsókolni a haldoklókat és meggyógyította őket, mondván: „Ha Isten úgy akarja, akarom." Utóbb III. Felicián, hallván, hogy Szép Fülöp, betegsége miatt, nem mehet Palesztinába, elment helyette, mezítláb, gyertyával a kezében, miért is a jeruzsálemi címerrészt adományozták neki.

És más, és ismét más történetek jutottak eszébe, kivált a Hautecoeur-asszonyok, a „boldogságos halottak" történetei, miként őket a legenda nevezte. E családban az asszonyok fiatalon, boldogságuk teljében haltak meg. Néha két-három nemzedék meg volt kimélve, s azután ismét megjelent a halál, mosolygón, gyöngéd kézzel, és elvitte egy Hautecoeurnek a leányát, vagy hitvesét, a legidősebbet húszéves korában, valamely nagy szerelmi boldogság pillanatában.

Laurette, I. Raoulnak a leánya, unokabátyjával, Rikhárddal való gyűrüváltása estéjén, amint kihajolt ablakából a Dávid-tornyában, jegyesét megpillantotta a Nagy-Károly tornya ablaká-

ban; úgy rémlett neki, mintha jegyese hívná, s mivel a hold, fénylő sugarából, hidat bocsátott közéjük, Laurette elindult rajta; de feleútján sietségében félrelépvén, kisiklott a sugárból, lezuhant és összetörte magát a két torony tövében. És azóta tiszta holdvilágos éjszakákon láthatni, amint ott jár a levegőben a várkastély körül, melyet roppant ruhájának nesztelen érintése fehérséggel áraszt el.

Balbine, VII. Hervének a hitvese, hat hónapig azt hitte, hogy férje elesett a csatában; és egy reggel, amint folyvást várta ott az őrtorony tetején: az országúton megpillantotta a hazatérőt; futva sietett le s úgy elfogta az öröm, hogy a lépcső alján meghalt; és most is, amint leszáll az est, ott siet le a romok közt, fut emeletről-emeletre, szalad végig a folyosókon és szobákon, suhan el mint az árnyék az ürességbe tátongó ablakok mögött.

És hazajár mindannyi, Ysabeau, Gudule, Yvonne, Austreberthe, e boldogságos halottak, szeretettjei a halálnak, mely megkímélve őket az élettől, egy szárnycsapással ragadván el őket, ifjan, első boldogságuk gyönyörében. Némely éjszakán fehér szárnyalásukkal úgy tele van a várkastély, mintha galambok szállnának benne, köztük az utolsó is, a püspök fiának anyja, kit élettelenül elterülve találtak meg gyermekének bölcsője mellett, ahova betegen vánszorgott, meghalni, az anyai csók örömében hunyva el.

Ezek a történetek jártak folyvást a leány képzeletében; úgy beszélt róluk, mint tegnap történt valóságos tényekről; látta is a Laurette és a Balbine neveit a kápolna falába foglalt régi sírköveken.

Miért ne halna meg hát ő is, fiatalon, boldogan?

A címer ragyogott, a szent lelépett ablakáról, s egy csók gyönge lehelletében magával ragadta őt az égbe.

A Legenda megtanította rá; nem éppen a csodálatos-e a közönséges törvény, a dolgok rendes folyása? Folyvást megvan, rendkívüli könnyűséggel megy végbe minden alkalommal, sokasodik, kiterjed, szétárad, még szükség nélkül is, csupán azért, hogy csúffá tegye a természet törvényeit. Az ember szemtől-szembe áll az Istennel. Abagúr, Edessza királya, ír Jézusnak, aki felel neki. Ignác leveleket kap szűz Máriától. A Szűzanya és a Fiu mindenütt megjelennek, földi alakokat öltenek, mosolygó nyájassággal beszélgetnek. István, mikor találkozik velük, kedélyeskedik. A szüzek mind Jézussal kelnek egybe, a vértanúk mennyekbe szállnak, hogy Máriával egyesüljenek.

Az angyalok és a szentek az embernek rendes társai, járnak-kelnek, keresztülhatolnak a falakon, megjelennek álmainkban, szólnak felhők tetejéről, eljönnek a születésekre és halálozásokra, támogatnak a kínszenvedésekben, kiszabadítanak a tömlöcökből, feleleteket hoznak, megbízásokat végeznek.

Léptük nyomán kifogyhatatlanul fakadnak a csodák. Szilveszter fonalat köt egy sárkány szájára. A föld fölemelkedik, hogy székül szolgáljon Hiláriusnak, akit társai meg akarnak alázni. Szent Lupusnak a poharába drágakő esik. Szent Mártonnak az ellenségeit összezúzza egy fa; egy eb elereszti a nyulat, egy tűzvész megszűnik égni, mihelyt ő parancsolja. Egyiptomi szent Mária a tengeren jár, Ambrusnak a szájából mézadó méhek szállnak ki születésekor.

A szentek folyvást gyógyítják a fájós szemeket, a béna vagy elszáradt tagokat, a bélpoklosságot és főképp a pestist. A kereszt jelének semmi betegség sem áll ellent. Egy sokaságban elkülönítik a betegeket és senyvedőket, hogy aztán tömegesen gyógyuljanak meg egy villámcsapástól.

Le van győzve még maga a halál is; a föltámadások olyan gyakoriak, hogy a mindennapi események közé tartoznak. És, mikor maguk a szentek is kilehelték lelküket, a csodák nem szűnnek, sőt megkétszereződnek, olyanok, mint a sírjaikon nyíló eleven virágok. Szent Miklósnak

a lábából és a fejéből gyógyító olajforrás fakad. A Cecília sírjából, mikor kibontják, rózsa-illat száll föl. A Dorottya sírja mannával van tele.

A szüzek és a vértanúk tetemei mind csodákat művelnek, megszégyenítik a hazudókat, zsákmányuk visszaadására kényszerítik a tolvajokat, meghallgatják a meddő asszonyok fogadalmait, visszaadják egészségét a halódónak.

Nem lehetetlen többé semmi, a láthatatlan hatalom uralkodik, az egyetlen törvény a természetfölöttiség szeszélye. A pogány templomokban varázslók utánozzák a csodákat, látni sarlókat maguktól kaszálni, érckígyókat mozogni, bronzszobrokat hallani, hogy nevetnek, és farkasokat, hogy énekelnek. De tüstént megfelelnek rá a szentek és túltesznek rajtok: ostyák eleven testté változnak, Krisztus képei vért bocsátanak, földbe szúrt pálcák kivirágzanak, források fakadnak, friss kenyerek halmozódnak föl a szűkölködők lábai előtt, egy fa meghajtja magát és imádja Jézust, és beszélnek a levágott fejek, törött kelyhek maguktól csinálódnak meg, a zápor elhúzódik egy templomtól és elmossa a szomszédos palotákat, a remeték ruházata nem nyűvik, minden évszakban megújul, mint az állatok bőre. Örményországban a keresztény-üldözők tengerbe vetik öt vértanu ólomkoporsóját, és az, mely a Bertalan apostol földi maradványait tartalmazza, előre indul, a másik négy pedig díszkiséretül követi, és így úsznak, szép rendben, lassan, az enyhe szél alatt, végig a sík tengeren, el egészen Szicilia partjáig.

Angelika erősen hitt a csodákban. Tudatlanságában csoda volt előtte minden, ami környezete: a csillagok kelése, az ibolya nyílása. Dőreségnek tetszett előtte, úgy képzelni a világot, mint valami gépezetet, melyet változatlan törvények kormányoznak. Annyi dolog volt előtte érthetetlen, annyira elveszve, olyan gyöngének érezte magát ez erők közepett, melyeknek hatalmasságát megmérnie lehetetlen volt s melyeket még csak nem is sejtett volna a nagy fuvalmak nélkül, melyek arcát olykor meglegyintették.

Mint ifjú keresztény leánya az őskori egyháznak, csakis a Legenda olvasásából táplálkozva, tétlenül engedte át magát az Isten kezébe, az eredendő bűn foltja lévén róla letörlendő; nem érzett magában szabadságot a rosszra vagy a jóra; egyedül az Isten adhatja meg üdvét, malasztot bocsátván reá; s ez már meg is volt azzal, hogy ide vezérelte a Huberték hajlékába, a székesegyház árnyába, hogy itt az alázatosságban, tisztaságban és hitben éljen.

Jól hallotta magában dúlni az öröklött rosszat, ki tudja, mi lett volna belőle, ha ott marad, ahol született? Bizonyosan csak rossz leány. Holott itt, ez áldott helyen, minden évszak fordulásával, új egészségben serdül. Nem ez-e a malaszt, ez a szent történetekkel népesített környezet, a hit, melyet itt magába szívott, a túlvilág rejtelme, amely körülfogta, a láthatatlannak e környezete, melyben azt, ami csodás, természetesnek, mindennapi életével egyezőnek találta? Ez fölfegyverezte őt az élet harcára, mint fölfegyverezte a vértanúkat a malaszt. És maga teremtette meg magának tudtán kívül: megszülte a meséktől fölhevült képzelete, érett voltának öntudatlan sóvárgása és fejlesztette mindaz, amiről nem volt tudomása, az az ismeretlen valami, ami önmagában és a külső világban rejlett. Belőle eredt és hozzája tért vissza minden; az ember megteremtette az Istent, hogy megváltsa az embert; az álom a való. Olykor maga is meg volt lepve, zavarodottan tapogatta meg az arcát, kétkedve saját anyagi létében. Nem jelenés-e ő, amely el fog tünni, mintha valója csak képzelet lett volna?

Egy májusi éjszakán sírva fakadt ott az erkélyen, ahol hosszas órákat töltött. Semmi szomorúság sem bántotta, hanem valami várakozás zaklatta föl, jóllehet senki sem volt érkezendő. Sötét éjszaka volt, a Mária-tilos fekete űrnek tetszett a csillagos ég alatt s csupán a püspöki és a grófi kert vén szilfáinak homályos tömegei látszottak. Egyedül a kápolna üvegfestésü ablaka világlott.

Ha senki sem érkezendő, miért ver hát a szíve olyan huzamos dobbanásokkal? Ez a várakozás régi keletü volt már, zsenge korának távolából eredt s éveivel együtt öregbedett, hogy aztán tizenhét éves korának emez aggságos lázává nőjje ki magát.

Angelikát semmi sem lepte volna meg; hetek óta hallott már zúgni hangokat ebben a rejtelmes kis szögletben, melyet képzeletével benépesített. A Legenda mindkét nembeli szentjeinek természetfölötti világa árasztotta el ezt a helyet, melynek talajából a csodák minden pillanatban fölvirágozhattak. Angelika úgy érezte, hogy megelevenedik körülötte minden, hogy a hangok olyan tárgyaktól erednek, amik eddig némák voltak, hogy a fák levelei, a patak hullámai, a székesegyház kövei beszélnek hozzá.

De hát kit jelent be láthatatlan világnak ez a suttogása, mit akarnak tőle ezek az ismeretlen erők, melyeknek fuvalma a túlvilágból érzik és a levegőben lebeg? És szemét a sötétbe mélyesztve maradt ott, mint valami légyotton, amelyet senki sem adott neki és várt, egyre várt, az elálmosodásig, érezve, hogy az az ismeretlen valami dönti el, az ő akarata nélkül, életének sorsát.

Négy este sirdogált így a sötét éjszakában. Mindig visszatért ide és várakozott türelmesen. Ugy érezte, mintha a szemhatár összébb-összébb húzódott volna körülötte s nyomasztaná. Szívére nehezedett az egész, a hangok már egészen ott zúgtak a fejében, anélkül, hogy tisztában hallhatta volna őket. Lenyügözés volt ez: az egész természet, a föld a végtelen égbolttal együtt bele mélyedt az ő valójába. Keze égett a legcsekélyebb nesz hallatára, szeme át iparkodott hatolni a sötétségen.

Jelentkezik-e hát végre a várt csoda? Nem, még mindig semmi, semmi, bizonyosan csak egy éjjeli madár szárny-suhogása. És újra figyelt; megkülönböztette még a különféle levelek zizegését is a szilfák és fűzek lombjai közt. Husszor is borzongás futott így rajta végig, amint egy kő belegurult a patakba vagy valami kóbor állat leosont egy falról. Az ájuláshoz közel hajolt ki. Semmi, még mindig semmi.

Végre, egy este, mikor a holdvilágtalan ég még sűrübb homályt bocsátott alá, kezdődött valami. Félt, hogy csalódik - annyira halk, szinte észrevehetetlen nesz volt az, de új valamennyi nesz közt, amelyet eddig ismert. Sokáig nem ismétlődött, s ő visszafojtotta lélekzetét. Azután ismét hallatszott, már erősebben, de még mindig homályosan. Ugy rémlett, mintha valami lépésnek távoli, alig kivehető nesze volna ez s a lég rezgése közeledést jelezne a látás és a hallás határán túlról.

Az, amire ő várt, a láthatatlan világból jött, lassan kelt elő mindabból, ami körülötte rezgett. Részletenkint bontakozott ez ki az ő álmodozásából, mintegy megvalósulása, érett volta homályos vágyainak.

Vajjon nem a kápolna-ablak szent Györgye ez, ki festett lábainak hangtalanságával tapodja a magas füvet, hogy hozzá följőjjön?... Az ablak épp most halványodni kezdett és ő már nem láthatta tisztán a szentet, csak homályos, kék párafelhő képében.

Ez éjjel nem tudhatott meg többet. De másnap este ugyanabban az órában, ugyanabban a sötétségben, erősebb volt a nesz és közelebbről hallatszott. Léptek nesze volt bizonyosan; szellemlépés, mely alig érinté a földet. A léptek elnémultak, majd ismét hallatszottak, majd itt, majd ott, de nem lehetett volna biztosan megmondani, hogy hol.

Talán a grófi kertből hallatszottak, ahol valaki kései sétát tesz a szilfák alatt? Vagy talán inkább a püspöki kert sűrüiből erednek, a buja orgonabokrok közül, melyeknek erős szaga átjárta a szívét? Hasztalan kutatta az éjhomályt; csupán a hallása értesítette a várt csoda jelentkezéséről és szaglása is: a virágok illatának terheltsége, mintha lélekzet vegyült volna bele.

És a léptek köre több éjszakán keresztül egyre szűkebb térre húzódott össze az erkély alatt s Angelika egészen a falig hallotta már közeledni, mely éppen alatta volt. Itt megálltak és hosszan néma csend következett s ő csaknem ájuldozva érezte magát, egyre erősebben átfogva az ismeretlen világtól.

A következő estéken a csillagok közt föltünni látta az újhold vékony sarlóját. De az éj beálltával alább szállott s a székesegyház gerince mögé húzódott, hasonlóan egy élénk világosságu szemhez, melyet a pilla eltakar. Angelika figyelemmel kísérte, látta, hogy mint növekszik minden esthajnalon, s türelmetlenül várta a szövétneket, mely végre világosságot fog vetni a láthatatlanra. A Mária-tilos lassan-lassan kibontakozott a homályból, bedőlt malmának romjaival, facsoportjaival, sebes patakjával.

És most, a világosságban, folytatódott a teremtés munkája. Az, mi a képzeletből eredt, végre testi árnyalakot öltött, mert Angelika eleinte csupán valami elmosódó árnyat vett észre, mely a holdfényben mozgott.

Mi lehet az? Valami ágnak az árnyéka, melyet a szél mozgat? Vagy egy folyvást csapongó denevér árnyéka?

Néha egyszerre eltünt az egész, a mezőség halotti mozdulatlanságban szunnyadt és Angelika azt hitte, hogy csak a szeme káprázott. De aztán lehetetlen volt kételkedni: egy világos térségen sötét folt vonult keresztül, egyik fűzfától a másikhoz suhanva. Angelika hol elvesztette szem elől, hol megtalálta, de sehogy sem tudta meghatározni, hogy mi lehetett.

Egy este emberi vállra vélt ismerni a könnyed suhanásban és szeme rögtön a kápolna-ablakra irányult: az szürke volt, mintha üres lett volna, mert a rásütő hold kioltotta.

Ettől a pillanattól fogva észrevette, hogy az eleven árnyék megnyúlik, közelebb jön az ő ablakához, fekete foltról fekete foltra suhanva a fű közt, a templom falának mentén.

És amint egyre közelebb levőnek érezte, folyvást nagyobbodó izgatottság lepte meg, az az ideges érzés, mely akkor fog el bennünket, ha rejtelmes szemeket érzünk magunkon, melyeket nem látunk.

Bizonyos, hogy van ott valaki a lombok alatt, aki tekintetét ráemelve, le nem veszi róla a szemét. Valósággal érezte a kezén, az arcán azt a tekintetet, mely maradozó, szelíd, sőt félénk is volt; és nem húzódott el a tekintet elől, mert tisztának, a Legenda bűvös világából eredőnek érezte; s előbbi szorongása kéjes izgatottsággá vált a boldogság biztos tudatában.

Egy éjjel a holdfénytől fehér földön egyszerre csak éles körvonalakkal rajzolódott le az árnyék, egy ember árnyéka, akit nem láthatott, mert a fűzfák mögött rejtőzött. Az ember nem változtatta helyét s ő sokáig nézte a mozdulatlan árnyékot.

Ettől fogva Angelikának titka volt. Szobája, melynek falai üresek, tiszta fehérek voltak, ezzel volt tele. Órákig elmaradozott széles ágyában, amelyben kicsinysége egészen elveszett, behunyt szemmel, de nem aludva, folyvást maga előtt látva azt a mozdulatlan árnyékot a világos földön. Hajnalban, mikor pilláit ismét fölnyitotta, szeme az óriási almáriomról a vén ládára, a porcellánkályháról a mosdóasztalkára tévedt, és szinte meg volt lepve, hogy nem találja ott azt a rejtelmes alakot, melyet biztos kézzel tudott volna lerajzolni emlékezetből. Mert álmában is látta tovasuhanni az ágyfüggöny halvány hangabokrétái között.

Azzal volt tele álma és ébrenléte. Az az árnyék kísérő-társa volt az övének; két árnyéka volt, habár egyedül volt is képzeletével.

És ezt a titkot nem közölte senkivel, még Hubertine-nel sem, akinek pedig mostanáig mindent megmondott. Mikor Hubertine, örömén csodálkozva, kérdezgette, elvörösödött és azt felelte, hogy a korai tavasz teszi vidámmá. Reggeltől estig zümmögött, mint a légy, melyet megrésze-

gítettek az első napsugarak. A mise-ruhák, amiket hímzett, sohasem tündököltek úgy a selyem és az arany fényében.

Huberték csak mosolyogtak s egyszerüen azt hitték, hogy jó egészségben van. Vidámsága az est közeledtével egyre nagyobbodott; mikor a hold fölkelt, már dalolt s mikor elérkezett az óra, kikönyökölt az erkélyre és ott látta az árnyékot. Az egész holdnegyed alatt pontosan ott találta minden légyotton, mereven és némán, nem tudva meg róla többet s nem ismerve azt a lényt, akitől ered. Vagy talán csak puszta árnyék ez, jelenés, talán a kápolna-ablak eltünt szentje, talán az angyal, aki egykor Ceciliát szerette s most leszállt, hogy őt szeresse?

Ez a gondolat büszkévé tette, jól esett neki, mint valami cirógatás a láthatatlan világból. Aztán türelmetlenség fogta el, hogy megismerje, és ismét kezdődött a várakozás.

A hold teljes nagyságában világított le a mezőre. Mikor fönn állt a zeniten, a fáknak a merőlegesen lehulló fehér világosságában nem volt árnyékuk s olyanok voltak, mint néma fénytől csillogó szökőkutak. Ebben a fényben fürdött az egész mező, mintha kristályszerüen átlátszó tündöklő hullám árasztotta volna el; és világossága olyan erős volt, hogy tisztán lehetett látni még a fűzfák finom metszésü leveleit is.

A levegő legkisebb megrezdülése sugarakkal látszott fodrozni ezt a tavat, mely mélységes békében szunnyadt a szomszéd kertek nagy szilfái és a székesegyház hatalmas domborulata között.

Két est múlt el ismét, midőn, harmadik éjszaka, Angelika, amint kikönyökölt, erős döbbenést érzett. Ott látta állni, az élénk világosságban, feléje fordulva. Árnyéka, miként a fáké, a lába alá húzódott, eltünt. Csakis ő látszott, teljes világításban.

Ebből a távolságból is olyan jól látta, mint fényes nappal: húsz éves, szőke, sugár. Hasonlított a szent Györgyhöz, egy fenséges Jézushoz, fürtös hajával, pelyhes szakállával, egyenes, kissé erős orrával, fekete, büszke szelídségü szemeivel.

Ráismert tökéletesen: sohasem látta másképp, ő ez, ilyennek várta. A csoda hát bekövetkezett végre, a láthatatlan világ lassu teremtő ereje ezt az eleven tüneményt hozta létre. Az ismeretlen világokból, a levegő rezgéséből, a morajló hangokból, az éj neszéből kelt ki, mindabból, ami őt eddig környezte és elfullasztotta. És Angelikának úgy tetszett, mintha csakugyan két singnyire lebegne a földtől az ő természetfölötti megjelenésében, e csodás körben, a hold árasztotta rejtelmes tavon. Kíséretében van a Legenda egész népe, a szentek, kiknek a pálcái kivirágzanak, a szűzek, kiknek a sebeiből tej fakad. És fehér szárnyalásuk elhalványítá a csillagokat.

Angelika egyre csak nézte. Az ifju fölemelte, kitárta két karját, ő pedig nem félt, rámosolygott.

V.

Nagy dolog volt az minden három hónapban, mikor Hubertine nagymosást tartott. Fölfogadtak egy asszonyt, Gabet anyót, s négy napig feledve volt a hímzés. Még Angelika is odaállott a szapulóhoz s egész mulatsága telt a szappanozásban és az öblögetésben ott lenn a patak tiszta vizében. A lugzás után a ruhát kitalyicskázták a Mária-tilosra a közlekedő kis ajtón. Ott töltötték aztán a napokat a szabadban, a verőfényben.

- Anya, én is tisztázok majd. Olyan kedvem telik benne!

És nevetgélve, könyökön felül tűrt ujjakkal forgatta a sulykot és verte a ruhát, örömmel és egészséggel eltelve a kemény munkában, mely telefröccsentette habbal.

- Csak úgy keményedik tőle a karom és olyan jól esik, anya!

A patak rézsut vágott keresztül a mezőn, előbb álmosan, azután sebesen folyva, nagy bugyborékokban törtetve lefelé a kavicsos lejtőn. A püspöki kertből jött ki egy zsilipfélén, mely a fal alatt nyílt s a túlsó oldalon, a Voincourt-palota szögletén tünt el ismét egy boltozat alatt, belemélyedve a földbe, hogy aztán kétszáz méterrel odább bukkanjon ismét elő, végighaladva az alsó-utcán egészen a Ligneulig, amelybe torkollott. Ugyancsak vigyázni kellett hát a ruhára, mert aztán hiába szaladt utána az ember. Amit egyszer eleresztett, az veszve volt.

- Várj csak anya... Ráteszem ezt a nagy követ az asztalkendőkre. Majd meglássuk, akkor is elviszi-e ez a tolvaj víz!

Lebocsátotta a követ, visszament, másikat fejteni ki a malom-romokból, örülve, hogy mozog és fáraszthatja magát; s mikor egy ujja megsérült, csak megrázta kissé és azt mondta, hogy az semmi.

Napközben a szegény család, mely a romladékban fészkelt, odajárt koldulni, szétoszolva az utakon. A mezőség magányban maradt, kéjes és üde magányban, halvány fűzfáinak csoportjaival, magas nyárfáival és kivált buja füvével, mely olyan nagyra nőtt, hogy szinte vállig ért.

A szomszédos két parkból, melynek hatalmas fái elzárták a kilátást, rezgős csend áradt elő. Három órától fogva a székesegyház árnyéka végigfeküdt a mezőn, enyhülettel, gyönge tömjénszaggal telítve.

És Angelika még jobban, üde fehér karjának egész erejével sulykolt.

- No de mennyit fogok én enni estére, anya!... Tudod, hogy szamócás tortát igértél.

De az öblítés napjára Angelika egyedül maradt. Gabet anyó, ki lábhasogatásban szenvedett, nem jött el, Hubertinenek pedig egyéb dolga volt a házban. Angelika, szalmával bélelt ladikjában térdelve, egyenkint szedegette a ruhát és csóválta hosszasan, amíg nem zavarta többé a vizet, mely olyan tiszta volt, mint a kristály.

Csöppet sem sietett. Reggel óta nyugtalan kíváncsiság zaklatta, mert mikor kijött, az a meglepetés érte, hogy egy szürkezekés öreg munkást talált itt, ki a Hautecoeur-kápolna ablaka előtt könnyü állványt rakott föl.

Javítani akarták tán ezt az ablakot? Mert meglehetősen ráfért: a szent Györgyből hiányzott egy-egy karika, míg másokat, melyek a századok folyamán kitörtek, közönséges üveggel pótoltak.

De ez mégis bosszantotta Angelikát. Ugy hozzá volt szokva a sárkányt keresztüldöfő szentnek meg a szörnyeteget pórázon vezető királyleánynak a hézagaihoz, hogy már szinte siratta őket, mintha valaki csonkítást akarna rajtuk elkövetni. Szentségtörés is, az ilyen régi dolgokon változtatni.

És, egyszerre csak, mikor a tízórai uzsonna után visszajött, haragja elmúlt: a már kész állványon másik munkást látott; emez fiatal ember volt, de szintén szürke zekét viselt.

Ráismert: ő volt.

Angelika vidáman, zavarodottság nélkül foglalta el ismét a helyét a ladik szalmáján. És mezteln karjaival újra csóválni kezdte a ruhát a tiszta vízben. Ő az, e sugár termetü, szőke ifju, finom szakállával, fürtös hajával, mint egy fiatal isten, s az arca most is olyan fehér, amilyennek a holdvilágon látta.

Ha pedig ő ez, akkor az ablakot nem kell félteni; ő csak szebbé fogja tenni, ha hozzányul. Angelika legkevésbbé sem érzett kiábrándulást amiatt, hogy ebben a szürke zekében látja, mely arra mutat, hogy épp úgy munkás, mint ő maga, kétségkívül üvegfestő. Sőt ellenkezőleg, föltétlenül biztosnak érezve magát királyi fénnyel kecsegtető ábrándjában, mosolygott rajta.

Látszat ez csak. Minek neki azt tudni, hogy kicsoda, honnan jön, hova megy? Egy szép reggel majd az lesz, akinek lennie kell... A székesegyház tetejéről hull az arany-eső, az orgona, távoli búgásában diadalmi induló zendül föl... Még csak azt sem kérdezte magától, hogy mi úton kerül az ifju ide, éjjel és nappal. Ha csak a szomszéd házak valamelyikében nem lakik, csak a Guerdaches-sikátoron jöhetett, mely a püspöki lak falának mentén tart a Magloire-utcába.

Élvezettel teljes óra telt most el, Angelika lehajolt, öblögetve a ruhát s arcával csaknem érintve a hűs vizet; de valahányszor újabb darab ruhát vett kézbe, fölemelte a fejét s egy pillantást vetett hátra, melybe szívének meghatottsága mellett is némi hamisság vegyült. Az ifju pedig ott fönn az állványon, mialatt úgy tett, mintha nagy gonddal vizsgálgatná az ablakot, oldalvást nézegetett reá s zavarba jött, mihelyt a leány rajtakapta, hogy feléje fordult.

Meglepő volt, hogy milyen hirtelen el-elpirult, fehér arcát egyszerre elöntvén a vér a legcsekélyebb fölindulástól is, akár harag, akár gyöngédség okozta legyen. Harcias tekintetü szeme volt, és mégis olyan félénknek látszott, ha azt érezte, hogy a leány nézegeti; hogy visszaváltozott gyermekké, nem tudott mit csinálni a kezével, dadogva adott utasítást a mellette levő öreg embernek.

Angelikának pedig ott a víz színén, melynek locsogása hűsítette a karját, legkellemesebben esett az, hogy olyan ártatlannak sejtette az ifjut, amilyen ő maga, nem ismerve semmit s mohó torkossággal eltelve, hogy beleharaphasson az életbe. Nem szükséges ám fennhangon mondani meg mindent; láthatatlan követek adják hírül, néma ajkak ismétlik.

Angelika föl-fölemelte a fejét, rajtakapta az ifjut, amint az elfordította a magáét, és a percek multak, és - gyönyörüség volt.

Egyszerre csak leugrani látta az állványról s hátrafelé távolodni el az ablaktól a fű közé, mintha kellő távlatba akarna helyezkedni, hogy jobban láthassa a képet. De Angelika majdnem elkacagta magát, annyira világos volt, hogy csakis ő hozzá akar közeledni. Olyan merész elszántsággal ugrott le az imént, mint aki kockára tesz mindent, és most meghatóan furcsa volt az, hogy ott maradt, tőle néhány lépésnyire, háttal feléje, s nem mer megfordulni, halálos zavarba ejtve előbbi hirtelenkedésétől.

Azonban az ifju, kétségbeesett elszántsággal, végre mégis hátrafordult, s amint Angelika éppen fölemelte gonosz mosolyával a fejét: tekintetük találkozott, egymásba akadt.

Ez nagy zavarba ejtette mind a kettőjüket és sohasem keveredtek volna ki belőle, ha véletlenül egy drámai mozzanat nem jön közbe.

- Jaj, Istenem! - kiáltott föl Angelika kétségbeesetten.

Fölindultságában kisiklott ujjai közül a pikéujjas, melyet gépiesen kézzel csóvált a vízben, s a sebes patak nyomban tovaragadta; még egy perc s eltünik a Voincourt-palota szögletén a boltozat alatt, hol a Chevrotte a föld alá szakad.

Néhány másodpercnyi aggódás következett most. Az ifju megértette a helyzetet és neki futamodott. De a patak csakúgy szökdelt a kavicsokon és az az ördögadta ujjas sebesebben futott, mint ő. Le-lehajolt, azt gondolva, hogy elkaphatja, s elszalasztotta. Végre, fölizgatva és olyan bátor arccal, mint aki az életét kockáztatja, belelépett a vízbe s abban a pillanatban mentette ki az ujjast, amint éppen a föld alá akart tünni.

Angelika pedig, ki mostanig aggodalommal kísérte a mentés művét, érezte, hogy mint fakasztja az oldalát a jó, egészséges kacaj. Ah, ez hát az a kaland, amelyről annyit álmodozott, az a találkozás egy tó partján, az a szörnyü veszedelem, amelyből egy ifju fogja kiszabadítani, aki szebb, mint a kelő nap! Szent György, a tribun, a vitéz, nem más, mint ez az üvegfestő, ez a szürke-zekés fiatalember!

S amint nedves lábszárakkal látta visszajönni, ügyetlenül tartva a víztől csurgó ujjast, érezve, hogy milyen nevetséges volt az a hév, mellyel a hullámok közül kiragadta: Angelikának az ajkába kellett harapnia, hogy visszafojtsa a sziporkázó vidámságot, mely már a torkát csiklandozta.

Az pedig rajta feledte a tekintetét. A leány olyan imádásra méltóan gyermekes volt azzal a visszafojtott kacajjal, mely fiatal valóját átrezegte. A víztől telefröccsentve, a patak árjától fagyasztott karral, magán is az erdők mohából fakadó eleven források tisztaságát, üdeségét érezte meg. Verőfényben duzzadó egészség és öröm volt ez. Sejteni lehetett benne a jó gazdasszonyt, és mégis királynő volt az ő dolgozó ruhájában, nyulánk termetével, hosszukás arcával, mely a legendákban előforduló királyleányokra emlékeztetett.

És az ifju nem tudta, hogyan adja neki vissza a ruhát, annyira szépnek találta, azzal a művészeti szépséggel, amelyet szeretett. De még inkább mérgesítette a saját gyámoltalansága, mert nagyon jól észrevette azt az erőfeszítést, melyet a leány tett, hogy el ne nevesse magát. Végre azonban mégis határoznia kellett. Visszaadta neki az ujjast.

Angelika pedig érezte, hogy ha most kinyitná a száját, hahotára fakadna. Szegény fiu! Nagyon megható volt, de mikor ő nem bírt ellentállani, mikor olyan nagyon boldog volt, hogy nevetnie kellett, kacagnia lélekzete fogytáig!

Végre azt hitte, hogy most már megszólalhat és egyszerüen csak annyit akart mondani:

- Köszönöm, uram.

De a kacaj visszajött, dadogóvá tette, kettévágta a szavát; és hangos volt az a kacaja, csengő hangok gyöngyhullása, mely csak úgy zengett a patak kristályszavu kísérete mellett. Az ifju, hüledezve, egy szót sem tudott találni. Félénk gyermekre emlékeztető szemei föllángoltak, mint sas-szemek. És már elment, eltünt az öreg munkással együtt, mikor a leány még folyvást nevetett, ráhajolva a víz tükrére, ismét összefröccsentve magát a ruha öblögetésével a nap sugárzó boldogságában.

Másnap korán reggel kiteregették a ruhát, mely azalatt kicsepegett. Éppen erős szél kerekedett, mely siettette a szárítást. És hogy az egyes darabokat el ne hordja a szél, a négy szögletükre köveket kellett rakni. Ott fehérlett a zöld fűben kiterítve az egész ruha, kellemesen áthatva a növényzet éles szagától; és a gyep olyannak tetszett, mintha egyszerre a százszorszép havas leplei virágzottak volna ki rajta.

Angelika, mikor az uzsonna után kijött szétnézni, kétségbe volt esve; az egész ruha az elrepülés veszedelmében forgott; olyan erősek voltak a szélrohamok az átlátszóan kék ég alatt, melyet a nagy fuvalmak egészen megtisztítottak. Egy lepedő már el is szállott s egyes asztalkendők egy fűzfa ágaira feszültek reá. Ezeket elkapta Angelika, de most meg zsebkendők repkedtek utána. És senki, aki segítene! Angelika elvesztette a fejét.

Mikor ki akarta teríteni a lepedőt, valósággal viaskodnia kellett vele, az elszédítette, rácsavarodott s úgy csattogott, mint valami zászló.

Ekkor a szélben egy hangot hallott, mely így szólt:

- Kisasszony, akarja-e, hogy segítsek?

Ő volt és Angelika csupán gazdasszonyi gondjaival elfoglalva, visszakiáltá:

- Hogyne, segítsen csak!... Fogja meg a végén, ott lenn! Tartsa erősen!

A lepedő, melyet most erős karjaikkal széthúztak, úgy duzzadozott, mint egy vitorla. Azután leterítették a gyepre s nagyobb köveket raktak a négy sarkára. És most, hogy megjuhászodottan lelapult, egyikük sem állott föl, hanem ott maradt térdelve a két szélén, köztük a kápráztatóan fehér nagy lepel.

Angelika végre is elmosolyodott, de hamisság nélkül, hálálkodó mosollyal. Az ifju fölbátorodott.

- Az én nevem Felicián.

- Az enyém meg Angelika.

- Üvegfestő vagyok s ennek az ablaknak a kijavításával bíztak meg.

- Én pedig itt lakom a szüleimnél és miseruhákat hímzek.

Az erős szél elkapkodta a szavaikat, csapkodta őket a maga tiszta frisseségével ott a meleg napfényben, amely rájuk áradt.

Olyan dolgokat mondtak egymásnak, amiket úgyis tudtak, csak hogy beszélgessenek.

- Csak nem fogják kicserélni az üvegfestményt?

- Dehogy. A javítás meg sem fog rajta látszani... Én is annyira szeretem, mint ön.

- Már az igaz, hogy szeretem. Olyan kedves szinei vannak!... Én is himeztem egy szent Györgyöt, de az nincs ilyen szép.

- Oh, nincs ilyen szép?... Láttam, ha ugyan az a szent György az, ki a Cornille abbé mult vasárnapi vörös bársony casuláján volt. Remekmű!

Angelika elpirult az örömtől s hirtelen átkiáltott:

- Ugyan tegyen még egy követ a lepedőre, oda balra. A szél megint elkapja tőlünk.

Az ifju sietve teljesítette a parancsot s leszorította a lepedőt, mely az imént nagyot rándult, hasonlóan egy rabmadár szárnycsapásaihoz, mely repülni iparkodik. S mivel most már a lepedő nem mozgott, fölállottak mind a ketten.

Angelika járkálni kezdett a kiterített ruhák közt hagyott keskeny gyeputakon, egy-egy pillantást vetve minden darabra; az ifju pedig nagy készséggel kisérte, roppant gondos arccal nézegetve, hogy nincs-e veszedelemben valamelyik kötény vagy törlőruha. Olyan természetesnek tetszett ez mind.

És Angelika folytatta is a csevegést, elbeszélve a dolgait, elmondva a kedvteléseit.

- Én azt szeretem, hogy minden a maga helyén legyen... Reggel a műhelybeli kakukos óra költ fel, mindig hat órakor; és akár világos van, akár nincs, egyforma gyorsasággal öltözöm fel: a ruhám itt van, a szappanom ott, - valóságos szenvedelem! Oh, de nem ilyennek születtem ám; szörnyen rendetlen voltam. Szidott is anya eleget!... És a műhelyben sem vennék semmi hasznomat, ha a székem nem ugyanazon a helyen volna mindig, szemközt a világossággal. Szerencsémre nem vagyok senye, sem a bal kezemre, sem a jobbra, hanem mind a kettővel tudok himezni, ami nagy áldás, mert nem mindenki viszi ennyire... Ugy vagyok a virágokkal is, amiket imádok: nem tarthatok magam mellett egy bokrétát, hogy rettentő fejfájásom ne legyen tőle. Csak az ibolyát türöm meg, ami elég csodálatos, sőt annak az illata lecsillapít. Ha a legcsekélyebb bajom van is, csak ibolyát kell szagolnom s mindjárt megenyhít.

Az ifju elragadottan hallgatta. Megrészegült a leány csengő hangjától, mely rendkívül bájos, átható, hosszan rezgő volt és az ifjunak nagyon érzékenynek kellett lennie ez emberi zene iránt, mert egyes szótagokon a hanghordozás kedves váltakozása könnyet csalt a szemébe.

- De ni, - szólt Angelika, beszédét félbeszakítva, - az ingek mindjárt szárazak lesznek.

Azután befejezte bizalmas közléseit, melyekre az a naiv, öntudatlan vágy késztette, hogy megismertesse magát:

- A fehér szín csak mindig szép, ugyebár? Néha nagyon is megunom a kéket, a vöröset, az összes színeket; míg a fehér a legtökéletesebb élvezet, amelybe sohasem fáradok bele. Nem bánt, bele szeretne az ember olvadni... Volt egy fehér macskánk, sárgafoltos; befestettem a foltjait. Nagyon csinos volt úgy, de nem tartott... Lássa, például, anya nem is tudja, hogy én minden fehér selyemhulladékot elteszek; tele van vele egy fiókom - semmiért, csak hogy néha nézegethessem, tapogathassam... És van egy másik titkom is, csakhogy, oh, az már nagy titok! Mikor fölébredek, minden reggel ott van az ágyam mellett valaki, igen! egy fehérség, amely elszáll.

Az ifju el sem mosolyodott; erősen látszott hinni azt, amit hallott. Hát nem egyszerü és rendben való ez? Egy királynő, udvarának pompája közepett sem hódította volna meg ilyen gyorsan. Ez a leány ott a zöld gyepen, a sok fehér ruha közt, olyan fenséges, vidám, fejedelmi megjelenés volt, amely rögtön megkapta s egyre jobban fogta át a szívét. Vége, nincs reá nézve más, csak ő, utána menne az élet végéig.

Angelika tovább járkált, apró gyors lépteivel s ő folyvást a nyomában maradt, elfulladva ettől a boldogságtól, legcsekélyebb reménye nélkül is annak, hogy valaha elérheti.

De viharos szél volt s egy csapat apró ruha, perkál-gallér és kézelő, batiszt mellbodor és kendőcske fölszállott s távolabb ismét lecsapott, hasonlóan egy sereg fehér madárhoz, melyet vihar kerget.

És Angelika futásnak eredt.

- Oh, Istenem, jőjjön, jőjjön! segítsen!

És rohantak mind a ketten. Angelika elkapott egy gallért a patak partján; az ifju már két mellbodrot fogott ki a magas csalán közül. Egyenkint kapkodták össze a kézelőket is. De sebes futásukban Angelika már három izben surolta az ifjut ruhájának lebegő fodraival: és ez mindannyiszor rázkódást érzett a szívében és hirtelen elvörösödött.

Azután ő is megérintette a leányt, amint nagyot ugrott, hogy megkapja az utolsó kendőcskét, melyet elszalasztott. Angelika mozdulatlanul, elfulladtan állt meg. Kacaját zavar fojtotta el, nem tréfált már, nem incselkedett ezzel a gyámoltalan és ügyetlen nagy fiuval.

Ugyan mi is lelte, hogy nem volt többé vidám s annyira elernyedt ettől a kéjes elszorultságtól?

Mikor az ifju odaadta neki a kendőcskét, kezük véletlenül összeért. Megrezdültek s döbbenve néztek egymásra. Angelika hirtelen visszahúzódott s néhány másodpercig nem tudta, hogy mire határozza el magát a rendkívüli katasztrófában, amely érte. Azután egyszerre csak eszeveszett futásnak eredve menekült el, egy halom apró ruhával a karján, a többit pedig otthagyva.

Felicián szólni akart:

- Oh, kérem... esedezem...

A szél még erősebben fújt s elvette a lélekzetét. És ő kétségbeesetten nézte, hogy mint fut a leány, mintha ez a nagy szél ragadta volna tova. Futott, futott a lepedők és terítők fehérsége között, a ferde napsugarak halvány aranyában. A székesegyház árnyéka rá látszott borulni és ő már-már beszaladt a kis kertajtón anélkül, hogy hátrapillantott volna.

De a küszöbön hirtelen megfordult, jóságos indulatának engedve s nem akarva, hogy az ifju azt higyje, hogy nagyon haragszik. Zavarodottan és mosolyogva kiáltott vissza:

- Köszönöm! Köszönöm!

Azt köszönte-e meg, hogy segített neki a ruhát összekapkodni, vagy mást?... Eltünt, az ajtó bezárult.

Ő pedig egyedül maradt ott a mező közepén, a szabályos nagy szél rohamokban, melyek megelevenítően járták át a kék eget. A püspöki kert szilfái zúgva rázódtak, a székesegyház terrászain és gyámívein hatalmas hang harsogott keresztül. De ő csak egy kis reggeli főkötő halk csattogását hallotta, mely úgy függött ott egy ringó orgonaágon, mint fehér virágfürt s mely az *övé* volt.

Angelika ettől fogva, valahányszor az ablakát kinyitotta, ott lenn látta Feliciánt a Mária-tilosban. A kápolna-ablak szolgált neki kifogásul; ott töltötte a napokat anélkül, hogy a munka legkevésbbé is haladt volna előre. Órákig ott feledkezett egy bokor mögött, végignyujtózva a fűben s leskelődve a levelek közt.

És nagyon édesen esett egy-egy mosolyt váltani reggel és este. Angelika boldog volt s nem is kívánt többet. A nagymosásra csak három hónap múlva kerül ismét a sor; addig a kert ajtaja zárva marad. De így, mindennap látva egy mást, mihamarább eltelik az a három hónap; és aztán, van-e nagyobb boldogság, mint így élni, nappal az esteli pillantásért, éjjel a reggeliért?

Angelika mindjárt az első találkozáskor elmondott volt mindent, szokásait, kedvteléseit, szívének apró titkait. Az ifju hallgatott, csak annyit mondott, hogy Feliciánnak hívják s ő nem tudott róla többet. Talán így is kell a dolognak lenni mindig: a nő odaadván magát egészen, a férfi megmaradván az ismeretlenségben. Angelika semmi sietős kíváncsiságot nem érzett, csak mosolygott, midőn elgondolta azokat a dolgokat, amik biztosan meg fognak valósulni. Különben is az, amiről nem volt tudomása, nem számított. A fődolog csak az volt, hogy lássák egymást.

Nem tudott Féliciánról semmit, és mégis annyira ismerte, hogy kiolvasta tekintetéből a gondolatait. Felicián eljött, ő ráismert és szerették egymást.

És gyönyörrel élvezték egymásnak ezt a távolról való bírását. Szüntelenül új meg új elragadtatásba ejtették őket a fölfedezések, amiket tettek. Angelikának hosszu, a varrástól megvékonyodott kezei voltak, amiket Felicián imádott. Angelika pedig észrevette a Felicián kicsi lábait és büszke volt rájuk. Hízelgett neki benne minden, hálás volt iránta, hogy szép; mondhatatlan örömet érzett, mikor egy este észrevette, hogy a szakálla hamvasabb szőke, mint a haja, ami rendkívül kedvessé tette a mosolyát. Felicián pedig ittasultan távozott egy reggel, mikor Angelika kihajolt az erkélyen s ő gyenge nyakán barna jegyet vett észre.

És leplezetlenül tárult elő szívük is és mindig újat találtak benne. Az az ártatlan és büszke mozdulat, mellyel Angelika az ablakát kinyitotta, azt beszélte, hogy hímző munkásnő létére egy királyleány lelke lakik benne. Angelika viszont a szívjóságot érezte meg Feliciánban, látván, hogy milyen könnyed léptekkel tapodja a füvet.

A megnyerő tulajdonok és bájak egész sugárzása vette őket körül az első találkozás ama pillanataiban. És minden viszontlátásnak megvolt a maga varázsa. Ugy érezték, mintha sohasem tudnák kimeríteni ezt a boldogságot, hogy egymást láthatják.

Azonban Felicián csakhamar némi türelmetlenséget kezdett mutatni. Nem maradt többé fekve a fűben, egy bokor tövében, a tökéletes boldogság mozdulatlanságában. Amint Angelika kikönyökölt, ő nyughatatlan lett és közeledni iparkodott hozzá. Ennek a vége az lett, hogy Angelika megharagudott kissé, mert attól félt, hogy észreveszik. Sőt egyszer valóságos összezördülés lett belőle, mert Felicián annyira előre jött, egészen a falhoz, hogy Angelikának vissza kellett vonulnia az erkélyről.

Ez aztán katasztrófa volt; Felicián zavarodottan maradt ott, olyan ékesszólóan megalázkodó és esengő arckifejezéssel, hogy Angelika másnap, mikor a szokott órában kikönyökölt, megbocsátott neki. De Felicián már nem érte be a várakozással és újra kezdte. Ugy tetszett, mintha egyszerre minden pontján megjelennék a mezőnek, mely az ő lázasságával volt tele.

Minden fának a dereka mögül ő jött elő, minden bokor alól ő bukkant föl. Mint a nagy szilfák örves galambjai, ő is bizonyosan itt lakott valahol két faág között. A patak ürügyül szolgált neki arra, hogy ott éljen, fölibe hajolva a víztükörnek, melyben a felhők járását látszott kísérni.

Egyszer Angelika a malom romjai közt pillantotta meg, egy elpusztult pajta gerendázatán állva, boldognak érezve magát, hogy kissé magasabbra hághatott, ha már hozzája föl nem repülhet. Másik ízben Angelika majdnem elsikoltotta magát, amint az ő erkélyénél magasabb helyen pillantotta meg, a székesegyház két ablaka közt, a kórus kápolnáinak a terraszán. Hogyan juthatott oda, holott a följárás ajtajának kulcsát a sekrestyés őrzi? És ismét más ízben hogyan jutott föl egészen oda a kék magasba, a hajó gyámívei és a gyámpillérek csúcsoszlopocskái közé?

E magasságokból egyenesen lelátott az ő szobájába, mint a tornyocskák körül röpködő fecskék, melyek őt mindnyájan látták anélkül, hogy rejtőzködni jutott volna eszébe. Ettőlfogva aztán Angelika eltorlaszolta magát és folyvást növekvő izgalom fogta el, midőn azt kellett éreznie, hogy soha sincs egyedül. Ha nem érezte sietősnek az újabb találkozást, miért dobogott a szíve olyan erősen, mint a templom nagy harangja, mikor ünnepre kondul meg?

Három nap múlt el anélkül, hogy Angelika mutatkozott volna. Nagyon megijedt a Felicián növekedő vakmerőségétől. Megfogadta, hogy többé nem fogja látni és ingerelte magát, hogy gyűlölje. De az ifju láza átragadt ő reá is, nem tudott megmaradni egy helyben s mindenféle kifogás elég alkalmas volt arra, hogy otthagyja a miseruhát, amelyet hímzett.

És mivel hallotta, hogy Gabet anyó a legnagyobb nyomoruságban fekszik betegen, eljárt hozzá minden reggel. Közel volt, ugyanabban az utcában, harmadik ház. Vitt neki levest, cukrot, le-lement orvosságot venni a főutcai patikába. Egyszer aztán, amint orvosságos üvegekkel megrakodva tért vissza, meghökkenve találta Feliciánt a beteg öreg asszony ágya mellett.

A fiatalember elvörösödött és ügyetlenül állt odább. Másnap, mikor Angelika a betegtől éppen távozóban volt, Felicián ismét ott termett; Angelika bosszusan hagyta ott. Meg akarja talán akadályozni abban, hogy a szegényeihez járjon?

Angelikát épp ekkor az a jótékonysági roham szállta meg, mely arra késztette, hogy mindenét odaadja azoknak, akiknek semmijük sincs. Egész valója testvéri szánakozásba olvadt, ha a mások szenvedéseire gondolt. Eljárt az öreg Mascarthoz, az alsó-utcai béna vak emberhez, akit maga etetett az elhozott levesből; Chouteau-ékhez, e kilencven esztendős házaspárhoz, kik a Magloire-utca egy pincéjében laktak, hova ő a Huberték padlásáról ócska bútorokat hurcoltatott; meg még másokhoz is, a városrész összes nyomorgóihoz, akiket titokban tartott ki a körülötte lévő hulladékokból, boldognak érezvén magát, ha meglepte őket és fényleni látta a szemüket valami tegnapi maradékételre.

És ime, mostantól fogva mindenütt Feliciánnal kellett találkoznia! Sohasem látta őt annyiszor, mint éppen most, mióta még az erkélyre sem mert menni, nehogy meglássa. Izgatottsága nőttön-nőtt; azt képzelte magában, hogy szörnyen haragszik a fiatalemberre.

A legrosszabb pedig bizonyára az volt a dologban, hogy Angelika csakhamar kétségbeesett a jótékonysága felől. Ez a fiu igazán elrontja azt az örömét, hogy jó lehessen. Meglehet, hogy voltak azelőtt más szegényei; de ezek nem, mert sohasem járt hozzájuk. És bizonyosan leskelődött utána és betért az ő szegényeihez, hogy megismerje őket és egyiket a másik után vegye el tőle.

Angelika most, valahányszor egy kosárka ennivalóval megjelent Chouteauéknál, az asztalon ezüstpénzeket talált. Egyszer, amint tíz sout, egész heti megtakarítását vitte el az öreg Mascartnak, aki folyvást nyöszörgött, hogy nincs dohányra valója, egy húszfrankost talált nála, mely olyan fényes volt, mint a nap. Sőt egy este, amint Gabet anyót meglátogatta, ez megkérte, hogy menjen le fölváltani neki egy bankót.

És mily keservesen esett fölismernie a maga tehetetlenségét: hogy neki nincs pénze, míg amaz olyan könnyüséggel ürítgeti az erszényét! Igaz, örült, hogy a szegényei pénzt kapnak; de neki már nem telt boldogsága az adásban s szomorkodott, hogy ő olyan keveset nyujthat, mikor más olyan sokat ad.

Az az ügyetlen fiu, nem értve őt s azt hívén, hogy ezzel meghódítja, elérzékenyülten engedte át magát a bőkezüség ösztönének s kétszeresen adott, megölve az ő kis alamizsnáit. De hát még a sok dícséret, amit a szegényeknél hallania kellett; hogy micsoda jó, micsoda nyájas, micsoda finom nevelésü fiatalember! Nem is beszéltek egyébről, csak róla; mutogatták az ajándékait, mintegy megvetve az övéit. Angelika pedig, bár megfogadta, hogy feledni fogja, kérdezgette őket, hogy mit hagyott itt, mit mondott? Meg hogy milyen szép, ugyebár? És milyen gyöngéd, milyen félénk! Talán még őróla is mer beszélni? Mer bizony, mindig őt emlegeti!

Most már aztán igazán meggyűlölte, mert nagyon nehéz lett már tőle a szíve.

Utoljára, a dolog így nem tarthatott sokáig, s egy májusi estén, elbájolóan kedves esthajnalban, kiütött a katasztrófa. Lemballeuse-éknél történt, annál a szegény pereputtynál, mely a vén malom romladványában húzódott meg. Csupa nőszemély volt: Lemballeuse anyó, ránccal telebarázdált képü vén asszony; Tinnette, a legnagyobbik lánya, húsz éves, vad teremtés, meg ennek a két huga, Rose és Jeanne, kócos, vörös haju és már merész nézésü lánykák. Mind a négyen koldulgattak az országutakon, az árkok szélén, s éjszaka kerültek haza, fáradságtól összetört lábakkal, madzaggal fölkötözött saruban. A Tinnette lábáról épp az este maradt le a saru a kavicsok közt és kisebesedett, vérző bokával jött haza. Az ajtajok előtt ülve, a magas fű között, szedegette ki húsából a tüskéket, míg az anya meg a két kis leány körülötte jajgatott.

E pillanatban érkezett oda Angelika, köténye alá rejtve a kenyeret, melyet minden héten szokott nekik hozni. A kert kis ajtaján jött ki, s nyitva hagyta maga után, mert sietve szándékozott visszatérni.

De a siránkozó család látása megállásra késztette.

- Mi történt? Mi bajuk?

- Oh, kedves, jó kisasszony, - jajgatott Lemballeuse anyó, - nézze csak, milyenné tette magát ez a nagy mihaszna! Holnap nem tud járni s kárba vész egy nap... Cipő kéne.

Rose és Jeanne sörényük alól kivillogó szemekkel kezdték rá újra a jajgatást, éles hangon ismételgetve:

- Cipő kéne, cipő kéne.

Tinnette félig fölemelte sovány, fekete fejét. Azután vadul, egy szót sem szólva, vérezte magát tovább, tűvel piszkálgatva egy hosszu tövist.

Angelika meghatottan adta oda alamizsnáját.

- Itt van legalább egy kenyér.

- Oh, kenyér, - szólt ismét az anya, - hát hiszen kell az is. De a kenyértől ez még nem tud járni. Pedig vásár lesz Blignyben, és onnan ő minden esztendőben többet hoz haza negyven sounál... Édes Istenkém, mi lesz belőlünk?

A szánalom és a zavar némává tette Angelikát. Mindössze öt sou volt a zsebében. Azon pedig nem igen lehetett cipőt venni, még kéz alatt sem. A pénzhiány Angelikát mindig kétségbeejtette. De ezúttal egészen magánkívül volt, amint félrefordulva, Feliciánt pillantotta meg, ki néhány lépésnyi távolban állott az öregbedő esthomályban.

Bizonyosan hallotta a beszélgetést, s talán már régóta áll itt. Mindig így termett előtte, anélkül, hogy tudni lehetett volna, hogyan s merről jött.

- Mindjárt odaadja a cipőt, - gondolá magában Angelika.

És Felicián csakugyan előbbre jött már. A kékellő égen föltünedeztek az első csillagok. Mélységes, hűs enyhület bocsátkozott alá s szenderítette el a mezőséget, melynek a fűzfái homályba borultak. A székesegyház csupán egy fekete tömeg volt már a napnyugati égen.

- Bizonyos, hogy odaadja a cipőt, - ismétlé magában Angelika.

S igazi kétségbeesés fogta el emiatt. Hát már mindent ad, és ő egyetlen-egyszer sem fogja legyőzhetni?

Szíve szakadásig dobogott; szeretett volna nagyon gazdag lenni, hogy megmutassa neki, hogy ő is tud boldogítani.

De Lemballeuseék meglátták a jó urfit, az anya elibe rohant, a kisebb lányok kinyujtott kézzel nyöszörögtek, míg a nagy lány, eleresztve vérző bokáját, sandán nézett.

- Nézze, jó asszony, - szólt Felicián, - menjen el a főutcába, az alsóutca szögletére...

Angelika megértette: egy vargának a boltja volt ott. Sietve vágott közbe, még pedig olyan izgatottan, hogy csak dadoghatott:

- Felesleges út!... Minek?... Sokkal egyszerübb...

És nem tudta megmondani, hogy mi az, ami sokkal egyszerübb.

Mit csináljon, mit találjon ki, hogy megelőzze az alamizsnájában? Sohasem hitte volna, hogy ennyire gyűlöli.

- Mondja meg, hogy én küldtem, - folytatá Felicián, - és adasson magának...

Angelika ismét közbevágott, szorongó arccal ismételve:

- Sokkal egyszerübb... Sokkal egyszerübb...

Egyszerre csak, lecsillapulva, leült egy kőre, kioldotta sietö kézzel a cipőjét, levetette és azután lehúzta még a harisnyáját is.

- Fogja, ez a legegyszerübb! Minek odafáradni?

- Oh, édes jó kisasszonyom, az Isten fizesse meg! - kiáltotta Lemballeuse anyó, a cipőt vizsgálgatva, mely még igen jó volt. - Fenn majd fölhasítom, hogy rámenjen a lábára... Tinnette, köszönd meg hát, te nagy mafla!

Tinnette épp most rángatta ki a Rose meg a Jeanne kezéből a harisnyát, melyre nekik is fájt a foguk. Nem nyitotta ki a száját, csak sötét, hosszas, merev tekintettel nézett föl.

De ebben a pillanatban Angelika észrevette, hogy mezitláb van s hogy Felicián látja. Nagy zavar lepte meg. Mozdulni sem mert többé, bizonyos lévén abban, hogyha föláll, Felicián még jobban látja.

Azután megijedt, elvesztette a fejét és elszaladt. Kicsi lábai fehérlően futottak tova a fűben.

Az éj mind jobban közeledett, a Mária-tilos homályos tóvá lett a szomszédos nagy fák és a székesegyház fekete tömege közt. És a földet borító sötéten nem látszott egyéb, mint a pici, fehér selymes, galamb-fehér lábak iramodása.

Angelika ijedtében a víztől is félve, a patak mentén szaladt előre a pallóhoz, mely híd gyanánt szolgált. De Felicián keresztülvágott a bozóton. A milyen félénk volt eddig, most ő is úgy elvörösödött, mint a leány, látván azokat a fehér lábakat; valami hév késztette, hogy utána fusson, hogy kikiáltsa szenvedélyét, mely teljes uralmat vett rajta az első naptól fogva, ifju vére csapongásában. És amint Angelikának a ruhája megérintette, csak fulladozó hangon tudta elrebegni az oly sokáig késleltetett vallomást, mely az ajkán égett:

- Szeretlek...

Angelika döbbenve állott meg. Merev tartással nézett rá egy pillanatig. Haragja, a gyűlölet, melyet magában képzelt, eloszlott, kéjes szorongás érzetébe olvadt át.

Mit mondott Felicián, hogy őt ennyire fölzavarta? Tudta, hogy szereti, s ime a fülébe súgott szó mégis ámulattal és félelemmel töltötte el.

Felicián pedig fölbátorodva, megnyílt szívvel, melyet a közös jótékonyság közelebb hozott az övéhez, ismétlé:

- Szeretlek.

És Angelika a szerelmestől való féltében újra futásnak eredt.

A patak most már nem tartóztatta föl, beleszökött, mint az üldözött gim, s fehér lábai a fagyos vízbe merülve futottak tova a kavicson.

A kertajtó bezárult, eltünt.

VI.

Két álló napig vívódott Angelika a lelkifurdalással. Amint egyedül volt, zokogott, mintha bűnt követett volna el. És folyvást fölmerült előtte az ijesztően homályos kérdés: vétkezett-e azzal a fiatalemberrel? El van-e veszve ő is, mint a Legenda ama rút személyei, kik engednek az ördögnek? Az oly halkan súgott szó: „Szeretlek” oly harsogással zúgott a fülében, hogy bizonyára valami rettentő hatalomtól eredt, a láthatatlan világok rejtekéből.

Nem tudta, nem tudhatta, hogy rosszat cselekedett-e, mert hiszen tudatlanságban és magányban nőtt itt föl. Vétkezett-e azzal a fiatalemberrel? És iparkodott visszaemlékezni a dolgokra, sorra vette ártatlanságának az aggályait. Mi a bűn? Elegendő-e hozzá, egymást látni, beszélgetni és azután hazudni a szüléknek? Ez csak még nem képezheti egészen a rosszat. De hát akkor miért van így elfulladva? Ha nem bűnös, miért érzi magában, hogy mássá lett, hogy új lélek izgatja? Talán éppen ebben csirázik a bűn, ebben a tompa rosszullétben, amely senyveszti. A szíve tele volt homályos, meghatározhatatlan dolgokkal, jövőbeli szavak és tettek zűrzavarával, amelytől megrémült, mielőtt csak megértette volna is. Vér tolult az arcába,

fülébe hallotta harsogni az ijesztő szót: „Szeretlek”; és nem okoskodott tovább, hanem ismét csak zokogott, kétkedve a dolgokban, rettegve a bűntől a túlvilágon, abban, aminek nincs neve, nincs formája.

Legjobban zaklatta az, hogy nem tett vallomást Hubertinenek. Ha megkérdezhette volna, ő bizonyosan földerítette volna előtte egyetlen szóval is a rejtelmet. És úgy érezte, hogy ha csak szólna is valakinek a bajáról, már attól is meggyógyulna. De a titok már nagyon is nagy volt, meghalt volna szégyenletében. Elkezdett ravaszkodni, nyugodtságot színlelt, mikor valója mélyében vihar dúlt. Ha szórakozottsága miatt kérdőre vonták, meglepetten pillantott föl s azt felelte, hogy nem gondolt ő semmire. Mialatt csöndesen ült hímzőrámája előtt s keze gépiesen bánt a tűvel, reggeltől estig egyetlen gondolat zaklatta. Szeretik, szeretik! Hát ő szeret-e? Homályos kérdés, amelyet tudatlansága még felelet nélkül hagyott. De addig ismételte magában, amíg elkábult tőle, a szavak elvesztették szokott értelmüket s szédülésbe ment át minden, mely őt is magával ragadta. Erőfeszítést tett, hogy magához térjen és kezében látta a tűt és tovább öltögetett a maga megszokott szorgalmasságával, de mintegy álomban. Talán valami nagy betegség kezdett benne fejlődni. Egy este, amint az ágyban feküdt, borzongás fogta el; azt hitte, nem kel föl többé. Szíve úgy dobogott, hogy majd beleszakadt, füle harangzúgással volt tele. Szerelem ez, vagy halódás? És csöndesen mosolygott rá Hubertinere, ki fonalát viaszkolva nyugtalanul nézegetett reá.

Angelika megfogadta volt, hogy sohasem fogja viszontlátni Feliciánt. Nem mert többé kimenni a Mária-tilos buja füvei közé, még a szegényeit sem látogatta már. Attól félt, hogy valami rettenetes dolog talál történni, mihelyt szemtől-szembe állanak egymással. Ez elhatározásába egyébiránt a vezeklés gondolata is vegyült: meg akarta magát fenyítni azért a bűnért, amelyet talán elkövetett. Szigorában reggelenkint arra kárhoztatta magát, hogy egy pillantást sem vetett ki az ablakon, nehogy valamiképp meglássa ott a patak szélén azt, akitől félt. És ha a kísértés mégis erőt vévén rajta, kinézett és őt nem látta ott, mondhatatlanul szomoru volt egészen másnapig.

Történt pedig egy reggel, hogy Hubert éppen egy dalmatikát rendezett el, midőn egy alantról hallatszó csöngetés leszólította. Bizonyosan rendelést jött valaki tenni, mert Hubertine és Angelika beszélgetés zümmögését hallották a lépcsőre nyíló ajtón keresztül, mely nyitva maradt. Azután nagy meglepetéssel emelték föl fejüket: léptek jöttek fölfelé, a mester fölvezette a megrendelőt, ami sohasem szokott történni. És Angelika meghökkenve ismert Feliciánra. Emez egyszerüen volt öltözve, mint afféle műmunkás, kinek a kezei fehérek. Minthogy Angelika nem ment el őhozzá, ő jött el Angelikához a hasztalan várakozásban és aggódó bizonytalanságban töltött napok után, melyek alatt azt kellett magának mondania, hogy Angelika hát nem szereti.

- Nézd csak, gyermekem, ez téged illet, - magyarázá Hubert. - A tisztelt úr igen finom munkát jött megrendelni. Én hát, hogy nyugodtabban megbeszélhessük, fölvezettem ide. A leányomnak kell megmutatnia, tisztelt uram, a rajzot.

Sem neki, sem Hubertinenek nem volt a legcsekélyebb gyanuja sem. Csupa kíváncsiságból öttek oda, hogy lássák a rajzot. De Feliciánt épp úgy, mint Angelikát, elfulasztotta a fölindulás. Reszketett a keze, mikor a rajzot kibontotta, és lassan kellett beszélnie, hogy hangja zavarodottságát elpalástolja.

- Püspöksüveg ő kegyelmessége számára... Igen, a városbeli hölgyek, akik ezzel meg akarják ajándékozni, engem bíztak meg, hogy rajzoljam ki a részleteket és ügyeljek a munkára. Üvegfestő vagyok, de sokat foglalkozom a régi művészettel is... Amint látja, voltaképp csak egy gótikus infulát állítottam össze.

Angelika, fölibe hajolva a nagy lapnak, melyet Felicián eléje terített, elkiáltotta magát:

- Ah, szent Ágnes!

Valóban a tizenhárom éves vértanu volt, a meztelen szűz, kit haja borított be, úgy, hogy csak pici lábai és kezei látszottak ki; így állott ott a pillérjén is, a székesegyház kapujában, s ilyennek lehetett látni a templom belsejében is egy régi faszobor alakjában, mely valamikor festve volt, de ma már rőt-szőkévé lett, a kor által megaranyozva. A süvegnek egész előrészét foglalta el, amint két angyal az égbe száll vele, míg alatta mély távlatu, finoman kidolgozott táj terült el. A hátsó részt és a szalagokat lándzsaalaku, remek stílü díszítmények ékítették.

- A hölgyek, - szólt ismét Felicián, - az ajándékot a „csodatévő" körmenetre szánták s én természetesen legjobbnak gondoltam szent Ágnest választani...

- Kitünő gondolat, - szólt közbe Hubert.

És Hubertine hozzátevé:

- Ő kegyelmessége meg lesz hatva.

A „csodatevő" körmenet, melyet minden év julius 28-án tartottak meg, V. Hautecoeur Jánostól eredt, hálaadásul azért a csodatevő hatalomért, melyet Isten neki és utána ivadékainak adott, hogy gyógyíthatott, és megmenthette Beaumontot a pestistől. A legenda azt beszélte, hogy a Hautecoeurök ezt a hatalmat szent Ágnes közbenjárásának köszönhették, kinek buzgó hívei valának; innen volt az a régi szokás, hogy az évforduló napon kihozták a templomból a szent szobrát s ünnepiesen hordozták körül a város utcáin, abban a kegyes hitben, hogy még most is eltávolít a várostól minden bajt.

- A csodatevő körmenetre, - mormolá végre Angelika, szemét a rajzra függesztve. - Hiszen az húsz nap mulva lesz; nem lesz elegendő időnk.

Huberték bólintgattak. Az ilyen munka valóban roppant gondosságot kíván. Hubertine azonban odafordult a leányhoz:

- Hiszen segíthetnék én neked; megcsinálnám a díszítményeket s neked csak a képet kellene kihímezned.

Angelika zavarodottságában folyvást csak a szentet nézte. Nem, nem! Vonakodott, szabadkozott az elfogadás kellemességétől. Nagyon rút dolog volna így bűntársnak lenni; mert bizonyos, hogy Felicián hazudik; nem szegény ember ő, ez a munkásöltözet csak álruha; ez a színlelt egyszerüség, ez az egész történet, mely csupán arravaló, hogy őhozzá bejusson, mindez vigyázatra intette, bár alapjában jól esett neki és boldoggá tette, mert ő az ifjut most is másnak nézte, azt a királyfit látva benne, akinek lennie kellett - oly föltétlenül bizonyos volt abban, hogy álmának teljesen meg kell valósulnia.

- Nem, - ismétlé halk hangon, - nem lesz elegendő időnk.

S föl sem emelve a szemét, folytatá, mintha csak magában beszélne:

- A szent alakjához nem lehet használni sem a duplaöltést, sem a domboru hímzést. Nem lenne illendő... Ehhez árnyalt arany-hímzés kell.

- Magam is gondoltam erre a hímzésre, kisasszony, - mondá Felicián. - Tudtam, hogy ön megtalálta a titkát... A sekrestyében még látni is egy elég szép részletet.

Hubert fölmelegedett.

- Igen, a tizenötödik századból való; egyik dédanyám hímezte... Árnyalt arany, ah, tisztelt úr, nem is volt annál szebb munka. De nagyon sok idő kellett hozzá, igen drága volt, és igazi művésznőt követelt. Kétszáz éve már, hogy azt a munkát nem csinálják... És ha a leányom

nem áll rá, lemondhat róla uraságod, mert mai napság ő az egyetlen, aki elvállalhatja; nem ismerek mást, akinek megvolna hozzá a kellő ujjfinomsága és éleslátása.

Hubertine, mióta az árnyalt arany-hímzésről beszéltek, tisztelettel hallgatott. Meggyőződéssel tevé most hozzá:

- Húsz nap alatt valóban lehetetlen... Egy tündérnek a türelme kell hozzá.

De Angelika, amint merően nézte a szentet, olyan fölfedezést tett, mely örömmel árasztotta el szívét. Ágnes hozzá hasonlított. Felicián, mialatt a régi szobrot másolta, bizonnyal ő reá, gondolt; s az a gondolat, hogy ő így folyvást előtte van, hogy Felicián őt mindenütt látja, meglágyította azt az elhatározását, hogy eltávolítja őt magától. Végre fölemelte a szemét, látta, hogy Felicián mint reszket s szeme olyan hő esdeklléstől nedves, hogy legyőzöttnek érezte magát. De azzal a hamissággal, azzal a természetes tudással, mely megvan a leányokban, még ha semmit sem tudnak is - nem akarta mutatni, hogy beleegyezik.

- Lehetetlen, - ismétlé, a rajzot visszaadva. - Nem csinálnám meg senkinek.

Felicián valósággal kétségbeesett mozdulatot tett. Angelika őt utasítja vissza; ezt értette meg belőle. Távozni készült, de még azt mondá Hubertinenek:

- Ami az árát illeti: amit csak kívántak volna... A hölgyek készek volnának elmenni kétezer frankig...

Huberték bizonyára nem voltak haszonlesők, de ez a nagy summa mégis hatást tett rájuk. Az ember ránézett az asszonyra. Beh kár egy ilyen előnyös megrendelést elszalasztani!

- Kétezer frank, - szólt vissza Angelika, az ő szelíd hangján, - kétezer frank, uram...

És ő, ki előtt a pénz nem számított, mosolyogva nézett föl, incselkedő mosollyal, mely alig húzta össze a szája szögletét, fölvidulva attól, hogy most már nem lesz az a látszata, mintha az ő láthatása kedvéért engedne, és téves véleményt adhat neki maga felől.

- Oh, kétezer frank, elfogadom... Nem csinálnám meg senkinek, de ha így megfizetik... Ha kell, éjszakánkint is dolgozom.

Most meg Hubert és Hubertine akarták visszautasítani, attól tartva, hogy Angelika túlságosan fárasztja majd magát.

- Nem, nem, a kínálkozó pénzt nem lehet visszautasítani... Számítson reám. A körmenet előtt való napra készen lesz a süveg.

Felicián otthagyta a rajzot és távozott, elszomorodott szívvel, nem találva elegendő bátorságot ahhoz, hogy ottmaradhatása végett újabb magyarázatokba bocsátkozzék. Angelika őt bizonnyal nem szereti; úgy tett, mintha nem is ismerné és úgy bánt vele, mint valami közönséges megrendelővel, kinek csak a pénzét jó elfogadni. Eleinte Felicián föllobbant s alacsony lélekkel vádolta a leányt. Azután, amint egyre csak reá gondolt, igazolást talált számára: hát nem a munkája után él-e, nem kell-e a kenyerét keresnie? Két nappal utóbb nagyon boldogtalan volt már, ismét barangolni kezdett a ház körül, betegnek érezve magát, hogy nem láthatja. Angelika már nem jött ki, még csak az ablakban sem jelent meg. És Felicián már azt mondta magában, hogy ha Angelika nem szereti is őt és csak a nyereséget szereti, ő napról-napra jobban szereti, mint ahogy szeretjük húszéves korunkban a szerelmet, ok nélkül, a szív sugallatára, a szerelem örömeért és keservéért. Egy reggel mégis meglátta s azzal be volt tetézve minden; vagy ő, vagy senki más; bármilyen legyen is, jó vagy rossz, szép vagy rút, gazdag vagy szegény: meghal, ha az övé nem lesz. Harmadnap szenvedése olyan nagy lett, hogy bár megfogadta, hogy feledni fogja, újra elment Hubertékhez.

Lenn az ajtóban, miután becsöngetett, ismét csak Hubert fogadta, ki magyarázatait homályosaknak találván, legjobbnak látta, hogy ezúttal is fölvezesse.

- Leányom, a tisztelt úr meg akar neked magyarázni egyet-mást, amit én nem igen értek.

Felicián pedig dadogni kezdett:

- Ha nem lenne igen alkalmatlan a kisasszonynak, szeretném figyelemmel kísérni a... A hölgyek megbíztak, hogy személyesen ügyeljek a munkára... De, természetesen, csak ha nem háborgatom.

Angelika, midőn megjelenni látta, hevesen érezte dobogni a szívét, egészen fönn a torkában. Majdnem megfullasztotta. De erőfeszítést téve, lecsillapította; még csak arcába sem tolult a vér; és igen nyugodtan, egykedvü arccal felelt:

- Oh, engem semmi sem háborgat, uram. Épp úgy tudok dolgozni, ha idegenek vannak is jelen... A rajz öntől való; természetes, hogy figyelemmel kísérje a kidolgozását.

Felicián, a sodrából kihozva, le sem mert volna ülni, ha Hubertine nyájasan, az ő komoly mosolyával nem fogadja ezt a jó megrendelőt. Azután rögtön visszaült a munkájához, fölibe hajolva a rámának, amelyen domboru hímzéssel készítette a süveg hátsó részének gótikus díszítményeit. Hubert pedig leakasztott a falról egy kész, beenyvezett zászlót, mely két nap óta száradt már s melyet most le akart szedni a rámáról. Egyikük sem szólott már, a két nő, meg a mester úgy dolgozott, mintha senki sem volna a műhelyben.

És a fiatalember ebben a nagy csöndességben lecsillapult kissé. Az óra hármat ütött, a székesegyház árnyéka már megnyult, enyhe félvilágosság ömlött be a tárt ablakon. Szürkület ideje volt ez, mely már délben kezdődött itt, ebben az üde, zöldellő kis házban, a kolosszus lábánál. A műhelyben a régi szerszámok, az ódon falak, mindez, ami változatlanul maradt fönn, százados álomba látszott merülve lenni s üdeséget és nyugalmat lehelt ez is. Egyenletes és tiszta fehér világosság ömlött a rámára, mely fölé a két nő hajolt, finom arcélüket sárgás fénnyel árasztván el az arany.

- Kisasszony, azt akartam mondani, - kezdé Felicián zavarodottságában, érezve, hogy okát kell adnia jövetelének, - azt akartam megmondani, hogy a hajhoz jobbnak gondolnám az aranyat, mint a selymet.

Angelika fölemelte a fejét. Mosolygó szeme világosan jelenté, hogy szükségtelen volt idefáradnia, ha más utasítása nincs. És újra visszahajolt a munkájára, szeliden, gunyoros hangon csak ennyit felelve:

- Természetesen, uram.

Felicián nagyon együgyünek érezte magát; csak most vette észre, hogy Angelika éppen a hajzaton dolgozik. Előtte volt a rajz, melyet ő készített, de a vízfestés színei le voltak róla mosva és arannyal helyettesítve, hasonlóan valami régi miniatür enyhe színezéséhez, mely egy imádságos könyv lapjai közt meghalványodott. És Angelika olyan türelemmel és ügyességgel másolta ezt a képet, mint a nagyító üveggel festő művész. Miután kissé vaskos vonásokkal vázolta oda a fehér szatinra, mely feszesen ki volt húzva és erős vászonnal alábélelve, a kelmét arany-szálakkal borította, melyeket alulról fölfelé vetett, a két végén egyszerüen csak leöltve és szabadon hagyva, úgy, hogy egymást érintették. Azután, ezeket a szálakat mintegy szövő fonálzatnak használva, tűje hegyével szétválasztgatta őket, hogy megtalálja alattok a rajzot, s e rajznak a mentén haladt aztán keresztbe, selyemöltésekkel erősítgetve le a szálakat s a selymet mindig a minta árnyalataihoz alkalmazva. Az erősen árnyalt részeken a selyem egészen elfödte az aranyat; a fél-árnyalásokon az öltések fokozatosan ritkultak, a világos részeket pedig egyedül a boríttatlanul hagyott arany képezte. Ez volt

az úgynevezett árnyalt arany-hímzés; arany-alap, melyet a tű selyemmel árnyalt, festmény, melynek a színei egymásba olvadtak, mintha glória-fénytől, misztikus ragyogástól lettek volna áthevítve.

- Ah, - szólalt meg egyszerre Hubert, ki a zászló lebontásához fogott, ujjára gombolyítva föl a zsinórzatot, mely a kelmét a két lécen tartotta, - régente a hímző-munkásnők „remeke" az árnyalt arany-hímzés volt. A fölszabaduló munkásnőnek, mint a szabályokban írva vagyon, „árnyalt aranyból kivarrt, egyharmad nagyságu képet" kellett készítenie... A te munkád bevált volna, Angelika.

És ismét csönd lett. A hajat illetőleg Angelikának, a szabálytól eltérően, ugyanaz az eszméje volt, mint Feliciánnak, hogy tudniillik nem használ hozzá selymet, hanem arannyal borítja az aranyat; tízféle aranyfonala volt tűbe fűzve, különféle árnyalatokból, a kialvó parázs sötétvörös aranyától kezdve egészen az őszi levél halványsárga aranyáig. Ágnes így fejtetőtől bokáig hullámzó arany-hajba volt öltöztetve, mely a nyakszirttől omolva alá, vastag palásttal födte be oldalait s a vállak fölött két nagy hullámban csapott előre, melyek az áll alatt egymásba ömölve egészen a lábakig hömpölyögtek alá. Csodálatos hajzat, mesés lepel, melynek hatalmas fürtei meleg és eleven, a meztelen tisztaság illatát lehelő ruhát képeztek.

Ezúttal Felicián nem tudott egyebet tenni, mint hogy nézte, mint varrja ki Angelika a fürtöket szétágazó öltésekkel a hajszálak hullámzásának irányában; és nem fáradt bele annak a szemlélésébe, hogy mint nőtt és lángolt föl a tű alatt ez a hajzat. Tömöttsége, a hatalmas rázkódás, melytől egyszerre aláomlott, izgalomba ejtette. Hubertine, ki arany-pilléket varrt föl, az öltőfonalat egy-egy szikra arany-sodrattal borítva, rávetette olykor nyugodt pillantását, valahányszor a hulladék-gyüjtőbe vetett egy-egy rosszul metszett pillét. Hubert, ki szétvette a ráma léceit, hogy aztán az oldalrudak tartó-vásznáról lefejtse a zászlót, most már gondosan hajtogatta össze a kész munkát. És Felicián, kinek a hallgatás csak növelte zavarát, végre is belátta, hogy legjobb lesz távoznia, mert egyetlen megjegyzés sem jutott eszébe azok közül, amiket tenni szándékozott volt.

Fölállott és dadogva mondá:

- Majd ismét eljövök... Olyan hiányosan másoltam le a fej bájos alakját, hogy önnek talán szüksége lesz útbaigazításomra.

Angelika az ő világos, nagy szemeivel nyugodtan nézett a szemébe.

- Nem, nem... De azért csak jőjjön el, jőjjön, ha aggódik a kidolgozás miatt.

Felicián elment, boldoggá téve az engedelemtől és elbúsultan ettől a hidegségtől. Angelika őt nem szereti, nem is fogja szeretni soha, ez már bizonyos. Akkor hát minek? És másnap és a következő napokon megint csak elment az üde kis házba.

Az órák, melyeket nem ott töltött, keservesek voltak, benső harcoktól dulva, bizonytalanságtól gyötörve. Csakis Angelika mellett csillapodott le, bár beletörődve abba, hogy nem nyerheti meg tetszését s megvigasztalva mindenért, csakhogy őt láthassa. Minden reggel eljött, beszélgetett a munkáról s odaült a ráma elé, mintha szükség lenne a jelenlétére; és gyönyörrel szemlélte a leány mozdulatlan arcát, melyet a haj szőke világossággal árasztott el, míg finom, kicsi kezei fürgén jártak, ide-oda huzogatva a hosszu fonalakat. Angelika igen egyszerü volt, úgy bánt most már vele, mint pajtásával. De Felicián azért folyvást érezte, hogy vannak közöttük dolgok, amiket Angelika nem mond meg s amiktől az ő szíve szorongott. Angelika fölpillantott olykor az ő gúnyos arckifejezésével, türelmetlen és kérdő tekintettel. S látva, hogy Felicián ilyenkor meghökken, ismét hideggé változott.

De Felicián talált egy módot arra, hogy fölhevítse és vissza is élt vele. A művészetről szólt neki, a hímző-művészet régi remekeiről, melyeket a székesegyházak kincstáraiban megőrizve

vagy könyvekben lefestve látott; pompás palástokról, a Nagy Károly díszpalástjáról, mely vörös selyemből volt, kibontott szárnyu nagy sasokkal, a Sion-palástról, melyet a szentek alakjainak egész serege ékesít; egy dalmatikáról, melyet az ismert műdarabok legszebbikének tartanak, a császári dalmatikáról, melyen Jézus Krisztusnak földi és mennyei megdicsőülése van ábrázolva, a föltámadás, az utolsó itélet, a számtalan alak árnyalt selymekből, aranyból és ezüstből hímezve; egy szatinra selyemmel hímzett miseruha-szegélypántról, mely olyan, mintha egy tizenötödik századbeli üvegfestményről volna lefejtve, az alsó részen Ábrahám, Dávid, Salamon, szűz Mária, fönn pedig Jézus; és csodaszép casulákról, különösen egy fenségesen egyszerü casuláról, melyen a keresztre feszített, vérző Krisztus van ábrázolva, piros selyemmel beföccsentve az aranyalapon, lába előtt a szűz anya, kit szent János támogat; meg egy másik casuláról, melyen a fenségben trónoló Mária látható, saruba foglalt lábakkal, ölében a meztelen gyermek-Jézussal. És beszélt még más és más remekművekről, melyeket tiszteletre méltókká tesz a nagykor, a szent hit és naivság a dús kidolgozásban, mely ma már egészen kiveszett, megőrizve az oltári szentségek tömjénillatát s a meghalványult arany misztikus fényét.

- Ah, - sóhajtott föl Angelika, - azok a szép munkák már kivesztek. Még csak a színeiket sem lehet utánozni.

És csillogó szemmel hagyta abban a munkát, mikor Felicián a hímzés régi nagy művészeinek és művésznőinek történetét beszélte el neki: a Simonne de Gaule-ét, a Colin Jolye-ét, kiknek a nevei emberöltőkön át maradtak fönn. A leány, tovább bánva a tűvel, mintegy átszellemült, megtartva arcán művészszenvedélye sugárzását. Felicián sohasem találta szebbnek, mint mikor ilyen lelkesültnek, ilyen szűziesnek látta, tiszta lánggal égvén az arany és a selyem fényében, buzgó szorgalmával, pontos munkájával, melynek apró öltéseibe egész lelkét beletette. Felicián ilyenkor abbanhagyta a beszélgetést s csak őt nézte, míg végre Angelika, a nagy csendtől fölébresztve, észrevette, hogy az ifju őt milyen lázba ejtette. Röstelte, mint valami kudarcot s szinte bosszus hanggal igyekezett visszazökkenni nyugodt egykedvüségébe.

- Tessék, a selymeim már megint összebonyolódnak!... Ugyan, anya, ne mozogj.

Hubertine, ki meg sem mozdult volt, nyugodtan mosolygott. Eleinte nyugtalanította a fiatalember gyakori jövetele, s egy este, lefekvéskor, beszélt is erről Huberttel. De a fiu nem volt nekik visszatetsző, igen illedelmesen viselte magát - miért ellenezték volna hát e találkozásokat, melyek eredménye az Angelika boldogsága lehet? Hubertine hagyta tehát folyni a dolgokat, melyekre az ő okos nyugodtságával ügyelt. Egyébiránt néhány hét óta az ő szíve is tele volt férjének hasztalan gyöngédkedésével. Az a hónap volt ez, amelyben gyermeküket elvesztették és ilyenkor minden évben újra ébredt bennük a régi bánat, a régi vágy, a férj ott reszketve a nő lábainál, forrón áhítva, hogy végre bocsánatot nyertnek hihesse magát, az asszony pedig szeretve és kétségbeesetten engedve át magát egészen, reményét vesztve, hogy a végzetet valaha megkérlelhetik. Nem szóltak róla, egy csókkal sem váltottak többet mások előtt, de a szerelem e fölpezsdülése kihatott szobájuk csendjéből; kiáradt valójukból a legcsekélyebb mozdulattal, tekintetük találkozásával, amint pillanatnyira egymáson feledkezett. És ez mintegy komoly kíséret volt, az a mély alaphang, mely mellett a két fiatal szív csengő hangjai zenegtek.

Egy hét telt el, a püspöksüveg munkája már jó előre haladt. A mindennapi találkozás kedves, bizalmas viszonyt teremtett.

- A homlok igen magas legyen, nemde? Szemöldökök nyoma nélkül.

- Ugy van... igen magas, egyetlen árnyalás nélkül, mint a régi miniatürökön.

- Adja csak ide a fehér selymet.

- Várjon, kifoszlatom.

Segédkezett neki, s ez a közös munkálkodás csillapító hatásu volt. A mindennapi valóságba helyezte ez őket, s anélkül, hogy egy szerelmes szót váltottak volna, vagy szándékosan összeértették volna egy pillanatra ujjaikat, a kötelék minden órával szorosabbra fűződött.

- Apa, mit csinálsz, hogy szavadat se hallani?

Hátrafordult s látta, hogy Hubert fonalat pörget egy csévére, mialatt szeme ábrándosan függ nején.

- Aranyfonalat adok anyádnak.

És a fonal átadásából, Hubertine néma köszönéséből, a férj folytonos figyelmeskedéséből valami cirogató meleg lehelet áradt ki, mely elöntötte Angelikát és Feliciánt, amint újra fölibe hajoltak a hímző-rámának. Maga a műhely is, ez az ódon helyiség, a maga régi szerszámaival, máskorbeli nyugalmával, bűntársul szegődött. Olyan távolesőnek tetszett az utcától, hátratolva az álmok mélyébe, a jóságos lelkek ama világába, melyben a csodák uralkodnak s minden öröm olyan könnyen valósul meg!

Öt nap mulva át kellett adni a kész süveget és Angelika, bizonyos lévén abban, hogy elvégzi, sőt nyer is huszonnégy órát, megkönnyebbülten lélekzett, csodálkozással látva maga mellett Feliciánt a rámaállványra támaszkodva. Hát csakugyan pajtások lettek? Angelika nem szegült többé ellene annak a hódító valaminek, amit benne érzett, nem mosolygott már hamisan arra, amit Felicián rejtegetett, ő pedig kitalált. Mi volt hát az, ami várakozása nyugtalanságában így elaltatta? És ismét előállt az örökös kérdés, az a kérdés, melyet minden este föltett magának, mikor lefeküdt: szereti-e Feliciánt? Órákig elgondolkozott széles ágyában a szavakon, keresve az értelmet, melyet nem tudott megfogni. Egyszerre csak, akkor éjjel, megnyílni érezte szívét, sírva fakadt, fejét a vánkosba temetve, hogy meg ne hallják. Szereti, szereti halálosan. Miért? Hogyan? Nem tudta, nem is fogja tudni soha; de szereti, egész valója ezt kiáltja. Világosság lőn, a szerelem kisütött, mint a fényes nap. Angelika sokáig sírt, kimondhatatlan zavarodottsággal és boldogsággal eltelve és ismét bánva, hogy nem tett vallomást Hubertinenek. Titka elfullasztotta, és erős fogadást tett, hogy ismét fagyossá lesz Feliciánnal szemben s inkább szenved, semhogy érzelmét megsejtesse vele. Szeretni őt, szeretni és soha meg nem mondani, ez az a büntetés, az a megpróbáltatás, mely bűnét jóváteendi. Kéjes szenvedés volt ez neki, visszagondolt a Legenda vértanuira, s úgy tetszett, mintha testvérük volna abban, hogy így ostorozza magát, s mintha őrző szentje, Ágnes, szelíd és szomoru szemekkel nézne reá.

Másnap Angelika befejezte a süveget. Szálakra bontott, pókháló-könnyüségü selyemmel hímezte a kis kezeket és lábakat, az egyedüli fehér testrészeket, melyek a fölséges aranyhajzatból kilátszottak. És befejezte a gyenge liliomarcot, melyben az arany a selyem-felszín alatt úgy tünt föl, mint az erek vére. És ez a napsugaras arc szállt föl a kék égbe a két angyal között.

Felicián ajkán, mikor belépett, a csodálat fölkiáltása hangzott el.

- Ah! Önhöz hasonlít!

Akaratlan vallomás volt ez, bevallása annak, hogy a hasonlóságot ő adta meg a rajznak. Rögtön megértette és elvörösödött.

- Igaz, kis lányom, ugyanaz a szép szeme van, mint neked, - mondá Hubert, ki odajött.

Hubertine, ki ezt az észrevételt már rég megtette, csak mosolygott; és meglepettnek, sőt elszomorodottnak látszott, midőn Angelikát az ő régi, gonosz napjaiból való hangján hallotta felelni:

- Szép szemem, nekem, csak csúfolódjanak!... Rút vagyok, jól ismerem magamat.

Azután fölállott, s megrázva magát, túlozva haszonleső és hideg szerepét, így szólt:

- Ah, csakhogy vége!... Elég is volt már, nagy teher szakadt le a vállamról!... De nem is csinálnám meg mégegyszer azért az árért.

Felicián megdöbbenve hallgatta. Hogyan? Már megint a pénz? Pedig egyszer olyan gyöngédnek, művészetért lelkesedőnek érezte! Hát csalódott, hogy most ismét csak a nyereség iránt látja érzékenynek és annyira közönyösnek, hogy örül, hogy elvégezte és őt nem látja többé? Felicián már néhány nap óta gyötörte magát, hasztalanul töprengve azon, hogy miféle kifogással járjon ide tovább. Angelika őt nem szereti és nem is fogja szeretni soha! Olyan fájdalom facsarta el szívét, hogy még a szeme is belehalványult.

- Kisasszony, nem ön fogja összeállítani a süveget.

- Nem, anya azt jobban megcsinálja... Örülök, hogy nem kell többé a kezembe vennem.

- Hát nem szereti a munkáját?

- Nem szeretek én semmit.

Hubertinenek kellett szigoruan közbelépnie, hogy elhallgattassa. Kérte Feliciánt, hogy ne vegye rossz néven ettől az ideges gyermektől, s megigérte neki, hogy másnap reggel rendelkezésére fog állani a püspöksüveg. Ez búcsuztató volt, de Felicián még nem ment el, hanem úgy nézelődött körül az árnyékkal és békével teljes műhelyben, mintha a paradicsomból űznék ki. Olyan édes órákat töltött itt, olyan fájdalmasan érezte, hogy szíve itt marad, kitépve! És legjobban gyötörte az, hogy nem szólhat, hogy magával kell vinnie a szörnyü bizonytalanságot.

Végre mégis csak távoznia kellett.

Alig zárult be mögötte az ajtó, midőn Hubertine odafordult Angelikához:

- Mi lelt, gyermekem? Beteg vagy?

- Ej, dehogy, csak ez a fiu untatott. Nem akarom többé látni.

Mire Hubertine ezzel válaszolt:

- Jól van, nem fogod látni. De udvariasnak azért szabad lenni.

Angelikának alig volt annyi ideje, hogy - valami kifogással - fölsiessen a szobájába. Ott ismét sírva fakadt. Ah, milyen boldog volt és mennyire szenvedett! Az ő szegény, drága szerelme, milyen szomoru véget ért! De megfogadta volt a szenteknek: szeretni fogja halálosan, de ő meg nem tudja soha.

VII.

Ugyanaznap este, mindjárt az étkezés után, Angelika rosszullétről panaszkodott és fölment szobájába. Reggeli izgatottsága, önmagával való küzdelme megsemmisítette. Rögtön lefeküdt, ismét könnyekre fakadt, fejét a takaró alá mélyesztve, azzal a kétségbeesett vággyal, hogy eltünjék, ne legyen többé.

Az órák teltek, éjszaka lett, forró juliusi éjszaka, melynek nyomasztó csöndje beáradt a nyitva hagyott ablakon. A sötét égen csillagok nyüzsgése fénylett. Tizenegyre járhatott az idő, a hold csak éjfél felé volt fölkelendő, megvékonyodottan, utolsó negyedében.

És a homályos szobában Angelika egyre sírt, könnyeinek árja kiapadhatatlanul folyván, midőn az ajtó felől hallatszó recsegés fejének fölemelésére késztette.

Csend volt, aztán egy gyöngéd hang szólalt meg:

- Angelika... Angelika... kedvesem.

A Hubertine hangjára ismert, ki, amint ágyában feküdt, bizonyosan hallotta a távolból az ő zokogását, s nyugtalanságában csak félig öltözötten sietett föl hozzá.

- Angelika, beteg vagy?

A leány, lélekzetét visszafojtva, nem felelt. Nem érzett mást, csak kimondhatatlan vágyat, hogy egyedül lehessen, mert baján csak ez segíthetett. Vígasztalás, cirógatás, még anyjától is, csak kínozta volna. Elképzelte őt magának ott az ajtó előtt, lágy lépteiről megsejtette, hogy mezitláb van. Még két perc telt el, s ő még folyvást ott érezte, meghajolva, az ajtóra tett füllel, szép karjaival összefogva a magára kapott ruhát.

Hubertine, nem hallva többé semmit, még csak egy lehelletet sem, nem merte újra szólítani. Bizonyos volt abban, hogy az imént sírást hallott, de ha a gyermek azután elaludt, minek költse föl? Várt még egy percig, nyugtalankodva ama bánat miatt, melyet leánya előtte rejteget, és homályosan sejtve a bajt, maga is gyöngéd izgalommal lévén eltelve. Azután pedig lement, mint ahogy feljött, keze jól ismervén minden fordulót s a sötét házban nem hagyva maga után más neszt, mint meztelen lábainak puha surlódását.

És most Angelika ült föl ágyában hallgatózni. A csend olyan mélységes volt, hogy tisztán hallhatta a sarkok könnyed nyomását minden lépcsőfokon. Lenn a szobaajtó kinyilt, bezáródott; azután Angelika valami alig hallható mormolást sejtett meg, gyöngéd és szomoru suttogást, azt, amit szülei nyilván ő róla mondtak egymásnak, aggodalmaikat, kívánságaikat; és a suttogás nem szünt, habár azóta bizonyosan lefeküdtek már, miután a gyertyát eloltották. A régi hajlék éjjeli neszelése sohasem hatolt még így föl hozzá. Angelika rendszerint az ő erős fiatalkori álmával aludt s még a butorok recsegését sem hallotta; míg most, a szenvedélye ellen való küzdés álmatlanságában, úgy rémlett előtte, mintha az egész ház szeretne és keseregne. Vajjon nem a házaspár volt-e ez, kik szintén siratták, szerelmi búbánatukban meddőségöket? Angelika nem tudta, csak érezte a meleg éjszakában ott lenn a hitvesek eme virrasztását, a nagy szerelmet, a nagy bánatot, a hosszas és tiszta nász-ölelkezést.

És mialatt ott ült, hallgatva a reszkető és sóhajtozó házat, Angelika nem bírt magával, és könnyei tovább folytak; de most már némán csörgedeztek, melegen és elevenen, mint ereiben a vér. Egyetlen kérdés forgott agyában reggel óta, sebezte egész valóját: helyes volt-e kétségbe ejtenie Feliciánt, elküldenie őt úgy, azt a gondolatot döfve kés gyanánt a szívébe, hogy nem szereti? Szereti, és mégis ilyen szenvedést okozott neki, és maga is iszonyuan szenved miatta. Mért ez a nagy fájdalom? Követelik-e a szentek a könnyhullatást? megharagudott volna-e Ágnes, ha őt boldognak tudja? És most kétség kezdte gyötörni. Azelőtt, mikor azt várta, aki eljövendő vala, jobban rendezte el a dolgokat: az belép, ő ráismer, és mind a ketten elmentek együtt, örökre. És ő eljött, és ime mind a ketten zokognak egymástól örökre szétválasztva. Mi okból? mi jött hát közbe? ki követelte tőle azt az esküt, hogy szeretni fogja és meg nem mondja neki?

És legjobban búsította Angelikát az az aggodalom, hogy ő a bűnös, hogy gonosz volt. Talán ismét kifejlődött benne a rossz leány. Álmélkodva idézte vissza emlékébe, hogy mint színlelt közönyösséget, mily gúnyos modorral fogadta Feliciánt, mily gonosz mulatsága telt abban, hogy téves véleményt adjon neki maga felől. Könnyei még erősebben folytak, szívét mérhetetlen, véghetetlen szánalom olvasztá el ama szenvedés gondolatára, melyet így önkéntelenül okozott. Folyvást maga előtt látta Feliciánt, amint eltávozott, előtte lebegett elszomorodott

arckifejezése, elborult szeme, reszkető ajka; és látta végigmenni az utcákon, haza, halványan, halálra sebzetten ő általa, cseppenkint veszítve el vérét. Vajjon hol van most? nem borzongatja-e a láz? Aggodalmasan szorította össze a kezét arra a gondolatra, hogy nem tudja, miképp tegye jóvá a bajt. Ah, szenvedést okozni, ez a gondolat fölháborította. Jó szeretett volna lenni tüstént, boldogságot támasztani maga körül.

Éjfélhez közeledett az idő, a püspöki kert nagy szilfái eltakarták az égen megjelent holdat, s a szoba sötét maradt. Angelika pedig, fejét visszaejtve a vánkosra, nem gondolkozott többé, el akart aludni; de nem tudott, könnyei tovább folytak a lecsukott pillák alól. És visszatért az elmélkedés is, rágondolt az ibolyákra, melyeket két hét óta minden este, mikor feljött aludni, ott talált az erkélyen, az ablaka előtt. Minden este egy csomó ibolya. Bizonyosan Felicián dobta föl a Mária-tilosból, mert hiszen Angelika mondta neki, hogy csakis az ibolya nyugtatja meg idegeit, holott más virágnak a szaga iszonyu fejhasogatást okoz neki; és Felicián így enyhe éjszakákat küldöz neki, balzsamos alvást, melyet kellemes álmok üdítenek. A ma esti csokrot Angelika az ágy fejéhez tette. És most egyszerre az a szerencsés gondolata támadt, hogy magához veszi; odatette az arca mellé, s lassankint lecsillapult a belehellésétől. Az ibolya végre fölszárítá könnyeit. De még most sem aludt el, csak behunyva tartotta a szemét, elárasztva ettől az illattól, mely ő tőle eredt, boldog pihenésben és várakozásban, melynek bizalommal engedte át magát egész valója.

Egyszer csak nagy rezdülés futott rajta végig. Az óra éjfélt ütött, ő fölnyitotta a szemét s csodálkozva látta, hogy szobája élénk világossággal van tele. A szilfák fölött lassan szállt fölfelé a hold, kioltva a csillagokat a meghalványodott égen. Az ablakból a székesegyház apszisza látszott tiszta fehérben. És úgy tetszett, mintha ennek a fehérségnek a visszaverődése világítaná meg a szobát tejszínü és üde hajnali derüvel. A fehér falak, a fehér gerendák, az egész meztelen fehérség, mindez megnőtt, kitágult, kiszélesbült általa, mint valami álomkép. De azért Angelika fölismerhette a régi, sötét tölgyfaburkolatokat, az almáriomot, a ládát, a székeket, faragványaik fénylő éleivel. Csupán ágya, a fejedelmien széles nagy ágy, lepte meg, mintha sohasem látta volna, amint magasra nyújtá oszlopait, melyek a régi rózsaszín mennyezetes függönyt emelték, s az egészet a holdfénynek olyan mélységes leple borítá el, hogy Angelika felhőn képzelte magát az égben, néma és láthatatlan szárnyak röptétől hordozva. Pillanatra érezte is ringatását, de azután hozzászokott a szeme; az ágy ott állott a rendes szögletben, s ő mozdulatlan fejjel, révedező tekintettel maradt ott a sugarakból ömlesztett tó közepén, ajkán az ibolyacsokorral.

Mit várt? miért nem tudott aludni? Most már bizonyos volt benne: várt valakit. Ha abbanhagyta a sírást, ennek az az oka, hogy ő el fog jönni. Ez a vigasztaló világosság, mely elrebbentette a gonosz álmok sötétjét, az ő jövetelét jelenti be. Eljön; a hirhozó hold csak azért köszöntött be előre, hogy megvilágítsa őket ezzel a hajnali fehérséggel. A szoba fehér bársonnyal van borítva, most már láthatják egymást. Angelika hát fölkelt, felöltözött; egyszerü fehér ruhát vett magára, azt, amely akkor volt rajta, mikor a Hautecoeur-kastély romjaihoz rándultak ki. Még csak össze sem kötötte a haját, mely vállait borítá. Lába meztelenül maradt a papucsban. És várakozott.

Most nem tudta, hogy merről fog jönni. Föl bizonyosan nem jöhet; úgy fogják egymást látni, ő az erkélyre dőlve, amaz pedig lenn a Mária-tilosban. Hanem azért leült, mintha megértette volna, hogy szükségtelen az ablakhoz mennie. Miért ne hatolna keresztül a falon, mint a Legenda szentjei? Várt. De nem egyedül várakozott, maga körül érezte mindnyájokat: a szűzeket, kiknek fehér szárnyalása ifjúkora óta környezte. A hold sugaraival szállottak be, onnan jöttek a püspöki kert kékes koronáju nagy fáiról, a székesegyház homályos rejtekeiből, zegzúgos kőszál-erdejéből. Az egész ismert és szeretett környezetből, a patakból, a fűzfákról, a füvek közül hallotta előszállongani álmait, a reményeket, vágyakat, mindazt, amit a min-

dennap látott dolgokba ő adott bele s amit azok most visszabocsátottak hozzá. A láthatatlan lét hangjai sohasem beszéltek még ily fennszóval, és ő hallgatta a túlvilágot, megismerte az izzó, egyetlen légfuvalom nélkül való éjszakában azt a könnyü rezgést, mely neki az Ágnes ruhája lebbenését jelentette, mikor testének őre melléje állott. Mosolygott, itt tudva a többiekkel Ágnest is. És várt.

Idő telt elismét, de Angelikának nem volt róla tudata. Olyan természetesnek tetszett, mikor Felicián megérkezett, áthágva az erkély korlátján. Magas termete élesen vált le a fehér ég hátteréről. Nem lépett be, ott maradt az ablak világos keretében.

- Ne féljen... Én vagyok, eljöttem.

Nem félt, egyszerüen csak pontosnak találta érkezését.

- A gerendákon jött föl, nemde?

- Igen, a gerendákon.

Ez az annyira könnyü kisegítő mód megnevetteté Angelikát. Még Felicián is mosolygott rajta. Valóban először is a földszinti ajtó ereszére vetette föl magát s azután a földszint koszorupárkányára támaszkodó gyámgerendán fölfelé kúszva, könnyen érte el az erkélyt.

- Vártam, jőjjön ide mellém.

Felicián, ki vadul, őrült elhatározással jött ide, nem mozdult, elkábulva ettől a hirtelen boldogságtól. Angelika pedig most már bizonyos volt abban, hogy a szentek nem tiltják, hogy szeressen, mert hiszen hallotta, hogy mint fogadták őt vele együtt nyájas nevetéssel, mely oly halk volt, mint az éj lehellete. Hol is vette ő azt az együgyü gondolatot, hogy Ágnes meg fog haragudni? Hiszen Ágnes, aki mellette állott, örömtől sugárzott, s ő ezt az örömet két nagy szárny cirógatásához hasonlóan érezte alábocsátkozni vállaira s eláradni egész valóján. Mindazok, kik meghaltak szerelmökben, részvéttel nézik a szűzek gyötrelmeit és csak azért keringenek a meleg éjszakában, hogy láthatatlanul őrködjenek az ő könnyhullató érzéseik fölött.

- Jőjjön mellém, vártam.

Felicián tántorogva lépett be. A szenvedély szilajságával jött ide, azt mondva magában, hogy bírni akarja, hogy karjaiba ragadja, szorongatja, ha kiált is. És amint ilyen szendének látta, amint belépett ebbe a tiszta fehér szobába, ártatlanabb és gyöngébb lett, mint egy gyermek.

Három lépést tett. De reszketett, térdre roskadt, távol a leánytól.

- Ha tudná, mily iszonyu a gyötrelmem! Sohasem szenvedtem még így; az egyetlen fájdalom az, ha nem hisszük, hogy szeretnek... Veszítsek el bár mindent, legyek nyomorult éhen haló, kórsággal vívódó. De egyetlen napig sem akarok tovább élni szívemben ezzel az emésztő kínnal, azt mondva magamba, hogy nem szeret... Legyen jó, kíméljen...

Angelika némán, szánalomtól dúlva, de boldogan hallgatta.

- Hogyan bocsátott el ma reggel! Én azt képzeltem volt, hogy már jobb lett, hogy megértett. És ismét csak olyannak találtam, mint az első napon, közönyösnek, úgy bánva velem, mint egyszerü futó megrendelővel, kíméletlenül emlékeztetve az élet alacsony kérdéseire... A lépcsőn megtántorodtam. Künn pedig futni kezdtem, attól féltem, hogy sírva fakadok. Azután, amint föl akartam menni lakásomba, úgy rémlett, mintha megfulladnék, ha bezárkóznám... Kimenekültem a sík mezőre, bolyongtam céltalanul, majd egy úton, majd máson. Besötétedett, én csak tovább bolyongtam. De versenyt száguldott velem a kín és mardosott... Mikor szeretünk, nem futhatunk szerelmi bánatunk elől. Nézze, ide döfte a kést, és annak a hegye mind mélyebbre furódott.

Hosszasat sóhajtott kínszenvedésének sajgó emlékére.

- Ott találtam magamat a fűben, lesújtva a fájdalomtól, mint egy kidöntött fa... Nem volt a világon többé semmi, csak ön. Attól a gondolattól, hogy nem lesz az enyém, halálra váltam. Lábaim máris zsibbadoztak, kezemet dermedni éreztem, agyamat őrültség szállta meg... Ezért jöttem vissza. Nem tudom, merre jöttem, hogyan juthattam el ehhez a szobához. Bocsásson meg, öklömmel szakítottam volna be az ajtókat, fényes nappal kúsztam volna föl ablakához. Nem volt enyém többé az akaratom: most pedig esedezem, oh, esedezem, legyen jó.

Angelika az árnyékban volt. Felicián, a holdfényben térdelve, nem látta őt: bűnbánó gyöngédségtől elhalványúltan és oly meghatottan, hogy nem bírt szólni. Érzéketlennek hitte, összekulcsolta a kezét:

- Rég tart ez már... Egy éjjel pillantottam meg, itt, az ablakában. Nem volt más, csak homályosan rémlő fehérség; alig vehettem ki az arcát, és mégis olyannak láttam, olyannak sejtettem, amilyen. De nagyon féltem, itt barangoltam éjszakánként, nem találva bátorságot ahhoz, hogy nappal keressem föl... És, meg kell mondanom mindent: ön tetszett nekem ebben a titokzatosságban, az volt boldogságom, hogy álmodozzam róla, mint egy ismeretlenről, akit nem fogok ismerni soha... Utóbb megtudtam, hogy kicsoda; az ember nem állhat ellent a vágynak, hogy tudja, megismerje álmát. Ekkor kezdődött lázam. Nőttön-nőtt minden találkozással.

Emlékszik, mikor legelőször beszéltünk, ott lenn a mezőn, akkor reggel, mikor a kápolna-ablakot néztem? Sohasem éreztem magamat olyan ügyetlennek; jól tette, hogy gúnyolódott velem... Azután pedig megijesztettem; fölfogtam, hogy egyre csak ügyetlenkedem, mikor még a szegényei közt is üldözöm. De már nem voltam többé ura az akaratomnak, csodálkoztam azon, amit tettem és féltem, hogy teszem... Mikor azt a püspöksüveget jöttem megrendelni, valami titkos erő késztetett, mert magamtól nem mertem volna; bizonyos voltam benne, hogy visszatetsző leszek... Ha értené, hogy milyen szerencsétlen vagyok!... Ne szeressen, de engedje, hogy én szeressem. Legyen hideg, legyen gonosz, szeretni fogom olyannak, amilyen lesz. Nem kívánok mást, csak hogy láthassam, minden remény nélkül, csupán azért az egy örömért, hogy itt térdelhessek a lába előtt.

Elhallgatott, erejét, bátorságát veszítve, azt hivén, hogy a leányt semmivel sem tudja megindítani. És nem látta, hogy Angelika mosolyog, ellenállhatatlan mosollyal, mely lassankint nagyobbodott az ajkán. Ah, a kedves fiu, olyan naiv, olyan jámbor, olyan szenvedélyesen mondja el fiatal szívének imádságát, ő hozzá fohászkodva, mint ifjúkorának álomképéhez! És ő még küzködött eleinte, hogy viszont ne lássa és azután megfogadta, hogy szeretni fogja és ő meg nem tudja soha! Mély csönd lett; a szentek nem tiltják a szerelmet annak, aki így szeret. Háta mögött vidámság rezgett, alig egy lehellet, a holdfény mozgó hulláma a szoba padozatán. S egy láthatatlan ujj, bizonyára az ő őrző szentjéé, tevődött ajkára, hogy föloldja az eskü pecsétje alól. Most már beszélhetett, mindaz, ami körülötte lebegett, súgta neki a szavakat.

- Oh, igen, emlékszem, emlékszem...

És Feliciánt rögtön megfogta ennek a hangnak a zenéje, melynek a varázsa olyan erősen hatott reá, hogy szerelme csak a hallásától is megnagyobbodott.

- Igen, emlékszem, mikor az éjszakában megjött... Olyan messze volt az első estéken, hogy lépteinek halk nesze bizonytalanságban hagyott. Azután megismertem és utóbb megláttam az árnyékát, végre pedig egy este megmutatta magát, olyan szép éjszakán, mint a mostani, fehér fénnyel körülárasztva. Lassan kelt elő a környezetből olyanul, amilyennek évek óta vártam... Emlékszem a nagy kacajra, melyet visszafojtottam s mely akaratom ellenére is kitört, mikor kimentette a patakból azt a ruhát. Emlékszem, hogy milyen mérges voltam, mikor elrabolta tőlem a szegényeimet, mert annyi pénzt adott nekik, hogy én fösvénynek látszottam. Emlék-

szem, hogy mint féltem akkor este, mikor olyan gyors futásra kényszerített mezitláb a fűben... Igen, emlékszem, emlékszem..

Kristály-csengésü hangja elfátyolozódott kissé, amint megrezdült ettől az utolsó fölidézett emléktől, mintha az ifju „szeretlek" szava újra meglegyintette volna az arcát. Amaz pedig elragadtatással hallgatta.

- Gonosz voltam, nagyon igaz. Olyan együgyü is, aki tudatlan! Olyan dolgokat tesz, amiket szükségeseknek gondol; fél, hogy hibát követ el, mihelyt a szívének enged. De mennyi lelkifurdalásom volt azután, mennyit szenvedtem az ön szenvedésétől!... Ha meg akarnám ezt magyarázni, bizonyára nem tudnám. Mikor eljött a szent Ágnes rajzával, örültem, hogy dolgozhatom önnek; gondoltam is, hogy mindennap el fog jönni. És lám, csak közönyösséget színleltem, mintha az lett volna a törekvésem, hogy elriasszam a háztól. Hát okvetlenül boldogtalanná kell magát az embernek tenni? Holott nyílt kézzel szerettem volna fogadni, volt bennem egy másik nő, aki fölzendült, aki félt öntől és bizalmatlan volt iránta, aki élvezetét találta abban, hogy bizonytalansággal gyötörje önt, homályosan azt képzelve, mintha valami perpatvarnak kellene a végére járnia, melynek az okát már rég elfeledte. Nem vagyok én mindig jó, újra fejlődnek bennem olyan dolgok, amikről tudomásom sincs... A legrútabb dolog bizonyára az, hogy pénzről szóltam. Pénzről, én, ki sohasem gondoltam reá, ki csak azért az élvezetért fogadnám el szekérszámra, hogy odaszórjam, ahova akarom! Minő gonosz mulatságom telhetett abban, hogy így rágalmaztam magamat? Meg fog-e bocsátani?

Felicián a lába elé volt borulva. Térden jött idáig. Határtalan boldogság volt ez, melyet nem is remélt, s melyet alig bírt el.

Csak rebegni tudott.

- Oh, drága lélek, megbecsülhetetlen, szépséges, jó, - csodálatos jóság, mely egy lehelettel meggyógyított! Nem is tudok már róla, hogy szenvedtem... Ön bocsásson meg nekem, mert egy vallomást kell tennem; meg kell mondanom, hogy ki vagyok.

Nagy zavarodottság fogta el újra, meggondolván, hogy nem rejtőzködhetik többé, midőn a leány oly nyílt vallomást tett neki. Ez már nem volna becsület. És mégis habozott, attól félve, hogy elveszíti, ha Angelika, őt végre megismervén, aggódnék a jövő miatt. Angelika pedig, akarata ellenére újra hamiskodva, várta, hogy beszéljen.

Felicián halk hangon szólt tovább:

- Hazudtam a szüleinek.

- Tudom, - mondá Angelika mosolyogva.

- Nem, nem tudja, nem tudhatja, nagyon távol álló az... Én csak kedvtelésből vagyok üvegfestő; tudja meg...

Angelika egy gyors mozdulattal ajkára tette a kezét és elnémította.

- Nem akarom tudni... Vártam, eljött. Ez elég.

Felicián nem szólott többet, az az ajkára tett kis kéz megfullasztotta a boldogságtól.

- Majd megtudom később, mikor itt lesz az ideje. De biztosítom róla, hogy úgyis tudom. Nem lehet más, mint a legszebb, a leggazdagabb, a legnemesebb, mert ez az én álmom; nyugodtan várom, bizonyosan tudom, hogy beteljesedik... Ön az, akit reméltem, és én az öné vagyok...

Másodszor is félbeszakította magát a kimondott szavak megrezdítő voltában. Nem magától találta ő azokat, úgy szálltak ajkára a szép éjszakából, a nagy kék égboltról, a vén fákról és az ódon kövekből; és a háta mögött is azokat suttogták a hangok, a Legendából való barátnőinek a hangjai, kikkel tele volt a lég. De hátra volt még egy szó, az, amelybe beleolvad minden, a

régi várakozás, a szeretett lény lassu megteremtése, az első találkozások fokozott láza. És az a szó az égnek szálló reggeli madár fehér szárnyalásával lebbent el a szoba szüzies fehérségében.

- Szeretlek.

Angelika, két kezét kinyitva, térdre omolva, odaadta magát. És Feliciánnak eszébe jutott az az est, mikor Angelika olyan imádásraméltóan futott a fűben, s ő utána eredt, hogy fülébe rebegje: Szeretlek. És jól hallotta, hogy Angelika ugyanazzal a szóval felelt: Szeretlek, ezzel az örök szóval, mely végre kiszállott tárt szívéből.

- Szeretlek... Végy, vigy magaddal, tied vagyok.

Odaadta magát, egész valójának átengedésével. Az öröklött láng volt az, mely most benne kigyulladt. Tapogatózó kezei a levegőt szorongatták, megnehezült feje meghajolt a gyöngéd nyakszirten. Ha Felicián kitárta volna a karját, odaborult volna, nem tudva semmiről, engedve erei ösztönzésének s csupán egyet kívánva: hogy beléje olvadhasson. És ő, Felicián, ki azért jött, hogy megvegye, ő volt az, aki most reszketett ez annyira szenvedélyes ártatlanság előtt. Gyöngéden tartotta magától vissza és újra keresztbe fonta neki szüzies kezeit a keblén. Nézte egy pillanatig, még csak annak a kisértésnek sem engedve, hogy megcsókolja a haját.

- Szeretsz, és én is szeretlek... Ah, mikor bizonyosan tudjuk, hogy szeretnek!

De elragadtatásukból kizavarta őket valami. Mi ez? Fehér fénytől látták magokat elárasztva, úgy tetszett, mintha a hold világossága megnagyobbodott volna s úgy ragyogna, mint a napfény. A hajnal volt ez. A püspöki kert szilfái fölött biborlani kezdett egy felhő. Hogyan? Már virrad? Meg voltak hökkenve, nem hihették, hogy órák óta vannak már együtt és beszélgetnek. Angelika még semmit sem mondott neki, neki pedig annyi más mondanivalója volt még!

- Egy percig, csak még egy percig!

Mosolygóan terjedt a hajnal, egy meleg nyári napnak máris langyos hajnala. A csillagok egyenkint aludtak ki, s velök együtt tüntek el a lengő látományok, a hold sugarán ismét elszállott láthatatlan barátnők. Most, a nappali világosságon, a szoba már csak falainak és gerendáinak saját fehérségétől volt fehér s egészen üresnek tetszett a maga ódon sötét tölgyfabutoraival. Látni lehetett a fölbontott ágyat, melyet a függöny egyik, lebocsátott szárnya félig eltakart.

- Egy percig, még egy percig.

Angelika fölállott, nem akarva rá hallgatni s távozásra unszolva őt. Mióta egyre jobban világosodott, zavarodottság fogta el a leányt, s az ágy látása még tetézte ezt. Jobb felől halk neszt vélt hallani s haja meglebbent, ámbár egy szélfuvalom sem hatolt be a szobába. Nem Ágnes volt-e ez, ki utolsónak távozott a kelő nap elől?

- Nem, hagyjon magamra, kérem... Olyan világos van már, félek.

Felicián engedelmesen vonult vissza. Angelika szereti - ez meghaladta a vágyait. De az ablakban mégis visszafordult. Hosszan nézett reá még, mintha magával akarna vinni belőle valamit. Rámosolyogtak egymásra, a hajnal fényétől fürösztve tekintetük e huzamos cirógatásában.

És még egyszer azt mondá Felicián:

- Szeretlek.

Ő pedig ismétlé:

- Szeretlek.

Ez volt minden, Felicián már fürge könnyedséggel bocsátkozott lefelé a gerendázaton, míg Angelika, az erkélyre dőlve nézett utána. Kezébe vette volt az ibolyacsokrot s belehellgette, hogy eloszlassa lázát. És Felicián, mikor a Mária-tiloson végigment és föltekintett hozzá, látta, hogy mint csókolja a virágot.

Alig tünt el az ifju a fűzfák mögött, midőn Angelika nyugtalanná lett, nyílni hallván alant a ház ajtaját. Az óra négyet ütött s rendesen csak két órával utóbb szoktak kelni. A leány meglepetése még nagyobb lett, midőn Hubertinere ismert, mert máskor Hubert szokott legelőször lemenni. Hubertine lassan, elbocsátott kézzel, halvány arccal járkált a reggeli levegőben a kis kert útjain, mintha valami fuldoklás késztette volna arra, hogy álmatlanságban töltött forró éjszaka után ilyen korán hagyja el szobáját. Nagyon szép asszony volt még, egyszerü pongyolájában, sietve összecsomózott hajával; és igen bágyadtnak, boldognak és kétségbeesettnek látszott.

(Vége az első résznek.)

MÁSODIK RÉSZ

VIII.

Másnap reggel Angelika nyolc órai álomból ébredve, egyikéből azoknak az édes és mély álmokénak, melyek pihenőt adnak a boldogság élvei után, az ablakhoz futott. Az ég tiszta, az idő ismét meleg volt a tegnapi nagy vihar után, amely megzavarta; és Angelika vidáman kiáltott le Hubertnek, ki éppen a zsalut nyitotta ki alatta:

- Apa, apa! Süt a nap!... Oh mennyire örülök, a körmenet nagyon szép lesz.

Gyorsan öltözködött föl, hogy lemehessen. Ma, julius 28-án, kellett a „csodatevő" körmenetnek bejárnia Beaumont utcáit. Ezt a napot Huberték minden évben megünnepelték; tűhöz hozzá sem nyúltak s az egész napot azzal töltötték, hogy hagyományos minta szerint, mely négyszáz év óta maradt anyáról-leányra, díszítgették a lakást.

Angelika sietve költvén el tejes kávéját, máris a kárpitokkal foglalkozott.

- Meg kellene nézni, anya, hogy jó állapotban vannak-e még.

- Ráérünk arra még, - felelte Hubertine az ő nyugalmas hangján. - Tizenkettő előtt úgy sem akgatjuk föl.

Három darab gyönyörü régi hímzésről volt szó, melyet Huberték kegyelettel őriztek, mint családi ereklyét, s melyet évenkint egyszer vettek elő, a körmenet napján. A ceremóniárus, a jó Cornille abbé, szokás szerint már az előző napon házról-házra járt, értesítve a lakosokat az út beosztásáról, melyet szent Ágnes tenni fog, kísérve ő kegyelmességétől, ki az oltári szentséget viszi. Több mint ötszáz éve, hogy ez az út mindig ugyanaz volt: a körmenet a Szent Ágnes kapujából indult ki s végigment a Rue des Orfèvresen, a fő-utcán meg az alsó-utcán; aztán, megjárván az ujvárost, visszafordult a Magloire-utcában s onnan a Klastrom-térre jutott ki, hogy a főhomlokzaton vonuljon ismét be a templomba. És a lakosság az útvonal mentén versenyt buzgólkodott, díszítette az ablakokat, dús kelmékkel borította a falakat, s rózsalevelekkel hintette be az apró kavicsból rakott utcakövezetet.

Angelika nem nyugodott addig, míg meg nem engedték neki, hogy kivegye a három darab hímzést a fiókból, melyben esztendőn át hevertek.

Mikor gondosan levette róluk a selyempapirost, amelybe göngyölve voltak, látni lehetett, hogy mind a három munka Mária dicsőségének van szentelve, az egyik a szűzanyát abban a pillanatban ábrázolta, midőn az angyal megjelenik neki, a másik: midőn a keresztfa alatt sir, a harmadik: midőn a mennybe száll.

A tizenötödik századból való volt mind a három, árnyalt selyemből arany-alapon, és bámulatos épségben megtartva. A hímzőmesterek családja, mely nagy összegeket utasított értük vissza, büszke volt rájuk.

- Én akgatom föl, anya!

Egész nagy dolog volt ez. Hubert az ódon homlokzat tisztogatásával töltötte a délelőttöt. Seprüt tűzött egy póznára s leporolta vele a falazat téglafoglalatu fatábláit, föl egészen az eresz-gerendákig; azután spongyával mosogatta a kőalapzatot és a lépcsős-torony összes részeit, amelyeket elérhetett. Ekkor azután a hímzések elfoglalták helyüket. Angelika a karikáinál fogva fölakasztotta őket a századok óta meglevő szögekre; az angyali üdvözletet a

bal, a mennybemenetelt a jobb ablak alá; a kálvária-kép szögei a nagy földszinti ablak fölött voltak beverve, s létrát kellett kihoznia, hogy ezt a harmadik képet rájuk akaszthassa.

Az ablakokat ekkorra már fölvirágozta, s az ódon hajlék, az ünnepi napfényben sugárzó arany- és selyemhímzéseivel, vissza látszott ifjodni a maga régi fiatalkorába.

A reggeli óta mozgásban volt az egész utca. A körmenet, hogy kikerülje a túlságosan nagy hőséget, csak öt órakor volt indulandó, de a város már déltől fogva kezdett kiöltözni. Hubertékkel szemközt az aranyműves ezüsttel rojtozott, égszínkék kárpitozással díszítette boltját, míg a szomszéd viaszbábos az ablakfüggönyeit használta föl, vörös gyapotkelmét, mely vérpirosan rikított a napon. És minden ház más-más színekkel ékeskedett, pazar sokaságával a mindenféle kelmének, ami csak akadt, még az ágy előtt való szőnyegeknek is, melyeket a meleg idő fuvalmai lengettek.

Az egész utcasor káprázta tó, rezgő vidámságba volt így öltöztetve, dísz-csarnokká átváltoztatva, mely fönn nyitva volt az égre. A lakosok csak úgy tolongtak benne, hangosan beszélve, mint otthon, emezek megrakodottan sietve, amazok a házoldalakra mászva, szögeket verve, kiabálva. Nem is számítva a körmeneti oltárt, melyet a fő-utca sarkán emeltek s mely mozgásba hozta a szomszédság asszonyait, kik a virág-vázákat és a gyertyatartókat siettek hozzáadni. Angelika is odaszaladt a császárság korából való két karos-tartóval, melyek a szalon kandallóját díszítették.

Egy percre sem állott még meg reggel óta, sőt fáradtságot sem érzett, úgy emelte, vitte a nagy benső öröm. Mikor aztán, szél-kuszálta hajjal hazatért, hogy egy kosárba rózsát fosszon, Hubert tréfálódzott vele.

- Még a menyegződ napján sem fáradnál ennyit... Tán a te esküvőd lesz ma?

- Persze, hogy az lesz! - felelt Angelika vidáman.

Erre Hubertine is elmosolyodott.

- Addig is azonban, mivel a díszítéssel már készen vagyunk, okosan tennők, ha fölmennénk öltözni.

- Tüstént, anya. Már tele van a kosaram.

Éppen az utolsó rózsákat fosztogatta, melyeket a püspök elé akart szórni. Vékony ujjal közül egyre hullottak a szirmok a kosárba, mely már tetejesen volt a könnyü, illatos teherrel. Aztán eltünt a torony szük lépcsőjén, nagyot nevetve, amint visszakiáltott:

- Hamar! Ugy kiszépítem magamat, akár egy csillag!

Az idő haladt. Az egyház-város lázas sürgése most már csillapult, várakozás rezgette az utcákat, melyek végre készen voltak, halk hangu suttogással telve. A nagy hőség a nap szálltával enyhült, s a meghalványodott égből az összeszorult házak közé már csak langyos és enyhe derüs árnyék bocsátkozott alá.

Mélységes nyugalom uralkodott, mintha az egész ó-város csak meghosszabbítása lett volna a székesegyháznak. Kocsizörgés csakis Beaumont-la Villeből, az újvárosból hallatszott föl, a Ligneul partjáról, hol sok gyár még csak nem is szünetelt, méltóságán alul valónak tartva, hogy részt vegyen ebben az ódon vallásos ünnepségben.

Négy órakor megszólalt az északi torony nagyharangja, az, amely rezgésbe szokta hozni a Huberték házát; s ugyanabban a pillanatban jött elő felöltözve Angelika és Hubertine. Az asszonyon nyersvászonruha volt, szerény cérnacsipkével díszítve, de termete a maga gömbölydedségében olyan fiatalos volt, hogy úgy látszott, mintha testvérnénje volna fogadott leányának.

Angelika fehér foulard-ruháját vette föl és semmi egyebet; semmi ékszer a fülében vagy a kezecsuklóján, semmi, csak puszta keze, puszta nyaka, bőrének selyme, mely úgy vált ki a könnyü patyolatból, mint a feslő virág. Egy láthatatlan fésü, melyet hirtelenében tűzött be, csak alig tartotta össze makacs, napsugár-szőkeségü hajfürteit.

Szende és büszke, ártatlanul egyszerü megjelenés volt, szép, mint egy csillag.

- Ah, - mondá, - harangoznak. A püspök elindult a templomból.

A harang egyre zúgott, fennen, komolyan, az ég tisztaságában. És Huberték, kitárva a széles földszinti ablakot, elhelyezkedtek benne, a két nő a könyöklő-rúdra hajolva, a férfi pedig mögöttük állva. Ez volt megszokott helyük, s itt éppen a kellő ponton voltak ahhoz, hogy jól lássanak s ők pillanthassák meg legelőször is a processziót, amint a templomból jön, nem veszítve szem elől a menetnek egyetlen gyertyáját sem.

- Hol a kosaram? - kérdé Angelika.

Hubert kiadta neki a szétfosztott rózsákkal teli kosarat, melyet ő aztán az ölében tartott, a kebléhez szorítva.

- Oh, ez a harangszó, - mormolá azután, - úgy tetszik, mintha elringatna bennünket.

És ismét a várakozás következett a rezgő kis házban, mely harangzúgástól volt hangos; és várakozás töltötte el az utcát, a városrészt, mely egészen át volt hatva ettől a nagy rezgéstől, míg a falakat díszítő kárpitok lanyhábban lengtek az esti légben. A rózsák illata édes volt.

Félóra telt el. Azután egyszerre megnyílt a Szent Ágnes kapujának mind a két szárnya, s láthatóvá lett a templom mélye, a gyertyák apró világló foltjaitól áttörve.

Először a keresztvivő jött ki, dalmatikát viselő aldiakónus, mellette kétfelől egy-egy akolitus, mindeniknek a kezében égő gyertya. Utánuk sietett a ceremóniárius, a jó Cornille abbé, ki miután meggyőződést szerzett arról, hogy az utca szép rendben van, megállt a kapuban s nézte egy pillanatig a kivonulást, hogy lássa, kellően meg van-e tartva a sorrend.

A menetet világi ájtatos egyesületek nyitották meg, a kegyes társulatok, az iskolák, korrend szerint. Voltak ott pici gyermekek, fehérbe öltözött lánykák - megannyi kis menyasszony, bodrozott haju fiucskák, hercegiesen kiöltözve, elragadtatva s tekintetükkel máris a mamákat keresve. Egy kilencéves legényke egyedül ment a középen, keresztelő Szent Jánosnak öltözve, meztelen, sovány vállán bárányбőrrel.

Négy rózsaszín szalagos növendékleány mousseline-vánkost vitt, melyen érett buza-kéve nyugodott. Azután következtek a felnőtt leányok, egy Mária-zászló köré csoportosultan: feketébe öltözött hölgyek, szinte a maguk zászlajával, karmazsin vörös selyemből, melyre egy szent József volt hímezve, és más meg más zászlókkal, bársonyból, selyemből, melyek aranyozott rudakon himbálóztak.

Nem kisebb számban voltak a férfi-egyesületek sem, azután a minden-színü penitensek, kivált a szürkék, durva vászon-csuhában, kámzsásan, feltünést keltő jelvényükkel, amely roppant keresztből állott, kerékkel ellátva, melyre a passzió szerszámai voltak fölrakva.

Angelika elérzékenyülten kiáltott föl, a mint a gyermekeket megpillantotta:

- Oh, a kedvesek! Nézzétek csak!

Az egyik, akkora, mint egy tökmag, alig három éves, imbolyogva és kényesen rakva pici lábacskáját, olyan furcsán tipegett előre, hogy Angelika belemeríté kezét a kosárba s egy marék rózsalevelet borított rá. A fiucska valósággal eltünt, csupa szirom volt a válla, haja. És a gyönge kacaj, melyet hallatott, lépésről-lépésre terjedt, s csakúgy hullt a virágeső minden ablakból.

Az utca morajló csöndjében nem lehetett többé egyebet hallani, mint a precesszió eltompult lábdobogását, míg a marékszámra szórt virágok hangtalan röpüléssel csaptak le a kövezetre. Csakhamar tökéletesen be volt hintve az egész utca.

Cornille abbé, meggyőződést szerezve a világiak kellő sorrendjéről, türelmetlenkedni kezdett, hogy a menet két perc óta fönnakadt, és ismét előre sietett, miközben mosolyogva üdvözölte Hubertéket.

- Mi bajuk, hogy nem haladnak? - kérdé Angelika, kit láz fogott el, mintha amonnan, a menet végéről a boldogságát várná közeledni.

Hubertine az ő szokott nyugodtságával felelt:

- Szükségtelen szaladniok.

- Bizonyosan megakadtak valahol, talán most fejezik még be a sarkon az oltárt, - magyarázá Hubert.

A Mária-társulat leányai elkezdtek egy üdvéneket és vékony hangjaik kristály-csengéssel szálltak föl a levegőbe. Hellyel-közzel a menet ismét megmozdult, tovaindult.

Most, a világiak után, a papság kezdett kijönni a templomból, először is az alsórendiek. Mindannyian karingben, fejükre téve a birétet, amint kilépték, égő gyertyát tartva a kezükben, a jobbfelől jövők a jobban, a balfelől jövők a balban, úgy, hogy a gyertyák kívül estek a soron, kettős vonalat képezve apró mozgó lángocskákból, melyek a nappali világosságban majdnem kialudtak. Elől jött a nagy szeminárium, meg a szomszédos plébániák; azután a lelkészkedő papság, a székesegyház javadalmasai, kiket a kanonokok követtek fehér pluviálékban. Közepettök haladtak az énekesek vörös selyem palástokban, teljes hanggal rákezdve az antiphoniát, melyre halkabb énekkel felelt az egész papság; mire tisztán harsant föl a *Pange lingua*-himnusz, s az utca tele volt selyem-suhogással, karingek szárnyainak lebegésével, a gyertyák sápadt, aranyszínü lángocskáival.

- Ah, szent Ágnes! - mormolá Angelika.

Rámosolygott a szentre, melyet négy karinges növendék-pap vitt csipkével díszített kék bársonyaljzaton. Angelika minden évben meg volt lepve, mikor a szentet így látta, kívül a homályon, melyben századok óta virraszt, egészen másnak tünve föl a fényes napvilágon, hosszu aranyhaja mezében. Olyan öreg és mégis olyan fiatal volt, pici kezeivel, parányi vékony lábaival, keskeny, kisleányos arcával, melyet a kor megfeketített.

Utána kellett következni a püspöknek. Már hallani is lehetett a templom mélyéből a füstölők lengésének közeledését.

Suttogás kezdődött s Angelika ismételgette:

- A püspök... a püspök...

És e percben, szemét a szent alakjára függesztve, mely éppen előttük haladt el, eszébe jutottak a régi történetek, a főméltóságu Hautecoeur marquisk, kik Szent Ágnes közbenjárásával megmentették Beaumontot a pestistől, V. János és minden nemzetiségbelijei térdet hajtván előtte, és áhítattal tisztelvén képét; és látta mindnyájukat, a csodatévő főurakat, egyenkint vonulva el lelki szemei előtt, fejedelmek sorozatához hasonlóan.

Tágas köz támadt most. Azután előlépett a káplán a pásztorbottal, melyet jobbjában tartott, a görbülettel maga felé. Utána megjelent két thurifer, hátrafelé lépkedve és rövid mozdulatokkal lengetve füstölőjüket, mindegyik mellett egy akolitus haladván a tömjéntartó hajócskával.

A bíborszínü bársonyból való, arany rojtozással ékített mennyezet csak nehezen fért ki a kapu egyik nyílásán. De csakhamar helyreállott a rend, s a kijelölt honoráciorok megfogták a

mennyezet egy-egy rudját. Alatta, kanonok-diakónusai közt, lépdelt a püspök, fedetlen fővel, fehér vállkendővel, melynek csücskei betakarták a kezeit, a melyek magasra emelten tartották az oltári szentséget, hozzá nem érve.

A thuriferárek rögtön előbbre nyomultak, s a nagy körívben lengetett füstölők ütemesen, láncaik halk, ezüstös csörgésével lendültek vissza.

Hol is ismert Angelika valakit, aki a püspökhöz hasonlít? Áhítattal hajolt meg minden homlok. De ő, fejét csak félig hajtva le, nézte a püspököt. Magas, sugár termetü, nemes tartásu férfi, volt, virítóan ifju az ő hatvan évéhez képest. Sas-szemei fénylettek, kissé erős orra még parancsolóbbá tette fenséges arckifejezését, melyet tömött fürtü, fehér haja szelidített; és Angelika úgy látta, mintha a halvány arcba vér tolult volna föl. Lehet, hogy ezt csak a kezében tartott nagy aranynapnak a fényverődése okozta, mely misztikus tündökléssel sugárzott reá.

Bizonyos: ennek az arcnak valami hasonlatossága idéződött föl a leány lelkében.

A püspök mindjárt az első lépések után elkezdte egy zsoltárnak a verseit, melyeket halk hangon mondott el, fölváltva a diakónusaival. És Angelika reszketett, midőn látta, hogy az ő ablakuk felé fordítja szemét, annyira szigorunak, annyira fenkölten hidegnek látszott, minden szenvedelemnek a hiuságát kárhoztatva.

Tekintete most a három régi hímzésre irányult, az angyal üdvözletét fogadó, a kereszt alatt síró, és a mennybe szálló Máriára. Szemei élvezni látszottak, azután alább irányultak és ő reá szegeződtek, ő pedig, nagy zavarodottságában, nem tudta megérteni, hogy ridegségtől vagy szelídségtől halványultak-e el. De azok máris visszatértek az oltári szentségre, amelyre mozdulatlanul tapadtak, fényökvesztetten a nagy aranynap ragyogásában.

A füstölők repülve lendültek föl s a láncocskák ezüstös csörgésével hulltak vissza, mialatt kicsi felhő, tömjénfüst szállt föl a légbe.

De Angelikának a szíve szakadásig dobogott. A mennyezet mögött az infulát pillantotta meg s rajta szent Ágnest, két angyaltól az égbe ragadva: azt a művet, mely szálankint hímződött az ő szerelméből s melyet most fátyolba takart ujjakkal vitt egy káplán, ájtatosan, mint valamely szent tárgyat.

És ott, a kíséretet képező világiak közt, a hivatalnokok, a tisztviselők, hatósági személyek közepett, ráismert Feliciánra, ki az első sorban haladt, feketébe öltözve, sugáran, fürtös, szőke hajával, kissé erős, egyenes orrával, fekete, büszkén szelíd szemeivel.

A nyugtalan pillantásra, melyet az ifju reá vetett, bocsánatot esdve hazugságáért, Angelika derült mosollyal felelt.

- Nini, - mormolá Hubertine elámulva, - nem az a fiatalember jön ott?

Ő is megismerte és nyugtalankodni kezdett, midőn Angelikához fordulva, ezt szinte átszellemültnek látta.

- Hát hazudott nekünk?... Miért? nem tudod?... Tudod kicsoda az a fiatalember?

Igen, talán tudta. Egy hang szólalt meg benne, mely megfelelt a kérdésekre. De nem mert, nem akart kérdést intézni magához. Majd meglesz a bizonyság, ha elérkezik az ideje. S dagadozó büszkeséggel és szenvedéllyel érezte is már ennek a közeledését.

- Mi az? - kérdé Hubert, az asszony háta mögött előrehajolva.

Ő sohasem élt együtt a jelen perccel. És mikor Hubertine megmutatta neki a fiatalembert, nem is emlékezett reá.

- Ez? Tévedsz... Hát lehetséges az?

Hubertine hát úgy tett, mintha tévedett volna. Ez a legokosabb; majd tudakozódik.

Azonban a processzió, mely újra megállott, mialatt a püspök az utca szögletén az oltár lombozata közt megfüstölte a szentséget, ismét tovább volt indulandó; és Angelika, kinek a keze ottfeledkezett a kosárban, még egy utolsó marék rózsalevelet fogva, zavarában és elragadtatásában túlságosan hirtelen mozdulattal dobta le a virágokat.

Felicián épp ekkor indult el. A virágesőben két szirom, lassan lebegve, az ő hajára szállott.

Ezzel véget ért a processzió. A mennyezet eltünt a főutca sarkán, a menet vége oszladozott, üresen hagyva az utcát, áhítatba merülve, mintegy álmodozó hitbe szenderülve az összetiport rózsák kissé éles szagu kipárolgásában. És messziről, egyre gyöngébben hallatszott még a füstölők minden egyes lendülésével, a láncocskák ezüstös csörrenése.

- Oh, anya, jössz? - kiáltott föl Angelika. - Menjünk a templomba, hogy visszatérni lássuk őket.

Hubertinenek első indulata az volt, hogy nemet mond. De maga is olyan erős vágyát érezte annak, hogy bizonyosságot szerezzen; hogy beleegyezett.

- Jó, mindjárt, ha éppen kedved tartja.

De várni kellett. Angelika, ki fölment volt, hogy kalapot tegyen föl, nem maradhatott egy helyben. Minden pillanatban odafutott a nyitva maradt ablakhoz, fürkészve az utca végét, sőt föl is emelve a szemét, mintha a levegőeget fürkészné; és fennszóval beszélt, gondolatban lépésről-lépésre kísérve a processziót.

- Most az alsó utcán halad... Ah, most érnek ki a térre, az alprefektura elé... Beh roppant nagy utak is vannak abban az alsóvárosban, se vége se hossza! Pedig azoknak a vászonkereskedőknek kisebb gondjuk is nagyobb Szent Ágnesnél!

Könnyü, rózsaszín felhő arannyal áttörve, lebegett az égen. Megérzett a levegő mozdulatlanságán, hogy most föl van függesztve az egész hétköznapi élet, hogy az Isten kijött a házából, s mindenki csak az oda való visszatérését várja, hogy mindennapos foglalkozását ismét folytassa. Szemközt az aranyműves kék kárpitjai, a viaszbábos vörös függönyei még folyvást zárva tartották a boltot. Az utcák aludni látszottak, egyiket a másikkal csak a papság lassu menete kötötte össze, melynek fölvonulását a város minden pontjáról lehetett sejteni.

- Anya, anya, de mikor mondom, hogy már a Magloire-utcához értek. Már fölfelé haladnak a lejtőn.

Nem mondott igazat; még csak hetedfél óra volt, s a processzió sohasem ért vissza egynegyed nyolc előtt. Angelika jól tudta, hogy a püspöki mennyezet e pillanatban lenn jár valahol a Ligneul alsó partján. De mikor ő úgy sietett.

- Siessünk, anya, nem kapunk helyet.

- Nohát gyerünk! - szólt végre Hubertine, akarata ellen is mosolyogva.

- Én itthon maradok, - jelenté ki Hubert. - Leakasztom a hímzéseket, és elkészítem az asztalt.

A templom üresnek tetszett nekik, mert az Isten most nem volt benne. Nyitva maradt minden ajtaja, mint valami elhagyatott házé, mely a gazda visszatértét várja. Kevesen jöttek be, csak a főoltár, román stílü, egyszerü ravatal, villogott a hajó hátterében gyertyákkal körülcsillagozva, míg a tágas öbölzet többi része, az oldalhajók, a kápolnák, az alkonyat öregbedtével éjszakába borultak.

Angelika és Hubertine, hogy az időt eltöltsék, lassan járták körül a templomot. Az épület alsó része nyomott volt, zömök oszlopok tartották az oldaljáratok körivezeteit. Végighaladtak a sötét, kriptaszerüen eltemetett kápolnák mentén. Azután, amint a főajtó előtt, az orgona padmalya alatt keresztülvonultak, szinte megkönnyebbülést éreztek, amint fölvetették szemüket a hajó magas, gótikus ablakaira, melyek a nehézkes román alépítmény fölött nyúlnak föl.

De amint útjukat a déli oldalhajóban folytatták, ismét elfogta őket a nyomasztó érzés. A kereszthajó átmetszetében a négy szögleten négy roppant pillér emelkedett föl egyetlen szökkenéssel a boltozatig; itt még némi zöldes világosság uralkodott, a napfény búcsúzása az oldal-homlokzatok rózsáiban.

Fölmentek a kórusra vezető három lépcsőfokon s körüljárták az apszisz kerületét, az egész templomnak legrégebben épült részét, mely már a síri mélység benyomását tette. A gazdag díszítményü ódon rácsozat előtt, mely a kórust mindenfelül elzárja, megálltak egy pillanatra, nézegetve a főoltár csillámlását, melynek apró lángjai visszatükröződtek a faragványokkal elhalmozott bámulatos stallumok fényesre csiszolódott, ódon tölgyfalapjaiban.

Így értek vissza oda ahonnan kiindultak, újra fölemelve fejüket s érezni vélve a hajó fölszárnyalásának fuvalmát, míg az egyre öregbedő homály hátrább tolta, kiszélesítette a vén falakat, melyeken eltünedeztek az aranyozás és festés maradványai.

- Tudtam én, hogy korán jövünk még, - mondá Hubertine.

Angelika felelet helyett csak ezt mormolá:

- Milyen nagyszerü!

Ugy tetszett, mintha nem is ismerné a templomot, mintha most látná először. Szeme tévetegül járt a székek mozdulatlan sorain, betekintve a kápolnák hátterébe, melyekben csak a sírokat, az emlékköveket engedte sejteni a megvastagodott sötétség.

De szemébe tünt a Hautecoeur-kápolna is, ráismert a festett ablakra, mely végre ki volt javítva, s homályosan, csak mint valami tüneményt látta rajta szent Györgyöt az alkonyatban. És nagyon megörült neki.

E pillanatban rengés elevenítette meg a székesegyházat; a nagyharang kondult meg újra.

- Ah! - mondá Angelika, - itt vannak már. Jönnek fölfelé a Magloire-utcán.

Ezúttal igaza volt. Naptömeg özöne lepte el az oldal járatokat és percről-percre érezhetőbb lett a processzió közeledése. Érezni lehetett ezt, a harang zúgásáról, az erős fuvalomról, mely a tárva álló főajtón áradt be. Az Isten hazatért.

Angelika a Hubertine vállára támaszkodva s lábujjhegyre ágaskodva nézte azt a tágas nyílást, melynek öblös kereksége a klastromtér halvány estszürkületét mutatta. Először is a keresztet vivő aldiakónus jelent meg, mellette kétfelől a két akolitus a gyertyáikkal, utánuk a ceremóniárius sietett elő, a jó Cornille abbé, pihegve, agyonfáradva.

A templom küszöbén minden ujonnan érkező alak éles körvonalakban mutatkozott egy pillanatra s azután elmosódott a belső homályban. A világiak érkeztek most, az iskolák, testületek, ájtatos egyesületek, melyeknek zászlai, fátyolokhoz hasonlóan, lengtek, hogy aztán egyszerre elnyelje őket a sötétség.

Megjelent a Mária-társulat leányainak halvány csoportja is, vékony, szeráf-hangu énekkel vonulva be. A templom egyre fogadta be az érkezőket, a hajó lassankint megtelt, a férfiak jobbra, a nők balra vonulván.

Egészen beesteledett ezalatt, a téren szikrák csillantak meg, száz meg száz mozgó, világos pont: a papság volt ez, a kétfelé tartott égő gyertyákkal, sárga lángok kettős sorával, mely

most az ajtón bevonult. Mintha sohasem szakadna vége, úgy következtek egymás után, sokasodtak a gyertyák; a szeminárium, a lelkészkedő papság, a javadalmasok, az énekesek, teljes hanggal kezdve rá az antifóniát, és a fehérpalástos kanonokok.

És most a templom lassan-lassan megvilágosodott, megtelt ezekkel a lángokkal, tündökölve, száz meg száz csillaggal behintve, mint a nyáréji ég.

Két szék üres volt. Angelika fölállott az egyikre.

- Szállj le, - szólt rá Hubertine ismételten. - Nem szabad.

De Angelika nyugodtan makacskodott.

- Miért ne volna szabad? Látni akarok... Oh, be szép!

S utoljára is rávette anyját, hogy az meg a másik székre álljon föl.

Most már az egész székesegyház csillogott, villogott. A gyertyák eme lobogó áradata, mely hullámzott rajta, végig fénytükröződéseket gyujtott az oldalhajók nyomott boltivei alatt, a kápolnák mélyeiben, hol megcsillant egy-egy ereklyetartónak az üveglapja, vagy szentség-mutatónak az aranya. Még az apszisz kerületében s egészen a sírboltokban is fénysugarak ébredeztek.

A kórus csakúgy lobogott a maga lángoló oltárával, fénylő stallumaival, ódon rácsozatával, melynek rózsái feketén váltak le a világos háttérről. És a főhajó lengesége most csak annál szembetünőbb lett, lenn a zömök pillérek tartván a köríveket, fönn pedig az oszlopcsoportok egyre vékonyodván, virágékítményeikkel a csúcsívek hajlatai közt - a hitnek és szeretetnek valóságos fölszárnyalása, mely egyenesen a fény sugárzásának tetszett.

De a lábdobogás és széktologatás zajában újra hallani lehetett a füstölők tisztahangu láncocskáinak lendülését. És az orgona rákezdett egy hatalmas melódiát, mennydörgés morajával töltve el a boltozatokat. A püspök érkeztét jelenté ez, ki még künn volt a téren. Szent Ágnes e pillanatban ért az apsziszba, folyvást a karinges négy kispaptól hordozva, arca mintegy megenyhülve a gyertyák fényében, mintha boldognak érezné magát, hogy ismét visszatérhet négyszázados álmaihoz.

Végre beérkezett a püspök is, előtte a pásztorbot, mögötte az infula, vállkendővel takart két kezében a szentség, melyet folyvást magasra tartott. A mennyezet, mely a hajó középjáratán vonult föl, megállott a kórus rácsozata előtt.

Itt egy kis rendetlenség támadt, a püspök egy pillanatra egészen közel jutott a kíséretében levő személyekhez.

Angelika, mióta Feliciánt az infula nyomában ismét megpillantotta, le nem vette róla a szemét. Történt pedig, hogy Felicián a megállás után a mennyezet jobbfelére került: s e pillanatban Angelika majdnem együtt látta a püspök ősz fejét és az ifju szőke fejét. Lobbanás rezegteté meg pilláit, összekulcsolta a kezét s fönnhangon mondá:

- Oh, a püspök... a püspök fia!

Titka kiröppent belőle. Önkéntelen fölkiáltás volt ez, a bizonyosság, mely végre világossá lett előtte a két fő hasonlatosságában. Szíve mélyében talán tudta is már ezt, de nem merte volna mondani; míg most, kitört belőle, elkápráztatta. Mindenfelől, önmagából és a környezetből, visszaemlékezések keltek elő és ismételték fölkiáltását.

Hubertine megdöbbenve mormolá:

- A püspök fia, ez a fiu?

Körültök tolongás támadt. Ismerték, csodálták őket: az anyát, ki még elbájoló volt a maga egyszerü vászonruhájában, és az angyali kecsességü leányt, ki a fehér foulard-ruhában olyan lengének tetszett, mint a toll. Olyan szépek és olyan szembetűnők voltak ott a két széken, hogy számos tekintet fordult reájuk és feledkezett rajtuk.

- Az bizony, kedves jó asszonyság, - szólt Lemballeuse anyó, ki szintén ott volt, - az bizony, a püspök fia! Hát nem is tudta?... És micsoda szép fiatalember, és milyen gazdag! Oh istenkém, olyan gazdag, hogy akár az egész várost megvehetné, ha akarná. Milliói meg milliói vannak!

Hubertine elhalványodva hallgatta.

- Hiszen tetszett hallani, hogyan történt? - folytatá a vén koldus-asszony. - Az anya meghalt, mikor a világra hozta, s a püspökünk ekkor állott be papnak. Most aztán magához hivatta a fiát... VII. Felicián! Akár csak egy igazi királyfi!

Hubertine erre mélyen elszomorodott, Angelika pedig sugárzott, beteljesülni látván az álmát. Nem volt meglepve most sem, hiszen jól tudta ő, hogy ifjának a leggazdagabbnak, legszebbnek, legnemesebbnek kell lennie; de öröme határtalan, tökéletes volt, nem zavarva akadályoktól, amiket nem is látott. Felicián hát végre megismerteti magát, átengedi magát ő is.

...A gyertyák apró lángjaiban tündöklik az arany, az orgona esküvőjük pompáját zengi, a Hautecoeurök ivadékai fejedelmien vonulnak föl a legenda homályából, I. Norbert, V. János, III. Felicián, XII. János, és végül az utolsó is: VII. Felicián, ki feléje fordítja szőke fejét. A szent szűz rokonainak sarjadéka ő, az úr, a fenséges Jézus, ki im dicsőségében mutatkozik atyjának jobbja felől...

E pillanatban Felicián reámosolygott, s ő nem vette észre a püspök bosszus tekintetét, ki épp most pillantotta őt meg ott a széken, a sokaság fölött állva, kipirult arccal, büszkén és szenvedélyesen.

- Oh, szegény gyermekem, - sóhajtott Hubertine kétségbeesetten.

A káplánok és az akolitusok az oltártól jobbra és balra sorakoztak, s az első diakónus, elvévén a püspök kezéből a szentséget, letette az oltárra. A végső áldás következett most, a *Tantum ergo*, mely az énekesek ajkán fölharsant, a hajócskák tömjéne fölszállván a füstölőkből s hirtelen mély csönd keletkezvén az orációra. És a lángoló egyházban, mely zsufolásig volt tele papsággal és néppel, a magasra szökő boltívek alatt, a püspök föllépett az oltárhoz és ismét két kezébe fogta a szentséget, melyet háromszor lendített meg a levegőben, lassu keresztjellel.

IX.

Este, a templomból hazatérve, Angelika ezt gondolta magában: „Mindjárt látni fogom; itt lesz a Mária-tilosban, s én lemegyek hozzá.”

A szemök adta egymásnak ezt a találkozót.

Az estebéd csak nyolc órakor volt, szokás szerint a konyhában. Egyedül csak Hubert beszélt, ki föl volt izgatva ettől az ünnepnaptól. Hubertine, ki komoly maradt, alig felelt neki, pillanatra sem véve le szemét a leányról, ki pompás étvággyal evett, de gépiesen, mintha nem is tudná, hogy szájához emeli a villát, egészen elmerülve álmodozásában.

És Hubertine világosan olvasott a lelkében, látta, hogy mint képződött és következett egymás után minden egyes gondolat e szende homlok mögött, mintha csak kristály-tiszta víztükörbe nézne.

Kilenc órakor csöngetés lepte meg őket. Cornille abbé volt, ki bár nagyon fáradt volt, eljött megmondani nekik, hogy ő kegyelmessége igen csodálta azt a három darab régi hímzést.

- Igen, említette előttem. Tudtam, hogy örülni fognak, ha meghallják.

Angelika, ki a püspök említésére érdeklődni kezdett, visszasülyedt az álmodozásába, mihelyt a processzióról beszéltek. Azután, néhány perc elmúltával fölállott.

- Hová mégy? - kérdé Hubertine.

Ez a kérdés úgy meglepte Angelikát, mintha maga sem kérdezte volna magától, hogy miért áll föl.

- Fölmegyek, anya, nagyon fáradt vagyok.

Hubertine pedig e kifogás alatt megsejtette a valódi okot, a leánynak azt a vágyát, hogy egyedül lehessen boldogságával.

- Gyere, csókolj meg.

S mialatt magához szorítva tartá karjaiban, érezte, hogy reszket. Alig adta meg a rendes esteli csókot is. Hubertine most komolyan nézett az arcába s szeméből kiolvasta az elfogadott légyottot és a lázat, hogy odasiessen.

- Csak vigyázz, aludjál jól.

Angelika miután gyorsan köszönt még Hubertnek meg Cornille abbénak, magánkívül sietett föl szobájába, annyira az ajka szélén érezte volt az imént a titkát. Ha anyja egy másodperccel tovább tartja a keblén: szólt volna neki.

Mikor jól bezárkózott a szobájába, bántotta a világosság, elfújta a gyertyát. A hold most egyre később kelt, az éj nagyon sötét volt. És Angelika, le nem vetkőzve, odaülve az éjhomályra nyiló ablakhoz, órahosszat várakozott.

A percek gyorsan teltek; elegendő volt a foglalkoztatására az az egy gondolat: le fog menni hozzá, ha majd éjfélt üt az óra. És igen természetesen fog ez történni, és már előre is látta magát, lépésről lépésre, mozdulatról mozdulatra, az álomlátás könnyedségével.

Csaknem rögtön azután hallotta eltávozni Cornille abbét. Azután Huberték is fölmentek. Angelika kétszer hallotta, mintha nyilnék a szobájok ajtaja s halk léptek lopóznának elő egészen a lépcsőig, mintha valaki hallgatózni jött volna oda egy pillanatra. Azután a ház mély álomba látszott semmisülni.

Mikor ütött az óra, Angelika fölállott.

- Megyek, vár reám.

S kinyitotta az ajtaját, melyet be sem csukott maga után. A lépcsőn, amint a Huberték szobája előtt elhaladt, figyelve állott meg, de nem hallott semmit, csak a csönd rezgését.

Egyébként igen nyugodtan érezte magát, minden megdöbbenés vagy sietség nélkül, nem lévén tudata arról, hogy hibát követ el. Nem lehetett le nem mennie, valami ismeretlen erő vezette, s ő mindezt olyan egyszerűnek találta, hogy az a gondolat, mintha veszedelemben forogna, mosolyra késztette volna.

Leérve, kiment a kertbe a konyhán keresztül, melynek szintén elfeledte behúzni az ajtaját. Azután az ő szokott gyors lépteivel sietett a Mária-tilosra szolgáló kis ajtóhoz, melyet szintén nyitva hagyott maga után. Bár sürü sötétség lepte el a mezőt, Angelika pillanatig sem habozott; egyenesen a pallónak tartott, átment a patakon, úgy haladva előre, tapogatózva, mint aki megszokott helyen jár, ahol jól ismer minden egyes fát.

És amint jobbra befordult egy fűzfa alá, csak ki kellett nyújtania a kezét, hogy megtalálja a kezét annak, akiről tudta, hogy itt van és várja őt.

Angelika egy pillanatig némán szorongatta két kezében a Felicián kezeit. Nem láthatták egymást, az eget a melegtől támadt felhőzet takarta el, melyet a kelő vékony hold még nem világított meg.

És Angelika úgy beszélt a sötétben, megkönnyítve a szívét a nagy örömtől.

- Oh, én édes uram, mennyire szeretlek és mennyire köszönöm!

Nevetett, hogy végre megismerte, megköszönte neki, hogy fiatal, szép, gazdag - még reménnyén fölül is. Csengő vidámság volt ez, a csodálat és hála fölkiáltása e szerelmi ajándékra, amellyel álma kedveskedett neki.

- Te vagy a király, az én uram és én a tied s csak azt sajnálom, hogy olyan kevés vagyok... De büszkévé tesz az, hogy a tied lehetek; ha szeretsz, ez elegendő ahhoz, hogy királynő legyek magam is... Hasztalan tudtalak és vártalak már azelőtt is, szívem kitágult, mióta olyan naggyá lettél benne... Oh, én édes uram, mennyire köszönöm és mennyire szeretlek!

Felicián pedig gyöngéden fonta karját a derekára; vezetni kezdte és azt mondta:

- Gyere velem.

Elvezette a búja füvek közt a mező túlsó végébe és Angelika most meg tudta magának magyarázni, hogy Felicián mint jött ki minden este a püspöki kert öreg rácsos kapuján, mely régóta nem volt már használatban. Felicián nyitva hagyta az imént ezt a kaput s most karonfogva vezette őt be a püspök nagy kertjébe.

Az égen lassan szállt fölfelé a hold, a meleg párák fátyola mögé rejtőzve, melyeket áttetsző tejfehérséggel árasztott el. Az egész boltozat, melyen egyetlen csillag sem mutatkozott, tele volt ezzel a világító ködděl, mely némán permetezett alá az éj derűjében.

Lassan haladtak fölfelé a Chevrotte mentén, mely a parkon keresztül folyt; de nem a kavicsos lejtőn rohanó sebes patak volt ez itt: hanem csöndes, bágyatag víz, mely tévedezve folydogált a facsoportok között. És a világló felhőzet alatt, a hullámaiban fürdő és uszó fák között, az eliziumi folyó álomszerűen lejtett tova.

Angelika örömmel telten beszélt tovább:

- Olyan büszke vagyok és olyan boldog vagyok így a karodban!

Felicián ennyi egyszerűségtől és bájtól elragadtatva hallgatá, hogy mint beszélt egészen fesztelenül, nem titkolva semmit, fenszóval mondva el azt, amit szíve naivságában gondolt.

- Oh, drága lélek, nekem kell hálásnak lennem irántad, hogy elég kegyes vagy szeretni kissé és olyan kedvesen... Mondd meg, hogyan szeretsz, mondd el mindazt, amit gondoltál, mikor végre megtudtad, hogy ki vagyok.

De Angelika kedves, türelmetlenkedő mozdulattal szakította félbe:

- Nem, nem, beszéljünk rólad, csakis terólad. Hát számos vagyok én? hát fontos az, hogy mi vagyok, mit gondolok?... Egyedül csak te vagy most már a világon.

És szorosabban simulva hozzá, meglassítva lépteit a varázsos folyó mentén, szüntelenül kérdezgette, ismerni akart mindent, gyermekéveit, ifjúkorát, azt a húsz esztendőt, melyet atyjától távol töltött.

- Tudom, hogy anyád meghalt, mikor születtél, s hogy nagybátyádnál, az öreg apátnál nevelkedtél... Tudom, hogy atyád nem akart látni...

Felicián halkan, mintegy messziről hallszó hangon beszélt, mely a múltból látszott fölszállni.

- Igen, apám imádta anyámat, és én bűnt követtem el azzal, hogy megszülettem és őt megöltem... Nagybátyám tudatlanságban hagyott családom felől és szigorúan nevelt, mintha valami szegény gyermek lettem volna, mely az ő gondjaira volt bízva. Csak nagysokára tudtam meg a valót, alig két évvel ezelőtt... De nem lepett meg, éreztem a hátam mögött azt a nagy vagyont: úntatott a rendszeres munka és nem voltam egyébre való, mint arra, hogy a mezőn futkossak; utóbb kifejlődött bennem a szenvedély kis templomunk üvegfestményei iránt...

Angelika nevetett és Felicián is fölvidult.

- Munkás vagyok, mint te; elhatároztam volt, hogy üvegfestéssel keresem a kenyeremet, midőn egyszerre csak rám szakadt az a sok pénz... És az apámat úgy bántotta az, mikor nagybátyám azt irogatta neki, hogy ördög vagyok, hogy sohasem lesz belőlem pap! Pedig neki az volt a föltett szándéka, hogy engem papnak lásson, talán azzal az eszmével párosultan, hogy ez által megváltanám bűnömet, anyám meggyilkolását. De utóbb beletörődött, s magához hivatott... Ah, élni, élni, milyen jó! Élni, hogy szeressünk és szerettessünk!

Egészséges és szűzies ifjúsága rezgett ebben a fölkiáltásban, mely megreszketteté a tiszta éjszakát. A szenvedély volt ez, az a szenvedély, mely megölte anyját, az a szenvedély, mely őt is odadobta ennek a szerelemnek, mely a titokzatosságból kelt ki. Ebben forrt össze egész heve, szépsége, igazlelküsége, az életről való tudatlansága és mohó életvágya.

- Úgy voltam, mint te, várakoztam, és akkor éjjel, mikor ablakodban megjelentél, rád ismertem én is... Mondd el, hogy miről álmodoztál, beszéld el azelőtt való napjaidat...

De Angelika megint befogta az ajkát.

- Nem, beszéljünk csak rólad, egyedül csak rólad. Azt szeretném, hogy belőled semmi se maradjon rejtve előttem... Hogy bírjalak, hogy szeresselek egészen!

És nem győzte eleget hallgatni, amint Felicián magáról beszélt; mámorító öröme telt a megismerésében, imádattal eltelve; mint valamely szent leány Jézus lábainál.

És nem fáradt bele egyikök sem abba, hogy végtelenül ismételjék ugyanazokat a dolgokat, hogyan szerették meg, hogyan szeretik egymást. A szavak azonosak és mindig újak voltak, váratlan, kimeríthetetlen értelmet öltve. És boldogságuk nőttön-nőtt, amint elmélyedtek beléjök és élvezték zenéjöket egymásnak az ajkán.

Felicián megvallotta neki, hogy milyen varázslat alatt van csupán a hangjától is, annyira meghatva, hogy csak rabszolgája tud lenni, ha csak a szavát hallja is. Angelika pedig megvallotta a kéjes rettegést, amelybe őt Felicián ejti, mikor a fehér arcát vér futja el a legkisebb fölgerjedéstől is.

Most odahagyták a patak ködpárás szélét és karjokat egymás derekára fonva, belemélyedtek a szilfák homályos sürüjébe.

- Oh, ez a kert, - mormolá Angelika, boldognak érezve magát a lombokról alábocsátkozó hűsben. - Évek óta vágyakozom már idejuthatni... És ime most itt vagyok, veled, itt!

Nem kérdezte tőle, hogy hova viszi, átengedte magát vezető karjának a százados törzsek sötétjében. A föld puha volt lépteik alatt, a lomb-ernyők eltünően lebegtek fönn a magasságban, mint templomi boltozatok. Semmi nesz, egyetlen fuvalom sem, semmi, csak szívök verése.

Végre Felicián benyitott egy pavillon-ajtót és azt mondta:

- Jer, nálam vagy.

Atyja itt gondolta jónak őt elszállásolni, e félreeső helyen, a park távoli zugában. Lenn egy nagy szalon volt, fönn pedig teljes lakosztály. A földszint tágas termét lámpa világította meg.

- Amint látod, - szólt Felicián mosolyogva, - itt művész lakásában vagy. Ez a műtermem.

Valóban az volt, egy gazdag fiu szeszélye, kinek az üvegfestészet mesterségszerü űzésében telik kedve. Felicián rájött a tizenharmadik században dívott eljárási módra s ama régi üvegesek egyikének hihette magát, kik az akkori szegényes eszközükkel remekműveket alkottak. Néki elég volt a krétával bevont régi asztal, amelyen vörössel rajzolt s melyen az üveget tüzes vassal metszette, megvetve a gyémántot. És ott is állott a régi rajzok nyomán összeállított kis olvasztó-kemence, mely éppen most végzett egy beégetést, amely a székes-egyház egy másik ablakának a kijavítására volt szolgálandó, és ott voltak ládákban a mindenféle színü üvegek, melyek nyilván az ő megrendelésére készültek: kékek, sárgák, zöldek, vörösek, futtatottak, márványozottak, füstösek, sötétek, köszörűltek. De az egész szoba bámulatos kelmékkel volt diszítve s a műhely elveszett a butorzat csodás pompájában. A háttérben talapzatul szolgáló ódon oltár-szekrényen egy nagy aranyozott Mária-szobor mosolygott bíbor-ajkaival.

- És te dolgozol, dolgozol, - ismételgeté Angelika gyermekes örömmel.

Nagyon mulatott az olvasztó-kemencén s kívánta, hogy Felicián magyarázza meg neki az egész munkáját, hogyan elégszik meg a régi mesterek példája szerint az egyszerü színes üveggel, melyet feketével árnyal; miért ragaszkodik az apró, tiszta körvonalu alakhoz, élesen emelve ki a mozdulatokat és a redőzeteket; hallgatta eszméit az üveges-művészetről, mely rögtön hanyatlásnak indult, amint elkezdtek üveget festeni és zománcozni, tökéletesítve a rajzot; és végül azt a véleményt, hogy az igazi üvegképnek kizárólag csak átlátszó mozaiknak kell lennie, melyen a legélénkebb színek a legharmonikusabb rendben vannak elhelyezve, hogy finom és tökéletes színpompát nyújtsanak.

Pedig milyen kevéssé törődött Angelika ebben a pillanatban az üveges-művészettel! Mindezek a dolgok csak azért érdekelték, mert tőle eredtek, mert ismét csak vele foglalkoztak, mert hozzátartoztak az ő lényéhez.

- Ah, boldogok leszünk! Te majd festesz, én pedig hímzek.

Felicián ismét megfogja a kezét ott a tágas terem közepén, melynek a pompája olyan jól illett hozzája és éppen annak a természetes helynek látszott, ahol bájai igazán virúlhatnak. Egy pillanatig mind a ketten hallgattak. Azután ismét Angelika szólalt meg:

- Tehát kész?

- Mi? - kérdé Felicián mosolyogva.

- Az esküvőnk.

Felicián habozott egy pillanatig. Fehér arca hirtelen kipirult. Angelika nyugtalan lett miatta.

- Haragítalak?

De Felicián már ismét fogta a kezét, s e szorongatással egész valóját látszott átölelni.

- Kész. Elég kívánnod valamit, hogy megtörténjék minden akadály ellenére is. Hiszen csak egyért élek már: hogy neked engedelmeskedjem.

A leány arca kisugárzott.

- Egybekelünk, szeretni fogjuk egymást mindig, nem hagyjuk el egymást soha.

És Angelika nem kétkedett benne; holnap fog már végbemenni mindez, könnyüszerrel, mint a Legenda csodái. Hogy a legkisebb akadály, a legcsekélyebb késedelem is lehetséges, az eszébe sem jutott. Miért is szakítanák el őket, mikor szeretik egymást? Akik imádják egymást, azok egybekelnek; nagyon egyszerü. Nyugodt örömmel volt eltelve.

- Úgy lesz, kezet rá! - mondá tréfásan.

Felicián ajkához emelte a kis kezet.

- Úgy lesz.

És amint Angelika távozni készült, mert nem akarta, hogy itt érje a hajnal és mert sietett is végét szakítani titkának, Felicián vissza akarta kísérni.

- Nem, nem, reggel előtt oda nem érnénk. Majd haza találok én magam is... A viszontlátásra - holnap.

- Holnap.

Felicián engedelmeskedett, beérve azzal, hogy utána nézzen. Angelika pedig futott a sötét szilfák alatt, futott tova a fényben úszó patak mentén. Már kijutott a park rácsozatán és a Mária-tilos magas füvei közt futott keresztül. Szaladtában elgondolta, hogy nem fogja bevárhatni a reggelt, hogy bezörget Hubertékhez, felkölti őket és elmond nekik mindent.

Boldogságának túláradása volt ez, nyiltszívüségének fölzendülése: képtelennek érezte magát arra, hogy még öt percig elhallgassa azt a titkot, melyet olyan sokáig tartogatott.

Belépett a kertbe és bezárta az ajtót.

És ott, a templom tövében Hubertinet pillantotta meg, ki ott várakozott reá az éjszakában, a kőpadon ülve, melyet sovány orgonabokor vett körül. Valami aggodalmas sejtés ébresztette volt föl, s midőn fölment és minden ajtót nyitva talált, megértett mindent. Nyugtalanságában nem tudva hova menni és attól tartva, hogy még nagyobb bajt okozhat, várakozott.

Angelika tüstént a nyakába borult, zavarodottság nélkül, vidámságtól repeső szívvel, nevetgélve, hogy most már nincs mit titkolnia.

- Ah, anya, meglesz!... Egybekelünk, és én úgy örülök!

Hubertine, mielőtt felelt volna, merően fürkészte a leány arcát. De aggodalma eloszlott e viruló szűzesség, a kristályos szemek, a tiszta ajkak láttára. És nem maradt meg benne más, csak a nagy bánat; könnyek peregtek az arcára.

- Szegény gyermekem! - mormolá, mint tegnap a templomban.

Angelika, kit meglepett az, hogy őt, a fontolgatót, ki sohasem sírt, így látja, fölkiáltott:

- Mi az anya? Mit búsítod magadat?... Igaz, rossz voltam, titkot tartogattam előtted. De ha tudnád, milyen nagyon nyomta a lelkemet! Eleinte nem szól az ember, s azután nem mer... Meg kell bocsátanod.

Leült melléje s kedveskedően fonta derekára a karját. A vén pad szinte belemélyedni látszott a templom e mohos zugába. Fejök fölött az orgonavirágok árnyékot vetettek; és ott volt a csipkerózsa-bokor is, melyet Angelika ápolgatott, hogy lássa: nem terem-e rajta teljes rózsa; de mivel egy idő óta elhanyagolta, az csak tengődött, visszafejlődött a maga vad állapotába.

- Elmondok neked mindent, anya, ide a füledbe. És halk hangon suttogta el neki szerelmöket, kifogyhatatlan szóáradattal, újra átélve a legcsekélyebb mozzanatokat és fölhevűlve az átélésöktől. Nem hagyott ki semmit, fölkutatta emlékezetét, mintha gyónnia kellene. És

szikrát sem volt zavarban, a szenvedély vére kihevítette arcát, büszkeség lángja gyúlt a szemében anélkül, hogy fölemelte volna hangját, mely suttogó és heves volt.

Hubertine végre félbeszakította, maga is halkan beszélve.

- Na, na, már megint nekieredtél! Hiába iparkodol javúlni, mindannyiszor elragadtatod magadat, mint valami forgószéltől... Oh, te gőgös, oh te szenvedélyes, most is csak az a kis lány vagy még, aki nem akart konyhát súrolni s ki a kezét csókolgatta.

Angelika nem állhatta meg, hogy el ne nevesse magát.

- Ne nevess, nem sokára nem lesz elegendő könnyed a sírásra... Abból a házasságból sohasem lesz semmi, szegény gyermekem.

Erre már hangosan, hosszasan kacagott föl Angelika.

- Anya, anya, mit beszélsz? Bosszantani és büntetni akarsz ezzel?... Hiszen olyan egyszerü! Ő még ma este beszél az atyjával. Holnap pedig eljön és elintéz veled mindent.

Csakugyan ezt képzeli? Hubertine kénytelen volt könyörtelen lenni. Egy vagyontalan, névtelen hímzőleány Hautecoeur Feliciánnal keljen egybe! Egy ötvenszeres milliomossal! Franciaország egyik legősibb családjának a sarjadékával!

De Angelika minden újabb ellenvetésre csak azt felelte:

- Miért ne?

Valódi botrány lenne az, a boldogság rendes föltételein kívül eső házasság. Akadályul fog ellene támadni minden. Hát harcolhatni vél minden ellen?

- Miért ne?

Azt mondják, hogy a püspök büszke a nevére és elitél minden kalandos szeretkezést. Remélheti-e, hogy meglágyítja?

- Miért ne?

És hitében rendíthetetlenül tevé hozzá:

- Furcsa, hogy te milyen gonosznak hiszed a világot, anya! De mikor mondom, hogy jól fog menni minden!... Ezelőtt két hónappal is dorgáltál, gúnyoltál - emlékezzél csak - és mégis igazam volt: bekövetkezett mindaz, amit megmondtam.

- De, boldogtalan, várd be a végét!

Hubertine kétségbe volt esve, bántotta a lelkiismeret, hogy Angelikát ennyire tudatlannak hagyta. Kemény leckéket akart volna neki mondani a valóságról, föl szerette volna világosítani a világ könyörtelensége, rosszasága felől, de zavarodottságában nem találta meg a szükséges szókat.

Mily bánat lesz az, ha majd vádolnia kell magát, hogy szerencsétlenségét okozta ennek a gyermeknek, ki apáca módjára nevelkedett, az álom folytonos hazugságában!

- De nézd, édesem, csak nem fogsz egybekelni azzal a fiuval mindnyájunk ellenére, apja ellenére?

Angelika merően nézett a szemébe s komoly hangon mondá:

- Miért ne? Szeretem s ő is szeret.

Anyja, két karját reáfonva, magához vonta s a szemébe nézett ő is, szótlanul még, reszketve.

Az elfátyolozott hold leszállt a székesegyház mögé, a szállongó ködpárák az égen gyenge rózsaszínbe öltöztek a hajnal közelgésével. A két nőt elárasztotta a pitymallat e tisztasága, a nagy hűs csend, melyet csupán a madarak csicsergő ébredése tört meg.

- Oh, gyermekem, csakis a kötelesség és az engedelmesség az, mi a boldogságot teszi. Egész életünk megkeserüli egyetlen órának a szenvedélyét, gőgjét. Ha boldog akarsz lenni, hajolj meg, mondj le, tűnjél el...

De érezte, hogy Angelika föllázad, amint ölelve tartja; és most önkéntelenül kisiklott ajkán az, amit sohasem mondott még neki s aminek a közlésével még most is habozott.

- Angelika, te azt hiszed rólunk, apáról meg rólam, hogy boldogok vagyunk. Azok volnánk, ha egy bánat meg nem keserítette volna az életünket...

Még halkabbra fogta a hangját s reszkető lehellettel beszélte el neki történetöket, az anyja akarata ellenére kötött házasságot, a gyermek halálát, ezt a büntetést, mely hasztalanná tette vágyukat, hogy másik gyermekök legyen. Pedig imádták egymást, munkában töltötték életüket, szükségletek nélkül; és mégis boldogtalanok voltak és bizonyára civakodtak volna is, pokollá téve életöket, s talán el is váltak volna, ha minden erejöket meg nem feszítik, ha a férje jó és ő okos nem lett volna.

- Gondolkozzál, gyermekem, ne végy föl az életedbe semmi olyat, ami miatt utóbb szenvedned kellene... Légy alázatos, engedelmeskedjél, csitítsd el szíved vérét...

Angelika, ki ellen így harcolt, halványan, visszafojtott könnyekkel hallgatta.

- Fájdalmat okozol, anya... Szeretem őt és ő is szeret.

És könnyei megeredtek. A bizalmas közlés fölrázta, elérzékenyítette, szívében ijedelem mutatkozott, sebzette a valóba engedett bepillantás; de azért nem hajlott a szóra. Hiszen olyan örömest halt volna meg szerelmében!

Hubertine ekkor végképp elszánta magát.

- Nem akartam neked egyszerre annyi fájdalmat okozni. De most már meg kell tudnod... Tegnap este, mikor te fölmentél, kérdezősködtem Cornille abbétól, elmondattam vele magamnak, hogy a püspök miért hivatta végre Beaumontba a fiát, kit olyan sokáig vonakodott látni... Egyik legnagyobb bánatát a fiatal ember hevesvérüsége okozta, az a mohóság, mellyel minden korlátot megvetve, bele akart harapni az életbe. Az apa, mintán fájdalmasan mondott le arról, hogy pappá tegye, azt sem remélhette, hogy valami olyan foglalkozásra adja, amely rangjához és vagyonához illett volna. A fiuból sohasem lesz más, mint szenvedélyek rabja, eszeveszett, művész... A püspök rettegéssel ismert önmagára a szenvedélynek ebben az eszeveszettségében, amely neki is olyan keserveket okozott... Így történt azután, hogy a szívnek valami hóbortjától tartva, idehozatta, hogy tüstént megházasítsa.

- Nos? - kérdé Angelika, még most sem értve a dolgot.

- Házasság volt tervben, még mielőtt a fiu ideérkezett, és úgylátszik, már el is van rendezve minden; Cornille abbé határozottan mondta nekem, hogy az őszön a fiatalember egybekél Claire de Voincourt gróf kisasszonnyal. Hiszen ismered a grófi palotát ott a püspöki lak mellett. A grófi család bizalmas viszonyban van a püspökkel. Egyik részről sem lehetett volna jobbat kívánni akár rang, akár vagyon tekintetében. Cornille abbé is nagyon helyesli ezt a házasságot.

Angelika már nem hallgatta ezeket az okoskodásokat. Egy kép jelent meg hirtelen a szeme előtt: a Claire alakja. Maga előtt látta olyannak, amilyennek gyakran pillantotta meg télen a parkban és látta ünnepkor a templomban: magas barna leánynak, aki egyidős vele és igen

szép, ragyogóbb szépség, mint ő, és fejedelmien előkelő tartásu. Látszólagos hidegsége mellett is igen jónak mondták.

- Azt a grófkisasszonyt, aki olyan gazdag, olyan szép... Elveszi...

Csak mormolta ezt, mintha álmában beszélne. Azután elfacsarodott szívvel kiáltott föl:

- Így hát hazudik! ezt nem mondta nekem.

Eszébe jutott a Felicián pillanatnyi habozása, arcának elvörösödése, mikor ő a házasságukról szólott neki. A rázkódás olyan erős volt, hogy elfehéredett arccal ejté fejét anyja vállára.

- Kedveském, drága kicsikém... Nagyon fájdalmas ez, tudom. De ha várnál, az még fájdalmasabb lenne. Rántsd ki hát rögtön a kést a sebből... Ismételd el magadnak mindannyiszor, valahányszor az eszelősségedből fölébredsz, hogy ő kegyelmessége, a rettenetes XII. János, kinek hajthatatlan büszkeségére, úgylátszik, még mindenki emlékszik - sohasem fogja odaadni a fiát, nemzetsége utolsó sarjadékát, egy közönséges munkásnőnek, akit valami kapu alatt szedtek föl és fogadtak magukhoz olyan szegény emberek, mint mi.

Félájúltan hallgatta ezt Angelika, és már nem lázadt föl. Mit érzett az arcán? Hideg lehellet, mely messziről, a tetőkön túlról jött, fagyasztá meg vérét.

A világnak eme nyomorúsága volt-e az, ez a szomoru valóság, amelyről úgy szóltak neki, mint a farkasról az oktalan gyermeknek? Sajgást érzett annak a lehelletnek csak a legyintésétől is.

Pedig máris mentegette magában Feliciánt: nem hazudott ő, egyszerüen csak hallgatott. Ha az atyja el akarja vele vétetni azt a leányt, ő bizonyosan vonakodik. De még nem mer vele szembeszállni; és talán neki épp azért nem szólott róla, mert most határozta el magát reá.

S halvány arccal látva bár reményeinek első összeomlását és érezve az élet durva ujjának érintését: Angelika még mindig megmaradt hivőnek, még egyre bízott álmában. Meg fog valósulni minden; de büszkesége le volt sújtva, megalázva.

- Igaz, anya, vétkeztem és nem fogok többet vétkezni... Igérem, hogy nem fogok föllázadni, hanem leszek az, amit az ég akar, hogy legyek.

A megalázkodás beszélt belőle; a győzelem a környezeté lett, amelyben felnőtt, a nevelésé, amelyben részesült. Miért kétkedett volna a holnapban, midőn mindaz, ami környezte, olyan jóságosnak, olyan gyöngédnek mutatkozott iránta? Meg akarta magában óvni a Katalin bölcsességét, az Erzsébet szerénységét, az Ágnes szendeségét, erőt nyerve a szentek támogatásából s bizonyos lévén abban, hogy ők győzelemre fogják segíteni.

Avagy régi barátnéja, a székesegyház, a Mária-tilos, meg a Chevrotte, a Huberték kis hajléka, meg maguk Huberték is, mind, aki csak szereti, nem fogja-e őt védelmezni, anélkül, hogy neki egyebet kellene tennie, mint azt, hogy engedelmes legyen és tiszta maradjon?

- Tehát megigéred, hogy soha semmit se fogsz tenni az akaratunk ellen, és főképp a püspök akarata ellen?

- Igérem, anya.

- Megigéred, hogy sohasem fogod viszontlátni azt a fiatalembert s nem gondolsz többé arra az eszelősségre, hogy hozzámenj?

Itt már nem bírt szívével. Még egy utolsó fölzendülés késztette majdnem arra, hogy kikiáltsa szerelmét. Azután végképp megszelidítve hajtotta le fejét.

- Igérem, hogy semmit sem fogok tenni avégből, hogy őt viszontlássam s hogy elvegyen.

Hubertine, meghatottságában, kétségbeesetten szorítá keblére a leányt, ezzel köszönvén meg engedelmességét. Ah, mily szomoru dolog: úgy akarni a jót, hogy szenvedést okozzunk szeretteinknek!

Össze volt törve, fölállott, meglepve a virradattól.

A madarak csicsergése hangosabb lett, anélkül, hogy egyet is lehetett volna még repülni látni. Az égen a felhők mint fátyolleplek váltak szét a levegő átlátszó kékellésében.

Angelika pedig, gépiesen ejtve tekintetét a csipkerózsájára, látta, hogy hajtásai milyen csenevészek. Szomoruan mosolyodott el.

- Igazad volt, anya, aligha fog rajta rózsa virulni.

X.

Reggel hét órakor Angelika szokás szerint a munka mellett ült; és a napok egymás után teltek, és ő nyugodtan ült oda minden reggel az este félbenhagyott hímzéshez.

Semmi sem látszott megváltozottnak; Angelika szigoruan megtartotta szavát, elzárkózott, nem iparkodva viszontlátni Feliciánt. Sőt ez nem is látszott őt szomorítani: megtartotta fiatal arcának vidámságát, rámosolyogva Hubertinere, ha rajtakapta, hogy emez csodálva függeszti rá a szemét.

De ebben a szándékos hallgatagságban egész nap folyvást csak őreá gondolt. Reménye törhetetlen maradt, bizonyos volt benne, hogy mégis be fog teljesedni minden. És ez a bizonyosság adta meg neki azt a bátor, biztos, büszke arckifejezést.

Hubert néha korholta is.

- Nagyon is sokat dolgozol, sápadtnak tetszel kissé... Jól alszol-e legalább?

- Oh, papa, úgy alszom, mint a tej! Sohasem éreztem magamat jobban.

De Hubertine is aggódni kezdett s azt mondta, hogy szórakozni kellene.

- Ha akarod, becsukjuk a házat s mind a hárman elmegyünk egy kis időre Párisba.

- Oh, hogyisne! Hát a megrendelések, anya?... De mikor mondom, hogy nekem éppen a sok munka egészséges!

Igazában Angelika egyszerüen csak a csodát várta, a láthatatlan lét valaminő megnyilatkozását, mely őt Feliciánnak adná, nem is nézve azt, hogy megigérte, hogy semmi kísérletet sem fog tenni: minek is cselekedett volna bármit is, mikor a túlvilág cselekszik érette?

És ebben a szándékos tétlenségben, mialatt egykedvüséget színlelt, füle folyvást figyelt, hallgatta a hangokat, azt, ami körülte rezgett, ismerős neszelését ennek a környezetnek, amelyben élt s amely segítségére fog jönni. Szükségképp történni kell valaminek.

A nyitott ablak előtt rámája fölé hajolva, a fáknak egyetlen rezdülése, a pataknak egyetlen loccsanása sem kerülte el figyelmét. Fülébe hatoltak a székesegyház leghalkabb sóhajtásai, a figyeléstől tízszerte hangosabban; hallotta még a sekrestyés papucsának csoszogását is, amint a gyertyákat oltogatta. És ismét érezte maga mellett a titokzatos szárnyak rebbenését, tudva, hogy pártját fogja az ismeretlen világ; és sokszor megesett, hogy hirtelen megfordult, azt hívén, hogy valami árnyék a fülébe súgja a remélt győzelem módját.

De a napok teltek, s egyre nem jelentkezett semmi.

Éjjel, hogy fogadását meg ne szegje, tartózkodott eleinte attól, hogy kiüljön az erkélyre, attól félve, hogy lemenne Feliciánhoz, ha ott lenn meglátná. Benn a szoba mélyében várakozott. Utóbb aztán, mivel még a levelek sem mozdultak szunnyadásukban, ki mert tekinteni, és újra fürkészte a sötétet.

Honnan fog előtámadni a csoda? Nyilván a püspöki kertből; valami lángoló kéz fog mutatkozni, amely int neki, hogy jőjjön. Vagy talán a székesegyházból, ahol megharsan az orgona és őt az oltárhoz szólítja...

Nem lepte volna meg semmi, sem az áldás szavait hozó galambjai a Legendának, sem a falon keresztülhatoló szentek megjelenése, kik tudtára adnák, hogy a püspök ő kegyelmessége látni kívánja. Csakis egyen csodálkozott: hogy a csoda olyan lassúsággal következik be.

Mint nap nap után, úgy múlt éjszaka után éjszaka anélkül, hogy bármi is jelentkezett volna.

A második hét elteltével legjobban csodálkozott Angelika azon, hogy Feliciánt nem látja. Ő megfogadta ugyan, hogy semmi kísérletet sem fog tenni avégből, hogy hozzá közeledjék; de, bár nem mondta, számított reá, hogy Felicián igenis mindenáron igyekezni fog hozzá; és ime a Mária-tilos üres maradt, még csak a füvet sem járta. Két hét alatt éjszakának idején egyetlen egyszer sem pillantotta meg árnyékát.

Nem ingatta ez meg hitében: ha nem jön, ez azért van, mert boldogságukon fáradozik; de csodálkozása egyre nagyobb lett s már nyugtalanság is kezdett belevegyülni.

Végre egy este, amint a szomoruan elköltött estebéd után Hubert valami sietős dologban elment hazulról, Hubertine egyedül maradt Angelikával ott a konyhában. Megnedvesülő szemmel, hosszasan nézte a leányt, meghatva szép lelki erejétől. Két hét óta, hogy semmit sem mondtak egymásnak abból, amivel tele volt szívük, Hubertinet szinte elérzékenyítette az eskütartás eme bátorsága és becsületessége.

Hirtelen megindultságában tárta ki két karját, s Angelika a keblére borult. Némán ölelkeztek össze.

Azután Hubertine, mire szólni tudott, ezt mondá:

- Oh, szegény gyermekem, alig várhattam, hogy egyedül legyek veled: meg kell tudnod... Vége mindennek, vége.

Angelika ijedten egyenesedett föl.

- Felicián meghalt! - kiáltá.

- Nem, nem.

- Ha nem jön, ennek az az oka, hogy meghalt!

És Hubertinenek meg kellett magyaráznia, hogy a körmenet után való napon fölkereste Feliciánt s vele is megfogadtatta, hogy nem jön el mindaddig, amig ő kegyelmességének a beleegyezését nem bírja. Ez pedig végleges búcsu volt, mert Hubertine tudta, hogy ez a házasság lehetetlen. Megdöbbentette a fiatalembert, kimutatván neki, hogy milyen rosszul cselekszik, midőn azt a szegény tudatlan leányt, aki föltétlenül bízik benne, szerencsétlenné teszi, anélkül, hogy utóbb nőül vehetné; Felicián szintén kijelentette, hogy inkább meghal, amiatt való bánatában, hogy őt nem láthatja, semhogy hitványságot kövessen el. Még aznap este vallomást tett atyjának.

- Lásd, - folytatá Hubertin, - tebenned annyi bátorság van, hogy kimélet nélkül beszélek veled... Oh, kicsikém, ha tudnád, hogy mennyire sajnállak és mennyire csodállak, amióta olyan büszkének és olyan bátornak érezlek hallgatásodban és vidámságodban, holott a szíved

majd meghasad... De még több, sokkal több bátorságra van szükséged... Ma délután találkoztam Cornille abbéval. Vége mindennek. A püspök nem egyezik bele.

Hubertine heves sírásra volt elkészülve s meglepetéssel látta, hogy Angelika, elhalványult arccal, nyugodtan ül vissza helyére. Az imént szedték le a vén tölgyfa-asztalt, s lámpa világította meg az ódon közös helyiséget, melynek csöndjét csak a forraló üst börbitélése zavarta még.

Angelika figyelmesen hallgatta azt, amit Hubertine elmondhatónak vélt azokból a dolgokból, melyeket az abbétól hallott, átugorva egyes részleteken s tovább is rejtegetve az életet ez ártatlan lény előtt.

A püspök, mióta fiát magához hívta, folytonos izgalomban élt. Miután a neje elhunyta után való napon eltávolította magától a gyermeket és húsz éven át nem akart beleegyezni, hogy megismerje, most egyszerre az ifjukor erejében és virágzásában látta; eleven képmásául annak, akit siratott, annyi idősnek, amennyi ő volt, az ő szépsége kecses szőkeségében.

Ez a hosszas számkivetés, ez a haragtartás a gyermekre, ki őt az anyától fosztotta meg, egyszersmind óvatosság volt; most érezte ezt csak, és bánta, hogy megmásította akaratát. Az életkor, a húsz évi imádkozás, Istennek lelkébe szállása, mindez nem ölte meg benne a régi embert. És elegendő volt, hogy ez az ő testéből, az imádott asszony testéből való fiu megjelenjék előtte, kék szemeinek mosolygásával: hogy szíve szakadásig dobogjon, holtat hivén benne föltámadottnak.

Verte öklével a mellét, zokogott a foganat nélkül való töredelemben, azt kiáltozva, hogy el kellene tiltani a papi tiszttől azokat, kik asszonyt ismertek, kikre vérségi kötelék maradt utána.

A jó Cornille abbé halkan, reszkető kézzel beszél erről Hubertinenek. Titokzatos sugdosás járta, rebesgették, hogy ő kegyelmessége már alkonyatkor bezárkózik s éjjeleit tusakodásban, könnyhullatásban, hangos panaszban tölti, mely eltompultan hatol ki a kárpitokon és ijedelemmel tölti el a palotát.

Azt hitte, hogy feledett, hogy lenyügözte a szenvedélyt; de az viharos hevességgel támadt föl újra az egykori rettenetes emberben, a kaland-vadászban, a legendás vitézek ivadékában. Térden csúszva, a ciliciumtól feldörzsölt bőrrel, erőlködött estenden előzni a siratott asszony látományát, fölidézve a koporsóból a hamvat, amellyé oszlania kellett. És az elevenen támadt előtte, virító üdeségében, olyanul, amilyennek fiatalon szerette a már érett férfi őrült szenvedelmével.

És előlről kezdődött a gyötrelem, vérzően, mint halála napján; és épp úgy siratta, sóvárgott reá, zendült föl az Isten ellen, aki elvette tőle. Csak hajnal felé csillapult le, kimerülten, megvetve önmagát és utálva a világot. Oh, ez a szenvedély, ez a gonosz állat, melyet össze szeretett volna törni, hogy visszasemmisüljön az isteni szeretet békéjébe.

De mikor szobájából kijött, tartása ismét szigoru volt, arca nyugodt és büszke, alig halványítva a sápadtság némi maradványától. Akkor reggel, mikor Felicián vallomást tett neki, szó nélkül hallgatta végig, oly erőfeszítéssel uralkodva magán, hogy egyetlen izomszála sem rezdült meg.

Ráfüggesztette szemét, szíve forrott attól, hogy ilyen fiatalnak, szépnek, tüzesnek látja, önmagát szemlélvén újra ebben a szerelmi őrjöngésben. Nem a haragérzet uralkodott most már benne, hanem az elszánt akarat, a rideg kötelesség, hogy elvonja a fiut attól a veszedelemtől, melytől ő maga annyit szenvedett. Meg fogja ölni fiában a szenvedélyt, mint ahogy meg szerette volna ölni önmagában.

Ez a regényes történet a végsőre fokozta aggodalmát. Lám csak! egy szegény leány, egy névtelen, egy közönséges munkásnő, akit holdvilágon pillantott meg s legendaszerü gyenge szűzzé szellemített át, őrült szerelemmel rajongva érte, álmodozva!

Egyetlen szó volt reá a válasza:

Soha!

Ekkor Felicián a lába elé borult, könyörgött, rimánkodott önmagáért, Angelikáért, tisztelettől és rettegéstől áthatottan. A fiu mindekkoráig csak reszketve közeledett hozzá, esedezett, hogy ne ellenezze boldogságát, szemét föl sem merve még emelni az ő szent személyére. Alázatos hangon igérte, hogy el fog tünni, hogy elviszi nejét olyan messzire, hogy sohasem fogják őket többé látni és nagy vagyonát átengedi az egyháznak. Ő csak szerettetni és szeretni akar, ismeretlenül.

A püspök összerázkódott. Szava már le volt kötve a Voincourt-családnak; nem fogja visszavenni soha. És Felicián, erejefogyottan, érezve, hogy düh kezd benne forrni, félve a vértolulástól, mely arcát elvörösítette s mely a nyilt lázadás szentségtörésére késztette...

- Gyermekem, - végzé elbeszélését Hubertine, - láthatod, hogy nem szabad többé arra a fiatalemberre gondolnod, mert hiszen csak nem akarsz ellenére cselekedni a püspök akaratának... Én mindezt előre láttam. De jobban szeretem, hogy a tények magok beszéljenek és az akadály ne tőlem eredjen.

Angelika az ő nyugodt arckifejezésével, ölébe ejtett és összekulcsolt kézzel hallgatta. Alig rebbent meg olykor a szempillája is; merev tekintete látta a jelenetet: Feliciánt a püspök előtt térdelve s túláradó gyöngédséggel beszélve ő róla.

Nem felelt mindjárt Hubertinenek, hanem tovább eszmélkedett a konyha halotti csendjében, melyben a vízforraló börbitélése is az imént hallgatott el. Lebocsátotta pilláit, nézte kezeit, melyeket a lámpa fénye szép elefántcsonthoz tett hasonlóvá. És mialatt ajkán a törhetetlen bizalom mosolya jelent meg, egyszerüen azt mondá:

- Ha ő kegyelmessége vonakodik, ez azért van, mert előbb meg akar ismerni.

Angelika ez éjjel nem igen aludt. Folyvást az a gondolat járt a fejében, hogy látása határozatra fogja bírni a püspököt. Nem női hiuság volt ez benne, hanem sejtette a szerelem mindenhatóságát, érezte, hogy ő olyan nagyon szereti Feliciánt, hogy ez bizonyosan meg fog rajta látszani, s az apa nem fog makacsul megmaradhatni amellett, hogy boldogtalanná tegye őket.

Hússzor is megfordult széles ágyában s mondogatta el magának ezeket a dolgokat. A püspök alakja el-elvonult behunyt szeme előtt violaszín öltönyében. Talán éppen ő benne és ő általa fog jelentkezni az a várva-várt csoda...

A meleg éjszaka álmosan terjengett künn, ő pedig figyelt, hogy hallja a hangokat, hogy megérthesse, mit tanácsolnak neki a fák, a patak, a székesegyház, még a maga szobája is, mely nyájas árnyakkal volt tele.

De minden csak zümmögött, és ő semmit sem hallhatott tisztán. Ekkor aztán türelmetlen lett, hogy a bizonyosság oly lassan jelentkezik. S amint elaludt, ezen a mondáson kapta magát rajta:

- Holnap beszélek ő kegyelmességével.

Mikor fölébredt, lépése, melyet tenni szándékozott, igen egyszerünek és természetesnek tünt föl előtte. Ártatlan és bátor szenvedély volt ez, elszántság, mely büszke szendeséggel volt tele. Angelika tudta, hogy a püspök minden szombaton öt óra tájban eljár a Hautecoeur-kápolnába,

ahol egyedül szeretett imádkozni, egészen átengedve magát nemzetsége és saját múltjának, föltalálva itt a magányt, melyet egész papsága tiszteletben tartott. És ma éppen szombat volt.

Hamarosan elhatározta hát magát. A püspöki palotában talán el sem fogadták volna, és ott különben is mindig sokan voltak, ami őt zavarba hozhatta volna, míg ellenben igen kényelmesnek tetszett: ott várakozni a kápolnában s megnevezni magát ő kegyelmességének, mihelyt belép.

Angelika ezen a napon az ő szokott derültségével és szorgalmasságával hímzett, legkevésbbé sem volt lázban, mert el volt szánva arra, amit akart, és bizonyos volt abban, hogy jól cselekszik.

Négy órakor aztán azt mondta, hogy meg akarja látogatni Gabet anyót, s olyan öltözetben ment el hazulról, mint rendesen, mikor dolga volt, egyszerü kerti kalapban, melynek a szalagját csak úgy hevenyében kötötte meg. Az utcán balra fordult, betolta a Szent Ágnes kapuja kipárnázott szárnyát, mely tompán csukódott be utána.

A templom üres volt; csupán a Szent József-kápolna egy gyóntatószékét foglalta még el egy töredelmeskedő asszony, akinek csak a fekete ruhája látszott ki; és Angelika, ki mostanig igen nyugodt volt, remegni kezdett, amint belépett ebbe a szent és hideg magányba, melyben halk léptei rettentően hangosaknak tetszettek.

Miért szorul el úgy a szíve? olyan erősnek hitte magát, olyan nyugodtan töltötte a napot abban a tudatban, hogy joga van akarni, hogy boldog legyen!

És ime, most már nem tud semmit és sápadozik, mint valami bűnös.

Mikor odasuhant a Hautecoeur-kápolnához, meg kellett fogóznia a rácsozatban.

Ez a kápolna egyike volt a legeltemetettebbeknek, a legsötétebbeknek az ódon román apsziszban. Hasonló volt egy sziklába vájt üregséghez, keskeny és meztelen falaival, csupán alacsony boltozatának egyszerü bordáival diszítve, s csak a festett ablak világította meg, a Szent György legendája, melynek túlnyomóan vörös és kék üvegei lilaszín estszürkületi világosságot bocsátottak be.

Az oltár, mely fehér és fekete márványból volt, minden diszítés nélkül, csupán Krisztus-képével és kettős pár gyertyatartójával, sírhoz hasonlított. A falak többi része sírkövekkel volt borítva, egyetlen foglalatát képezve a kor-rongálta köveknek, melyeken a mélyvésetü fölírások még olvashatók voltak.

Angelika elfulladtan várakozott, mozdulatlanul. Egy sekrestyés jött arra, ki meg sem látta őt a rács belső feléhez tapadtan. Angelika még folyvást látta a bűnbánó asszonynak a gyóntatószékből kiérő ruháját. Szemei hozzászoktak a félvilágossághoz, gépiesen szögeződtek a fölírásokra, melyeknek a szavait végre kibetűzte.

Nevek tűntek a szemébe, élesztették föl benne a Hautecoeur-kastély legendáit: V. Nagy János, III. Raoul, VII. Hervé. És látott két másik nevet is, a Laurette és a Balbine neveit, melyek fölindultságában könnyekre fakasztották. A „boldogságos halottak” voltak ezek, Laurette, ki leesett a holdsugárról, amint át akart menni jegyeséhez, Balbine, kit a csatában elesettnek vélt férje hazajöttén megölt a nagy öröm; és most hazajárnak éjjelenkint mind a ketten, roppant ruhájok fehér szállongásával elborítva a kastélyt. Nem látta-e őket, mikor a romokat látogatni volt, ott lebegni a tornyok fölött az alkonyat hamvas-sápadt levegőjében?

Ah, milyen szívesen halt volna meg ő is úgy, mint ezek, tizenhat éves korában, megvalósult álmának legédesebb boldogságában!

Dördületes zaj reszketteté meg, fölverve a boltozatokat. A pap volt, ki előjövén a Szent József-kápolna gyóntatószékéből, becsapta az ajtaját. Angelika meg volt lepve, hogy nem látja a vezeklő asszonyt, ki már eltünt. Azután, mikor a pap, a sekrestyén át, szintén eltávozott, teljesen egyedül érezte magát az egyház rengeteg magányában.

A rozsdás vasalásában csikorgó ócska gyóntatószéknek ama mennydörgésszerü zajában azt hitte volt, hogy a püspök közeledik. Körülbelül félórája várta már, és nem volt róla tudata, fölindulása csakúgy tüntette tova a perceket.

De szeme egy újabb néven akadt meg: a III. Feliciáné volt ez, ki gyertyával a kezében zarándokolt Palesztinába, hogy Szép Fülöpnek egy fogadalmát beváltsa. És szíve nagyot dobbant: megjelent előtte a VII. Felicián ifjú alakja, aki mindnyájuknak ivadéka, a szőke főúr, akit ő imád s aki őt imádja. Elkábult a büszkeségtől és a félelemtől. Lehetséges-e, hogy ő most itt van, a csoda beteljesültét várva?

Előtte egy újabbkori, a múlt századból való márványlap volt, melyen folyékonyan olvasta a feketebetüs fölírást: Norbert-Louis-Ogier, Hautecoeur marquis, Miranda és Rouvres hercege, Ferriéres, Montégu, Saint-Marc és Villemareuil grófja, Combeville bárója, a király négy rendjének lovagja, hadainak altábornoka, Normandia kormányzója, kirendelt fővadászmester, az udvari hajtóvadászatok parancsnoka.

Felicián nagyatyjának a címei voltak ezek, és ő ilyen egyszerüen, munkásnői ruhájában, tűrongálta ujjaival jött ide, hogy nejévé legyen az elhunyt főúr unokájának.

Halk nesz támadt most, alig egy kis surlódás a kőpadozaton. Angelika hátrafordult és a püspököt látta maga előtt. Meg volt döbbenve ettől a várt mennykőcsapás nélkül való zajtalan közeledéstől. A püspök belépett a kápolnába. Szálas, nemes termet, violaszínbe öltözve, halvány arc, kissé erős orral, fönséges, fiatal fényü szemekkel.

A püspök eleinte nem vette észre a leányt a fekete rács mellett. Azután, amint az oltár felé meghajtotta magát, ott találta maga előtt, leborultan.

Angelika megcsuklott lábakkal, tisztelettől és félelemtől megsemmisülten roskadt térdre. A püspök úgy tűnt föl előtte, mint az atyaisten, a rettenetes, az ő sorsának föltétlen ura. De Angelika bátor szívü volt, azonnal megszólalt:

- Oh kegyelmes uram, eljöttem...

A püspök fölegyenesedett. Homályosan emlékezett reá: a körmenet alatt az ablakában látott leánykára, kit utóbb a templomban pillantott meg, egy széken állva; arra a kis varrónőre, kibe az ő fia őrülten szerelmes.

Egyetlen szava, egyetlen mozdulata sem volt. Fennen, ridegen várakozott.

- Oh kegyelmes uram, eljöttem, hogy láthasson... Visszautasított, de nem ismert. Itt vagyok, tekintsen rám, mielőtt még egyszer visszautasítana... Az vagyok, aki szeret és aki szerettetik, és semmi egyéb, semmi ezen a szerelmen kívül, semmi, csak egy szegény gyermek, kit ennek a templomnak az ajtajában szedtek föl... Lásson itt lábai előtt, hogy milyen kicsiny, milyen gyönge, milyen csekély vagyok. Könnyü lesz félretolnia, ha útjában vagyok. Csak egy ujját kell fölemelnie, hogy megsemmisítsen... De mennyi könny! Tudni kell azt, hogy mi a szenvedés. Akkor könyörületes az ember... Én is védelmezni kívántam az ügyemet, kegyelmes uram. Tanulatlan vagyok, egyedül csak azt tudom, hogy szeretek és szerettetem... Nem elég ez? Szeretni, szeretni és megmondani!

Szakgatott, elsóhajtott mondatokban folytatá, a növekvő szenvedély és szendeség fölhevülésével gyónva meg. A szerelem volt ez, amely vall. És merészelte, mert szeplőtelen volt. Lassan-lassan fölemelte fejét.

- Szeretjük egymást, kegyelmes uram. Ő bizonyosan megmagyarázta önnek, hogyan történhetett ez a dolog. Én, gyakran kérdeztem magamtól, de nem tudtam rá megfelelni... Szeretjük egymást, és ha bűn ez, bocsássa meg, mert úgy kelt elő a messzeségből, a fákból, a kövekből, amelyek körültünk voltak. Mikor megtudtam, hogy szeretem, már késő volt nem szeretni... És most, lehetséges-e ezt akarni? Maga mellett tarthatja őt, kegyelmes uram, összeházasíthatja mással, de azt nem teheti, hogy engem ő ne szeressen. Meg fog halni nélkülem, mint én meghalok nélküle. Ha nincs itt mellettem, akkor is érzem, hogy itt van, hogy nem szakadunk el többé, hogy az egyik magával viszi a másiknak a szívét. Csak be kell hunynom a szememet, és látom, itt van bennem. Vérünknek egyetlen cseppje sincs, amely így egybe ne volna forrva az egyesülésből? Kegyelmes uram, isteni rendelés ez; ne gátolja, hogy szeressük egymást.

A püspök egyre csak nézte ezt az oly üde, oly egyszerü, bokréta-illatu leánykát, közönséges munkásnői ruhájában. Hallgatta, hogy mint zengi el szerelme zsolozsmáját, bűbájosan, megkapó hangon, mely lassankint megerősbödött.

A kerti kalap lecsuszott a vállára és világos haja arany-fénnyel koszorúzta homlokát. Úgy tünt föl előtte, mint a régi misemondó könyvekben látható legendás szűzek egyike, olyan gyöngéded, olyan kezdetleges, olyan emelkedetten szenvedélyes, olyan szenvedélyesen tiszta volt.

- Kegyelmes uram, legyen jó... Öné a hatalom: tegye, hogy boldogok legyünk.

Könyörgött hozzá, ujra lehajtotta homlokát, midőn olyan hidegnek látta, folyvást egyetlen szó, egyetlen mozdulat nélkül.

Ah, ez a rajongó gyermek itt a lába előtt, ez az ifjúi illat, mely abból az előtte meghajtott nyakból kiáradt! Ott látta rajta azokat az apró szőke hajszálakat, melyeket ő egykor olyan őrületesen csókolt. Az, kinek az emléke huszévi töredelmesség után is gyötörte, az volt ilyen illatozóan fiatal, annak volt ilyen liliomszál büszke és kecses nyaka. Most föltámadt, ő volt az, aki zokogott előtte, aki rimánkodott neki, hogy legyen szelid a szenvedély iránt.

Megeredt a könny, de azért Angelika csak folytatta, el akarva mondani mindent.

- És, kegyelmes uram, nem csupán őt magát szeretem én; szeretem nevének nemes voltát, fejedelmi vagyonának káprázatát is... Igen, tudom, hogy mivel semmi sem vagyok és semmim sincs, úgylátszik, mintha a pénzéért kívánnám; és, való, a pénzéért is kívánom... Megmondom, mert ismernie kell... Ah, gazdaggá lenni általa, vele, a fényűzés kellemeiben és pompájában élni, neki köszönhetni minden örömet, szerethetni egymást szabadon, nem engedni, hogy könnyeket, nyomort lássunk többé magunk körül... Amióta szeret, brokátba látom magamat öltözve mint a régi időkben; nyakamat, karomat drágakövek, gyöngysorok özöne borítja; vannak lovaim, hintaim, erdeim, amelyekben apródoktól kísérve sétálgatok... Sohasem gondolok őreá úgy, hogy előlről ne kezdjem ezt az álmot; és azt mondom magamban, hogy ennek így kell lenni, ő beteljesítette vágyamat, hogy királynő lehessek. Kegyelmes uram, hát rút dolog az, hogy annál jobban szeretem, mert meg fogja valósítani minden gyermek-óhajomat, a tündérmesék csodálatos aranyesőjét?

És a püspök olyan büszkének találta, amint így föl volt egyenesedve, hercegasszonyi fenséges tartásában és egyszerüségében. És ismét csak a másikat látta benne, ugyanazt a virágszálfinomságot, ugyanazokat a gyöngéd könnyeket, melyek olyan világosak voltak mint egy mosoly.

Mámor áradt ki belőle, melynek langyos rezgését az arcába érezte szállni, a visszaemlékezésnek ugyanazt a rezgését, mely miatt éjjelente: ott zokogott a térdeplőjén, fölverve a püspöki palota áhitatos csendjét.

Az éjjel is hajnali három óráig vívódott így; és ez a szerelmi kaland, ez a fölkavart szenvedély csak még jobban izgatta gyógyíthatatlan sebét.

De változatlan külsején semmi sem mutatkozott, semmi sem árulta el az erőfeszítő tusakodást, hogy leküzdje szíve dobbanásait. Ha csöppenkint vesztette is el vérét, senki sem láthatta hullását; csak halványabb és némább lett tőle.

Ez a mélységes, makacs hallgatás kétségbeejté Angelikát, ki újra meg újra könyörgött.

- Kezébe adom magamat, kegyelmes uram. Legyen irgalmas, határozzon sorsom fölött.

És ő még folyvást nem szólott, rettegésbe ejtve a gyermeket, mintha kétszeres fölségben nagyobbodott volna meg előtte.

Az elhagyatott székesegyház, már homályba borult oldal-hajóival, magas boltozataival, hol már haldoklott a napfény, csak még növelte a várakozás aggodalmát. A kápolnában már a sírköveket sem lehetett megkülönböztetni, csupán ő, a püspök látszott még, violaszín talárjában, mely már feketének tetszett, és hosszas fehér arcával, melyen egyedül maradozott még a világosság. Angelika látta fényleni a szemeit, melyek erősbödő csillogással szögeződtek reá.

Vajjon haragtól gyúltak-e így ki?

- Kegyelmes uram, ha el nem jöttem volna, örökös szemrehányást tettem volna magamnak, hogy bátortalanságommal mindkettőnk boldogtalanságának voltam okozója... Mondja, esedezem, mondja, hogy igazam volt, hogy beleegyezik...

Minek vitázni ezzel a gyermekkel? Fiának már megmondta visszautasítása okait, s ez elég. Azért nem szólott, mert úgy vélte, hogy semmi mondanivalója sincs.

És Angelika bizonyosan megértette; föl akart emelkedni a kezéhez, hogy megcsókolja. De ő hevesen kapta hátra, és a leány megrettent, amint látta, hogy halvány arcát egyszerre elfutotta a vér.

- Kegyelmes uram... kegyelmes...

Az pedig végre fölnyitotta az ajkát; egyetlen szót mondott neki, azt a szót, melyet fiának vágott oda:

- Soha!

És ájtatosságát ezen a napon el sem végezve, távozott; kimért lépteinek zaja elenyészett az apszisz mögött.

Angelika a kőkockákra roskadva, sokáig zokogott a templom üres, mély csöndjében.

XI.

Angelika még akkor este, ott a konyhában, mindjárt az étkezés után meggyónt Hubertéknek, elmondta a püspöknél tett lépését és a visszautasító választ, amelyet kapott. Nagyon halvány volt, de nagyon nyugodt.

Hubertet fölzaklatta ez a dolog. Oh, lám, az ő szegény lánykája máris szenved, vérzik a szíve neki is! Könnybe lábadt a szeme a vele való lelki rokonságban, a túlvilágiasságnak abban a lázában, mely együtt szokta őket elkapni a legcsekélyebb fuvalomra is.

- Oh, szegény kicsikém, miért nem kérdeztél meg engem? Elmentem volna veled s talán meglágyítottam volna ő kegyelmességét.

Hubertine elnémította egy pillantásával. Igazán oktalanul beszél. Nem jobb-e inkább megragadni az alkalmat, hogy eltemessék ezt a lehetetlen házasságot?

Az anya karjaiba fogta a leányt s gyöngéden csókolta homlokon.

- Tehát vége, szívecském, ugyebár vége!

Angelika eleinte nem látszott őt érteni. Aztán lassankint szálltak vissza emlékezetébe a szavak. Merően nézett maga elé, mintha az üres levegőt fürkészte volna, azután így felelt:

- Nyilván, anya.

És valóban, másnap odaült a hímző-rámához és rendes szokása szerint dolgozott. Élete úgy folyt, mint azelőtt, mintha nem is szenvedne. Nem tett semminemű célzást, egyetlen pillantást sem vetett az ablak felé, alig látszott rajta a sápadtságnak némi nyoma. Az áldozat meg volt hozva.

Hubert maga is elhitte, meghódolt az asszony okosságának s közreműködött abban, hogy távoltartsák a háztól Feliciánt, ki bár nem mert még föllázadni atyja ellen, mégis annyira türelmetlenkedett már, hogy nem tartotta meg az igéretet, amelyet tett: hogy várni fog és nem iparkodik viszontlátni Angelikát.

Írt neki, de leveleit fölfogták. Egy reggel el is jött, de maga Hubert fogadta. A kölcsönös magyarázat épp úgy kétségbeejtette az egyiket, mint a másikat, annyira látszott szenvedni az ifjú, mikor a hímző-mester elmondta neki, hogy leánya milyen nyugodtan kezd már gyógyulni, és kérve kérte, hogy legyen nagylelkű, ne mutassa magát és ne vesse vissza Angelikát az utóbbi hetek rettenetes izgalmaiba.

Felicián újra megfogadta, hogy türelmes lesz; de attól hevesen vonakodott, hogy szavát visszavegye, még folyvást remélve, hogy atyját meggyőzheti. Várni fog, függőben hagyja a dolgokat Voincourttékkal, kiknél kétszer ebédel hetenkint, és kerüli egyelőre a nyilt lázadást.

És amint távozóban volt, megkérte még Hubertet, nagyarázza meg Angelikának, miért nyugodott ő bele abba a kínszenvedésbe, hogy őt ne láthassa; csakis őreá gondol, minden cselekedetének csak az az egyetlen célja van, hogy őt megnyerhesse.

Hubertine, mikor férje ezt a párbeszédet elmondta neki, komoly arcot öltött. Azután, némi szünet után kérdé:

- Elmondod a gyermeknek azt, amit üzent?

- Kötelességem.

Hubertine merően nézett rá, aztán kijelenté:

- Tégy a lelkiismereted szerint... Hanem az a fiatalember csak áltatja magát; utoljára is meg fog hajolni az apja akarata előtt; s a mi kedves kis leánykánk belehal.

Hubert, legyőzötten, aggodalommal eltelve, habozott, és belenyugodott abba, hogy nem mond el Angelikának semmit. Különben is mindennap nyugodtabb lett kissé, mikor neje figyelmeztetgette a leány csöndes magaviseletére.

- Láthatod, hogy forrad már a seb... Angelika feled.

Nem feledett, egyszerüen csak várakozott ő is. Minden emberi remény meg volt már halva; visszatért tehát a csoda eszméjére. Csoda fog történni bizonyosan, ha az Isten őt boldognak akarja. Csak az ő kezeibe kell magát biznia; ez az újabb megpróbáltatás is nyilván csak büntetés, amiért ki akarta erőszakolni akaratát azzal, hogy a püspöknek alkalmatlankodott. A malaszt nélkül az emberi teremtmény gyönge, képtelen a győzelemre. És malasztra vágyódása visszaadta neki az alázatosságot, ez egyetlen reményét a túlvilág segedelmének; nem cselekedett többé, hagyta működni maga helyett a titokzatos erőket, melyek körülte terjengtek.

Este, lámpavilág mellett, újra kezdte olvasni régi Arany-legendáját; és az most is úgy elragadta, mint jámbor gyermekkorában; nem kétkedett egyetlen csodatétben sem, meg lévén győződve arról, hogy az ismeretlen lét hatalmának nincs határa a tiszta lelkek diadalra juttatásában. A székesegyház kárpitosa épp akkor megrendelést tett Hubertéknél egy igen gazdag hímzésre, mely ő kegyelmességének a püspöki székét lesz diszítendő.

A szék hátfalába kellett beilleszteni egy három méter magas és másfél méter széles hímzést, mely természetes nagyságban két angyalt ábrázolna, koszorut tartva a Hautecoeur-címer fölé. Az alakoknak az alapból félig kidomborodóknak kellett lenniök - olyan neme a hímzésnek, mely nagy művészetet és jelentékeny testi erőt kíván meg.

Huberték eleinte vissza akarták utasítani a megrendelést, attól tartva, hogy túlságosan fárasztaná Angelikát, és főképp elszomorítaná annak a címernek a kivarrása, melynek minden szála heteken át idézné föl emlékeit. De Angelika megharagudott és erővel elfogadtatta a munkát. Minden reggel rendkívüli tevékenységgel fogott újra a munkához. Úgy tetszett, mintha örülne, hogy fáraszthatja magát s szüksége volna teste összetörésére, hogy nyugodt lehessen.

És az ódon műhelyben egyformán és rendszeresen folyt tovább az élet, mintha a szívek nem lüktettek volna benne egy pillanatig gyorsabban. Mialatt Hubert a rámákkal foglalatoskodott, rajzolt, hímzéseket feszített ki és szedett le, Hubertine Angelikának segített, s mire este lett, mindkettőjüknek az ujjai össze voltak kínozva.

Az angyalokat és a diszítményeket illetőleg mindenik mintát több részre kellett osztani s külön-külön dolgozni. Angelika, hogy a nagy domborulatokat kellően kiemelhesse, vetélőbe fűzött vastag nyers fonalat huzott jobbra-balra, melyet aztán keresztben bretagnei fonállal borított, minduntalan kézbe véve a mintázót, hogy vele a fonalakat rendezze, az angyalok ruházatát redőzze, a diszítmények részleteit kidolgozza. Valóságos szobrászati munka volt ez.

Azután, mikor a forma már megvolt, arany szálakkal vonták be, melyeket fonatos öltésekkel varrtak le. Tiszta arany féldombormű volt ez, páratlanul enyhe és ragyogó fényhatásu, mely a füstös helyiségben úgy sugárzott mint a nap.

A régi szerszámok ott álltak százados rendjökben, a minta-metszők, csiptetők, musták, kalapácsok; a rámákon ott rezegtek a skatulyába rakott apróságok, tűk, gyüszük; s a szoba sarkaiban rozsdásodtak a motollák, fonalsodrók, kézi gombolyítók, melyek szunnyadni látszottak a nyitott ablakokon beáramló mély csöndben.

Napok múltak el, Angelika reggeltől estig tördelte a tűket, olyan kemény munka volt átölteni az arany-szálakat a viaszkolt fonalak vastagságán. Azt lehetett volna hinni, hogy ez a terhes dolog egész testét és lelkét elfoglalja annyira, hogy még csak nem is gondolkozik. Kilenc órakor csakúgy dőlt el a kimerültségtől, lefeküdt és mély álomba esett.

Mikor a munka egy-egy percre szabadon hagyta a fejét, csodálkozott, hogy Feliciánt nem látja. Ha ő semmit sem tett is avégből, hogy vele találkozzék: úgy gondolta, hogy neki, Feliciánnak, túl kellett volna magát tennie mindenen, hogy mellette lehessen. De mégis helyeselte, hogy ilyen higgadtan viselte magát, és korholta volna, ha azt látja, hogy siettetni akarja a dolgok menetét.

Bizonyosan Felicián is a csoda bekövetkeztét várja. Ez volt az egyetlen várakozás, amely Angelikát most éltette, minden este azt remélve, hogy másnap fog bekövetkezni. Egyszer sem zendült még föl mostanáig. De olykor mégis fölemelte a fejét: hogyan, még egyre semmi? És erősebben öltött a tűvel, mely megvérezte gyönge ujjait. Olykor úgy kellett kihuzni fogóval. Mikor a tű el-elpattant, akár csak az üveg, melyet eltörnek, Angelika egy mozdulattal sem árult el türelmetlenséget.

Hubertine aggódva látta, hogy mily elkeseredettséggel dolgozik, s mikor elkövetkezett a nagymosás ideje, kényszerítette, hogy hagyja félbe a hímzést és töltsön négy jó napot, mozgással, a szabad levegőn. Gabet anyó, kit a lábhasogatás most nem bántott, segített lugozni és tisztázni. Ünnep volt az ott a Mária-tilosban, augusztus utoljának csodálatos pompája, ragyogó éggel, sötét lombokkal: míg a patakból kéjes hüvösség szállt föl, a csörgedező vizet fagyosan tartván a füzek árnyéka.

És Angelika igen vidáman töltötte itt az első napot, sulykolva és öblögetve a ruhát, élvezve a patakot, a szilfákat, a romban heverő malmot, a füvet, mindezeket a kedves ismerős dolgokat, melyek olyan tele voltak emlékekkel.

Nem itt ismerkedett-e meg Feliciánnal, kit előbb csak rejtelmes jelenésként pillantott meg a holdvilágon, azután pedig oly imádásra méltóan ügyetlennek látott akkor reggel, mikor azt az ujjast kimentette a vízből?

Nem állhatta meg, hogy minden egyes darab ruha mellett, amelyet öblögetett, oda ne pillantson a püspöki kert rácsos kapujára, mely azelőtt mindig zárva volt. Egy este a Felicián karján ment ő be azon a kapun; hátha Felicián egyszerre csak kilép rajta, idejön s elviszi őt atyja lábai elé? Ez a remény kellemessé tette az erős munkát, melytől habbal volt teleföccsentve.

De másnap, amint Gabet anyó az utolsó talyicska fehér ruhát hozta elő, melyet aztán Angelikával együtt kiteregetett, egyszer csak félbeszakította szünetlen fecsegését, s ezt az ártatlan megjegyzést tette:

- Igaz, tudja-e már, hogy a püspök megházasítja a fiát?

Angelika, ki éppen egy lepedőt terített ki, letérdelt a fűbe, úgy elfogódott a szíve a rázkódástól.

- Igen, úgy beszélik... A püspök fia az őszön megesküszik Voincourt grófkisasszonnyal... Azt mondják, tegnapelőtt intézték el az egész dolgot.

Angelika ott maradt a térdén, mialatt zavaros gondolatok árja zúgott a fülében. A hir legkevésbbé sem lepte meg; érezte, hogy igaz. Anyja, előre figyelmeztette, el kellett rá készülve lennie. De ebben az első pillanatban az, ami lábait úgy elerőtlenítette, az a gondolat volt, hogy Felicián, atyjától reszketve, a küzdelembe belefáradva, képes lenne elvenni azt a másikat anélkül, hogy szeretné. És ezzel el lenne veszve ő reá nézve, akit pedig imád.

Sohasem gondolt még Angelika erre a lehető gyöngeségre és most meggörnyedni látta Feliciánt a kötelesség alatt, boldogtalanságát okozva az engedelmesség nevében mind a kettőjüknek.

És anélkül, hogy most is megmozdult volna, szeme ismét a rácsos kapura irányult, föltámadt benne végre a lázadás érzete, a vágy, hogy odamenjen és megrázza a vasrudakat, a körmével feszítse ki, befusson hozzá és támogassa őt a bátorságával, hogy ne adja meg magát.

Szinte meg volt lepve, amint saját hangját hallotta, merően, gépies ösztönből felelve Gabet anyónak, hogy zavarodottságát elpalástolja:

- Ah, a grófkisasszonyt veszi el?... Nagyon szép leány és azt mondják: igen jó...

Bizonyos: mihelyt ez az öreg asszony hazamegy, ő fölkeresi Feliciánt. Eleget várakozott; megszegi, mint valami alkalmatlan akadályt, a fogadást: hogy nem fogja őt viszontlátni. Mi jogon szakítják el őket egymástól? Szerelmükről beszélt neki minden: a székesegyház, a hűs patak, a vén szilfák, melyek közt egymást megszerették. Itt erősbödött meg vonzalmuk, itt akarta hát őt visszanyerni, hogy nyakába borulva elfusson vele, messzire, olyan messzire, hogy többé meg ne találják őket soha.

- Megvagyunk, - szólt Gabet anyó, ki most szedte le egy bokorról az utolsó asztalkendőket. - Két óra múlva száraz lesz az egész... Jó egészséget kívánok, kisasszonyom; most már úgy sincs rám szüksége.

Angelika, ott állva, a zöld gyepen káprázta tó fehérségben virító ruha közt, visszagondolt arra a másik napra, mikor, a nagy szélben, a csattogó lepedők és terítők közt, szivök olyan ártatlanul lett egymásé. Miért szünt meg Felicián hozzájárni? Miért nincs itt a találkozón, a nagymosás ez egészséges, vidám levegőjében?

De pár perc mulva, ha majd a karjaiban fogja tartani, jól tudta, hogy akkor Felicián egyedül csak az övé lesz. Még csak arra sem lesz szükség, hogy szemrehányást tegyen neki gyöngeségéért; elég, ha mutatja magát, hogy Felicián visszanyerje az akaraterőt boldogságukra. Merni fog mindent, csak föl kell keresni, mindjárt.

Eltelt egy óra és Angelika még folyvást ott járkált, lassu lépésekkel, a ruha közt, maga is egészen fehérre válva a nap vakítóan visszaverődött fényétől; és belsejében valami homályos hang szólalt meg, erősbödött és gátolta abban, hogy odamenjen ahhoz a rácsos kapuhoz.

Angelika megrémült ettől a kezdődő harctól. Hogyan? Hát egyéb is lakik ő benne, mint az akarata? Valami, amit bizonyosan úgy oltottak bele, megakasztotta, megzavarta szenvedélyének jámbor egyszerüségében. Olyan egyszerü volt odafutni ahhoz, akit szeret: és nem tehette, erőt vett rajta a kétség zaklatása; hiszen fogadása tiltja, aztán meg talán nagyon rossz cselekedet is volna az.

Este, mikor a ruha megszáradt és Hubertine is kijött, hogy együtt hordják be, Angelika éjszakára halasztotta a meggondolkozást. Két karjába tetejesen nyalábolva föl a jószagu, hófehér ruhát, nyugtalan pillantást vetett a mezőségre, mely már alkonyatba volt borulva, mintha egy baráti tájat nézne, amely nem akar bűntársa lenni.

Másnap reggel Angelika zaklatottan ébredt föl. Több éjszaka is telt el anélkül, hogy határozatra juthatott volna. Nyugalmát csakis annak a biztos tudatában találta föl, hogy Felicián szereti. Ez rendületlenül megmaradt benne s mennyei pihenőt nyujtott. Szeretettnek tudva magát, várakozhatik, képes lesz elviselni mindent.

Ismét elfogta a jótékonyság ösztöne; elérzékenyítette a legcsekélyebb szenvedés is, szemébe gyüjtve a mindenkor kicsordulni kész könnyeket. Mascart apó dohányt adatott magának vele, Chouteauék még a süteményeit is elszedték, de kivált Lemballeusék éltek a jó szerencsével; Tiennettet a jó kisasszony ruhájában lehetett táncban látni.

Egyszer csak, amint éppen az előtte való napon megigért ingeket vitte el Angelika az öreg Lemballeusenének, a koldus-családnál messziről Voincourt grófnét és leányát, Clairet, pillantotta meg Felicián kíséretében. Bizonyosan az hozta őket ide. Angelika nem mutatta magát, s elhült szívvel fordult vissza.

Két nappal utóbb mind a hármukat Chouteauéktól látta kijönni; Mascart apó pedig egy reggel maga beszélte neki, hogy a fiatalember őt két hölgy társaságában látogatta meg.

Angelika erre odahagyta a szegényeit, kik nem voltak többé az övéi, mert hiszen Felicián egyszer már elvette őket tőle s most odaadta azoknak a hölgyeknek; ki sem járt többé, attól félve, hogy találkozni fog velök, hogy szívébe nyilamlik a seb, melynek sajgása napról-napra mélyebbre furódott. És érezte, hogy meghal benne valami, élete csöppenkint enyészik.

Eme tiltakozások után történt, hogy egy este, amint egyedül volt szobájában, aggódástól elszorulva, ez a fölkiáltás kelt önkéntelenül az ajkán:

- Hiszen már nem is szeret!

Maga előtt látta a szép Claire grófnőt, nyulánk termetével, fekete hajának koronájával s mellette látta őt, sugár, büszke tartásával. Nem egymás számára vannak-e alkotva, egy fajból valók és annyira összeillők, hogy máris férj és feleségnek lehetett volna őket hinni?

- Már nem szeret! nem szeret!

A rombadőlés robajával tört ez ki benne. Hite meg lévén ingatva, omladozott minden, anélkül, hogy elegendő nyugalmat talált volna ahhoz, hogy hidegen vizsgálgassa, fontolgassa a tényeket. Tegnap még hitt, és most már nem hitt többé: elegendő volt egy fuvalom, melyről nem tudta, hogy honnan jött, és egyszerre lezuhant abba a végső keservbe, mely abban áll, hogy nem hisszük, hogy szeretnek.

Megmondta neki egyszer Felicián: ez az egyetlen fájdalom, az iszonyu gyötrelem. Mostanig meg tudott nyugodni, olyan erősnek érezte magát, várta a csodát. De a hittel együtt ereje is elhagyta, és olyan nyomoruvá lett, mint a tehetetlen gyermek. És elkezdődött a fájdalmas harc.

Először is a büszkeségét szólaltatta meg: ha nem szereti, annál jobb! mert ő sokkal büszkébb, semhogy még most is szeretné. És hazudott magának, úgy tett, mintha megszabadulást érezne, gondatlanul dudolgatott, mialatt a Hautecoeurök címerét varrta ki, mely most került sorra.

De szíve úgy dagadozott, hogy majd megfullasztotta és szégyenkezve kellett magának megvallania, hogy elég gyáva, még most is szereti őt, sőt még jobban szereti.

Az a címer pedig, amint szálankint nőtt ki az ujjai alól, egy álló hétig töltötte el iszonyu bánattal... Négyelt pajzs, 1. és 4., 2. és 3., jeruzsálemi és Hautecoeur-mezőkkel; a jeruzsálemi: ezüst mezőben mankós aranykereszt, az ágak közt négy keresztecskével; a Hautecoeur: kék mezőben aranyvár, fekete vértben ezüst szívpajzzsal és kísérve három aranyliliommal, kettő fenn, egy lenn. A zománc-színek varróselyemből, az ércszínek arany- és ezüstfonalból voltak.

Mily keserv: reszketni érezni a kezét, lehajtani a fejét, hogy ne lássák a szemeit, melyeket a címer ragyogása könnyekkel homályosított! Csakis ő reá gondolt, imádta legendaszerü nemességének tündöklésében. És mikor fekete selyemmel ezüstszalagra hímezte a jelmondatot: *Ha Isten úgy akarja, akarom*, felfogta, hogy ő rabja Feliciánnak s mindig is az marad. Nem látott a könnyeitől, mialatt gépiesen öltögetett tovább a tűvel.

Siralom volt az: Angelika kétségbeesetten szeretett és reménytelenül vívódott ebben a szerelemben, melyet meg nem ölhetett. Folyvást oda akart futni Feliciánhoz és visszahódítani őt azzal, hogy a nyakába borul; és folyvást újra kezdődött a harc. Néha azt hitte, hogy győzött; nagy csöndességet érzett magában: úgy tetszett, mintha látná magát, akár csak egy idegent, kicsinynek, hidegnek, engedelmes leányként térdelve a lemondás alázatosságában; nem ő volt ez már, hanem az okos leány, akivé lett, akit a környezet és a nevelés alkotott azzá.

Egyszerre aztán vér tolult agyába és kábította el: egészsége, tüzes fiatalsága vad száguldásnak eredt, és ismét megtalálta büszkeségét és szenvedélyességét, származásának ismeretlen hevességét. Miért engedelmeskednék? Nincs kötelesség, nincs más, csak a szabad vágy. Már készült is a szökésre, számítgatta a kedvező pillanatot, amikor betörhet a püspöki kert rácsos kapuján.

De nyomban visszatért az aggódás, a tompa elszorúltság, a gyötrő kétség. Ha enged a rossznak, örökös lelkifurdalása lesz tőle. Órák, keserves órák teltek el a határozni akarás eme bizonytalanságában, ebben a viharban, mely szünetlenül hányta, vetette a szerelem föllázadása és a bűntől való irtózás között. És minden egyes győzelemből, melyet szíve fölött aratott, meggyengülten került ki.

Egy este, amint már éppen el akarta hagyni a házat, hogy Feliciánhoz menjen, nagy nyomoruságában nem találva többé erőt ahhoz, hogy szenvedélyének ellentálljon: hirtelen eszébe jutott a menedékházi könyvecskéje. Kivette a láda mélyéből, levelezett benne, arcul csapva magát minden egyes lapon származásának alacsony voltával, égve a megalázkodás mohó vágyától. Atyja és anyja ismeretlen, neve semmi; semmi, csak egy bizonyos nap, meg egy iktató szám - az útfélen nőtt vad palánta elhagyottsága!

És tömegesen támadtak föl az emlékek: a niêvrei kövér legelők; a jószág, amit őrzött; a soulangesi lapos út, amelyen mezitláb járt; Nini mama, aki pofozta, mikor almát lopott. Különösen némely lapok ébresztették föl emlékezetét, azok, melyek minden három hónapban a kerületi igazgató és az orvos látogatásait jelezték: aláírások, olykor észrevételekkel és adatokkal kísérve; azután egy betegség, amelybe majdnem belehalt, ápolóasszonyának fölszólamlása egy pár elégetett cipő miatt, rosszaló megjegyzések konok természetére vonatkozólag.

Nyomoruságának naplója volt ez. De egy iromány aztán végképp sírva fakasztotta, az a jegyzőkönyv, mely a hatéves koráig viselt nyakfüzér levételéről szólott. Jól emlékezett rá, hogy milyen ösztönszerüen gyűlölte azt a selyem-zsinórt, amelyre csont-gyöngyök voltak füzve s melyet ezüstérem tartott össze, amely az intézetbe való fölvétele napját és a sorszámát mutatta. Rabszolga-nyaklónak sejtette ő ezt és le is tépte volna kicsiny kezeivel, ha nem rettegett volna a következményektől. Idő teltével aztán panaszkodott, hogy szorítja a nyakát. De még egy évig rajtahagyták. Mekkora is volt aztán az öröme, mikor a kerületi igazgató, a községi polgármester jelenlétében, elmetszette a zsinórt, az eddigi ismertető jegy helyett személy-leirást iktatva be a könyvecskébe, amelyben már benne volt ibolyaszín szeme és puha aranyhaja! És ő mégis folyvást a nyakán érezte azt az örvet, melyet a háziállatokra szokás tenni, hogy rájok ismerhessen az ember; beleevődött a húsába, elfullasztotta.

Erről a lapról egész rettenetességében ébredt föl benne a megalázottság tudata, és zokogva ment föl szobájába, méltatlannak érezve magát arra, hogy szeressék. A könyvecske még két másik ízben is megmentette. Azután annak sem volt többé hathatósága az ő lázongásai ellenében.

Most éjjelente gyötörték a kísértés rohamai. Lefekvés előtt, hogy álma tiszta legyen, kötelességévé tette magának a Legenda olvasását. De amint ott ült, homlokát két kezére hajtva, hasztalan erőlködött: nem értette többé; a csodák ámulatba ejtették, csupán fantomok színtelen sorozatát látva bennök.

Azután, amint széles ágyában ólomsúllyal nehezedett rá az álom, valami hirtelen elszorulás riasztotta föl a sötétben. Kábultan emelkedett föl s térdelt a hátravetett ágyruha közt, verítéktől gyöngyöző halántékkal, borzongástól rázva; és összekulcsolt kézzel rebegte:

„Én Istenem, mért hagytál el engem?”

Mert insége éppen az volt, hogy egyedül érezte magát e pillanatokban a sötétségben. Feliciánról álmodott volt, és attól reszketett, hogy felöltözik és hozzásiet, anélkül, hogy volna mellette valaki, aki megakadályozná. A malaszt távozott el tőle, Isten megszünt mellette lenni, a környezet elhagyta. Kétségbeesetten szólította az ismeretlen világot, figyelt a láthatatlan lét neszére.

És a levegő üres volt, nem volt benne többé suttogás, titokzatos lebbenés. Holtnak tetszett minden: a Mária-tilos, a patak, a fű, a püspöki kert szilfái, még maga a székesegyház is. Semmi sem maradt meg az álmokból, amiket beléjök helyezett; a szűzek fehér szárnyalása, amint elfoszlott, csak holt tárgyakat hagyott itt.

Tehetetlenül vergődött, lefegyverzetten, mint az őskori egyház leánya, kit leterít az eredendő bűn, mihelyt megszünik a természetfölötti segedelem. S az oltalom-adó hely komor csönd-

jében ujjászületni és vonítani hallotta ezt az átöröklött rosszat, mely diadalmaskodott a jó nevelésen. Ha még két percig semmi segedelme nem érkezik az ismeretlen hatalmaktól, ha a környező dolgok fel nem ébrednek, hogy támogassák: bizonyos a veresége, vesztébe fog indulni...

„Én Istenem, mért hagytál el engem?”

És amint ott térdelt a nagy ágy közepén, kicsinységében, gyöngeségében, a halál révén érezte magát.

Azután, végső insége percében mostanig mindannyiszor valami üdülés könnyített rajta. A malaszt volt ez, amely megszánta és ismét beléje szállott, hogy visszaadja képzelődését. Leugrott az ágyról s nagy hévvel futott oda az ablakhoz; és ott újra hallotta a hangokat, láthatatlan szárnyak legyintették meg haját, a Legenda népe előkelt a fákból, a kövekből, tömegesen vette körül. Tisztasága, jósága, mindaz, ami az ő valójából a tárgyakban volt, visszajött hozzá és megmentette.

Ekkor aztán nem félt többé, tudta, hogy őrzik; Ágnes visszajött a szűzek társaságában, kik ott keringtek szeliden a rezgő légben. Messziről hallszó bátorítás, hosszantartó győzelmi moraj volt ez, mely az éji szélbe vegyülve hatolt hozzá.

Órahosszat szívta magába ezt a csillapító kellemességet, halálra szomorodottan, megerősítve abban az akaratában, hogy inkább meghal, semhogy esküjét megszegje. Végre összezuzottan feküdt le és a holnapi válságtól való félelemben aludt el, folyvást attól a gondolattól kínozva, hogy végre is le kell törnie, ha folyvást így gyengül.

Valóban, bágyadás meríté ki Angelikát, mióta nem hitte, hogy Felicián szereti. Oldalában a seb, óráról-órára halódott tőle, némán, panasz nélkül. Eleinte csak elbágyadások mutatkoztak; elállt a lélekzete, el kellett ejtenie a fonalat, s egy percig a semmibe tévedő, megsápadt szemmel maradt úgy. Azután elkezdett nem enni, alig ivott néhány korty tejet; a kenyerét eldugdosta s odadobálta a szomszédok csirkéinek, hogy szüleit ne nyugtalanítsa.

Az orvos, akit hozzá elhívtak, nem találván semmit, a túlságosan zárkózott életmódot okolta s csupán mozgást ajánlott. Egész valójának tünedezése, lassu enyészés volt ez. Teste úgy imbolygott, mintha két nagy szárny lengetné, világosság látszott kiáradni megvékonyodott arcából, hol a lélek égett.

És annyira jutott már, hogy szobájából csak tántorogva jöhetett le, két kézzel kapaszkodva a lépcső falába. De ő azért csak erősködött, tüntetett, mikor érezte, hogy nézik; csak azért is be akarta fejezni azt a kemény munkáju hímzést a püspök széke számára. Kicsiny, hosszu kezeiben nem volt többé erő, s ha egy tű beletört a varrásba, nem birta kihuzni a fogóval.

Egy reggel, amint Hubert és Hubertine, el kellvén hazulról menniök, magára hagyták a munka mellett és Hubert elsőnek jött haza: Angelikát ott találta a padozaton, székéről lecsuszva, ájultan, élettelenül heverve a hímzőráma előtt. Letört a munkában; egyik nagy arany-angyal befejezetlen maradt.

Hubert rémülten vette föl a karjaiba s erőlködött, hogy talpra állítsa. De Angelika csak visszaesett, nem éledt föl ebből a megsemmisülésből.

- Kedveském, kedveském... Az Istenért, felelj...

Angelika végre fölnyitotta a szemét, s bánatosan nézett reá. Miért akarja őt élőnek? Mikor holtában olyan boldog volt!

- Mi bajod, drágám? Hát megcsaltál bennünket? Hát még mindig szereted?

Angelika nem felelt, csak nézett rá véghetetlenül szomoru arcával. Hubert most kétségbeesetten emelte föl és vitte föl szobájába; és mikor letette az ágyra és olyan fehérnek és gyöngének látta, siratta azt a kegyetlen dolgot, amit cselekedett, midőn eltávolította tőle azt, akit szeret.

- Hiszen én odaadtam volna neked! Miért nem szóltál?

De Angelika nem beszélt, pillái lecsukódtak, úgy tetszett, mintha újra elaludt volna. Hubert állva maradt előtte, a keskeny liliomarcra függesztett szemmel, szánalomtól vérző szívvel. Azután, látva, hogy csöndesen lélekzik, lement, mert jönni hallotta az asszonyt.

Lenn a műhelyben beszéltek azután egymással. Hubertine alig tette még le a kalapját s férje rögtön elmondta neki, hogy az imént szedte föl a gyermeket itt, s hogy most ott alszik az ágyban, halálra válva.

- Csalódtunk. Ő folyvást arra a fiura gondol és belehal... Oh, ha tudnád, mennyire le voltam sújtva, mint mardos a lelkiismeret, amióta megértettem és olyan siralmas állapotban vittem föl oda! A mi hibánk ez, hazugsággal szakítottuk el őket egymástól... Hogyan? te szenvedni hagynád, egy szót sem szólnál, hogy megmentsd?

Hubertine, mint az imént Angelika, hallgatott s csak nézett rá az ő okos arckifejezésével, fájdalomtól halványan. Hubert pedig, a szenvedélyes, kit ez, a sanyargó szenvedély kivetett a maga szokásos engedelmességéből, nem csillapult, hanem lázasan hadonászott a kezeivel.

- No hát majd beszélek én, megmondom neki, hogy Felicián szereti, hogy mi voltunk elég kegyetlenek megakadályozni őt abban, hogy idejőjjön, mert megcsaltuk őt is... Annak a gyermeknek minden könnycseppje égetni fogja most már a szívemet. Gyilkosság lenne ez, amelyben bűntársnak hinném magamat... Azt akarom, hogy boldog legyen, igen! boldog, akárhogyan is, minden áron...

Egészen odament volt a feleségéhez, kiáltani, mert fölháborodott gyöngédségében, még jobban fölingerülve az asszony szomoru hallgatásától.

- Szeretik egymást, hát ők az urak... Nincs semmi, ami túltenne azon, ha szeret az ember és ha szeretik... Igen! minden áron a boldogság a fő.

Végre Hubertine, mozdulatlanul maradva, megszólalt az ő lassu hangján:

- Hogy elvegye őt tőlünk, ugyebár? hogy megesküdjék vele, ellenünkre, apja ellenére... Ezt tanácslod te nekik, és hiszed, hogy aztán boldogok lesznek, hogy a szerelem elegendő...

És minden átmenet nélkül, ugyanazon a bánatos hangon folytatá:

- Hazajövet a temető előtt haladtam el; a remény ismét arra késztetett, hogy bemenjek... Megint letérdeltem arra a helyre, melyet a térdeink fölkoptattak, és sokáig imádkoztam...

Hubert elhalványodott; fagyos hidegség oszlatta el lázát. Ismerte ő nagyon jól annak a makacs anyának a sírját, ahova sokszor eljártak könnyezni és megalázkodni, engedetlenséggel vádolva magokat, csak hogy az elhunyt onnan a föld alól megkegyelmezzen nekik. Órákig maradoztak ott, bizonyosak lévén abban, hogy megérzik magokban azt a kegyelmet, ha valaha megadatik nekik.

Amit kértek, amit vártak, az volt, hogy még egy gyermekök legyen, a megbocsátás gyermeke, az egyetlen jel, amelyről megtudnák, hogy bocsánatot nyertek végre. De nem jött semmi, a hideg és süket anya rajtok hagyta a kérlelhetetlen büntetést, első gyermekök halálát, ama gyermekét, melyet ő vitt el magával s nem akart visszaadni.

- Sokáig imádkoztam, - ismétlé Hubertine, - hallgatóztam és nem rezdült semmi...

Hubert aggódva függeszté rá kérdő tekintetét.

- És semmi, semmi sem szállt föl a földből, semmi sem rezdült meg bennem. Ah, vége, késő már, magunk akartuk szerencsétlenségünket.

Hubert reszketve kérdé:

- Engem vádolsz?

- Igen, te vagy a bünös: én pedig hibáztam, hogy követtelek... Engedetlenek voltunk; egész életünket megrontotta ez.

- És te nem vagy boldog?

- Nem, nem vagyok boldog... Az olyan asszony, akinek nincs gyermeke, nem boldog... Szeretni, semmi: a szerelemnek áldottnak is kell lenni.

Hubert félájultan, könnytől dagadó szemmel roskadt egy székre. Hubertine sohasem vetette még így szemére életök eleven sebét; és ez az asszony, ki máskor olyan hamar odajött hozzá és vigasztalta, ha valami akaratlan célzással megbántotta, most egyetlen mozdulat nélkül nézte, hogy mint szenved, egyetlen lépést sem téve feléje. Hubert pedig sírt, könnyek közt kiáltva:

- Oh, az a kedves gyermek odafönn - őt itéled most el... Nem akarod, hogy az a fiatalember elvegye, mint én elvettelek téged, mert nem akarod, hogy ő is úgy szenvedjen, mint te szenvedtél...

Hubertine, szíve egész erős voltában és egyszerüségében, csupán egy fejmozdulattal felelt.

- Hiszen magad mondtad, hogy a szegény kedves gyermek bele fog halni... Hát a halálát akarod?

- Igen, inkább a halálát, semmint a gonosz életet.

Hubert remegve egyenesedett föl s a karjaiba menekült, és azután zokogtak mind a ketten. Sokáig tartották egymást átölelve. A férfi megadta magát, és most a nőnek kellett az ő vállára támaszkodnia, hogy erejét összeszedhesse. Kétségbeesetten és elszántan váltak szét, mély és kínos hallgatásba zárkózottan, melynek a vége, ha Isten úgy akarja, a gyermek halála lesz, amelybe im belenyugovának.

Ettől a naptól fogva Angelikának a szobájában kellett maradnia. Olyan gyenge volt, hogy nem mehetett le a műhelybe; a feje rögtön szédült, a lába megcsuklott. Eleinte járkált még, elvándorolgatott, a butorokba fogózva, egészen az erkélyig. Azután be kellett érnie azzal, hogy az ágytól a karszékig megy. Hosszu út volt ám ez is, és csak reggel meg este kockáztatta meg kimerültségében.

Hanem azért folyvást dolgozott, abbanhagyva a túlságosan nehéz domboru-hímzést, s csupán virágokat varrva ki színes selymekből, természet után hímezte ezeket, egy szagtalan bokréta után, melynek hortenziái és a mályvarózsái nem bántották. A bokréta ott virított egy vázában és Angelika gyakran pihent meg és nézegette percekig, mert a selyem, bármilyen könnyü volt is, nehezen esett az ujjának.

Két nap alatt mindössze egy rózsát varrt ki, mely üdén ragyogott a szatin-alapon; de élete volt ez: nem teszi le a tűt utolsó lehelletéig. Szenvedéstől összeolvadva, s megnyúlva még a szárnyalástól, mely magával ragadta, olyan volt már csak, mint egy tiszta, gyönyörű láng. Minek harcoljon tovább, mikor Felicián nem szereti? Ez a meggyőződés volt most a halála: Felicián őt nem szereti, talán sohasem is szerette. Ameddig volt ereje, küzdött a szíve ellen, az egészsége ellen, a fiatalsága ellen, melyek arra késztették, hogy hozzája fusson. De amióta ide volt szögezve, meg kellett magát adnia, vége volt.

Egy reggel, amint Hubert elhelyezte a karszékében, erőtlen kis lábait rátéve egy vánkosra, Angelika mosolyogva mondá:

- Ah, most már bizonyos vagyok benne, hogy jól viselem magamat és meg nem szököm.

Hubert elfulladtan sietett le, attól félve, hogy sírva fakad.

XII.

Egy éjjel Angelika nem tudott aludni. Álmatlanság égette pilláit a végső gyengeségben, amelyben volt, s mivel Huberték már lefeküdtek s közel volt az éjfél, jobbnak látta, hogy fölkeljen, bármily roppant erőfeszítésébe került is, attól félve, hogy meghal, ha még tovább az ágyban marad.

Fuldoklást érzett, pongyolát öltött s odavánszorgott az ablakhoz, melyet tágra nyitott. A tél esős volt, nedvesen enyhe. Azután fölcsavarta maga előtt a kis lámpát, melyet egész éjjel égve hagytak, eleresztette magát a karszékben. Az asztalkán az Arany-legenda mellett ott állott a mályvarózsa és hortenzia-bokréta, amelyet másolt.

És, hogy újra kedvet kapjon az élethez, eszébe jutott, hogy dolgozni fog, magához vonta a hímzőrámát s tévedező kezeivel néhány öltést tett. Az egyik rózsa selyme csak úgy piroslott fehér ujjai közt, mintha ereinek a vére volna, mely cseppenkint folyik el tőle.

De most, miután két óra óta hasztalan hánykolódott a forró ágyban, csaknem rögtön elfogta az álom, amint leült. Feje a szék hátára hanyatlott, kissé a jobb vállra hajolva; s a selyem úgy maradván mozdulatlan kezében, azt lehetett volna hinni, hogy még folyvást dolgozik.

Fehéren, csöndesen szunnyadt ott a lámpa alatt a síri nyugalmu és fehérségü szobában. A világosság meghalványítá a színehagyott rózsás függönnyel redőzött nagy fejedelmi ágyat. Csupán a láda, az almáriom, a székek ódon tölgyfája rítt ki, gyászfoltokat ejtve a falakon.

Percek teltek el, s ő csendesen, fehéren aludt.

Végre nesz támadt. És az erkélyen megjelent Felicián, reszketve, megsoványodottan, mint ő. Arca föl volt dúlva, berohant a szobába, midőn egyszerre megpillantotta őt a karszék mélyébe roskadtan; olyan szánandó és olyan szép volt ott a lámpa világában.

Véghetetlen fájdalom facsarta el szívét, előbbre jött, letérdelt, bús szemlélődésbe merült. Angelika hát nincs többé, elpusztította a betegség, hogy olyan súlytalannak tetszik, úgy pihenve ott, mint egy toll, melyet a szél mindjárt elkaphat?

Könnyüded álmában meglátszott rajta a szenvedése, az önmegadása. Felicián csak liliomszál kecsességéről ismert rá, gyenge nyakának nyulánkságáról a lehulló vállak fölött, meg hosszukás és átszellemült arcáról, mely égbe szálló szűzre emlékeztetett.

Haja nem volt már egyéb, mint csak világlás, lelkének hava átfehérlett az arc átlátszó selymén. Szépsége olyan volt, mint a testöktől megszabadult szenteké; elkápráztatta és kétségbeejtette, mozdulatlanná válva, összekulcsolt kézzel, a megdöbbenéstől.

Angelika nem ébredt föl, s ő egyre csak nézte. Az ifjú ajkának egy gyönge lehellete bizonyosan elsuhant a leány arcán. Mert egyszerre csak nagyra nyitotta a szemét. Nem mozdult, s ő is csak nézte, mosolyogva, mint aki álmodik.

Ő volt, ráismert, bár meg volt változva. De azt hitte magáról, hogy még most is alszik, mert gyakran látta így álmában, ami aztán ébren csak növelte kínjait.

Felicián kinyújtotta volt a kezét, megszólalt.

- Drága lélek, szeretlek. Meghallottam, hogy mit szenvedsz, és elősiettem... Itt vagyok, szeretlek.

Angelika élénken emelkedett föl. Reszketett, gépies mozdulattal húzta végig ujjait a szemén.

- Ne kételkedjél... Itt vagyok lábad előtt és szeretlek, most is szeretlek.

Angelika elsikoltotta magát.

- Ah, te vagy... Nem vártalak többé, és te vagy...

És tapogatózó kézzel fogta meg kezét, meggyőződve arról, hogy nem az álom téveteg látománya.

- Szeretsz még, és én is szeretlek, ah minden ellenére és jobban, semmint hittem volna, hogy szerethetlek!

Boldogság mámora, véghetetlen örömnek első perce volt ez, elfeledtek mindent, csupán annak a bizonyosságában éldelegve, hogy szeretik még egymást és mondhatják egymásnak. Eltüntek a tegnapi szenvedések, a holnapi akadályok; azt sem tudták, hogyan jutottak ide, de itt voltak, egymásba olvasztották édes könnyeiket, szűzies ölelésbe forrtak össze, az ifjú szánalomtól megkapva, a leány pedig a bánattól úgy elfogyva, hogy csak egy lehelletnek tetszett a karjában.

A meglepetés elragadtatásában Angelika mintegy megbénultan, ingadozva, boldogan maradt ott a karszék mélyében, nem érezve tagjait s csupán azért emelkedve föl félig, hogy ismét visszadőljön öröme ittasultságában.

- Oh, drága uram, beteljesült egyetlen vágyam: viszontláttalak, mielőtt meghalok.

Felicián fölemelte a fejét, aggódó mozdulatot tett.

- Meghalsz?... De azt én nem akarom! Itt vagyok, szeretlek.

A leány angyalian mosolygott.

- Oh, meghalhatok, mert hiszen szeretsz. Nem félek már, így fogok elszunnyadni a válladon... Mondd újra, hogy szeretsz.

- Szeretlek, amint szerettelek tegnap, amint szeretni foglak holnap... Ne kételkedjél ebben soha: örökké tart.

- Igen, örökké szeretjük egymást.

Angelika elragadtatva, révedező szemmel nézett maga elé a szoba fehérségében. De egyszerre csak megrázkódott, mintha most ébredne föl, gondolkozni kezdett végre e nagy boldogság közepett, amely elbódította. És meglepték a dolgok.

- Ha szeretsz, miért nem jöttél el?

- Szüleid azt mondták, hogy már nem szeretsz. Majd belehaltam én is. Csak mikor megtudtam, hogy beteg vagy, határoztam el magamat, elszánva arra, hogy kikergetnek ebből a házból, melynek az ajtaját bezárták előttem.

- Nekem is azt mondta anyám, hogy már nem szeretsz. És én hittem neki. Láttalak azzal a grófkisasszonnyal, azt gondoltam, hogy engedelmeskedel ő kegyelmességének.

- Nem; csak vártam. De gyáva voltam, reszkettem előtte...

Csend következett; Angelika fölegyenesedett. Arca rideg kifejezésü lett, homlokát a harag redője szelte ketté.

- Tehát megcsaltak mind a kettőnket; hazudtak, hogy szétválasszanak... Mi szerettük egymást, és gyötörtek bennünket, majdnem megöltek mind a kettőnket... Nahát ez gyalázat, ez felold az eskünk alól. Szabadok vagyunk.

A megvetés dühe talpra szöktette. Nem érezte többé betegségét, ereje visszatért szenvedélyének és büszkeségének eme föléledésében. Ah, mikor ő holtnak hitte az álmát, s ime egyszerre elevennek és sugárzónak látja! mikor ők nem vétettek a szerelmök ellen, hanem mások voltak a hibásak! Ez az önmaga előtt való megnagyobbodása, ez a végre biztos diadal fölemelte, lázadásra gerjesztette.

- Menjünk! - mondá egyszerüen.

És bátran járt-kelt a szobában, lelki erejének és akaratának egész teljességében. Máris kinézett magának egy felöltőt, melyet a vállaira vethessen. Egy csipke a fejére elég lesz.

Felicián önkéntelenül kiáltotta el magát boldogságában, mert Angelika megelőzte kívánságát; nem is gondolt ő egyébre, mint erre a szökésre, bár nem volt hozzá elég merészsége, hogy ajánlja neki. Ah, elmenni együtt, eltünni, végét szakítani minden bánatnak, minden akadéknak! Még pedig tüstént, megkímélve magukat még a fontolgatás küzdelmétől is!

- Igen, menjünk, drága lelkem, rögtön. Azért jöttem, hogy elvigyelek; tudom, hol kapunk kocsit. Hajnalra messze leszünk már, olyan messze, hogy soha senki sem érhet utol.

Angelika nyitogatta, becsapkodta a fiókokat, anélkül, hogy folyvást növekvő hevültségében kivett volna belőlük bármit is. Lám! ő hetek óta gyötörte magát, váltig fáradozott azon, hogy kiűzze őt emlékezetéből, sőt azt hitte már, hogy sikerült is! és ime, nem volt a dologban semmi, és most vissza kellene másítania azt a rettenetes munkát! Nem, sohasem lesz hozzá ereje.

Szeretik egymást, hát nagyon egyszerü: megesküsznek, és semmiféle hatalom sem szakíthatja el egymástól.

- Lássuk csak, mit vigyek el?... Ah, milyen oktalan is voltam az én gyermekes aggodalmaimmal. Ha meggondolom, hogy egészen a hazudásig alacsonyodtak le! Igen, meghalhattam volna és ők mégsem hívtak volna elő téged... Vigyek fehérnemüt, ruhákat, mondd? Itt egy melegebb ruha... És egész halom gondolatot, félelmet tömtek a fejembe. A jó, meg a rossz, meg hogy mit lehet tenni, mit nem lehet tenni, csupa zavaros dolog, amibe bele lehet butulni. Hazudnak mindig, nem igaz: csak élni a boldogság: nem engedelmeskedni másnak, csak a szívünknek, szeretni azt, aki szeret... Te vagy a gazdagság, a szépség, a fiatalság, én édes uram, neked adom magamat, és egyetlen gyönyörüségem csak tebenned van, tégy velem azt, amit akarsz...

Diadalt ült annak az összes átöröklött tűznek a fellobogásában, melyet holtnak véltek. Zene hangjai részegítették el; látta fejedelmi indulásukat, amint ez az uralkodók sarjadéka magával viszi s királynéjává teszi egy távoli birodalomnak; és ő követi, a nyakába fonódottan, a keblére borultan, az ismeretlen szenvedélynek oly reszketegségében, hogy egész teste elalél a boldogságtól. Csak ketten, - átengedve magukat a lovak vágtatásának, - futni, eltünni egy ölelésben!

- Nem viszek magammal semmit, ugyebár?... Minek?

Az ő lázától égett Felicián is, ki már az ajtó előtt volt.

- Nem, semmit... Menjünk, hamar.

- Igen, menjünk, igaz.

S már mellette volt. De megfordult, még egy utolsó pillantást akart vetni szobájára. A lámpa ugyanazzal a halvány szelidséggel világított, a hortenziák és mályvarózsák egyre virítottak; egy be nem fejezett, de már eleven rózsa ott várakozott a hímző-rámán. De legkivált a szoba, - sohasem tetszett még ilyen fehérnek: fehér a fala, fehér az ágya, fehér a levegője, mintha fehér lehellettel volna tele az egész.

Megingott benne valami s meg kellett fogóznia egy széknek a hátában, mely keze ügyébe esett az ajtó közelében.

- Mi bajod? - kérdé Felicián aggódva.

Nem felelt, lélekzete nehezen járt. Azután összerezzenve, lábai már is megtörvén, le kellett ülnie.

- Ne aggódjál... Semmi... Csak egy percnyi pihenés, s azután megyünk.

Elhallgattak.

Angelika szétnézett a szobában, mintha elfeledett volna valami becses tárgyat, amelyet nem tudott megnevezni. Bánkódás támadt föl benne, mely először csak gyönge volt, de azután erősbödött és lassankint elfullasztotta a mellét. Nem emlékezett többé.

Vajjon ez a sok fehérség tartóztatta így? Mindig szerette a fehéret, elannyira, hogy ellopkodta a fehér selyemhulladékokat, hogy titokban élvezhesse.

- Egy percig, csak egy percig még, és megyünk, édes uram.

De már erőfeszítést sem tett, hogy fölálljon. Felicián nyugtalanul térdelt le ismét előtte...

- Fáj valami? Nem enyhíthetek rajta? Ha fázol, kezembe fogom kicsi lábaidat és addig melegítem, amíg elég erősek nem lesznek ahhoz, hogy futni tudjanak.

Angelika a fejét rázta.

- Nem, nem fázom, majd tudok járni... Várj még egy percig, csak egy percig.

Felicián jól látta, hogy láthatatlan bilincsek nyügözik meg tagjait, kötik le olyan erősen, hogy egy perccel utóbb talán már lehetetlen is lesz innen kiragadni. És ha tüstént el nem viszi, eszébe jutott a kikerülhetetlen harc holnap az atyjával, az a kínos dolog, amely elől hetek óta huzódott.

Sürgette hát Angelikát forró esdeklődéssel.

- Jer, az utak most még sötétek, a kocsi tova fog bennünket ragadni az éjhomályban; és mi haladunk folyvást, folyvást, elringatva, elszunnyadva egymás karjában, mintha pehelytakaró alá rejtőznénk, nem félve az éji hüvösségtől; és ha majd megvirrad, folytatjuk az utat a napon, tovább, még tovább, amíg el nem érünk a boldogság országába... Nem fog ismerni senki, egyedül élünk, elvonúltan valamely nagy kertnek a mélyében, nem gondolva másra, mint csak arra, hogy minden újabb nappal még jobban szeressük egymást. Lesz benne virág, akkora mint egy fa; gyümölcs, méznél édesebb. És élünk semmiből ez örökös tavasz kebelén, a csókjainkból fogunk élni, én drága lelkem.

Angelika reszketett ettől a forró szerelemtől mellyel az arcát hevítette. Egész valója elalélt az igért örömök lehétől.

- Oh! egy pillanat múlva... mindjárt!

- Azután, ha fárasztanak a utazások, visszajövünk ide, fölépítjük a Hautecoeur-kastély falait és ott fejezzük be napjainkat. Ez az én álmom... Egész vagyonomat ráköltöm, ha kell, pazar kézzel. Az őrtorony ismét uralkodni fog a két völgyön. A főépületben fogunk lakni, a Dávid-

tornya és a Nagy Károly-tornya közt. Újra támad az egész kolosszus, mint hatalma napjaiban, homlokzataival, szárnyépületeivel, kápolnájával, egész hajdani barbár fényüzésében... És azt akarom, hogy a régi kor életét éljük benne, te mint hercegasszony, én mint királyfi, fegyveresek és apródok kíséretének közepette. Tizenöt láb vastagságu falaink el fognak bennünket szigetelni, akár csak a legendában élnénk... A nap leszáll a halmok mögé, mi pedig megtérünk a vadászatról, hatalmas fehér lovakon, térdeplő falvak tisztelgése között. Harsan a kürt, lebocsátkozik a dobogó. Királyok ülnek este az asztalunknál. Éjjel emelvényen van a fekvésünk, mennyezet alatt, akár egy trón. Zene csendül távolról, halkan, mialatt egymás karjában szunnyadunk el, bíborban, bársonyban.

Angelika reszketve, büszke gyönyörrel mosolygott most, valami szenvedéssel küzködve, mely visszatért, egész valóját ellepve s letörölve fájdalmas ajkáról a mosolyt. És mialatt ő gépies mozdulattal távolítgatta el a kísértő látományokat, Felicián megkettőztetve hevét, karjaiba akarta ragadni, magáévá tenni forró ölelésben.

- Oh jőjj, oh légy enyém... Fussunk, feledjünk el boldogságunkban mindent.

De Angelika hirtelen, ösztönszerü fölzendüléssel bontakozott ki karjaiból, és amint ott állott, végre fölszakadt ajkán e kiáltás:

- Nem, nem! nem lehet! már nem lehet!

De azért kesergett, még mindig földúlva a harctól, tétovázva, dadogva.

- Kérlek, légy jó, ne sürgess, várj... Úgy szeretnék neked engedelmeskedni, bebizonyítani, hogy szeretlek, elmenni veled karöltve, a szép távoli országokba, fejedelmien lakni együtt álmaid palotájában. Olyan könnyünek tetszett ez nekem, olyan gyakran gondoltam el szökésünk tervét... És, mit mondjak? Most lehetetlennek látszik; úgy van, mintha egyszerre befalazódott volna az ajtó és nem tudnék kimenni.

Felicián újra el akarta kábítani, de ő egy mozdulattal elhallgattatta.

- Nem, ne szólj többet... Milyen különös! Minél tovább mondod azokat az édes, gyöngéd dolgokat, amiknek meg kellene engem győzniök, annál jobban fog el a félelem, fagyaszt meg valami hidegség... Istenem! mi is lelt engem? Éppen a szavaid távolítanak el tőled. Ha folytatod, még csak hallgatni sem tudlak többé, távoznod kell... Várj, várj még kissé.

És lassan járkált a szobában, szorongva magához iparkodva térni, mialatt Felicián mozdulatlanul, kétségbeesetten állt ott.

- Azt hittem, hogy már nem szeretlek, de az bizonyosan csak elkeseredés volt, mert hiszen az imént, mikor megláttalak a lábam előtt, első indulatom az volt, hogy kövesselek, mint rabszolgád... De akkor hát, ha szeretlek, miért rettegek tőled? És ki gátol itthagynom ezt a szobát, mintha láthatatlan kezek fognák egész testemet, hajamnak minden egyes szálát?

Megállott az ágy mellett, visszajött az almáriomhoz, elsétált a többi butorok előtt. Bizonyára titkos kötelékek füzték azokat hozzá. De legkivált a fehér falak, a padlás-tető nagy fehérsége fogta körül az ártatlanság oly leplével, melyet csak könnyezve birt volna levetni.

Mostantól fogva mindez hozzátartozott az ő lényéhez, a környezet befészkelte magát valójába. S még jobban érezte ezt, mikor ott találta magát a hímző-ráma előtt, mely a lámpa alatt maradt, asztalka mellett. Szíve olvadozott, amint látta a megkezdett rózsát, amelyet sohasem fogna befejezni, ha most elmenne így, bűnös módjára. Emlékébe idéződtek a munkában töltött évek, melyek alatt olyan jó, olyan boldog volt, ama hosszas megszokása a békességnek és becsületességnek, melyet föllázított a bűn gondolata: ez a szökés a kedvesével. A Huberték üde kicsiny háza, a dolgos tiszta élet, melyet benne folytatott, távol a világtól, - minden egyes nappal jobban-jobban átalakította volt a vért ereiben.

Felicián, érezve, hogy az élettelen tárgyak mint hódítják őt vissza, csak annál inkább sürgette.

- Jer, telik az idő; nemsokára késő lesz.

Angelikában pedig egyszerre világosság gyúlt.

- Már késő... Hiszen látod, hogy nem mehetek veled. Szenvedélyes, gőgös lény lakott bennem azelőtt, aki nyakadra fonta volna két karját, hogy vidd magaddal. De megváltoztattak, nem ismerek többé magamra... Hát nem hallod, hogy ebben a szobában minden azt kiáltja, hogy maradjak itt? Nincs bennem többé lázongás, örömem az engedelmesség lett.

Felicián, nem szólva, nem vitázva vele, magához akarta ölelni, hogy elvigye, mint valami engedetlen gyermeket. De Angelika kitért előle s az ablak felé huzódott.

- Nem; kérlek, hagyj. Az imént még veled mentem volna. De az az utolsó fölzendülés volt. A megalázkodásnak és lemondásnak, melyet lényembe oltottak, lassankint erőre kellett jutnia. És valahányszor visszatért belém az eredeti bűn, a rázkódás egyre gyengébb volt, egyre könnyebben diadalmaskodtam magamon. Elmúlt az utolsó rázkódás is, most már vége, legyőztem magamat... Oh, édes uram, úgy szeretlek! Ne cselekedjünk a boldogságunk ellen. Csak az önmegadás tehet boldoggá.

Felicián még egy lépést tett, de Angelika már ott állt az üvegajtó küszöbén, mely tárva volt az erkélyre.

- Kényszeríteni akarsz, hogy levessem magamat innen?... Hallgass meg; értsd meg, hogy bennem van mindaz, ami környez. Beszél hozzám régóta minden, hangokat hallok, és sohasem szóltak még hozzám ilyen hangosan... Nézd, az egész Mária-tilos biztat, hogy ne rontsam meg életemet, meg a tiedet azzal, hogy neked adom magamat atyád akarata ellenére. Ez a zengő hang a Chevrotte vizéé, mely olyan üde, olyan tiszta, mintha belém ömlesztette volna kristályosságát. Ez a morajlás, mely olyan gyöngéd és olyan mély, az egész mezőségé, a füveké, a fáké, eltöltve e szent hely egész nyugalmas életét, és békességet adva az én életemnek. És jönnek a hangok messzebbről is, a püspöki kert szilfái közül, a lombos háttérből, melynek legkisebb galya is érdeklődik győzelmem iránt... És lásd, ez a nagy, hatalmas hang, ez az én öreg barátném, a székesegyházé, mely örökké virraszt az éjszakában s engem oktatott. Minden egyes kövének, ablakai minden oszlopocskájának, pillérjei minden tornyocskájának, ivezetei minden hajlásának hangja van, melyet hallok, nyelve, melyet értek. Halld, hogy mit mondanak: hogy még a halálban is él a remény. Ha megaláztuk magunkat, a szerelem megmarad és diadalmaskodik... És, lásd, még maga a levegő is lelkek suttogásával van tele, ime társaim, a szűzek, akik láthatatlanul vesznek körül. Halld, halld!

Mosolyogva emelte föl kezét, olyan taglejtéssel, mint aki mélyen figyel. Egész lénye át volt szellemülve a szertelobogó fuvalmakban. A Legenda szűzei voltak ezek, kiket képzelete fölidézett, mint gyermekkorában, s kiknek misztikus raja kiszállt az asztalon levő könyv naiv képeiből.

Először is Ágnes, hajába öltözötten, ujján a Paulinus pap jegygyürüjével. Azután a többiek mind: Borbála a tornyával, Genovéva a bárányaival, Cecilia a muzsikájával, Ágota kitépett melleivel, Erzsébet az útfélen kéregetve, Katalin a tudósokon diadalmaskodva, Lucát egy csoda olyan nehézzé teszi, hogy ezer ember meg öt pár ökör nem birja elvonszolni egy rossz helyre. A kormányzó, ki Anasztáziát meg akarja csókolni, megvakul...

És a világos éjszakában itt szállonganak mindannyian, fehéren, a kínzó szerszámoktól fölzaklatott kebellel, melyből vér helyett tejpatak folyik. Fehér tőlük a levegő, megvilágosodik a sötétség, mint csillagok sugárzásától.

Ah, meghalni szerelmében, mint ők, meghalni szűzen, fehérségtől tündökölve, a hitves csókjától!

Felicián közelebb lépett hozzá.

- Én az vagyok, aki van, Angelika, s te álmokért utasítasz vissza...

- Álmokért, - mormolá a leány.

- Ezek a látományok csak azért vesznek körül, mert magad teremtetted őket... Jer, ne adj magadból többé a tárgyakba semmit, és akkor hallgatni fognak.

Angelika rajongó mozdulattal felelt:

- Oh nem, csak hadd beszéljenek, hadd beszéljenek még hangosabban! Ők adják erőmet, ők adnak bátorságot ahhoz, hogy ellenedálljak... A malaszt ez, és még sohasem szállott meg ily teljességgel. Ha álom is csupán, álom, melyet én tettem a környezetembe, s mely attól visszajön hozzám: mit bánom én! Megment, szeplőtelenül ragad magával a tünemények közé... Oh mondj le, engedelmeskedjél te is, mint én. Nem akarok veled menni.

És gyöngeségében is elszántan, törhetetlenül egyenesedett föl.

- De hiszen megcsaltak, - szólt vissza Felicián, - a hazudásig alacsonyodtak le, hogy szétválasszanak bennünket!

- A mások hibája nem mentené a mienket.

- Ah, a szíved elfordult tőlem... Már nem szeretsz.

- Szeretlek, csakis szerelmünkért és boldogságunkért küzdök ellened... Nyerd meg atyád beleegyezését, és követlek.

- Atyám... nem ismered te őt. Egyedül az Isten tudná meghajlítani... Így hát, mondd, vége? Ha apám azt parancsolja, hogy vegyem el Voincourt grófnőt, engedelmeskedjem hát neki?

Ez utolsó csapástól Angelika megtántorodott. Nem fojthatta magába e följajdulást:

- Oh, ez sok... Esedezem, menj, ne légy kegyetlen... Miért is jöttél el? Már el voltam szánva, hozzátörődtem ahhoz a boldogtalansághoz, hogy nem szeretsz. És ime szeretsz és előlről kezdődik egész mártiromságom!... Hogyan lehessen most már élnem?

Felicián lankadásnak vette ezt, és ismétlé:

- Ha apám azt akarja, hogy elvegyem...

Angelika megmerevíté magát a szenvedés ellen, és birt még annyi erőt összeszedni, hogy, bár meghasadni érezte szívét, megálljon; azután odavánszorgott az asztalhoz, mintegy utat engedve Feliciánnak:

- Vedd el. Engedelmeskedjél.

Most Felicián állott az ablaknál, indulásra készen, mert hiszen Angelika elutasította.

- Hiszen belehalsz! - kiáltá.

Angelika lecsillapult már, és halvány mosollyal rebegé:

- Félig már bele is haltam.

Felicián még egy pillanatig nézte, hogy milyen fehér, milyen lefogyott, milyen könnyü, akár a toll, melyet elkap egy fuvalom; és dühösen elszánt mozdulattal tünt el az éjszakában.

Angelika pedig, mikor ő már nem volt itt, a szék hátára dőlve, kétségbeesetten nyújtá ki kezét a sötétség felé. Heves zokogás rázta testét, halálveríték borítá arcát.

Istenem! Vége, nem fogja többé látni! Újra erőt vett rajta a betegség, lábai nem bírták többé. Csak alig vonszolhatta magát vissza az ágyhoz, amelyre győztesen és lelke-szakadtan dőlt le.

Másnap reggel haldokolva találták ott. A lámpa magától aludt el hajnalban, a szoba diadalmas fehérségében.

XIII.

Angelika halálán volt. Tíz óra volt, télutói világos délelőtt, csipős idő, napfénytől derülő fehér éggel. Ott feküdt mozdulatlanul, eszméletlenül tegnap óta, a széles fejedelmi ágyon, melyet ócska rózsaszín függöny árnyékolt.

Hanyatt fekve, pici elefántcsont-kezeit a paplanon eleresztve, föl sem nyitotta azóta a szemét; arca még jobban megvékonyodott hajának arany fényköre alatt, és ajkának gyönge lehellete nélkül máris holtnak lehetett volna vélni.

Az előző napon meggyónt és megáldozott, mert nagyon rosszul érezte magát. A jó Cornille abbé, három óra felé, elhozta neki a szent úti eledelt. Este aztán, amint a halál lassankint megfagyasztá, hő vágya támadt az utolsó kenetre, e mennyei orvosságra, mely lélek és a test meggyógyítására szereztetett.

Mielőtt az eszmélet elhagyta, utolsó szava, alig egy mormolása, melyet Hubertine fogott föl, a szent olaj eme kívánását rebegte el - oh, de mindjárt, hogy késő ne legyen. De az éj öregbedett, bevárták a reggelt, s a pap, akit értesítettek, minden pillanatban várható volt már.

Készen volt minden; Huberték most rendezték el a szobát. A vidám napfényben, mely e délelőtti órában az ablaküvegeken csillogott, hajnali fehérségü volt a szoba, széles fehér falainak meztelenségével. Az asztalt fehér abrosszal terítették le. Rajta feszület állott, s e mellett kétfelől gyertya égett az ezüsttartókban, melyeket a szalonból hoztak föl. Az asztalon szentelt víz is volt, hintővel, vizes ámpolna, mosdó-tálcával és kéztörlővel, azután két fehér porcellán-tányér, az egyikben gyapot-csomók, a másikban fehér papirtekercsek.

Bejárták volt az alsóváros összes melegágyait, anélkül, hogy egyéb virágot találtak volna, mint szagtalan bazsarózsát, nagy fehér bazsarózsákat, melyeknek hatalmas virágai fehér csipkék rezgésével szegélyezték az asztalt.

És e teljes fehérség közepett Angelika egyre halkan pihegett halódásában, lezárt pillákkal.

Az orvos, ki reggel eljött, azt mondta, hogy nem éri meg az estét. Minden pillanatban elszenderülhet anélkül, hogy csak eszméletre is térne. És Huberték elszántan, komoran, néma kétségbeeséssel várakoztak.

Így kellett ennek történnie, bármennyit sírtak is. Ha ők magok is akarták ezt a halált, jobban szeretve ezt a gyermeket holtnak, semmint engedetlennek, ez azért volt, mert Isten is úgy akarta. És most már nem volt rajta hatalmuk, nem lehetett egyebet tenniök, mint megadni magokat. Nem bántak meg semmit, de meg voltak törve a fájdalomtól. Mióta Angelika a halállal vívódott, maguk ápolták, visszautasítva minden idegen segítséget.

Maguk voltak most is, e végső órában, és várakoztak.

Hubert gépiesen ment oda a cserép-kályhához, melynek búgása panaszhoz volt hasonló, s kinyitotta az ajtaját. Csönd lett, enyhe melegség sápasztá meg a bazsarózsákat. Pár pillanat óta Hubertine a székesegyház neszét hallgatta a falon. Harangkondulás rezgette meg a vén köveket; bizonyosan most indult el Cornille abbé a szent kenettel.

Hubertine lement, hogy a ház küszöbén fogadja. Két perc múlt el, nagy moraj tölté el a szűk lépcsős-tornyot. Azután Hubert, ott benn a meleg szobában, reszketni kezdett megdöbbenésében, mialatt, a vallásos félelem, és a remény is, térdreborulásra készteté.

A várt agg lelkiatya helyett a püspök ő kegyelmessége lépett be, violaszín stólával s mellén az ezüst-szelencével, melyben a betegek olaja volt, amelyet maga szentelt meg nagycsütörtökön.

Sas-szeme merően nézett maga elé, szép halvány arca, melyet fehér hajának sürü fürtei koronáztak, fenséges kifejezésü volt. És mögötte, mint egyszerü segéd, lépdelt Cornille abbé, feszülettel a kezében és a rituáléval a hóna alatt.

A püspök, egy pillanatra megállva a küszöbön, komoly hangon mondá:

- *Pax huic domui.*

- *Et omnibus habitantibus in ea,* - felelt rá halkabban a pap.

Mikor beléptek, Hubertine, ki utánok jött s szinte reszketett a meghatottságtól, odatérdelt férje mellé. Leborultan könyörögtek lelkök mélyéből mind a ketten.

Feliciánnak, az Angelikánál tett látogatása után való napon, rettenetes jelenete volt az atyjával. Mindjárt reggel behatolt a lakosztályba s egészen az oratóriumba, hol a püspök még folyvást imádságba volt merülve a föléledő múlt ellen való rettentő tusakodásban töltött éjszaka után. Az atyját tisztelő fiúból, kit eddig meggörnyesztve tartott a félelem, most kitört a lázadás, melyet olyan sokáig fojtott magába; és kemény volt az összecsapás e két férfi közt, kik egy vérből valók, egyformán indulatosak voltak.

Az aggastyán, fölállva a térdeplőről, kigyulladt arccal, szótlanul, büszke makacssággal hallgatta. Az ifjú, szintén lángoló arccal, kitárta szívét és olyan hangon beszélt, mely egyre erősebb és szilajabb lett. Elmondta, hogy Angelika beteg, hogy halálán van, elbeszélte, hogy a megrémült szerelemnek rohamában mint határozta ő el magát arra, hogy szökni fog vele, s Angelika, egy szentnek a megalázkodásával és szűziességével, mint vonakodott vele menni. Nem gyilkosság lenne-e meghalni engedni azt az engedelmes gyermeket, ki őt csak atyja kezéből akarja elfogadni? Angelika, mikor már megkaphatta volna őt, címével, nevével együtt, nemet kiáltott, küzködött és legyőzte szenvedélyét. Ő pedig szereti, halálosan szereti ő is, megveti magát, hogy most is ott nincs mellette, hogy együtt, egy lehellettel haljanak meg! Ki lesz oly kegyetlen, hogy nyomorult halálát akarja mind a kettőjüknek, holott egy szó, egy egyszerü igen, oly boldogságot teremthetne? Ah, a név büszkesége, a pénz dicsősége, az akarathoz való makacs ragaszkodás - nyom-e mindez valamit, mikor csupán két lény boldogságáról van szó?

És összekulcsolta, tördelte reszkető kezeit, magánkivül volt, követelte a beleegyezését, könyörögve még, fenyegetőzve már.

De a püspök, vértől elfutott arccal, megduzzadt ajkkal, lángoló szemmel, csakis azért nyitotta ki végre az ajkát, hogy mindenhatóságának e szavával feleljen:

- Soha!

Felicián ekkor, fölzendülésében, háborogni kezdett, megfeledkezve minden kiméletről. Beszélt anyjáról, lesújtotta atyját az elhunytnak emlékével. Az támadt most föl benne, hogy követelje a szenvedély jogait. Hát nem szerette atyja az elhunytat, örült a halálának, hogy ilyen könyörtelen azokhoz, akik szeretik egymást és élni akarnak? De hasztalan fagyasztja meg magát az áhitat lemondásában, az elhunyt vissza fog jönni, hogy kísértse és kínozza, mert hiszen ő is kínozza a házasságukból született gyermeket. Az elhunyt egyre él még, mert él még a gyermeke, és élni akar gyermekének a gyermekeiben is, örökké. És ő, az apa, most újra

megöli őt, az anyát, midőn fiától megtagadja az ő választott jegyesét, azt, aki föntartaná nemzetségüket. Aki asszonnyal lépett házasságra, az ne lépjen házasságra az egyházzal.

És a mozdulatlanul álló, ijesztő némaságban fölmagasult apának arcába vágta a hitszegő és gyilkos szókat. Azután pedig megrettenve, tántorogva, - elfutott.

A püspök, mikor egyedül maradt, mintha kést vertek volna a mellébe, egyet fordult s lezuhant a térdeplőjére. Torkából iszonyu hörgés szakadozott föl. Ah, szívnek nyomorusága, testiségnek legyőzhetetlen gyöngesége! Azt az asszonyt, azt a folyvást föltámadó halottat, imádta, mint az első estén, mikor fehér lábait csókolgatta és ezt a fiut úgy imádta, mint részét az ő valójának, maradványát az ő életének; és imádta, fiának imádatával, azt a leányt is, azt a kis varrónőt, akit visszautasított.

Most mind a hárman együtt tették kétségbeesetté az éjszakáit. Hát, bár nem akarta magának megvallani, úgy meghatotta őt a székesegyházban az a kis varrónő, az az egyszerü teremtés, aranyos hajával, üde nyakával, mely fiatalságtól volt illatos?

Maga előtt látta, amint elvonult előtte a maga szendeségében, diadalmas önmegadásának tisztaságában. Biztosabb lépéssel, hódítóbb erővel nem hatott volna lelkébe a mardosás. Visszautasíthatta bár fönhangon, jól tudta, hogy most már az a leány megfogta a szívét az ő szerény, tűrongálta kezeivel.

Mialatt Felicián oly indulatosan könyörgött hozzá, a fiu szőke feje mögött ott látta őket, e két imádott nőt; azt, aki sirdogált, azt, aki halálra vált az ő gyermekéért. Csupa szerelem volt mind a kettő, s ő nem értette, honnan vett erőt az ellentállásra, holott annyira vonzotta feléjük egész valója.

És földúlva, zokogva, nem tudva, hol találja meg a nyugalmat, könyörgött az éghez, adjon neki erőt, hogy kitéphesse szívét, mivel az a szív nem az Istené többé.

Estig imádkozott a püspök. Mikor szobájából előjött, fehér volt, mint a viasz, összeszakgatva, de elszánva. Ő nem tehet semmit; ismételte a rettenetes szót: Soha! Egyedül Istennek van joga őt szava alól föloldani; és Isten, akihez könyörgött, hallgatott. Szenvedni kell hát.

Két nap múlt el. Felicián fájdalomtól őrjöngve bolyongott a kis ház előtt, újabb hirt lesve. Valahányszor kijött valaki, majd elájult félelmében. Így történt, hogy mikor Hubertine reggel a templomba futott a szent kenetért, megtudta, hogy Angelika nem éri meg az estét. Cornille abbé nem volt található és Felicián bejárta érte a várost, ő beléje helyezve az isteni segedelem végső reményét. És aztán, mikor a jó papot előkerítette, reménye eltünt, s a kétség és düh rohama fogta el.

Mitévő legyen? Mi módon késztesse az eget arra, hogy közbelépjen? Elrohant s ismét betört a püspöki lak szobáiba. És a püspök az első pillanatban megijedt szavainak összefüggéstelen voltától. Azután megértette: Angelika haldoklik, várja az utolsó kenetet, egyedül Isten mentheti meg.

Az ifjú csak azért jött, hogy elkiáltsa fájdalmát, szakítson ezzel a bősz apával s az arcába vágja gyilkosságát. De a püspök harag nélkül hallgatta meg, fenségesen és komolyan, szemében egyszerre fény gyulladván, mintha végre megszólalt volna egy hang. És intett neki, hogy menjen előre, maga pedig követte, mondván:

- Ha Isten úgy akarja, akarom.

Felicián nagy rezdülést érzett magán végigfutni. Atyja im beleegyezik, levetkőzve akaratát, s alárendelve magát a csodatét jóakaratának. Ők nincsenek többé - Isten fog cselekedni.

Könnyek homályosíták el szemét, mialatt a püspök a sekrestyében átvette a Cornille abbé kezéből a szent olajat. Tántorogva ment utánok s nem mert belépni a szobába, hanem ott roskadt térdre a folyosón, a tárva maradt ajtó előtt.

- *Pax huic domui.*

- *Et omnibus habitantibus in ea.*

A püspök letette a fehér asztalra, a két gyertya közé, a szent kenetet, az ezüst-szelencével a kereszt jelét írván a levegőbe. Azután elvette a pap kezéből a feszületet és oda lépett a beteghez, hogy megcsókoltassa vele.

De Angelika még egyre eszméletlenül feküdt, behunyt szemmel, zárt ajakkal, dermedt kezekkel, hasonlóan ama vékony és merev kőalakokhoz, melyek a sirokon feküsznek. A püspök nézte egy pillanatig, - s gyönge lélekzéséről észrevéve, hogy nincs meghalva, ajkához értette a feszületet.

Várt egy kissé, arca megóvta a szentséget kiszolgáltató lelkiatya fenségét, semmi emberi indulat nem mutatkozott rajta, midőn fölismeré, hogy egyetlen rezdülés sem futott végig a finom arcélen, sem a világló hajzaton. De azért Angelika élt még, s ez elegendő volt bűneinek bocsánatára.

A püspök most elvette a paptól a szenteltvíztartót és a hintőt és mialatt emez kinyitva tartá elibe a szertartások könyvét, ő szenteltvizet hintett a haldoklóra, miközben e szavakat olvasá:

- *Asperges me, Domine, hyssoppo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor.*

A csöppek szerte szálltak, harmatként üdítve föl az egész széles ágyat. Hulltak az ujjaira, hulltak az arcára; de egytől egyig leperegtek, mint érzéketlen márványról. És a püspök azután odafordult a jelenlevőkhöz és meghintette őket is. Hubert és Hubertine, forró áhitatukban térdelve egymás mellett, lehajtották fejöket az áldás rájok ömledése alatt.

És a püspök megáldotta a szobát is, a butorokat, a fehér falakat, ezt az egész meztelen fehérséget - midőn, az ajtó előtt elhaladva, fiával állt szemközt, ki a küszöbre borultan zokogott forró két kezébe. Lassu mozdulattal emelte föl háromszor a hintőt s enyhe permeteggel tisztítá még őt is.

E szenteltvíz, így mindenfelé széthintve, arra való, hogy elüzze a gonosz szellemeket, melyek milliomszámra repülnek, láthatatlanul.

E pillanatban a téli napnak egy halvány sugara szökött egészen az ágyhoz s benne egész raja az atómoknak, fürge porszemeknek elevenedett meg, számtalan mennyiségben, az ablak felső sarkából omolva alá, mintha langyos sokaságukba akarnák fürészteni a haldokló hideg kezeit.

A püspök, az asztal elibe visszatérve, elmondta a könyörgést:

- *Exaudi nos...*

Nem sietett, a halál ott lappangott a rózsaszín függöny redői közt; de ő érezte, hogy nem sürget, türelmes lesz. S bár a gyermek, lényének megsemmisültségében, nem hallhatta, megszólította, kérdezte:

- Nincs-e a lelkeden semmi, ami fájdalmat okoz? Gyónd meg kínjaidat, könnyíts magadon, leányom.

Az, hanyatt fektében, hallgatott. A püspök, miután időt engedett neki a feleletre, elkezdte az intelmet, ugyanazon a teljes hangon, mintha nem is tudná, hogy amaz egyetlen szavát sem hallja.

- Szállj magadba, kérj bocsánatot lelked mélyében Istentől. A szentség meg fog tisztítani és újult erőt ad. Szemed világos leszen, füled szűzies, orrod üde, ajkad szent, kezed ártatlan...

Végig mondta azt, amit mondani kellett, szemét folyvást rajta tartva. Ő pedig alig pihegett, pilláinak egyetlen szála sem rezdült meg.

Azután a püspök rászólt:

- Mondd el a hitvallást.

Várt egy pillanatig s azután maga mondta el:

- *Credo in unum Deum...*

- *Amen,* - felelt rá Cornille abbé.

Az ajtóból folyvást hallatszott, hogy Felicián a remény elgyöngültségében mint zokogott. Hubert és Hubertine ugyanabban a fölfohászkodó és félénk tartásban imádkoztak, mintha az ismeretlen mindenhatóságot érezték volna alászállani.

Szünet következett, ima rebegése. És most a litániák sorozata pergett le, szentekhez való könyörgés, a *Kyrie eleison*-ok szárnyalása, az egész mennyországot híván segítségére a nyomorult emberiségnek.

Egyszerre a hangok elnémültak és mély csönd lett. A püspök megmosta az ujját azzal a néhány csöpp vízzel, melyet a pap az ámpolnából öntött neki. Végre azután ismét kezébe fogta a szentolajas szelencét, levette a födelét és odalépett az ágy elé.

A szentség ünnepies közeledése volt ez, amaz utolsó szentségé, melynek hathatóssága eltörli az összes meg nem bocsátott halálos és bocsánatos bünöket, melyek a többi szentségek fölvétele után még a lélekben vesztegelnek: elfeledett bünöknek régi maradványai, öntudatlanul elkövetett bűnök, csüggedés bűnei, melyek nem engedték az isteni kegyelemben való megerősödést.

De honnan e bűnök? Hát kivülről jöttek, abban a napsugárban, azokkal a szökdöső porszemekkel, melyek az élet csiráit látszottak elhozni még erre a széles, fejedelmi ágyra is, mely fehér és hideg volt egy szűz halálától?

A püspök áhitatba mélyedt, szemét ismét ráfüggesztve Angelikára és látva, hogy a gyönge lehellet nem állott el. Még folyvást óvta magát minden emberi indulat ellen, midőn olyan megvékonyodottnak, angyali szépségünek, máris test nélkül valónak látta őt.

Hüvelyke nem reszketett, midőn belemártotta a szent olajba és elkezdte a kenést a test amaz öt részén, hol az érzékek lakoznak, az öt ablakon, melyen a rossz a lélekbe hatol.

Először is a szemen, a zárt pillákon, a jobbon és a balon; és a hüvelykujj gyöngéden vonta a kereszt jelét:

Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum deliquisti.

És jóvá lőnek téve a látás bünei, a csapodár pillantások, a tisztességtelen kandiság, a látványosságokon való hiu kapkodás, a rossz olvasmányok, a bűnös kesergésekben hullatott könnyek.

Pedig ő nem ismert más könyvet, mint a Legendát, más szemhatárt, mint a székesegyház falát, mely elzárta előle a világ többi részét. És könnyet csak az engedelmességének a szenvedély ellen való harcában hullatott.

Cornille abbé fölvett egy gyapott-csomócskát, megtörölte vele a két szempillát, s azután belecsavarta a papirtekercsek egyikébe.

Ezután a püspök megkente a gyöngyházszerüen átlátszó füleket, a jobbot és a balt, melyeket alig nedvesített meg a kereszt jelével.

Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per auditum deliquisti.

És meg lőn váltva a hallásnak minden kárhozatossága, mindaz a szó, mindaz a zene, amely romlaszt, a szívesen hallgatott megszólások, rágalmak, káromlások, feslett beszédek, a kötelességet lebiró szerelmi hazugságok, a testet csiklandozó világi dalok, a csillárok fényében gyönyörtől síró hegedük.

Pedig ő az ő kolostori elzártságában sohasem hallotta a szomszéd asszonyok szabadszáju fecsegését, soha egy szekeres káromkodását, mialatt a lovait csapkodja. És nem volt a fülében más zene, mint a szent zsolozsmáké, az orgona búgása, az imádságok rebegése, amik átrezegték az ódon egyház oldalához tapadt üde kis házat.

A pap miután a füleket is megtörölte egy csomócska gyapottal, ezt ismét beletette egy papirtekercsbe.

Most a püspök az orrcimpákat kente meg, a jobbot és balt, e két fehér rózsaszirmot, melyet hüvelyke megtisztított a kereszt jelével.

Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per odoratum deliquisti.

És a szaglás érzéke visszanyerte az ő eredeti ártatlanságát, meg lévén mosva minden szennytől, nem csupán az illatok testi ingerétől, a túlságosan édes lehü virágok csábjától, a levegőben tévedező szagoktól, melyek elszenderítik a lelket, hanem a belső érzék vétkeitől is, a másoknak adott rossz példáktól, a botrány ragadós mételyétől.

Pedig ő olyan ártatlanul gyöngéd érzékü volt, hogy sohasem szenvedhette a tüzes szegfűket, a pézsmás orgonákat, a lázas jácintokat, s csupán a nyugalmas virágok, a télizöldek és százszorszépek közt érezte magát jól.

A pap megtörölte az orrcimpákat s belecsusztatta e gyapotot egy harmadik tekercsbe.

Ezután a püspök leérvén a csukott szájhoz, melyet alig tartott szétnyilva a gyenge lehellet, elrekeszté a kereszt jelével az alsó ajkat.

Per istam sanctam, unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per gustum deliquisti.

És az egész száj nem volt többé egyéb, mint ártatlanságnak kelyhe, mert ezuttal az izlés alacsony kedvtelései bocsáttatának meg, a torkosság, a bornak és méznek mohósága, és kivált megbocsáttatának bűnei a nyelvnek, a mindenben vétkesnek, botránykoztatónak, mérgezőnek, ki támasztja a perpatvarokat, háborukat, tévelygéseket, álnok beszédeket, melyek még a mennyeket is elhomályosítják.

Pedig neki a torkosság nem volt bűne soha; annyira jutott, hogy, miként Erzsébet, az eledelek közt különbséget többé nem érzett. És ha tévelygésben élt, abba csak álma ejtette, a túlvilág reménysége, a láthatatlan lét vigasza, az az egész bűbájos világ, melyet tudatlansága teremtett s mely őt szentté avatá.

A pap, megtörölvén az ajkat, belecsavarta a gyapotot a negyedik fehér tekercsbe.

Végre a püspök, megkenvén jobb és bal tenyerét a két kis elefántcsont-kéznek, melyek nyitottan hevertek a paplanon, letörölte bünüket a kereszt jelével.

Per istam sanctum unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per tactum deliquisti.

És fehér volt az egész test, megmosva utolsó szeplőitől, e legszennyesebbektől, melyeket a tapintás ejt: a tolvajlástól, verekedéstől, gyilkosságtól, nem számítva a többi testrészeknek, a mellnek, az ágyéknak, a lábaknak vétkeit, melyeket ez a kenet szintén megváltott, mindazt, ami lobog és zajong a testben, a haragot, a vágyakat, a zabolátlan szenvedélyt, a testi gyönyöröket, melyek után futunk, a tiltott örömöket, melyek tagjainkban kiáltanak.

Pedig ő nem is tudta, hogy vágyai voltak, hogy teste a szerelmet sóvárogta, hogy éjszakáinak borzongatása bűnös lehetett - annyira páncélozva volt tudatlansággal: lelke fehér, maga is fehér.

A pap megtörölte a kezeket, beletette a gyapotot az utolsó fehér papirtekercsbe s azután elégette mind az ötöt a kályhában.

A szertartás be volt fejezve, a püspök megmosta az ujjait, mielőtt a végső könyörgést elmondta. Nem volt más hátra, mint még egyszer buzdítani a haldoklót, kezébe adván a jelképes gyertyát, hogy elűzze a gonosz lelkeket és tanusítsa, hogy im visszanyerte a keresztségbeli ártatlanságot.

De Angelika csak merev maradt, behunyt szemmel, zárt ajakkal, holtan. A szent kenet megtisztítá testét, a kereszt jelei ott hagyták nyomukat a lélek öt ablakán anélkül, hogy fölhajtották volna az arcba az élet hullámát.

Hubert és Hubertine, folyvást egymás mellett térdelve, nem imádkoztak többé, hanem olyan hően néztek merev tekintetökkel, mintha örökre mozdulatlanná váltak volna a föltámadás reménykedésében. Felicián a küszöbhöz csúszott térdein, most már fölhagyván a zokogással és egyenesen tartván a fejét ő is, hogy lásson, elkeseredve az Isten süketségétől.

A püspök most utólszor lépett oda az ágyhoz, követve Cornille abbétól, ki az égő gyertyát fogta, melyet a beteg kezébe kellett adni. És a püspök, makacsul a végéig akarván menni a ritusnak, hogy időt engedjen Istennek a cselekvésre, elmondá e szavakat:

- *Accipe lampadem ardentem, custodi unctionem tuam, ut cum Dominus ad judicandum venerit, possis occurrere ei cum omnibus sanctis, et vivas in secula seculorum.*

- *Amen,* - felelt rá a pap.

De mikor ki akarták nyitni a beteg kezét, hogy ráhajlítsák a gyertyára, az a kéz mereven siklott ki ujjaik közül s esett vissza a leány mellére.

Nagy reszketegség fogta most el a püspököt. A meghatottság volt ez, mely ellen régóta küzködött, amely most kicsapott belőle végképp, elsöpörvén a papi méltóság minden ridegségét. Szerette ő ezt a gyermeket attól a naptól fogva, midőn zokogva látta térdelni maga előtt, tisztaságában, az ifjúkor üdeségétől illatozóan.

És e pillanatban olyan szánandóan feküdt ott síri halványságában és szépségében, mely olyan fájdalmas volt, hogy nem fordíthatta tekintetét az ágyra anélkül, hogy szívét titokban a bánat érzete ne árasztotta volna el.

Nem uralkodott többé magán: két öreg könnycsepp dagasztá pilláit s perdült az arcára. Ennek a gyermeknek nem szabad így meghalnia; halódásának bűbája megigézte a püspököt.

És eszébe jutván nemzetségének csodatétei, az a hatalom, melyet az ég adott nekiek, hogy gyógyítsanak: azt gondolá magában, hogy az Isten bizonyára az ő apai beleegyezését várja...

Fohászkodott Szent Ágneshez, ki előtt minden őse ájtatosan borult le, és miként V. Hautecoeur János a pestises betegek ágyához járult, hogy imádkozzék és megcsókolja őket: azonképpen imádkozott ő is, csókolta meg az Angelika ajkát.

- Ha Isten úgy akarja, akarom.

Angelika abban a nyomban fölnyitotta pilláit. Meglepetés nélkül nézett reá, fölébredvén hosszas ájultságából; és ajka, mely még meleg volt a csóktól, mosolygott.

Hiszen mindez csak olyasmi volt, aminek be kellett teljesedni; talán éppen az imént álmodta meg újra, igen természetesnek találva aztán, hogy ő kegyelmessége itt van, hogy eljegyezze őt Feliciánnal, mert elérkezett az ideje. És magától ült föl a széles fejedelmi ágyon. A püspök pedig, sugárzóan, szemében a csodatét ragyogásával, ismétlé a mondást:

- *Accipe lampadem ardentem...*

- *Amen,* - felelt rá a pap.

Angelika elvette az égő gyertyát és biztos kézzel tartá egyenesen. Az élet visszatért, a láng tisztán lobogott, elűzve az éj szellemeit.

Hangos kiáltás rezegteté meg a szobát: Felicián talpra szökött, mintha fölvetette volna a csoda szele, míg Huberték, ugyanattól a fuvalomtól megdöntve, térdükön maradtak, tágra nyilt szemmel, megigézett arccal a történtek láttára.

Úgy tetszett nekik, mintha az ágyat élénk világosság árasztotta volna el, és újabb fehérségek szálltak föl a nap sugarából, fehér tollakhoz hasonlóan; és a fehér falaknak, az egész fehér szobának a ragyogása olyan volt, mint a hó.

Középen Angelika úgy ült ott, mint egy felujult, szárán fölegyenesedett liliom, s belőle áradt szét ez a világosság. Puha arany-haja fénykört vont homlokára, ibolyaszín szeme mennyeien tündökölt és tiszta arcáról az élet ragyogása sugárzott.

És Felicián, látva, hogy meg van mentve, közelebb jött, elandalodva ettől a kegyelemtől, melyben az ég részesíté őket, és letérdelt az ágy előtt.

- Oh drága lélek, ránk ismersz, élsz... Tied vagyok, apám akarja, mert hiszen az Isten is úgy akarta.

Angelika meghajtá fejét, vidáman mosolygott.

- Oh, tudtam, vártam... Meg kellett lenni mindannak, amit láttam.

A püspök, ki ezalatt visszanyerte derült fenségét, ismét ajkához nyújtá neki a feszületet, melyet ő most alázattal csókolt meg. Azután, fenséges taglejtéssel, mely mindnyájok feje fölött az egész szobára terjedt ki, adta meg a püspök az utolsó áldást, mialatt a Hubert-pár és Cornille abbé könnyeztek.

Felicián megfogta az Angelika kezét. A másik kicsiny kézben pedig fennen lobogott az ártatlanság lángja.

XIV.

Az esküvőt március első napjaira tüzték ki. De Angelika nagyon gyönge maradt, bármint sugárzott is egész valója az örömtől. Lábadozásának mindjárt az első hetében le akart menni a műhelybe, erővel be akarta fejezni azt a domboru hímzést a püspöki szék számára; ez lesz, mondá, a legutolsó munkája, melyet megrendelésre csinál, s a megrendelést nem szabad félbenhagyni.

De azután, az erőfeszítéstől kimerülve, ismét a szobájában kellett maradnia. Mosolyogva éldegélt ott, nem nyerve többé vissza régi egészségét, folyvást fehérnek és test nélkül valónak maradva, mint a szent kenet alatt, apró léptekkel járva-kelve, mint valami látomány, órákig pihenve és gondolkozva, mikor valami nagy utat tett - az asztaltól az ablakig.

És elhalasztották az esküvőt, elhatározták, hogy bevárják teljes fölépülését, mely gondviselet mellett nem késhetik sokáig.

Felicián minden délután fölment hozzá; Hubert és Hubertine jelen voltak; és kedves órákat töltöttek együtt, folyvást újra szőve ugyanazokat a terveket. Angelika, székében ülve, nevető elevenséggel beszélt, szóba hozva leendő életök annyira elfoglaltnak igérkező napjait, az utazásokat, a Hautecoeur-kastély fölépítését, a sok boldogságot, amit csak most fog megismerni.

Azt lehetett volna mondani, hogy valóban meg van mentve, úgy szedte össze erejét a korai tavaszon, amely napról-napra langyosabban áradt be a nyitott ablakon. És álmodozásainak komolyságába csakis akkor merült vissza, mikor egyedül volt s nem kellett attól félnie, hogy látják.

Éjjel hangok legyintették meg; azután a föld szózata hallatszott körülte, és világosság gyúlt lelkében is; megértette, hogy a csoda csakis azért tart még egyre, hogy álma teljesen megvalósuljon. Nem meg van-e ő már halva s csak azért van még a jelenségek közt, mert haladékot nyert?

Édes andalodásban ringatta ez el a magány óráiban; nem bánkódott azon, hogy öröme pillanatában fog innen tovaragadtatni, bizonyos lévén abban, hogy végigélvezi még a boldogságot. A betegség várni fog. Nagy vidámsága egyszerüen komollyá vált ettől, elhagyta magát tétlenül, nem érezte többé testi voltát s a tiszta gyönyörben repesett. Csak mikor azt hallotta, hogy Huberték nyitják az ajtót vagy ha Felicián lépett be hozzá: egyenesedett ismét föl, tüntetett a visszanyert egészséggel, csevegett vidám nevetéssel házaséletök jövő, távoli éveiről.

Március vége felé Angelika még elevenebbnek látszott. Egyedüllétében kétszer volt ájulása. Egy reggel éppen akkor esett el az ágy lábánál, mikor Hubert egy csésze tejet hozott föl neki; és, hogy csalódásba ejtse, nevetgélt ott a földön, azt beszélve, hogy egy tűt keres, amit elvesztett.

Másnap aztán nagyon vidámnak mutatta magát, sürgette az esküvőt, melynek kitüzését április közepére kívánta. Ellene szóltak mindannyian: hiszen még oly gyenge, miért ne várna? Nem olyan sietős az. De ő lázas lett, tüsténT akarta, tüsténT.

Hubertine meg volt lepve, gyanakvást keltvén benne ez a sietség; ránézett egy pillanatra, elsápadva a gyönge hideg lehellettől, amely megcsapta. De a kedves beteg máris lecsillapodott, gyöngédségében folyvást csalódásba akarván ringatni a többieket, bár magában jól tudta, hogy itélete ki van mondva.

Hubert és Felicián, folytonos imádatban élve, nem láttak semmit, nem éreztek meg semmit. És Angelika, akaraterejének végső megfeszítésével tartva magát talpon, régi könnyed lépteivel járt-kelt, elragadóan, azt mondva, hogy hiszen ő olyan boldog lenne, az esketés biztosan meggyógyítaná egészen. Egyébiránt határozzon a püspök ő kegyelmessége.

Mikor aztán a püspök még aznap este eljött, Angelika elmondta neki kívánságát, szemét a szemébe mélyesztve, le nem véve róla tekintetét, és olyan édes hangon, hogy szavaiból kiérzett az a forró könyörgés, amelyet nem mondott.

A püspök megértette, tudott mindent. Április közepére tűzte ki az esküvőt.

Egész zűrzavarban éltek most, nagy készületeket tettek. Hubertnek, bár hivatalból jelölt gyám volt, ki kellett kérni a menedékházi igazgató beleegyezését, ki még folyvást a családi tanácsot képviselte, Angelika nem lévén még nagykoru. Grandsire békebíró magára vállalta a részletek elintézését, hogy megkímélje az eljárás kínos voltától Feliciánt és a leányt.

De Angelika, látván, hogy titkolóznak előtte, egyszer felhozatta a könyvecskéjét, hogy maga adja oda jegyesének. A teljes alázatosság érzetében élt most már; azt akarta, hogy Felicián jól ismerje azt az alacsony sorsot, amelyből őt kiveszi, hogy fölemelje a maga legendás neve és nagy vagyona dicsőségébe. Ez képezte az ő pergamentjeit, ez a hivatalos füzet, ez a személyazonossági bejegyzés, meg egy iktatói szám. Végiglapozta még egyszer s azután zavarodottság nélkül adta oda neki, boldognak érezve magát, hogy ő semmi és hogy Felicián mindenné teszi. Felicián mélyen meg volt hatva, letérdelt előtte s könnyes szemmel csókolta meg kezét, mintha Angelika volna az, ki neki az egyetlen ajándékot nyújtja, szíve fejedelmi ajándékát.

A készülődések két hétig egész Beaumontot foglalkoztatták, felforgatva az alsó meg a felső várost. Husz varrónő - úgy beszélték - dolgozott éjjel-nappal a kelengyén. Maga az esküvői ruha három varrónőt foglalkoztatott; a nászajándék pedig milliomos értékünek igérkezett; egész halom csipke, szatin és selyem, egész özöne a drágaköveknek, királynői gyémántoknak.

De ami főképp ámulatba ejtette az embereket, az a jelentékeny alamizsna-osztás volt, a menyasszony annyit akarván adni a szegényeknek, amennyit ő kapott, másik milliót, mely aranyesőként szakadt a környékre. Végre hát kielégíthette egykori jótékonysági hajlamát, az álom egész pazarságában, nyitott kézzel ontván a szegényekre a gazdagság folyamát, a jóllét áradatát.

A fehér, meztelen falu kis szobában, az ócska karszékben ülve, amelyhez szögezve volt, csakúgy nevetett az elragadtatástól, mikor Cornille abbé elhozta neki az adományozások sorozatát. Még, még! sohasem lehet eleget kiosztani. Azt kívánta volna, hogy Mascart apó királyi lakomákhoz üljön, hogy Chouteauék fejedelmi palota pompájában éljenek, hogy Gabet anyó meggyógyuljon és megfiatalodjék a pénztől; Lemballeuseéket pedig, az anyát meg a három leányt, dús öltözékekkel és drágakövekkel szerette volna elhalmozni. Az arany csakúgy zuhogott, mint jégeső, a városra, akár a tündérmesékben, túllépve a mindennapi szükségletek határát, csupán az arany szépsége és öröme, diadalmas dicsősége kedvéért, amint az utcára hullva a jótékonyság napsugaraiban csillog.

Végre elérkezett a szép nap előestéje; készen volt minden. Felicián a püspöki lak mögött egy régi palotát vett meg, amelynek fényes berendezésével most készültek el. Nagy szobák voltak, gyönyörü kárpitokkal diszítve, drága butorokkal megrakva: egy ódon szőnyegekkel diszített szalon, egy kék boudoir, mely a reggeli égbolt enyhe színét viselte, de főképp a hálószoba, fehér selyemmel és fehér csipkével párnázott enyhe fészek, csupa fehérség, könnyüség, lengeség, akár fény rezgése.

De Angelika, kiért kocsinak kellett volna jönnie, hogy elvigye, folyvást vonakodott megnézni ezeket a csodákat. Elbájolt mosollyal hallgatta leírásukat és nem adott semmi utasítást, nem akart beleavatkozni a rendezésbe. Nem, nem, mindaz a messzeségben történik, abban az ismeretlen világban, amelyet ő még nem látott. S mivel azok, akik őt szeretik, oly gyöngédséggel készítik el számára ezt a boldogságot, ő úgy akart majd bevonulni abba, mint egy mesés országokból jött királykisasszony, ki belép a valódi birodalomba, amelyben uralkodni fog.

Épp így vonakodott megismerni a kelengyéjét is, mely lenn volt az alsó lakásban: a finom fehérnemü, az ő marquisnői betüivel kivarrva, a hímzésekkel megrakott díszöltözékek, a régi ékszerek, egész nehéz templomi kincs; meg az újdivatu drágaságok, valóságos csodái a finom foglalásnak, tiszta vízü, csillámló brilliántok. Álmának diadala teljes volt azzal, hogy ez a sok kincs mind ott várja majd otthonában, az élet valójában sugározva. Csupán a menyasszonyi ruhát hozták el az esküvő reggelén.

Angelikát, midőn széles ágyában fölébredt s még egyedül látta magát, egy percre kétségbeesett gyöngeség fogta el, attól félvén, hogy nem bírja majd magát talpon tartani. Kísérletet tett, lábai megcsuklottak alatta, s meghazudtolva azt a bátor derültséget, melyet hetek óta mutatott, iszonyu szorongás, az utolsó, kiáltott egész valójából.

Azután, amint Hubertinét vidáman látta belépni, maga is meg volt lepve, hogy járni tud, mert nem az ő ereje volt az többé, bizonyára segítsége érkezett a láthatatlan világból, baráti kezek vitték.

Felöltöztették; súly nélkül való volt már, olyan könnyü, hogy Hubertine, meglepve bár, tréfásan azt mondta neki, hogy meg ne mozduljon, ha azt nem akarja, hogy elrepüljön.

És mialatt a menyasszonyt öltöztették, a Huberték kicsiny üde háza, mely a székesegyház oldalában élt, rezgett már az óriás szomszéd hatalmas lehelletétől, szertartásainak már kezdődő zümmögésétől, a papság lázas tevékenységétől s főképp a harangok zúgásától, e szakadatlan vidám lengéstől, mely a vén köveket megreszketteté.

A felső várost már egy óra óta zúgták be a harangok, mint nagy ünnepeken, diadalmi kondulással. A nap sugárzóan kelt föl; tiszta áprilisi reggel volt, tavaszi sugarak özöne, megelevenítve a harsány szózattól, mely a lakosokat hivogatá. Egész Beaumont örömben úszott a kis hímzőnő esküvőjére, kivel együtt érzett minden szív, eltelve fejedelmi vagyonának az álmával.

Az utcákat át meg átjáró verőfény olyan volt, mint az az aranyeső, a tündérmesékre emlékeztető alamizsna-osztás, mely az ő gyenge kezeiből omlott. És a vidító derüs levegőben tömegesen tódult a nép a székesegyház felé, megtöltve az oldalhajókat s kitorlódva egészen a Klastrom-térre. Itt emelkedett a hatalmas homlokzat, mint valami kőből rakott virágcsokor a legdúsabb gótikus diszítésben a szigoru román alépítmény fölött. A tornyokban egyre szóltak a harangok, s a homlokzat olybá tűnt föl, mint megdicsőülése ennek az esküvőnek, a szegény leánynak a csodatét szárnyain való fölemelkedése, lendülete, lángolása csucs-oszlopok, ívezetek, korlátok áttört csipkézetének, liliomszerü virágzásának, a szent-szobrok tetőzetes fülkéinek, a trifóliumokká mélyített, dudorokkal, virágokkal ékített ormózatoknak, az óriási ablakrózsáknak, melyek rekeszműveik misztikus ragyogásában égtek.

Tíz órakor felzúgott az orgona, Angelika és Felicián pedig lassú léptekkel tartottak a főoltár felé a sokaság tömött sorai között. Elérzékenyült csodálat fuvalma hozta mozgásba a fejeket. Felicián meghatottan, de büszkén és komolyan lépdelt a maga szőke szépségében, mint egy ifjú Isten, karcsubbnak tetszve még a sima fekete ruhában. De kivált Angelika dobogtatta meg a szíveket, olyan imádásra méltó, olyan isteni volt, rejtelmes bájjal elöntve, mint valami jelenés.

Ruhája fehér habos selyemből volt, egyszerüen ódon mechelni csipkével borítva, melyet gyöngyök tartottak össze, finom gyöngysorok ékítvén a derék elejét és a szoknya alját. Fején háromsoros gyöngydiadém tartotta az ódon angol csipkefátyolt, mely egész termetét elborítá s leért a ruha aljáig. És semmi egyéb, egyetlen ékszer sem, csak ez a könnyü lepel, az a rezgő felhő, mely szárnyak lebbenésébe látszott foglalni azt az üvegfestményre emlékeztető, ibolyaszín szemü, aranyosi haju, szende szűzi arcot.

Két karmazsin-bársony karszék várta őket az oltár előtt, és mögöttük, mialatt az orgona tovább zengte az üdvözlő szózatot, Hubert és Hubertine leborultak a család számára rendelt térdeplőre. Tegnap kimondhatatlan örömük volt, mely még most is elandalítva tartá őket, nem győzve elég hálát adni az égnek a magok boldogságáért, mely leányuk boldogságához csatlakozott.

Hubertine tegnap, elgondolva, hogy milyen magányosan lesznek ők az üres kis házban, most már, hogy a szeretett leány nem lesz többé körültök, még egyszer kiment a temetőbe és sokáig könyörgött anyjához; és egyszerre csak egy benső rázkódás szöktette talpra, reszketve, meghallgattatva végre. Onnan a föld alól, harminc év múlva, megbocsátott végre a makacs halott, elküldte nekik a megbocsátás gyermekét, melyet oly hően kívántak és vártak.

Jótékonyságuk jutalma volt-e ez, hogy fölfogadták a nyomor gyermekét, kit egy reggel a hóban találtak a templom kapujában s ki ma egy királyfival kél egybe az ünnepi szertartás egész pompájában? Úgy térdeltek ott, imádság nélkül, szavuk rebegése nélkül, hálaadással eltelten, egész lényökből a véghetetlen köszönet lehe áradván.

És a hajó túlsó felén, mennyezetes székében, szintén a családhoz tartozván, ott ült a püspök, telve az Isten fölségével, akit képviselt, ragyogva szent ruházatának fényében, derülten fönséges arccal, megszabadultan immár a földnek szenvedélyeitől; míg feje fölött a szék hátfalán a két angyal lebegve tartá a Hautecoeurök tündöklő címerét.

Elkezdődött most az ünnepies szertartás. Jelen volt az összes papság, a kerületi plébániák papjai is eljöttek a püspök tiszteletére. A karingek fehér áradatában, mely alig fért el a rácsozaton belül, fénylettek az énekesek aranyos palástjai és a karbeli gyermekek vörös ruhái. Az oldaljáratok örökös éjszakáját, ott a nehézkes román kápolnák nyomottságában, most megvilágította az áprilisi nap derüje, lángra gyújtván a színes ablakokat, melyeken drágakövek csillogása piroslott.

De főképp a nagy hajó árnya lett lángolóvá a nyüzsgő gyertyáktól, melyeknek sokasága olyan volt, mint nyáréji égen a csillagok. Középen csak úgy lobogott a főoltár, ez a jelképes csipkebokor, mely a lelkek tüzétől égett; és lobogtak a lángok a gyertyatartókban, a fáklyalábakban, a csillárokban; a mátkapár előtt két nagy karos tartó állott, gömbölyített ágakkal, melyek úgy ragyogtak, mint a nap. Zöld lombozatok sürüi a kórust eleven kertté változtatták, melyben hatalmas bokrétáju fehér azaleák, fehér kaméliák, fehér orgonák virágzottak.

Egészen az apszisz legmélyéig szikráztak az arany- és ezüstcsillámok, egy-egy hézagban bársony és selyem fénylett, a legméltóságosabb oltári szentség távoli káprázata mutatkozván a zöld levélzet sötét tömegei közt. És a tündöklés fölött sugáran nyúlt fölfelé a hajó, a keresztmetszet négy óriási oszlopa a magasba szállott, hogy támogassa a boltozatot az apró lángok ezreinek e reszketeg fuvalmában, mely rezgésbe hozta a magas gótikus ablakok fehér világosságát is.

Angelika azt kívánta volt, hogy a jó Cornille abbé eskesse őket, s amint most karingben, fehér stólával, két segédpap kíséretében közeledni látta, elmosolyodott. Ime hát végre álmának diadalmas megvalósulása, övé a gazdagság, a szépség, a hatalom, minden reményén túl is. A templom zengett az orgonájával, sugárzott a gyertyáival, élt a jámbor hivek és a papok sokaságában. Az ódon hajó sohasem ragyogott még fenségesebb fényben, mintegy kitágulva szent pompájában a boldogság érzetétől.

És Angelika mosolygott, a halált tudva magában a csillogó öröm közepett, mely az ő győzelmét ünnepelte. Mikor bejött, egy pillantást vetett a Hautecoeur-kápolna felé, ahol Laurette és Balbine aludtak, a „boldogságos halottak”, kik fiatalságukban ragadtattak el, a boldog szerelem pillanatában. Ebben a végső órában Angelika tökéletes volt, győztes kivált önmaga fölött; megjavulva, megújhodva, még csak büszkeséget sem érezve diadalán, megadva magát abban, hogy lénye itt fog elszállni, hatalmas barátnéjának, a székesegyháznak hozsannáiban.

Mikor letérdelt, a hódoló, alázatos szolgáló volt, ki teljesen megtisztult az eredeti bűntől, és lemondása vidámsággal is töltötte el.

Cornille abbé, miután az oltárról lejött, fenhangon mondta el az exhortációt. Példa gyanánt mutatott Jézusnak az egyházzal kötött házasságára, beszélt a jövőről, a hitben töltendő napokról, a keresztényeknek nevelendő gyermekekről; és Angelika erre a reményre ismét elmosolyodott; míg mellette Felicián reszketett a reájok váró és immár biztosnak hitt boldogság gondolatától.

Következtek ezután a szertartás rendelte kérdések, meg az egész életet lekötő feleletek, a döntő „igen" szó, melyet Angelika meghatottan, szíve mélyéből, Felicián pedig hangosan, gyöngéd komolysággal mondott ki.

A visszavonhatatlan megtörtént, a pap egymásba tette jobb kezüket, halkan mondván:

- *Ego conjungo vos in matrimonium, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.*

De még hátra volt a gyürü megáldása, a gyürüé, mely jelképe a szeghetetlen hűségnek, a kötelék örökkévalóságának; és ez sokáig tartott. A pap az ezüsttálcán, a gyürü fölött kereszt alakban lengette a szenteltvíz-hintőt:

- *Benedic, Domine, annulum hunc...*

Azután odanyújtotta a férjnek, tanusítván neki, hogy az egyház im lepecsételi és elzárja az ő szívét, melyben más asszonyt többé befogadnia nem szabad, a férj pedig a hitves ujjára huzta a gyürüt, tudtára adván, hogy mostantól fogva minden férfi közt egyedül ő létezik számára. A szoros, végnélkül való egyesülés volt ez, az alárendeltség jele, melyet az asszony viselni fog s mely folyvást emlékeztetni fogja a fogadott hitre; és együtt töltendő évek hosszu sorának igérése is volt ez, mintha az a kis aranykarika mind a sírig egybefogná őket.

És mialatt a pap a végső könyörgések után még egyszer szólott hozzájuk: Angelikának, ki tudott mindent, folyvást ajkán volt a lemondás derűlt mosolya.

Az orgona most vidáman harsant föl Cornille abbé után, ki segédjeivel együtt visszavonult. A püspök, mozdulatlanul ülve ott fölségében, szelid tekintettel bocsátá sas-szemeit az új párra. Huberték, kik még egyre térdeltek, boldog könnyektől elvakultan emelték föl most fejöket.

És az orgona hatalmas zenéje tovább zúgott, vékony hangok gyöngyhullásában olvadva át, melyek úgy peregtek alá a boltívek alatt, mint a pacsirta reggeli éneke. Hosszas rezgés, elérzékenyültség moraja futott végig a hívek sokaságán, mely a főhajóban és az oldaljáratokban szorongott. A virágokkal diszített, gyertyáktól szikrázó egyház csillogott a szentség örömében.

Ezután még két órai ünnepi pompa következett, az énekes mise a füstölésekkel. A misézőpap megjelent fehér kazulájában, kísérve a ceremóniáriustól és két thurifertől, kik a füstölőt és a tömjéntartót hozták, meg két akolitustól, kik aranytartókban égő gyertyát fogtak. A püspök jelenléte sokasította a szertartás részleteit, az üdvözléseket, csókolásokat. Minden pillanatban újabb meghajlás, térdhajtás lebbenté meg a karingek szárnyait.

A faragványokkal virágzott ódon stallumokban föl-fölállt az egész káptalan; más pillanatokban pedig mintegy mennyből érkező lehellettől borult le az egész papság, melynek sokasága megtölté az apsziszt. A misézö ott énekelt az oltár előtt, majd elhallgatott, leült, mire viszont a kórus nyújtotta hosszasan a komoly karéneket, finom, könnyed, légies gyermekhangokon, mintha arkangyalok fuvolái szólnának. Azután egy gyönyörü tiszta hang csendült meg, bájos zengésü női hang - úgy mondták: a Voincourt grófkisasszonyé, ki énekelni kívánt a csodatét e menyegzőjén. Az orgona ömledező sóhajjal kísérte, mely olyan volt, mint egy jó és boldog lélek derűje.

Olykor hirtelen csönd lett, s aztán az orgona ismét dördületesen zúgott föl, mialatt a ceremóniárius újra előjött a gyertyát tartó akolitusokkal, vezette oda a thurifereket a misézö paphoz,

ki megáldotta a hajócskák tömjénét. És minden pillanatban füstgomolyok szálltak föl, a láncocskák élénk megcsillanásával és ezüstös csörrenésével. Illatos felhő kékíté a levegőt; megfüstölték a püspököt, a papságot, az oltárt, az evangéliumot, mindenkit és mindent, sorjában, még a nép mélységes tömegét is, három lendítéssel: jobbra, balra és szembe.

Angelika és Felicián ezalatt térdelve, ájtatosan hallgatták a misét, mely Jézusnak az egyházzal való házasságának betetőzése. Egy-egy égő gyertyát adtak a kezökbe, jelképeül a keresztség óta megóvott szűzességnek. Az úr imádsága után a fátyol alatt maradtak, mely az önmegadás, a szemérmetesség és a szerénység jele, mialatt a pap, az episztola-oldalon állva, olvasta a szertartásos könyörgéseket.

Ők folyvást kezökben tartották a gyertyát, mely egyszersmind figyelmeztetés arra, hogy a halálra gondoljunk még az igaz menyegző örömében is. Azután vége lett, az áldozás megtörtént, a misézö eltávozott a ceremóniárius, a thuriferek és az akolitusok kíséretében, miután előbb könyörgött Istenhez, hogy áldja meg a hitvestársakat, hogy növekedni és sokasodni lássák gyermekeiket harmad- és negyediziglen.

E pillanatban ujjongott az egész székesegyház. Az orgona oly mennydörgésszerüen kezdte rá a diadalmi indulót, hogy az ódon épület csak úgy reszketett bele. A nép megrezdülten állott, lábujjhegyre emelkedve, hogy jobban lásson; a nők fölállottak a székekre, a fejek sürün sorakoztak egészen az oldalhajók sötét kápolnáinak mélyéig; s mind ez a nép dobogó szívvel mosolygott.

E végső búcsuban az ezernyi gyertya még erősebben látszott égni, magasabbra nyújtva lángjait, e tüzes nyelveket, melyektől ingadozott a boltozat. A papságnak még egy utolsó hozsannája hangzott föl a virágok és lombok között, a diszítmények és szent edények pompája közepett.

Egyszerre csak megnyilt az orgona alatt a főkapu két szárnya, a sötét falat napvilággal törve át. A derűlt áprilisi délelőtt látszott most, a tavasz éltető napfénye, a Klastrom-tér a maga mosolygó fehér házaival; és ottkünn egy másik sokaság várta a hitveseket, még nagyobb számban, türelmetlenebb rokonszenvvel s már is izgatottan hadonászva és éljenezve. A gyertyák elhalványodtak, az orgona dörgése elfojtá az utca zaját.

Angelika és Felicián a hivek kettős sora között lassu lépéssel tartott a kijárás felé. Angelika a diadal után most már kilépett az álomból s a valóság felé tartott. Az az éles világításu ajtó a világra nyilt, melyet ő nem ismert; és meglassítá lépteit, nézte az élénk házakat, a rajongó tömeget, mindazt, ami hívta és üdvözölte.

Gyöngesége olyan nagy volt, hogy férjének csaknem vinnie kellett. De egyre mosolygott, rágondolt arra az ékszerekkel és királynői öltözékekkel teli fejedelmi palotára, hol a fehér selyemmel kivert nász-szoba várja. Fuldoklás állította meg, de azután volt még annyi ereje, hogy néhány lépést tegyen. Tekintete ráesett az ujjára huzott gyürüre, s mosolygott ez örökös kötelék láttára.

És ekkor ott, a főkapu küszöbén, a térre levezető lépcsők magaslatán, tántorogni kezdett. Nem élvezte-e végig a boldogságot? Nem itt végződik-e a lét öröme? Végső erőfeszítéssel egyenesedett még föl s forrasztá ajkát a Felicián ajkára. És ebben a csókban halt meg.

De a halál szomoruság nélkül való volt. A püspök a pásztori áldás megszokott taglejtésével segíté elszabadulni ezt a lelket, megnyugodva immár maga is, visszatérve az isteni megsemmisültségbe. Huberték, bocsánatot nyerve s az előbbi életbe most visszatérve, úgy érezték magukat elragadtatásukban, mintha álomból ébrednének.

Az egész székesegyház, az egész város ünnepelt. Az orgona még hangosabban dörgött, a harangok repülve zúgtak, a nép üdvkiáltásokkal fogadta a szerető párt a misztikus egyház küszöbén, a tavaszi nap ragyogásában.

Diadalmas elszárnyalás volt ez, Angelika boldogan, tisztán szállt el álmának megvalósultában, elragadva a sötét román kápolnák közül, a lángoló gót ívezetek alul, melyeknek aranyozásai és festményei még látszottak, el a legendák teljes mennyországába.

Felicián nem tartott már a karjában mást, mint egy igen édes, gyöngéd semmiséget, azt a csupa csipkéből és gyöngyből álló menyasszonyi ruhát, egy maréknyi könnyü, még meleg tollát egy madárkának. Régóta érezte ő már, hogy csak árnyék van birtokában. A látomány, mely a láthatatlanból jött, visszatért a láthatatlanba. Jelenés volt csak, mely szétoszlott, miután ábrándképet alkotott. Minden csak álom. És úgy tűnt el Angelika, a boldogság tetőpontján, egy csók gyönge lehelletében.

(Vége.)